ŞEYTAN, MELEK VE KOMÜNİST

Türk Edebiyatı / Roman

Nedim Gürsel

DK DOĞAN KİTAP

ŞEYTAN, MELEK VE KOMÜNİST

Yazan: Nedim Gürsel

Dijital Yayın Tarihi: Ekim 2012 / ISBN 978-605-09-1049-0

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / **Faks** (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr/editor@dogankitap.com.tr/satis@dogankitap.com.tr

Şeytan, Melek ve Komünist

Nedim Gürsel

Nedim Gürsel 1951'de Gaziantep'te doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Paris Sorbonne Üniversitesi Modern Fransız Edebiyatı bölümünü bitirdi, aynı üniversitede Nâzım Hikmet ve Aragon üzerine Prof. Etiemble'ın yönetiminde karşılaştırmalı edebiyat doktorası yaptı. Halen CNRS'te (Fransa Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi) araştırma başkanı olarak görev yapmakta ve Paris INALCO'da (Doğu Dilleri Yüksek Okulu) Türk edebiyatı dersleri vermektedir.

Edebiyatın hemen her dalında ürün veren Nedim Gürsel'in kitapları Fransa başta olmak üzere yirmi ülkede yayımlandı, bazı öykülerinden yapılan tiyatro uyarlamaları Türkiye ve Avrupa ülkelerinde oynandı. Yazar DAAD adlı kurumun davetlisi olarak bir yıl Berlin'de kaldı; Fransa, Almanya, İtalya ve Türkiye de gibi pek çok ülkede hakkında incelemeler ve doktora tezleri yapıldı, belgeseller çekildi.

Nedim Gürsel'in aldığı ulusal ve uluslararası ödüller şunlardır:

Türk Dil Kurumu Ödülü (1976), Abdi İpekçi Barış Ödülü (1986), Fransız PEN Kulüp Özgürlük Ödülü (1986), Haldun Taner Öykü Ödülü (1987), Struga Altın Plaket Ödülü (1992), Radio France Internationale Öykü Ödülü (1992), France-Turquie Ödülü (2004), Fransa Hükümeti Edebiyat Şövalyesi Nişanı (2004), Mevlâna Dünya Kardeşlik Ödülü (2009), Türkiye Yayıncılar Birliği İfade Özgürlüğü Ödülü (2009).

Nedim Gürsel'in kitapları Doğan Kitap'tan yayımlanmaktadır.

Göremediğimiz "güzel günler"in habercisi

Nâzım Hikmet'e

Dinliyordu Şeytan
            sivri sakalında keder
ve asî ve selîm aklına
dayanılmaz bir ağrı vermekteydi yalan.

Nâzım Hikmet

Gerçek babasının kim olduğunu hangi çocuk bilebilir?

James Joyce

Bu romandaki kahramanlar, Nâzım Hikmet ve tarihsel şahsiyetler hariç, tümüyle hayal ürünüdür.

Berlin

I

Berlin'e gelişlerimden hiçbirinde kentin böylesine ıssız, bu denli kar altında olduğunu anımsamıyorum. Tegel havaalanına doğru alçalmaya başladığımızda aşağıda gözalabildiğine uzanan beyaz bir örtü gördüm önce; gökyüzü bulutlu, gümüş rengindeydi. Derken yavaştan kararmaya başladı. Güneş de yoktu görünürde. Can çekişen yumuşak, mat aydınlıkta öyle sessiz, tek bir canlının bile yaşamadığı eski bir masaldı yeryüzü. Sonra buz tutmuş göller, karın içinden fışkıran ağaçlar ve bembeyaz çatılar seçilmeye başladı. Ve elbette, alacakaranlıkta çakan kırmızı ışığıyla televizyon kulesi, yani "Kuşkonmaz". Doğu Berlin'in simgesine bu lakabın Batı Almanlar tarafından verildiğini öğrenmiştim bu kente ilk gelişimde. Sahi, o zaman Duvar vardı, kesmece Diyarbakır karpuzu gibi ortasından ikiye bölünmüştü Berlin, "Kuşkonmaz" Doğu'nun övünç kaynağı, benimse hayallerimi süsleyen belki de tek anıttı. Bir gün mutlaka çıkmalıydım tepesine, buralarda bir göçmen kuştum ya, inadına konmalı, Duvar'a ve kente oradan bakmalıydım.

Kimi zaman, böyle kapalı, karlı havalarda değil de güneş açtığında, ışıktan bir haç belirirdi döner lokantanın camlarında. Tanrı'nın komünizmden intikam aldığını düşünürdüm. Erich Honecker Doğu Berlin'deki tüm kiliseleri kapatmıştı ama bu ışık oyununa, kentin simgesi, rejimin "medarı iftiharı" sayılan kulenin camlarında devasa bir haçın parıldamasına engel olamamıştı. Artık kolayca çıkabilirdim "Kuşkonmaz"ın tepesindeki lokantaya; sokaklarında yurttaşlarımın dolaştığı Kreuzberg'e, Charlottenburg'un çatılarına, göllerle ormanlara, bir zamanlar neredeyse her gün önünden geçtiğim, savaş günlerini anımsatan Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche'nin yıkık çan kulesine oradan bakabilirdim.

Doğu'nun tramvay vagonları gibi uzayan bu bitişik sözcüklere, bu güzel dilin eklem yerlerinden birbirine mıhlanmış seslerine aşinaydım belki ama

Berlin'de uzun süre kalmama rağmen bir türlü öğrenememiştim Goethe'nin dilini. Yalnızca dilini değil, şiirlerini de. O yıllarda ilgi duyduğum, hakkında kapsamlı bir kitap yazdığım şair, Nâzım Hikmet'ti.

Çıkışta her zamanki gibi 109 numaralı otobüse binmedim. Bir taksiye atlayıp kalacağım otelin adresini verdim. Volkspark'ın sık ağaçları boyunca ilerledik. Hohenzollernkanal buz tutmuştu. Öyle bembeyaz, geniş ve düz, uzayıp gidiyordu kentin içlerine doğru. Kar yalnızca kaldırımlara değil caddeye de birikmişti. Çok yavaş gidiyorduk, oysa acelem vardı. Vaktinde yetişmeliydim buluşmaya. Şoföre dilimin döndüğü kadar biraz daha hızlı gitmesini söyledim, pek oralı olmadı. Dilim de işte bu kadar dönüyordu demek ki. Almancayı çok sevdim, seslerine burada kaldığım günlerde hayran oldum da diyebilirim, ne var ki bir türlü öğrenemedim. Buna ne vaktim oldu ne de gerçekten arzu duydum. Arzu duyduğum tek şey, o zamanki deyimle "devrim" de değil, araştırmaydı. Nâzım Hikmet'in dünyasına bir dalmış, bir daha da uzun, çok uzun süre çıkamamıştım. Nâzım'ın etkisinden kurtulmam yıllar almıştı.

Kaiser-Friedrich-Strasse'den Charlottenburg'un daha dar sokaklarına sapınca iyice yavaşladık. Siyah beyaz bir filmin ağır çekimindeydik sanki, ilerler gibi yapıyor, ne var ki bir arpa boyu yol almıyorduk. Sabrım tükenmeye başlamıştı. Sokak boyunca park etmiş arabalar kara gömülmüş, biçimlerini neredeyse yitirmişlerdi. Lokantalarla kahveler açıktı ama kimseler yoktu içerde. Buğulu camların ardında ölü ışıklar yanıyordu. Boş bir otobüs yanımızdan sessizce geçti. O bile daha hızlı gidiyordu bizden. Bunu şoföre söylemek geldi içimden ama gerekli sözcükleri bulamadım. Derdimi İngilizce anlatmaya da üşendim. Sonunda bata çıka, emin ve yavaş, Bleibtreustrasse'deki otelime vardık. Varır varmaz da telaşımın yersiz olduğunu farkettim.

Resepsiyonun arkasındaki saat öğleden sonra dördü gösteriyordu. İstanbul'la Berlin arasındaki saat farkını unutmuştum. Buluşmaya daha bir saat vardı, bu karlı havada nasıl sonunu getireceğimi bilemediğim tam bir saat. Valizimi dördüncü kattaki odama bıraktıktan sonra Kurfürstendamm'da yürüdüm. Işıklı vitrinler, şık kahveler, otel ve lokantalar yerli yerindeydi ama tekerleklerine zincir takmış tek tük geçen arabaların dışında hiçbir hareket yoktu caddede. Kent boşalmış, hele yan

sokaklar iyice terkedilmiş gibiydi. Kar yutmuştu sesleri. Arada bir geçen iki katlı, boş otobüslerin homurtusu bile duyulmuyordu, İstanbul'un gürültüsünden, trafik karmaşasından sonra Berlin sakin, sessiz, endişe verecek kadar sessiz göründü bana.

Saat tam beşte ansızın çöken karanlıkla birlikte girdim Café Weyers'e. Barın solunda, sigara içilen bölümdeki masalardan birine oturdum. Camın az ilersinde Ludwig Kilisesi çıplak dalların ardında belli belirsizdi. Küf yeşili çan kulesi, tuğla duvarları ve kara gömülmüş küçük parkıyla o da biçimini yitirmiş, bir heyulaya dönüşmüştü. Başka bir gezegenden gelmiş gibi gizemli, ne bileyim, bir tuhaftı. Bir zamanlar parkında oturduğum, havuzundaki durgun suya dalıp gittiğim, basamaklarını çıkıp içerde ayin izlediğim yapıdan çok farklıydı. Ya da, belki bana öyle geldi. Zaten bu kez Berlin'i değişmiş bulmasam da, kar altında pek sevmediğimi itiraf etmeliyim.

Garson kız masadaki mumu yaktı. Kızıl saçlarını ensesinde toplayıp at kuyruğu yapmış, etli, kalın dudaklarına koyu kırmızı, hatta tuğla rengi bir ruj sürmüştü. Siyah yeleğinin altında beyaz gömlek, ince beline tam oturmuş ütülü siyah pantolon, boynunda beyaz benekli kırmızı kravat vardı. Mavi gözleriyse, Nâzım'ın *Kuvayi Milliye*'de Mustafa Kemal'e yakıştırdığı deyimle "çakmak çakmaktı". Her ne kadar Nâzım'la ne kadar ilgili olduğumu söylemiş olsam da, böyle ona atıf yapmama, büyük şairi anımsamama bir anlam veremeyebilirsiniz. Öyleyse sözü fazla uzatmadan açıklayayım. Birleşik Almanya'nın başkentine bu gelişimin tek amacı şairle ilgili belgelerdi. Bunu daha önceden belirtmeliydim kuşkusuz, ama Tegel'e karlı havada iniş, gereğinden fazla uzayan yol, buluşmaya geç kalacağım endişesi, özellikle de Berlin'e bir kez daha kavuşmanın heyecanı –sevinçle karışık hüznü mü demeliydim yoksa?– asıl söylemem gerekeni unutturdu.

Garson kız ikinci gelişinde ne istediğimi sordu. Ona "Belgeleri ve hemen!" demek geldi içimden. Ne yazık ki belgeler onda değil, buluşmaya geciken, adını bile bilmediğim şahıstaydı. Bir kahve söyledim, yanında da bir *korn*. Benden başka müşteri yoktu kahvede. Derken, vakit ilerledikçe kahve dolmaya başladı ama beklediğim görünürde yoktu.

İki gün önce, telefondaki kısık ses, kendini tanıtmadan benimle Berlin'de buluşmak istediğini, elinde Nâzım Hikmet ve Türkiye Komünist Partisi

hakkında önemli belgeler olduğunu, bildiklerini mezara götürmektense dürüstlüğünden kuşku duymadığı bir yazarla paylaşmak istediğini söylemişti. Yaşlı bir adamın tütün ve içkiden paslanmış, balgamlı sesiydi. Türkçeyi biraz unutmuş gibi ağzında tane tane yuvarlıyordu sözcükleri. Yavaş ama hiç duraksamadan konuşuyordu. Telefonda ayrıntıya giremeyeceğini belirttikten sonra uygun bir tarihte Berlin'de buluşmayı önerince iki gün sonrası için Café Weyers'te randevu verdim. Oysa şimdi, böyle apar topar, sorup soruşturmadan kalkıp geldiğim için pişmandım. Nasıl da ikna oluvermiştim hemen. Kuşkusuz işin içinde Nâzım olduğu için, yıllarımı verdiğim büyük şairle ilgili yeni bir şeyler bulurum umuduyla. Yoksa TKP pek umurumda değildi. Eninde sonunda biyografi yazarıydım çünkü, siyaset tarihçisi değil.

Büyük olasılıkla gelmeyecekti buluşmaya. Ya beni sınamak ya da düpedüz dalga geçmek istemişti. Belki de bir dost şakasıydı, İstanbul'a dönüşte "Nâzım uğruna Berlin'e dek gideceğini bilemezdim" deyip özür dileyecekti şakacı dostlarımdan biri. Ben de ona "Haklısın," diye cevap verecektim, "ava giden avlanır."

Bu düşünceyle birlikte Bruegel'in bir av dönüşünü betimleyen ünlü tablosu canlandı belleğimde. Arkadan yürüyen köpekleriyle avcılar elleri boş dönüyordu avdan, ayaklarının ucundan başlayan derin kar manzarası kurşun rengi göğün altında uzayıp gidiyordu. Art arda dizilmiş kayınlarla karlı dallara tünemiş kargalar da avdan elleri boş dönüyorlardı sanki. Tüm manzaraya keder hâkimdi. Aynı kederi, –bu av Bruegel'inkine pek benzemese de– avdan eli boş dönmenin burukluğunu hissettim. Sonra kendime karşı bir öfke kabardı içimde, enayi yerine konulduğumu anladım. Aldatılmış, buraya dek boşuna gelmiştim. Daha da kötüsü, bir parça havuçla kandırılmıştım. Kimbilir ne çıkacaktı bu işin ardından, şaka olsa hadi neyse, belki de bir tuzaktı. Otele dönerken bir köşe başında öldürülebilirdim. Karda uzanmış yatan bir ceset, Berlin'de kim vurduya gitmiş bir yazar. Şiddeti yaşamış, yanıp yıkılmış, ne var ki her defasında küllerinden yeniden doğmuş bu kentte ölmek... Daha da beteri keklik gibi avlanmak. Peki ama neden? Neden öldürülecektim ki? Kimseye zararım yoktu, kimseyle bir alıp veremediğim de. Ne eski bir casustum ne de gizli örgüt üyesi. Tek suçum Nâzım Hikmet'in yıllar sonra peşine düşmek, bir zamanlar büyük şaire duyduğum sevginin yeniden alevlenmesiyle Berlin'de

onun izini sürmekti. Oysa görünür bir iz bırakmamıştı burada, sürgün yıllarında yolu birkaç kez Gençlik Festivali nedeniyle Doğu Berlin'e düşmüştü evet, ama daha çok Leipzig'de kalmış, TKP'nin yayın organı Bizim Radyo'ya oradan yayınlar hazırlamıştı. Yurt özlemi öylesine kanayan bir yaraydı ki içinde, Doktor Faust'un evine gidip şeytanla anlaşmaya bile hazırdı. Ne gençlik ne de servet isteyecekti ondan. Yeter ki bir saatliğine İstanbul'a götürsün onu. Özlemden yüreği delik deşik şair, kanıyla imzalamaya hazırdı bu anlaşmayı. Ama burada değil Prag'daydı Faust'un evi, Nâzım bir kez olsun Batı Berlin'e ayak basmamış, Duvar'ın yıkılmasından çok önce, 1963'te Moskova'da ölmüştü. Bir bakıma iyi ki de öyle olmuştu. Yoksa ömrünü adadığı, uğruna hapislerde yattığı ülkünün nasıl yıkıldığını görecek, belki de kahrından ölecekti. İnsan hayatının gereğinden fazla uzun ama karganınkinden kısa olduğunu söylememiş miydi en güzel yıllarını geçirdiği Bursa Hapishanesi'nde? Gençliğinde Lenin'i görmemişti belki, ne var ki tabutu başında nöbet tutmuş, yıkılan putların altında da ezilmemişti. Yine de "Partimden koparmağa yeltendiler beni / Sökmedi" diye yazmıştı gururla.

Onu, on dokuz yaşında karlı bir Moskova ikindisinde, Puşkin alanının oralarda bir yerde hayal edebiliyordum. Alacakaranlık çökmüş ama sokak fenerleri yanmamıştı. Yokluk yoksunluk yıllarıydı. Batum yoluyla Moskova'ya gelirken açlık bölgesinden geçmişti trenle, Anadolu'da tanık olduğu yoksulluğun bin beterini Rusya'da keşfetmiş, devrim ülküsüne daha bir sıkı sarılmıştı. Puşkin bronz mantosunun içinde her zamanki gibi zarif ve yalnızdı. Kibar bir Sen Petersburg'lu gibi de şık. Heykelin az ötesindeki bir bankın üzerine oturmuştu Nâzım, büyük şaire bakıyordu. Onun büyüklüğünün farkında değildi henüz, zaten şiir falan okuduğu da yoktu. Marx ve Engels'in kitaplarını hatmetmekle meşguldü "Hâfız-ı Kapital" olabilmek için. Üşümüyordu. Devrim ateşi ısıtıyordu içini, elinde *Ne Yapmalı?*, mavi bakışlarında parıltılar vardı. Tanışabilseydi ne yapması gerektiğini soracaktı Vladimir İliç yoldaşa. Sonradan hep bu soruyla yaşamış, yanıtını bir türlü bulamamıştı. Lenin'in tabutu başında nöbet tutup izinden parti biletiyle gitmiş olsa da.

Nâzım'ın ölümünden sonra olan bitenleri, Prag Baharı'yla başlayan sürecin Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sona erdiğini, artık ne parti ne de gurur duyulacak bir geçmiş kalmadığını düşünüyordum ki kızıl saçlı garson

kız elinde bir mesajla geldi. Hazır gelmişken, istemediğim halde bir korn daha getirmeyi de unutmadı. Mesaja bir göz attım: "Buluşmaya gelmediğimi sanmayın. Barın öbür yanındaki taburelerden birinden izledim sizi. Farkına bile varmadınız. Bu tür buluşmalarda âdettir, Şair Baba'nın da bir şiirinde söylediği gibi, oyunu yöneten hemen ‘aşikâr etmez zamirin'. Belgeler bende. İpler de. Yarın yine aynı saatte, yani akşam saat beşte Dressler'de buluşalım."

Demek ki izlemişti beni, peşimden kahveye dek gelmiş, ardımdan içeriye girip bu uzun mesajı yazacak, hatta oturduğu yerden beni –herhalde yüzünde alaycı bir gülümsemeyle– süzecek kadar kaldıktan sonra gitmişti. Merakımı tetiklemek istediği belliydi. Neyse, diye geçirdim içimden, başka bir şeyi tetiklemesin de... Yine Bruegel'in tablosuna kaydı aklım. Nâzım'ın böyle bir gecede, içki ve sigara yasağına rağmen belki benim gibi kadehleri peş peşe yuvarlayıp efkârlandıktan sonra yazdığı ve Peredelkino'daki kayın ormanında çıktığı yürüyüşleri anlattığı şiirde de kar manzarası, çıplak ağaçlar ve yıldızlar, hatta sarı sıcak bir pencere vardı ama, avcılar yoktu. Avdan pek hoşlanmazdı üstat, "Ava giden avlanır" sözünü de dilinden düşürmediğini biliyorum.

Aç karınla içtiğim alkolden olmalı, başım dönmeye, gözlerim kararmaya başlamıştı. Kahve de iyice yükünü almıştı bu arada. Bir lahana çorbası söyledim. Kara lahanayı severim oldum bittim, ama Berlin'de geçirdiğim günlerin bu sevdayı daha da pekiştirdiğini söylemeliyim. Yanında bira içmedim, hayır, uzun taburelerden birine tünemiş, küp kadar büyük bira bardağına hüzünle bakan yaşlı Alman'a benzemekten korktuğum için belki, belki de bu karlı havada çorbayla birlikte içimi ısıtacak, şnapsları bastıracak daha kaliteli bir içkiye gereksinim duyduğumdan bir bardak şarapla yetindim. Sigara dumanından göz gözü görmez olmuştu. Ben de bir puro yaktım. Bir zamanlar Doğu Berlin'de bir kahvede asılı durduğu ilk bakışta belli olan, cam altına gotik harflerle yazılmış "RAUCHEN polizeilich verboten"[1] levhası duvarda soğuk bir şaka gibiydi. Onun yanında, yine camaltı bir başka resim, daha doğrusu Soğuk Savaş yıllarından kalma bir reklam vardı. Kırmızı fon üstünde fötr şapkalı, iki dirhem bir çekirdek giyinmiş genç adam, o zamanın modasına uygun olarak dikdörtgen bir puro içmekteydi, ki ben bu tür kâğıt purolardan, Küba'ya ve devrimin anısına da hâlâ saygı duyduğumdan, nefret ederim. Yine de beni duygulandıran, alıp

götüren, eskinin olağanüstü olduğunu yeni farkettiğim günlerine götüren bir şeyler vardı reklamda.

Berlin'i ortadan ikiye bölen Duvar'la özdeşleşmiş, gençlerin bilmediği, bilmek de istemediği, yalnızca bizim olan günlerdi. O zaman da kışın kar yağardı Berlin'e, hava böyle erkenden, saat tam beşte kararırdı. Akşamleyin beşte. Yine de, bu karda kışta İstanbul'dan kalkıp buraya gelmek için ya benim gibi Nâzım'ı, dolayısıyla onun komünizme adanmış yaşamını hâlâ önemsemek, ya da o günlerden kalma bir deyimle "meraklı turşucu" olmak gerekiyordu, bazı merakların başa bela getireceğini unutmadan. Ya da, her şeyden, bunların hepsinden öte, Duvar ve Soğuk Savaş yılları da dahil, Berlin'i tutkuyla sevmek. Belli bir ideolojiye olmasa bile bu kentin anısına sadık kalmak. Adı Almancada "Sadık" anlamına gelen bir sokaktaki otelde yer ayırtmam rastlantı değildi sanırım. Çünkü Berlin iki Almanya'nın birleşmesinden, daha doğrusu Batı'nın Doğu'yu kurtarma amacıyla ırzına geçip ortadan kaldırmasından sonra artık "hinterland" sahibi bir kent mertebesine yükselmişti. Ne var ki, nicedir herhalde böyle karlı, bu denli soğuk bir kış görmemişti. Evet, yalnızca kahvenin duvar resimlerinde değil, havada da eski günleri anımsatan bir şeyler vardı. Az sonra Duvar boyunca sıralanan gözetleme kulelerinin projektörleri Spree'nin karanlık sularını tarayacak, köpekleriyle devriye gezen nöbetçiler çoğalacak, Checkpoint Charlie'de denetimler sıklaştırılırken Glienicker Köprüsü'nün üzerinde casuslar takas edilecekti.

Oysa Duvar yoktu artık, ama varlığı içimizde sürüyordu. Herkesin değil elbette, bazılarımızın. Çünkü onun simgelediği bir çağın, Soğuk Savaş yıllarının ürünüydük. Çünkü o bir kenti ortadan ikiye bölmüyordu yalnızca, iki dünyayı, birbirine karşıt iki siyasal sistemi, giderek yeni bir savaş korkusuyla yaşayan uygarlığı da ayrıştırıyordu. Bir simgeydi, evet. Son demlerini süren yüzyılımızın hiç kuşku yok en rezil, en korkunç, en kabullenilemez olgusuydu. Ve övünç kaynağıydı birçoğumuzun. Ondan nefret etmek de hakkında övgü düzmek de olağandı.

Yirminci yüzyıl kıyımların, yıkımların, soykırımların zamanıydı, ne çabuk unutmuştuk. Canilerin ve cinayetlerin zamanı. Ve hâlâ kan revan içinde. Evet, kapanmadı yara, daha kabuk bile tutmadı; ortak belleğimiz acıları, yıkımları, kıyımları anıp tazeledikçe içimiz kan ağlıyor. Ne demişti

Endülüslü şair? "Kanı, görmek istemem kanı!" mı demişti kurşuna dizilip bir çukura atılmadan önce, yoksa ben mi yanlış anımsıyorum. Akan kan onun değil bir boğa güreşçisinin kanıydı biliyorum, ama şiir yazmak da bir dağla kucaklaşmak, boğayla kavgaya tutuşmak değilse nedir? Her defasında daha yakınında duyacaksın sivri boynuzu, caniler kurşunu ensene sıkmadan önce gözünü kırpmadan bakacaksın ölüme. Neredeyse tüm büyük şairlerini girdabında sürükleyen, kimini kamplarda kimini zindanlarda çürüten, kendi uçurumuna çekip un ufak eden, çiğneyerek, tepeleyerek, ezerek üzerlerinden geçen yirminci yüzyıl, lanet olsun sana! Bir an önce çekip git hayatımızdan. Seni özlemeyeceğimizi de bil!

Aslında çoktan bitti yirminci yüzyıl, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla göçüp gittiğini varsayabiliriz tüm zamanlar, nice çağlar gibi. Ardında milyonlarca ölü bırakarak. Söz şairlerden, şiirden açılmışken Nâzım Hikmet'i anmadan olmaz, bu kez Berlin'e gelişimi ona borçlu olduğum için değil yalnızca, yirminci yüzyılda yaşıyor olmakla övündüğü için de. Ne var ki giden yüzyılın ardından ağıt yakmaya ömrü yetmedi, Duvar'ı ise görmezden geldi. Sağlığında açılmıştı uzay yolu, buna çocuk gibi seviniyordu, ama Duvar da sağlığında, ölümünden iki yıl önce dikilmişti. Buna ne seviniyor ne yeriniyor, yalnızca bilmezden geliyordu. Yapıcıların kan ter içinde komünizmi inşa ettiklerini, bu işin sanıldığı kadar kolay olmadığını, yapı yerinde "çayın her zaman şekerli, her zaman sıcak, ekmeğin her zaman pamuk gibi yumuşak" olmadığını, yapının yine de türkülerle yükseldiğini söylemekle yetindi.

Peki, ülkenin dört bir yanından gelen yapı ustaları binbir emek ve fedakârlıkla komünizmi inşa ederlerken, taş üstüne taş koyarlarken, gerçekte kendi hapishanelerinin duvarını ördüklerinin bilincinde miydiler dersiniz? 1961 Ağustosunda Sovyet tanklarının gölgesinde ter döker beton levhaları döşerlerken yöneticilerin söyledikleri gibi "faşizme karşı" değil, "son savaştaki yenilginin öcünü almak isteyen III. Reich döküntülerinin saldırganlığına" karşı koymak için de değil, özgür dünyaya göçü önlemek amacıyla bu işe kalkıştıklarını, dışarıdan gelecek olası bir saldırıyı önlemek şöyle dursun, gökyüzünü bile özgürlükle esaret arasında paylaştırdıklarını biliyorlar mıydı? Hiç sanmıyorum. Hem Nâzım'ın şiirindeki gibi türkü falan da söylemiyorlardı. Duvarın bir uzantısı olan, temele koyulan ilk taş, çekilen ilk dikenli telle birlikte kendilerini yapının ayrılmaz, vazgeçilmez,

olmazsa olmaz parçası zanneden yöneticilerin buyruklarını uyguluyorlardı yalnızca. Yapı onların sayesinde yükseliyordu evet, Nâzım Hikmet dosta düşmana, daha çok da ilk fırsatta onu arkadan bıçaklayacak yoldaşlarına yapı yerini anlatırken Berlin Duvarı'nı unutmuştu nedense. Ankara Cezaevi'nde tecritteyken güneşe çıkarıldığı vakit toprağa saygıyla oturup sırtını dayadığı duvar yıllar sonra Berlin'de karşısına dikildiğinde gerçeği görmezden gelerek ya da ıskalayarak ele güne karşı "yapıcıların yüreği bayram yeri gibi cıvıl cıvıl / ama yapı yeri bayram yeri değil / yapı yeri toz toprak / çamur kar" diye haykırmaktan kendini alamamıştı. Hiç oralı olmamıştı Duvar yükselir, aileleri birbirinden ayırıp insanlığa set çekerken. Yalnızca Berlin'i değil yeryüzünü de ortadan ikiye bölerken.

Ne işe yarar bir duvar? Mekânı bölmeye, içine hapsolduğumuz, sevişip uyuduğumuz, ecel gelince can çekiştiğimiz odaları yapmaya değil mi? Ya da bir bahçeyi çevirmeye, avluyu sokaktan, hapishaneyi özgürlükten ayırmaya. Önünde dikilip, eller arkadan bağlı, kurşuna dizilmeye de yarayabilir, işemeye de. Ne demişler, "Eceli gelen it cami duvarına..." Sahi, çişim gelmişti, ama yerimden kalkıp tuvalete gitmeye üşendim. Oturduğum yerden Duvar üzerine geliştirdiğim kavramsal görüşler hızla geçiyordu zihnimden. Tepeme, son savaşta bu kentin üzerine yağan yangın bombalarına benzer imgeler yağıyordu. Tuğla örülü pencereler, harap bir yapının en üst katından kendini boşluğa bırakan yaşlı bir kadın, kalaşnikovunu atıp telörgülerin üzerinden atlayarak özgürlüğe doğru koşan Doğulu asker ve peşinden kovalayan köpekler. Köpekler düşlerime de giriyordu geceleri, sivri dişlerini önce kaba etime sonra yanaklarıma daldırıp suratımı parçalıyorlardı.

Bu Duvar, Çin Seddi gibi, tarihte gördüğümüz tüm duvarlar gibi korunmak amacıyla değil, bütün bir toplumu hapsetmek, bulunduğu yere mıhlamak üzere yapılmıştı. Kaçıp da bir yere gitmesinler, ömürlerini burada, herkesin birbirini izlediği, Stasi'nin her yere burnunu soktuğu, özgürlüğün serpilip gelişemediği, sokaklarda işçi tulumuyla bile dolaşamadığı bu ıssız yerde, ancak 1 Mayıs tribünlerinde görebildikleri yöneticilerin heykelleri altında ezildikleri bu alanlarda, geniş ve tenha caddelerde, köhne fabrikalarda tüketsinler diye. Kilometrelerce uzayan Duvar düz bir çizgi de izlemiyordu. Parça parça inşa edilmiş, betonarme bloklarla sağlamlaştırılmış, bir yüzü –yalnızca bir yüzü– telörgüler,

gözetleme kuleleri ve üzerinden aşmaya yeltenenlere saldırmak amacıyla eğitilmiş köpeklerle çevrilmiş, parçalar zamanla bir araya getirilip birleştirilmiş, tutunmaya çabalayan ellerin kayması için en tepesi oklavayla hamur açar gibi yuvarlanmıştı. Burada ayrıntılara girmeyi, Duvar'ı aşmak ya da tünel kazıp altından geçmek isteyenlerin başlarına gelenleri anlatmayı gereksiz buluyorum. Yalnızca şunu belirteyim. Kısacık ömrünün son altı ayını Birinci Savaş'ın hemen ertesinde Berlin'de, kendinden çok genç bir kadının koruyucu şefkati altında geçiren Prag'lı yazar, sonradan yaşanacak felaketleri sezdiği gibi Duvar'ın inşasını da öngörmüştü. İtirazı olanlar sözkonusu yazarın "Çin Seddi" adlı metnine bakabilirler. Orada, Duvar'ın yol açtığı siyasi ve insani sonuçların özetini okuyabilirler.

Her neyse, diyeceğim, o günlerde Duvar'ı yapanlar da amacın korunmak olduğunu öne sürüyorlardı. Her an düşmeye hazır bir kalenin burçlarında barbarların saldırısını bekliyorlardı sanki. Ama ne barbarlar vardı görünürde, ne askeri anlamda bir tehdit. Gerçekte kendi yurttaşlarına karşı bir saldırıydı Duvar ve üniformaya alışık köpekler sivil giyinmiş herkese, yasak bölgeye yaklaşır yaklaşmaz saldırıyorlardı.

Az önce otelin iç avlusunda gördüğüm köpekler de bana saldırırlar mıydı acaba? Biri karla kaplı uzun masanın dibinde kıçüstü oturmuş, bakışlarını kapıya yöneltmişti. Öteki taş koltuğun üzerinde her an saldırmaya hazırdı. Bronzdandılar gerçi, ama belli mi olur! Kar sesi emer derler, belki bu nedenle havlamaları duyulmuyordu. Yazın müşterilerin, köpeklerin eşliğinde bu upuzun, İsa'nın son yemeğini çağrıştıran masanın çevresinde dizilip kahvaltı ettiklerini düşündüm. Kestane ağacının gölgesinde, güneşli sokaklardan, kalabalıktan uzak. Dünya bu avludan, bu kuytu oteli bekleyen köpeklerden ibaretmiş gibi.

Hikâyemin başından beri köpeklerden söz etmemi yadırgayabilirsiniz. Oysa Bruegel'in tablosu da dahil bu konuda söylediğim her şeyin tümüyle gerçek olduğunu belirtmeliyim. Nâzım Hikmet'in hayatında da önemli bir yeri olmuştu köpeklerin. İzmir'de polisten saklanırken, gizli siyasi eylemin en başlarında, henüz komünist partiden atılmadığı yıllarda, bir köpek tarafından ısırılınca, sonradan, çok sonradan, ölümünden az önce kaleme aldığı otobiyografik romanında anlatacağı gibi, kuduz olacağını, yakalanmak olasılığına karşı hastaneye de gidemeyeceği için kudurarak

öleceğini sanmış, günlerce bu korkuyla yaşamıştı. Şairin yapıtını az buçuk bilenler bu olaydan da haberdardırlar belki, ama babası Hikmet Bey'in, canından çok sevdiği, yanından hiç ayırmadığı köpeği tarafından ısırılınca yapılan bayat kuduz aşısı nedeniyle öldüğünü pek bilmezler. Bu olay, Nâzım Hikmet'in Peredelkino'daki daçasında bir Rus tazısı edinmesini, hatta Şeytan adını verdiği köpeğine ölümünün ardından bir mersiye yazmasını, onun yokluğunu doldurmak için bir değil iki köpek daha edinmesini engellememiştir. Dost bildiklerinin, uzun süre yanından ayırmadıklarının, günü geldiğinde şairi ısırmalarını engellemeyeceği gibi.

Az önce gördüğüm için çok iyi anımsıyordum. Zaten, biyografi yazarlarının çoğunluğu gibi belleğim güçlüdür. "Deli" adındaki bir kahveyle çiçekçi dükkânının arasındaki dar pasajdan giriliyordu otele. Kahvede kimseler yoktu ama çiçekçide bir kadın elindeki beyaz gül demetiyle kasanın önünde duruyordu. Bu havada çiçek satın alan, eve ya da sevgilisine çiçek götürenler de vardı demek. Resepsiyona ulaşmak için köpek heykellerinin önünden geçmek gerekiyordu. Buluşmaya geç kalmanın telaşıyla iç avluda fazla oyalanmamıştım. Yandaki gri, eski yapıyı otelin iç avlusundan ayıran duvarı farketmiştim ama. Oldukça yüksekti ve öbür yandaki kestane ağacının dallarının köpeklerin üzerine sarkmasını engelleyemiyordu. Duvar tam ortadan ikiye bölüyordu avluyu. Tek bir Duvar yoktu artık ama duvarlar vardı. Almanların Berlin Duvarı'ndan söz ederken çoğul kullanmalarının bir nedeni de bu olabilir miydi acaba?

Weyers'te fazla kalmadım. Tuvalete birkaç kez gidip gelmeme rağmen bana fazla vakit geçmemiş gibi geldi. Oysa geceyarısını bulmuşum. Bunu ertesi gün, sabah alacasında çalan telefona cevap verirken farkettiğimi itiraf etmeliyim.

* * *

Sabah çok erkenden, hani ne derler "Karga bokunu yemeden" mi?, casus romanlarındaki gibi "acı acı" çaldı telefon. Aslında acı insana, daha da genişletirsek tüm canlı yaratıklara özgü bir duygudur, demek ki burada telefonun "acı acı çalması" pek uygun kaçmadı, "karga boku" muhabbetiyse nezaket sınırlarını aşan bir deyim. Ama, yanlış anımsamıyorsam ilk şiirlerinde, geçmişin kültür mirasını, tüm bir şiir geleneğini hepten yok saydığı o deli dolu fütürist döneminde Nâzım Hikmet de benzer çıkışlar

yapıyor, pekâlâ "Tükürmüşüm kafiyenin içine" diyebiliyordu. Her neyse, konu o değil, aslında Nâzım'ın gölgesinde gelişeceğe benziyordu olaylar ama şair elbette bundan sorumlu değildi. Hem acımaktan çok acıtmaya yönelik bir şeyler olacak gibime geliyordu. Telefondaki sesi hemen tanıdım. İstanbul'dan anımsadığım o yaşlı, yorgun sesti. Uyku sersemi ne istediğini soracaktım ki:

– Buluşmaya mutlaka geleceğim, merak etmeyin! dedi.

– Evet biliyorum, garson kıza verdiğiniz kâğıda da yazmışsınız.

– Belki hatırlamazsınız, diye düşündüm. İçkiyi biraz fazla kaçırmış bir haliniz vardı.

Tepem atmak üzereydi. Sabahın köründe afyonum patlamadan o balgamlı sesle uyandırılmak pek hoş olmasa gerek. Üstelik konuşmamızdan dün gece beni otele dek izlediğini de öğrenmiştim. Böylece rehberden telefon numarasını bulmuş, sabahı zor etmişti anlaşılan. Geceleri pek uyumadığı ses tonundan belliydi.

– Özür dilerim, uyandırdım sizi. Ama çıkmam gerekiyor.

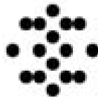
– Tamam, diye kestirip attım. Dressler'de akşamleyin saat beşte.

Hiç oralı olmadan kapattı telefonu. Oysa "Lorca'nın şiirindeki gibi" demesini bekliyordum. Ne de olsa Nâzım Hikmet'i tanımış, belki onun yanında yetişmişti. Şairin, Bursa Hapishanesi'nde yatarken, işlediği sıradan bir suç nedeniyle dama düşen köylü çocuğu Balaban'ı ele alıp ünlü bir ressam olmasını sağladığını, yine mahpushanede genç Orhan Kemal'e şiiri bıraktırıp roman yazma sanatını öğrettiğini biliyordum, ama komünist bir militan yetiştirdiğinden haberim yoktu. Nâzım üzerine yaptığım araştırmalardan şairin sürgün yıllarında yanından ayırmadığı, ona hem şoförlük hem korumalık yapan, hatta yolculuklarında eşlik eden, bir yakınına "canlı pasaportum", bir başkasına "gölgem" diye sözünü ettiği bir gencin olabileceği sonucuna varmıştım ama, bu kişinin kimliği hakkında, adı dahil en küçük bilgim yoktu. TKP üyelerinden biri olma ihtimali vardı belki, ama açıkçası işin siyasi yanı beni pek ilgilendirmiyordu.

Akşamleyin saat beşte... Ölümü çağrıştıran bir dize... Annesi Celile Hanım'a sevdalı olduğu için Nâzım'ın nefret ettiği Yahya Kemal'in "Endülüste Raks" şiirine inat, zil, şal ve gülden değil Endülüs'te ölümden söz eden bu dizeden telefondakinin haberi yoktu büyük olasılıkla, annesinin âşığının kafasını kırmaya gücü yetmeyen Nâzım'ın onun temsil ettiği aruz veznini kırdığından haberi olmadığı gibi. Kitabımı okumamıştı demek, yoksa bir şeyler söyleme gereğini duyar, en azından Lorca'ya, kızgın Endülüs güneşi altında, kızgın boğanın boynuzunda can veren Ignacio Sanchez Mejias'a atıfta bulunduğumu anlardı. O kitapta Nâzım'ı bir boğa güreşçisine benzetiyordum çünkü. Her defasında biraz daha yakınında duyacaksın ölümü, boğanın sivri boynuzu her tavır alışında bir parça daha yakınından geçecek. Ve düşmana değil, tutkuyla sevdiğin kadına da değil, ancak ölüme teslim olacaksın.

Dün gece beni izlediğine göre, kahveden çıktıktan sonra peşimden gelmiş olmalıydı. Kilisenin tam karşısındaki cenaze levazımı satan dükkânın önünde durmuştum bir süre. Vitrinde çeşit çeşit tabutlar vardı. Mercedes arabaları gibi sapasağlamdı tümü, Alman yapımı oldukları ilk bakışta belli oluyordu. Kimseler yoktu ortalıkta. Gizlendiği köşeden karda nasıl yalpalayarak yürüdüğümü de farketmiş miydi acaba? Peki neden yaklaşıp kendini tanıtmamış, ayılmam için birlikte bir kahve içmeyi önermemişti? Neden bugüne ertelemişti buluşmamızı? Kâğıtta öne sürdüğü gerekçe pek inandırıcı değildi.

Bu ve benzeri sorularla uğraşırken uykum da açılmıştı. Kalkıp pencereden dışarıya baktım. Sokaktan gelen geçen yoktu. Kar birikmişti çatılara. Karşı yapının saçaklarından buzlar sarkıyordu. Endülüs'te değil Berlin'de olduğuma hayıflandım bir an, sonra bu kentin de, Lorca'nın öldürüldüğü Granada kadar, hatta ondan daha fazla şiddete tanık olduğunu düşündüm. Koca bir gün vardı önümde. Nasıl biteceğini kestiremediğim ama akşamleyin saat beşte önemli şeylerin olacağını sabahın köründen sezdiren bir gün.

II

Canım sabahın bu erken saatinde dışarıya çıkmak istemedi. Çıkıp da ne yapacaktım? Kar dizboyuydu, eski dostlardan hiçbirinin ne telefon numarasını ne de adresini almıştım yanıma, kenti zaten biliyordum. Duvar'ın yıkılmasından sonra hızla değişmiş, yayılıp büyümese de yenilenmiş, boş arsalara yapılan alışveriş merkezleri sayesinde çelik, cam ve beton yığınına dönüşmüştü. Eski Berlin günlerim canlandı belleğimde. Wannsee gölünün kıyısındaki Yazarlar Evi'nde geçirdiğim zamanları anımsadım.

Bahçe içinde büyük bir konaktı. Tuğla duvarları, göle hâkim iki kulesi ve yan kubbeleriyle semtteki çoğu evler gibi kendine özgü bir mimarisi vardı. Giriş katındaki maun kaplı salondan merdivenle çıkılan yüksek tavanlı, balkonlu bir odada kalıyordum. Bu oteldekinden çok daha büyük, balkonundan arduvaz çatılarla köşklerin, sonbaharda yapraklarını hâki, sarı, kırmızı bir renk şöleni içinde döken heybetli ağaçlarla ıslak çimin göründüğü aydınlık bir odaydı. Kayınlar dev gövdeleriyle kök salmışlardı toprağa. Kavak nasıl Anadolu'nun simgesi, bozkır kasabalarının vazgeçilmez görüntüsüyse kayın da Rus doğasının bir parçası sanırdım. Nâzım Hikmet de diyordu ya: "Kayınlar Rus sayılıyor kavakları Türk saydığımız gibi"! Oysa Yazarlar Evi'nin bahçesindekiler onun Peredelkino'da daçasından gördüğü kayınlardan çok daha görkemli, biraz da şaşırtıcı, hatta iç karartıcıydılar. Kıpkırmızı çiçek açarlardı baharda, güzün –yine kıpkırmızı– yapraklarını döker, tarihin kanlı dönemlerini anımsatırlardı. Rüzgârda hışırdayan dallarıyla üzerime yürürlerdi geceleri.

Evin salonundaki ahşap mobilyanın yanında asılı duran tabloda da kayın ağaçları vardı. Bir de yoğun, hacimli, kapkara kayalar. Her an yuvarlanmaya, önlerine çıkanı ezip geçmeye hazır. Ufuk çizgisine belli belirsiz bir su parçası yerleştirmişti ressam. Deniz mi, göl mü, ya da dere mi

belli değildi. Güneşin girmediği karanlık ormanda tek ışık kaynağı, resme bir fırça darbesiyle sonradan eklenmiş izlenimi uyandıran bu gümüş lekeydi. Zayıf, gizemli, söndü sönecek bir ışık. Tabloya bakıp da derin bir melankoliye kapılmamak elde değildi.

Yazarlar Evi'nin az ilersinde, yolun öbür yanındaki istasyon binası ve ona bitişik, bir yalnızlık anıtı gibi yükselen Wannsee Hof Oteli gül kurusu duvarlarıyla bu ıssız yerden, birkaç dükkân ve büfeyle otobüs duraklarının ardındaki bira bahçesinden ibaret bu sessiz sayfiyeden çekip gitme isteği uyandırırdı. Taksi durağının önündeki telefon kulübesi boş olurdu her zaman. Varlığına pek anlam veremediğim, vitrini uzak ülkelerin renkli fotoğraflarıyla dolu seyahat acentesi de. Wannsee dünyayla ilişkisini kesmiş, ormanın içinde kaybolmuş gibiydi. Arka bahçeden bakıldığında iskeleye yanaşmış yolcu gemileriyle yelkenliler ve uzakta, gölün karşı kıyısından başlayan Doğu Almanya sınırı da görünürdü. Duvar, telörgüleri ve gözetleme kuleleriyle değilse bile, gölün daralıp ırmağa dönüşen kesiminde doğal olarak sürdürüyordu varlığını. Oradan öteye geçmek, Brandenburg Kapısı'nın öte yanına geçmek kadar güç, hatta olanaksızdı. İzne bağlıydı diyeceğim, zaten yirmi dört saatten fazla kalamazdınız öbür tarafta.

Yelkenliler de bir aşağı bir yukarı, kayıp giderlerdi suyun üzerinden. Göl yaz kış bulanıktı. Tortusu dibe çöken kanlı ve karanlık bir geçmişi gizlerdi sanki. Akşam iner inmez köşklerde ışıklar yanar, ortalık yine aydınlanmazdı. Sonbaharda parça parça, mavi beyaz, günbatımında kızıla çalan bulutlar olurdu gökyüzünde. Kıyıda birkaç yeşil ördek suya başını sokar, çok ender de olsa bir beyaz kuğu sazlıkların arasından süzülürdü. Silme yeşildi gölün çevresi, ağaçlar, ağaçlar, hep ağaçlar vardı. Bu kartpostal manzara sonsuza dek devam etmeyecek, bir gün fırtına çıktığında, yer yerinden oynadığında taş üstünde taş kalmayacak gibime gelirdi. Ya da, *Macbeth*'in sonundaki gibi orman yürüdüğünde. "Ne kanlar döküldü eski zamanlarda / Ne korkunç cinayetler işlendi bugüne dek!"

İçimin daraldığı, çalışmaktan yorgun düştüğüm anlarda yürüyüşe çıkardım. Yazın göle çıplak girenler, soyunma kabinlerinde sevişenler, 1930'ları anımsatan renkli güneş şemsiyelerinin gölgesine sığınanlar, ayakta sosis atıştıranlar olurdu. Ilık ve sığdı gölün suyu, İstanbul'un denizi

gözümde tüttüğünden, belki de derin sularda yüzmeyi sevdiğimden, birkaç kulaç atıp çıkardım. Kumsalda güneşlenen çıplakların arasına da katılmazdım. Yürürdüm hep, efkâr dağıtmak, yalnızlıktan kurtulmak için, ağzımda Nâzım'ın dizeleri, yürür de yürürdüm. "Yürek değil be / çarıkmış bu / manda gönünden / teper ha babam teper / paralanmaz / teper taşlı yolları" Şiirdeki gibi Varna önünden bir gemi geçmezdi Boğaz'a doğru, Wannsee iskelesinden kalkan nehir gemileri turistleri gölde gezdirir, birkaç saatliğine sınırın ötesine taşırdı.

Heinrich von Kleist'la sevgilisi Henriette Vogel'in mezarlarını da bu yürüyüşlerim sırasında keşfetmiştim. Buradaki bir handa geceledikten sonra, sabahleyin gölün kıyısında kahve içerlerken, tabancasının namlusunu önce sevgilisinin kalbine dayayıp ateş etmişti şair, sonra da ikinci kurşunu kendi ağzına sıkmıştı. Tasarlanmış, en küçük ayrıntısına varıncaya dek düşünülmüş bu eylemin bir bakıma romantik Alman ruhunun karanlık yanını dışa vurduğunu, şairin sonu hep felaketle biten kitaplarına gerçek bir nokta koyduğunu düşünürdüm. Naziler Yahudi soykırımına da az ilerde, doğanın insanoğluna bağışladığı güzelliklerin –çimen, su, toprak, ağaçlar, çiçekler ve kuş seslerinin– tam ortasındaki bir köşkün salonunda karar vermemişler miydi?

Aslında devletin zirvesinde birkaç ay öncesinden verilmişti karar, Yahudi ırkı yeryüzünden silinmeliydi. Bugünkü gibi karlı bir ocak ayında yapılan toplantı daha çok uygulamaya yönelikti, milyonlarca insanın derisinden abajur, yağından sabun, saçından sicim yapmak sanıldığı kadar kolay değildi. O dönemin modern teknolojisinin devreye girmesi, sanayinin işe el atması gerekiyordu. Ve beyaz duvarların girişindeki mermer sütunları, karlı bahçeyi aydınlatan ışıklarıyla Wannsee gölünün batı yakasındaki dev ağaçların arasında bir masal köşkünü andıran "Villa Minoux"da konu masaya yatırıldı.

Köşk çevredeki yapılardan farklıydı biraz, gösterişli ve pek alımlıydı. Bahçesinde dev ağaçlar, çatısında mermer yontular vardı. Tüm kötülüklerden, şiddet ve şehvetten azade çocuk yontuları. Yan tarafta kıçüstü oturmuş, gölün sakin sularına bakan aslan yontusu da var mıydı acaba? Kimbilir belki de yoktu. Karşı kıyıdaki plaj ıssızdı. Sıcak yaz günlerinin, suya giren çıplak gövdelerin, akordeon eşliğinde söylenen

şarkılarla köpüklü biraların, sarışın kadınların anısı geride kalmıştı. Ağaçlar yapraklarını dökmüştü çoktan, mevsim kıştı. Ama bir kış masalı değildi tezgâhlanan. Kurt oğlakları yalayıp yuttuğunda avcılar zavallı yavruların yardımına koşmayacak, kırmızı şapkalı kız da dahil tüm Yahudi çocuklar ona yem olacaktı.

Sabah tam 10.30'da başlamıştı toplantı, bu işler ille de geceyarısı yapılır diye bir kural yok biliyorsunuz, büyük olasılıkla villanın ışıkları yanmıyordu.

Belki de yanıyordu kimbilir, çünkü hava kapalıydı. Diz boyu kar vardı dışarda, içerisi sıcaktı. Kuru odunlar çatırdıyordu şöminede. Parti disiplini gereği tam saatinde gelmişlerdi, çoğunun yaşı kırkın altındaydı. Nasyonal Sosyalist Parti'nin üst düzey yöneticilerinin ve güvenlik sorumlularının yanı sıra Yahudi sorunuyla ilgili bakanlıklardan gelen bürokratlar, hatta müsteşar ve bakanlar da vardı içlerinde. Bazıları hukuk doktoruydular. Ve gündemin tek maddesini oluşturan Avrupa Yahudilerinin nasıl ortadan kaldırılabileceği konusunda engin görüş sahibiydiler. Toplantı sonrasında Himmler'in sağ kolu, SS Obergruppenführer Heydrich'le onun sağ kolu, Obersturmbannführer Adolf Eichmann'ın birer puro yakıp mermer şöminenin karşısında keyifle konyaklarını yudumladıklarını, tutanağa geçtiği için, biliyoruz. Öyleyse, milyonlarca insanın soykırım kararını en ince ayrıntısına dek bir protokol çerçevesinde hayata geçiren bu "uzmanların" ellerinde konyak kadehleriyle şöminenin üzerindeki kabartma yontulara dalıp gittiklerini de varsayabiliriz. Ne mi vardı bu kabartmalarda? Güle oynaya yürüyen yarı çıplak çocuklar. Kimi flüt çalıyordu, kimi tef ve lir. Şen şakrak, saf mı saf, birazcık da şuhtular. Çıplak göğüsleri dışarda, narin ayaklarını bir leğende hizmetçiye yıkatan kadın figürü de yaşama sevincini yansıtan bu sahneye eşlik ediyordu.

Üzerlerinde sarı yıldızlı paltolarıyla zemheride hayvan vagonlarına yüklenip Doğu'ya gönderileceklerin, çoğu yolda bazılarıysa gaz odalarında öleceklerin, belki açlıktan belki de yorgunluktan tükenip gideceklerin tam listesi uzmanlar tarafından hazırlanmış, toplantıya katılan on beş yetkiliye sunulmuştu. Yalnızca Alman işgalindeki ülkelerde yaşayan toplam Yahudi nüfus yer almıyordu bu listede, III. Reich'la savaş halindeki İngiltere'de yaşayan Yahudiler, tarafsız ülkelerdekiler, hatta bizim Trakya'dakiler bile

belirtiliyordu. Yıllardır kafalarını yoran, gece uykularını kaçıran Yahudi sorununa kesin çözüm bulmuşlardı sonunda. Ve şöminenin karşısına geçmiş, gönül rahatlığıyla Heydrich'in bir zamanlar değme keman virtüozlarına taş çıkartan yeteneğiyle çaldığı Bethoven'in sonatlarını dinliyorlardı.

Alt alta konulup toplandığında on bir milyon Yahudinin katli sözkonusuydu, yani tarihin en büyük cinayeti. Ve dışarda kış uykusuna yatmıştı doğa. Gölde paten yapanlar, kartopu oynayan çocuklar, karşı kıyıda kalafata çekilmiş tekneler vardı. Doğaldı her şey, kendi renginde, kendi gerçekliğindeydi. Biraz yavaşlamış da olsa, uzun ve sakin bir ırmak gibi kendi yatağında akıp gidiyordu hayat. Kayda geçip tarihe mal olmuş Wannsee tutanağı, yirminci yüzyılın bu ilk soykırım belgesi, milyonlarca mezarsız ölünün geride kalan tek iziydi. Ve oradan az uzakta, meşe ağaçlarının gölgelediği bir toprak alanın orta yerinde bir başka mezar daha vardı.

Heinrich von Kleist ile sevgilisinin mezarı. Ölümün peşine düşen şair Wannsee kıyısında mı bulmuştu aradığını, yoksa genç ruhunda kopan isyan fırtınasının bu sakin yerde, şiddetin doğanın ardına gizlendiği bu kuytu köşede dineceğini mi sanmıştı? Ve bir an olsun duraksamadan öldürmüştü sevgilisini. Evet, cinayet burada, yıllar sonra Naziler'in de mekân tuttuğu, yürüyüşlerim sırasında keşfettiğim nefes kesen manzaraya karşı, Spandau Kilisesi'nin sivri çan kulesine dek sisler içinde dümdüz uzanan gölün kıyısında işlenmişti.

Ne yaparsanız yapın, ister doğaya, ister kent merkezinden uzaktaki bu sakin sayfiye yerine sığının, Berlin'deyseniz şiddetin anısı bırakmaz peşinizi. Yıkım ve savaş günleri geride kalmış, Hitler bunkerinde intihar etmiş, Spartakistler'in Brandenburg Kapısı'na yerleştirdikleri mitralyöz çoktan paslanmış olsa bile, yirminci yüzyıl gelir burada bulur sizi. Kanlı devrimleri, soykırımları, toplama kamplarıyla yakanıza yapışır. Zihniniz işgal altındadır artık. Pazubentlerinde gamalı haçlar, ayaklarında uzun konçlu, cilalı çizmeler, kaz adımlarıyla yürüyen bir güruh keser yolunuzu, karanlıkta hayaletlerin dansı başlar. Yirminci yüzyılın elini kana bulamış tüm siyasetçileri, Ermeni kıran Talat Paşa ve çocuklarıyla köpeklerini zehirledikten sonra intihar eden Goebbels çifti de dahil, kanalda bir beyaz

nilüfer gibi açan Rosa Luxemburg'un cesediyle birlikte geçit törenine katılırlar. Efkâr dağıtmak, yorgunluk atmak için ormanda çıktığınız yürüyüş, göl kıyısında verdiğiniz mola kâbusa dönüşür. Bir an önce odanıza dönüp koltuğa çökmek, başınızı ellerinizin arasına alıp hıçkırarak ağlamak, yirminci yüzyıl tarihini bir daha anımsamamak üzere belleğinizden silmek istersiniz. Yıllardır üzerinde çalıştığınız şairin dizeleri de tam o anda gelir bulur sizi, bütün bunlar sanki hiç olmamış, Petrograd'da Kışlık Saray'a ateş açanlar sonradan kurşuna dizilmemiş, eşitlikle birlikte özgürlük de isteyenler Sibirya'ya sürülmemiş, Kristal Gece buradan az ilerde yaşanmamış gibi Nâzım Hikmet tüm saflığı ve her hayal kırıklığında bir parça daha pekişen inancıyla kulağınıza fısıldar: "Dünyaya erken geldim diye kahretmedim hiçbir zaman / Ben yirminci asırlıyım / ve bununla övünüyorum. / Bana yeter / yirminci asırda olduğum safta olmak / bizim tarafta olmak / ve dövüşmek yeni bir âlem için."

Wannsee'de anımsadığım bu dizeler gölün karşı kıyısından, şairin "bizim taraf" dediği Duvar'ın ötesinden lambamın ışığına dek ulaşır, umutsuzluğumu, garipliğimi, Nâzım'ın biyografisini yazarak üstesinden gelmeye çabaladığım yalnızlığımı daha da çoğaltırdı. Ekim Devrimi'yle, yani bir bakıma komünizme girişle başlayan yirminci yüzyıl komünizmden çıkışa yol açacak Duvar'ın yıkılmasıyla sona ermemişti henüz, yaralar kabuk tutmamıştı. Kendisi olmasa bile şiddet ve yıkımın hayaleti dolaşıyordu çevrede.

Kimi zaman Grünewald ormanına dek uzanırdım, mantar toplamak için değil elbette, mevsim yazsa küçük göllerin kıyısında dolaşmak için de değil, geçmişin hayaletleriyle zihnime çullanan Berlin'den uzaklaşmaktı amacım. Kimi zaman da, doğadan sıkıldığımda, sarı-kırmızı renginden başka hiçbir şeyini sevmediğim banliyö trenine binip soluğu Savignyplatz'da alırdım. Orada, küçük parkın çevresine sıralanmış lokantalar, güzel kahveler olurdu. Ve Florian'da Berlin'li yazar ve aydınlarla gece geç vakte dek giderek koyulaşan sohbet. Nelerden mi konuşurduk? Dünyanın gidişatından elbette, kulağımıza çalındığı kadarıyla Doğu'da olup bitenlerden. Honecker'in Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni demir yumrukla yönettiği, her taşın altından Stasi'nin çıktığı, herkesin birbirinden kuşku duyduğu, komşularını, meslektaşlarını, yakınlarını, hatta akrabalarını bile –eşlerini demeye dilim varmadığı için burada duruyorum– ihbar ettiği,

parti üyesi olmayanlara tüm kapıların kapandığı yıllardı. Nâzım'ın deyimiyle "ekmek, özgürlük ve gül" yılları değil, çöküşe giden, Duvar'ın yıkılışını hazırlayan yıllar. Yine de, komünist ülkelerdeki rejimi kıyasıya eleştirdiğimizi anımsamıyorum. Yürümeyen çok şey vardı evet, halkın refah düzeyi bir türlü iyileştirilememiş, özgürlükler ve insan hakları kısıtlanmıştı, ama gelecek güzel günler yakındı. Hem sosyal güvence içindeydi herkes, Moskova'da eksi otuz derecede evindeki musluğu açtın mı sıcak suyla yıkanabiliyor, hastanede bedava tedavi olabiliyordun. Az şey miydi bu? Hatta bazılarımız Batı'ya sığınan muhalif aydınlara inat, Nâzım ve Sabahattin Ali gibi Duvar'ı ters yönde atlayarak Doğu'ya sığınmayı bile öneriyordu.

Bu tür siyasi tartışmaların ardından Mona Pansiyon'da rahatlıyordum. Kantstrasse üzerinde, dik merdivenlerle çıkılan bir buluşma eviydi. Yarı çıplak kızların kendilerini beğendirmek için sivri ve yüksek topuklu ayakkabılarıyla müşterilerin önünde resmi geçit yaptıkları, sonra da kırmızı abajurlu, duvarları aynalarla kaplı loş odalarda tüm deneyimlerini cömertçe paylaştıkları, siyasetin hayhuyundan uzak bir cennet. Duvar yıkıldıktan sonra Doğu'dan gelen kızlarla daha da gençleşip çeşitlendiğini duydum kadronun, ama çok uzun zamandır oraya ayak basmadım. Fazla uzak değildi otelimden. Bir an, eski günlerdeki gibi Kant Café'de bulvara bakan masalardan birinde sütlü kahvemi içtikten sonra Mona'ya gitmek geldi içimden. Gidip değişmeyi, yüzyılın en önemli siyasi olayının buluşma evleri üzerindeki etkisini, bir başka deyimle Duvar'ın yıkılışının yol açtığı yeni fuhuş ortamını yerinde değerlendirmek. Ama üşendim. Yorgun ve uykusuzdum. Dışarda kar vardı, hava soğuk, sokaklar tenhaydı. Yeniden yatağa girip derin bir uyku çekmek üzereyken, nasıl oldu bilmiyorum, ansızın düştü aklıma. "İpek," diye mırıldandım, "Berlin'li melek! Sevgilim!" Uyak düşürmek için mırıldanmamıştım bu iki sözcüğü, İpek, Berlin'de tanışıp yakınlık duyduğum, belki de şu göçebe, kahrolası yaşamımda âşık olduğum tek kadındı.

Mavi Melek filmindeki gibi sarışın ve mavi gözlü değildi ama Marlene Dietrich'in hülyalı bakışları, çekiciliği, belki güzel şarkı söylediğinden, sanki ona da geçmiş, onda biçim bulmuştu. Esmerdi. Uzun bacaklarını daha da güzel gösteren siyah file çorapları, beyaz teni, kırmızı iskarpinleri, sutyenden taşan, çok coştuğunda ya da içkiyi fazla kaçırdığında açıp

sergilediği diri göğüsleri ve ancak Ortadoğu kadınlarında görebileceğiniz pervasız davranışlarıyla çıkardı sahneye. Cazibesiyle değil iç gıcıklayan sesiyle büyülerdi seyircileri. Kreuzberg'in ikinci, hatta üçüncü kuşak Türk gençliği arasında yeni moda olmaya başlayan "aranbesk" tarzı şarkılar söylerdi. Yanlış okumadınız, "arabesk" değil "aranbesk", yani "rand besk" tarzının en yetkin örnekleri. İngilizce "rhytm and blues"la "arabesk" sözcüğünden türetilmiş, makamı Türk, güftesi Alman şarkılar. Sözlerini anlamadığım için İpek'in adı gibi kaygan, yumuşak sesine kapılır giderdim. Hiç olmazsa birinin adını Türkçeye çevirmesini istediğimde "Mutlu Ol Yeter" demişti, ve daha sonraları, sevgilim olduğunda, terkedip gitmeden önce gerçekten mutlu etmişti beni.

Onun Yazarlar Evi'ndeki odama gelmediği zamanlarda ben giderdim İpek'e. Kendini bir Koffer Kind yani "bavul çocuğu" olarak tanımlıyordu. Hayatı bir burada bir orada, kimi zaman Türkiye kimi zaman Berlin'de geçmişti. Türkçe ve Almancayı sırayla unutup yeniden öğrenenlerdendi. Kanala bakan çivit mavisi bir evin çatı katında yaşıyordu. Aşağıda, köprünün yanı başındaki söğütlerin gölgesine Türk pazarı kurulurdu. Oradan alışverişimi yapar, İpek'in az sonra hazırlayacağı çilingir sofrasına oturmadan önce sivri biberlerle patlıcanların, kan kırmızısı domateslerin, mevsim sonbaharsa tezgâhlara dağ gibi yığılan ayva ve narların arasında dolaşırdım. Satıcılar Türkçe bağırır, şişman teyzelerle kasketli, poturlu ihtiyarlar, çember sakallı ya da kot pantolonlu gençler Türkçe pazarlık ederlerdi. Kreuzberg'in her hangi bir Anadolu kasabasından farkı yoktu. Almanya'da olduğunuz yalnızca caddenin adından anlaşılırdı: Kottbusser Damm. "Kıvırcık salatamı beğenmiyorsan enişteyi nasıl seçtin be yenge!" diye bağırırdı biri, bir başkası dolmalık biberlerini över, "batan geminin mallarını", olmadı, Berlin'i bir balıkçı limanı belleyip "derya kuzuları"nı satmaya kalkışırdı. Alacalı bir renk akışı içinde bir uçtan bir uca katederdim pazarı, gözlemeden de tadardım, dalından yeni koparılmış elma, armut, nardan da. Derken yan sokaklardaki dükkânlara da düşerdi yolum. Tabelalarda "Berlin Simit Sarayı", "Kuruyemişçi Çakır", "Özkul Süpermarket", "Antep Sofrası" "Bizim Köfteci", "Büro Yıldız", "Bolu Helâl Et Pazarı", "Güner Elektronik" yazardı. Bir iki yerde "Café-Bistro Aile Salonu" ve "Café Köyüm"e rastladığım da olurdu. "Lahmacun ve Börek Salonu"nda bıyıklı ve bıçkın delikanlılar, takkeli ihtiyarlar çene çalar, dipteki masalarda tavşan kanı çaylarını yudumlarken tavla, iskambil

oynarlardı. Atkestaneleri yapraklarını dökmeye başlamış olurdu ama ıhlamurlar ve çınarların gölgesi serindi hâlâ. Unter den Linden'de, ıhlamurların altında yürüyemesem de, Duvar'ın öte yanı yasak olsa da, Kreuzberg'de bulanık kanal boyunca söğütlerin altında yürürdüm İpek'e çıkmadan, onun ince uzun, güzel parmaklı elleriyle hazırladığı mezeleri bir büyük rakının eşliğinde yemeden, pazar dağılıp sesler azalınca açık pencerenin önünde ve ayakta, Gördes halısının üzerinde, dünyanın tüm dillerinde yazılmış "Seni Seviyorum" cümlesiyle kaplı yorganın altında doyasıya sevişmeden önce. Dünyanın tüm dillerinde olmasa da Türkçede İpek'i seviyordum. İpek'i Berlin'de Türkçe seviyordum o her gece çıktığı sahnede Almanca sözlü şarkılar söylese de.

Aşkımız belki bu yüzden göze geldi, "bir bulutun rüzgârından üşümedi" İpek, hayır. Beni Wannsee'de, Yazarlar Evi'ndeki odamın geniş yatağına mıhlayıp file çoraplarını çıkarmadan üzerime abandıktan, göğüslerini sırayla ağzıma verip erkekliğimi içine aldıktan, böyle uzun, çok uzun süre kaldıktan sonra çıktı gitti hayatımdan. Hiç dönmemecesine. Sabah alacası gelip pencereye durduğunda ter kokuyordu odam. Sperm ve yalnızlık kokuyordu. İpek, kan kokusu almış yırtıcı hayvan gibi adına hiç de yakışmayan cırnaklarıyla kanatmıştı bedenimi, öldüren siyah bakışları ve diliyle, şarkı söyleyen o çatal diliyle hançerlemişti. Her vuruşta biraz daha derine saplanıyordu ölüm, erkekliğimde, hâlâ istekle direnen sıcak bedenimde yoğunlaşmadan önce. O gittikten sonra göle bakan tepelerden birindeki ağaçların altında, toprak yolun bitimindeki küçük parkın içinde sanki üzeri hiç kapanmamış gibi duran Kleist ve sevgilisinin mezarına iniyormuşum gibi bir duyguya kapıldığımı anımsıyorum.

III

Öğleye doğru uyandım. İyi ki perdeleri kapatmayı unutmuşum, yoksa akşamı bulurdum herhalde. Buluşmaya geç kalsaydım beni bekler miydi acaba? Yoksa ne hali varsa görsün diyerek çekip gider miydi? Kimdi bu adam, ne iş yapardı? Berlin'de mi yaşıyordu, yoksa başka bir yerden, Türkiye'den olmasa da Avrupa'nın bir başka ülkesinden, belki Rusya'dan bu belgeleri vermek için mi kalkıp gelmişti? Neden beni seçmişti peki? Söylediğine bakılırsa dürüst bir yazar olduğum için. Nerden varmıştı ki bu kanıya? Nâzım Hikmet üzerine yazılan bunca kitap içinde en çok benim biyografimi beğendiğinden mi, yoksa başka bir nedenle mi? Çok geçmeden yanıt bulabilecektim bu sorulara ama buluşmaya dek vakit nasıl geçecekti. "Vakitleri yakalamak istiyorum / Parmaklarımda kalıyor altın tozları hızlarının" Bu karlı Berlin gününde öyle hızlı falan geçtiği yoktu vaktin, vakitlerin; zaman buz tutmuş, kaskatı donup kalmış gibiydi. Ne tuhaf, Berlin'e geldiğimden beri ne zaman bir konu takılsa aklıma, biriyle konuşsam ya da bir anı canlansa belleğimde, nicedir unuttuğumu sandığım Nâzım Hikmet'in dizelerini anımsıyordum. Şairin başından geçen bir olayı, biyografimde yazmış olsam da gerçekliğini kanıtlayamadığım bir sözünü. Kolay iş değildir biyografi yazarlığı. Hem kılı kırk yaran araştırmalar yapacak, hem de yazmasını bileceksin. Yani bir üslup sahibi olman gerekir, ele aldığın kişinin yalnızca kronolojik anlamda hayatını anlatmak için değil iç dünyasına da nüfuz edebilmek, sevinçleriyle kederlerini, bir ölçüde tutkularını, giderek –eğer varsa– dünya görüşünü kavrayabilmek için. Sonra, anlatıda bir tüfek duvara asılıysa, kitabın sonunda mutlaka patlamalı o tüfek. Çünkü her insanın hayatı kendince tutarlıdır iniş çıkışları olsa da. Nâzım'ınkinde galiba inişler daha fazlaydı. Siyasi duruşunda, düşüncelerinde pek bir değişme olmamış, gençliğinde bağlandığı ideolojiye hayatının sonuna dek sadık kalmıştı. Ne var ki acılar yaşamış, sürgünde çok hasret çekmiş, çok kadın sevmiş, sevilmişti. Üstelik birkaç dilde ağlatmıştı sevdiği kadınları, şiirlerini tek bir dilde, canından çok sevdiği Türkçede

söylemiş, kimi zaman söylemekle yetinmeyip haykırmış olsa da. Bir köylü toprağını ve öküzünü, bir marangoz tahtasını ve rendesini nasıl seviyorsa o da Türk dilini öyle seviyordu. Yemiş gibi teker teker tatmak, ağzında çiğneyip erittikten sonra sindirmek istiyordu sözcükleri. Midesinde değil şiirin potasında elbette. Türkçeye sevdalıydı. Avuçlamak istiyordu anadilinin sözcüklerini, parmaklarının arasından güneşli su gibi ışıl ışıl dökülüşleri en büyük mutluluk kaynağı, zor zamanlarında tek avuntusuydu.

Anlaşılan Nâzım'dan da kurtuluş yoktu, şimdilik yanıtı olmayan sorulardan da. Kendimi günün akışına bıraktım. Gün dediysem sözgelişi elbette. Birkaç saate varmadan hava kararacak, dünkü gibi saat beşte akşam olacaktı. Kahvaltı servisi aşağıda sona erdiğinden odama bir şeyler söyledim. Alman kahvaltılarını özlemiş olmalıydım ki, bu bir şeylerin içinde yalnızca binbir çeşit jambon, peynir, bolca tereyağ ve reçel değil somon balığı bile vardı. Ve tıkabasa doldurulmuş bir meyve tabağı. Limonlu çayın eşliğinde bir güzel karnımı doyurdum. Çay demli değildi belki, soframda zeytin ve beyaz peynir yoktu. Yine de silip süpürdüm hepsini, Weyers'te peş peşe yuvarladığım şnapslar, biraz geç de olsa, iştahımı açmıştı.

Otelden çıkıp Kudamm'a doğru yürüdüm. 29 numaralı otobüsün durağı eski yerindeydi. İpek'e gittiğim günlerde olduğu gibi Savignyplatz'dan gelip binmedim bu kez. Karda bata çıka Yıkık Kilise'ye dek, geniş kaldırımın ortasındaki ufacık vitrinlerin, yükte hafif pahada ağır eşyaların arasından geçerek yürüdüm. Cadde öğle vakti canlanmış, palto ve atkılarına sarılı kalabalık yan sokakları bile doldurmuştu. Ka-De-We'nin önünden bindim 29'a ve her zaman yaptığım gibi üst katın en öndeki koltuğuna kuruldum. Bir locada gibiydim. Trafiğin yavaş akışı içinde ilerledik. Güneş açmıştı ama karları eritmeyen donuk bir güneşti, öyle uzak, yusyuvarlak. Bir başka gezegenin güneşi gibi. Duvar günlerinde bir başka gezegeni, az öteden başlayan bir başka dünyayı aydınlatıyordu zaten, ama artık yoktu o dünya, tarihin derinliğine gömülmüş, geride bazı izler ve şiirler, Nâzım'ın coşkulu, kimi zaman da hüzünlü, ama gerçeği –daha doğrusu inancı– bir kez olsun sorgulamayan şiirleri kalmıştı.

Otobüsün tavanı cadde boyunca sıralanmış çınarların dallarına takılıyor, aşina olmadığım bir hışırtı içimdeki şeytanı uyandırıyordu. Mutlaka bir

gizli nedeni olmalıydı bu ısrarın. Belki telefonda açıklayamazdı her şeyi, ama bana bir tuzak kurmuş olabilirdi. Nâzım üzerine yazdıklarım herkesin hoşuna gitmemişti çünkü, şairin komünizme kayıtsız şartsız bağlanışının, hayatını bu uğurda hiçe sayışının nedenlerini düşündüğümde ortaya romantik bir kişilik çıkıyordu. Buysa onunla aynı ideolojiyi paylaşanların tepkisine yol açmış, epeyce hırpalanmıştım. Komünistler şairin komünizm sevdasının, hayatını bu yolda heba etmesinin sıradan, anlaşılır bir şey olduğu görüşündeydiler. Bense daha derine inmek, annesi Celile Hanım'la ilişkisini, babasının bir başka kadın yüzünden onları terkedip gidişinden sonra bu kopuşun çocuk Nâzım'ın kişiliğinde yol açtığı sarsıntıyı irdelemek istiyordum. Annesi de, o devrin kadınlarında pek alışık olmadığımız bir davranışla pek ilgilenmemişti oğluyla. Nâzım, Bahriye Mektebi'ne verildiğinde yalnız ve küskündü. Birkaç yıl sonra Moskova'da Ekim Devri'miyle tanışınca ailesi bilmişti komünistleri. Bir daha da, ömür boyu kopamamıştı onlardan. Çocukluğunda yaşadığı kopuşlar canına yetmiş, iki çocuklu, dul bir kadın olan büyük aşkı Piraye'ye sığınmadan önce Lenin'in manevi eniklerinden oluşan başka bir aileye sığınmıştı.

Urania'ya saptığımızda yol boyunca yeni yapılar gördüm. Oysa eskiden boş arsalar vardı buralarda ve kanalın ötesinden Nâzım'ın sevdalandığı dünya başlıyordu, telörgüleri, gözetleme kuleleri ve kurt köpekli askerleriyle. İpek'e gidiyormuş gibi bir duyguya kapıldım. Beni çilingir sofrasında bekliyordu. Dövüşür gibi seviştikten sonra tartışmaya başlayacaktık yine. Sahnede böyle ikide bir, kimseden bir talep bile gelmeden göğüslerini açmasına içerlemeye başlamıştım. Askerde aç aç tiyatrosu moral gecesine gelir, kışlanın orta yerine kurulan çadırda "Kellerim benim!" diye şarkıya başlayan kadına "Aç! Aç!" diye bağırırdık. O da, hafta sonu izinlerinde gittikleri genelevdeki kadınlardan başka kadın görmemiş erkek kalabalığının karşısında uzun süre nazlanır, sonra ani bir hareketle sutyenini çıkarıverirdi. Bu kez de aşağısını açması için tempo tutmaya, yakası açılmadık küfürler savurmaya başlardık. İpek'e bunu söylediğimde şeytanca gülümsemiş, çadır tiyatrosundaki kadının bu isteğimizi de yerine getirip getirmediğini sormuştu benimle alay edercesine. Bir defasında da inadına "Her şeyi yaparım" şarkısını söylemişti sahnede. Almanca bilmediğim için pek oralı olmamıştım önceden, ama merak edip şarkı sözlerinin anlamını öğrenince tepem atmış, uzun süre semtine uğramamıştım. O da, beklentimin aksine, Wannsee'ye gelmemişti bir daha,

ta ki ben o sarı-kırmızı trenden Savignyplatz'da inip bu lanet otobüse binene, ayağına kapanıp özür dileyene kadar.

İpek'in anısı hâlâ paslı bir hançer gibiydi içimde. Kıpırdadıkça batıyor, kabuk tutmuş yaramı kanatıyordu. "Masam, kâğıtlarım, yazı makinam / üstüm başım kan içinde / kan içinde kaldırımları geçtiğim şehirlerin / duvarlarda ellerimin izleri kan içinde / yarmışım göğsümü / yüreğimi yiyoruz bir dişiyle beraber." Haklıydı Nâzım bu dizeleri yazmakta, ne de olsa kadınların yamyam olduğunu anlamıştı üstat. Ve onların yüzünden olmuştu ölümü. Ben kitabımda böyle yazınca da kızılca kıyamet kopmuştu. Buluşma bir tuzaksa belki de bu yazdıklarımın hesabını soracaktı telefondaki ses. Yoldaşlarıyla birlikte yakama yapışıp tükürdüğümü yalatacaktı.

İpek'le kavgalarımızdan sonra beni yaka paça dışarıya attığı olurdu. Kaldırımda bir süre kendime gelemezdim. Kanaldan vuran serinlikle biraz ayıldıktan sonra sokaklara vururdum kendimi. Kreuzberg'de başı boş dolaşır dururdum. Nauny sokağı boyunca sıralanan eski evleri, Türkler yerleşmeden önce yüzyıl başında Silezya'dan gelen Polonyalı işçileri barındıran sefertası gibi içice geçmiş bu güngörmüş, köhne yapıları da o yıllarda keşfetmiştim. Arka avluların kuytusuna sığınır, kedilerin, kimi zaman da farelerin eşelediği çöplerin arasında hıçkıra hıçkıra ağlardım. Bir defasında karanlık pencerelerin birinde ışık yanmış, "Ne zırlayıp duruyon gecenin bu vaktinde!" diyen bir kadın sesinin ardından üzerime bir kova su dökülmüştü. Aşağılandıkça, itilip kakıldıkça bağlılığım artıyordu bu genç kadına. Onun esmerliğinde, sertliğinde, acıtan sözlerinde o güne dek hiç tatmadığım bir haz duyduğumu itiraf etmeliyim. Barışmalarımız da kavgalarımız ve sevişmelerimiz kadar ateşli ve güzeldi.

Adından başka neresi yumuşaktı bu kadının diye düşündüğümde hiçbir yeri gelmiyor aklıma. Bakışları sertti, davranışları da öyle. Sevişirken beni derine, her darbede biraz daha derine inmem gerekiyormuş gibi gövdesine bastırışı –bastırışları– da. Genelde üzerime gelirdi zaten, hazzın doruğundayken elleriyle boynumu sıktığı bile olurdu. "Kollarımda can ver." Gerçekten bu cümleyi mi fısıldardı kulağıma yoksa bana mı öyle gelirdi pek iyi anımsamıyorum. Ama boğazıma sarıldığında bir idam mahkûmu gibi birden boşalır, altında çığlık çığlığa debelenmeye başlardım. Eliyle ağzımı

kapatırdı hemen, ama gemi azıya alıp dört nala devam ederdi koşuya. Tükeninceye, beni de eritip bitirinceye kadar. Kamçılamazdı hayır, bacaklarını iki yana açıp üzerime her oturuşunda bir romanda okuduğum, belki de Anadolu'ya, onun doğduğu topraklara yaptığım yolculuklardan birinde duyduğum "aldı yatırdı" gibisinden bir deyim gelir geçerdi zihnimden, "aldı yatırdı atını kamçılamadan önce". Kimbilir elinde kamçı olsa onu da kullanırdı her halde, öylesine hırçın, şehvet düşkünü, azgın demeyeceğim ama bir erkeği kolayca teslim alabilen kadınlardandı. O zaman aşkın teslim olmak değilse teslim almak olduğuna inanıyordum; bir yerde, sanıyorum Nâzım'ın "saçları saman sarısı kirpikleri mavi" o genç kadınla ilişkisini anlatırken yazdım da bunu. Aslında yalnızca o kadınla, yani son eşi Vera Tulyakova'yla değil, kuşkusuz hayatta en çok sevdiği, en güzel sevda şiirlerini adadığı Piraye'yle de yaşamıştı bu duyguyu. İlk evliliğinden olma iki çocuğuyla onu yıllarca bekleyen karısını sonradan evleneceği dayıkızı Münevver'le, şairin özel hayatını bilmeyenler için söylüyorum tek oğlu Memet'in anasıyla, üstelik Bursa Hapishanesi'nin pis koğuşlarından birinde aldatıp boşamaya kalkınca, Münevver de onu yüzüstü bırakıp ilk kocasına dönmüş, her şeyi yüzüne gözüne bulaştırdığını anlayan şair intihar etmeye kalkışmıştı. Yine de "beni ancak ölüm teslim alabilir" diyebilmişti bir şiirinde. Öte yandan çalakalem yazıp "Görüldü" damgasıyla Piraye'ye gönderdiği mektuplarda "zaten bana hiç âşık olmamıştın, sana her ilan-ı aşkımda Darülbedayi aktörleri gibi rol yaptığımı söylerdin" diyerek ya da "kızıl saçlı bacım" edebiyatına başvurarak, olmadı "Karım benim! / İyi yürekli / altın renkli / gözleri baldan tatlı arım benim" diye uyak düşürerek kendini bağışlatmaya çalışmıştı. Direnme gücünü yalnızca hapiste koruyabilmenin verdiği cesaretle, belki de hakla. Bana gelince, ben de Nâzım gibi, bir erkeği ancak ölümün teslim alabileceğini düşünüyordum ama, uygulamaya gelince pusulayı şaşırıyordum. Daha doğrusu İpek'le ilişkimde şaşırmış, en baştan teslim bayrağını çekmiştim. Bu bayrağı hâlâ gönderde tuttuğumu itiraf etmeliyim; zaten epeydir ne teslim alan var ne "alıp yatıran".

Küçük bir bavulu vardı, onu da ben taşırdım. Belki biri alıp gider diye sahne giysilerini kulüpte bırakmaz, her akşam eve götürürdü. Daha doğrusu ben götürürdüm. Sabaha karşı, o kuru ayazda. Yaz sıcağında ya da yağmur çamur demeden neredeyse her gece. Neyse ki güzel güz günleri de olurdu, ağaçlar kanal boyunca yapraklarını dökerken yanyana yürüdüğümüz. Elele

tutuşmasak bile kolkola girdiğimiz. Uşağıymışım gibi ardından geldiğim de olurdu, elimde bavul, içinde yüksek ökçeli kırmızı ayakkabıları, makyaj takımı, çorapları. Sahne aldığında başına giyip ikinci şarkıdan sonra çıkardığı, gösterinin sonuna doğru sutyenleri fora etmeden tekrar giydiği, kedi bokuyla oynar gibi oynayıp durduğu tavşan kulaklı şapkası. Ve sutyenleri, ille de onlar. Evden kulübe, kulüpten eve taşıyıp durdum bavulunu günlerce, gecelerce. Yakınmadan, bir kez olsun itiraz etmeden. "Bugün de sen taşı bakalım" demeden. Yalnız keyifsiz bir anımda, o da bir kerecik, "İstersen bavulun içine gir seni de taşıyayım!" dediğimi anımsıyorum. Her zamanki gibi önden yürüyordu. Arkasına dönüp "Neden olmasın", demişti bir kahkaha atmadan önce, "bavul çocuğu değil miyim". "Ich bin ein koffer Kind!" Nasıl da çekiciydi yorgunken bile. Ve makyajsızken. Nâzım'la tanışsalardı şair kimbilir ne güzel şiirler düzerdi İpek'in kömür gözlerine.

İlişkimiz boyunca bir kez olsun sevecenlikle kollarına almadı beni. Ya sarılıp sıktı, boğmaya, hırpalayıp ufalamaya, kendi deyimiyle "hem sevip hem dövmeye" kalktı ya da koşturup iyice yorduktan sonra itip kakmaya. Şarkı söylemediği dönemlerde bile, iki sevgili, iki yakın dost gibi birlikteliğimizin keyfini çıkardığımızı anımsamıyorum. Yalnızca bizim olmasını, onunla baş başa geçmesini istediğim o ender gecelerde ya telefon çalar ya bir tanıdık haber vermeden damlardı. Sabaha dek havadan sudan, kimi zaman da memleketteki gidişattan konuşulurdu. Gelen bir siyasi mülteciyse Evren Paşa'nın işlerinden, onu hiç yalnız bırakmayan, her yolculuğunda peşine takılıp nutuk atacağı vilayet konağının ya da belediyenin balkonuna haki, beyaz, mavi üniformaları ve madalyalarıyla dizilip pişmiş kelle gibi sırıtan generallerden söz açılırdı. Bu nedenle İpek "beşibiryerde" adını takmıştı onlara, çok öfkelendiğinde, ya da içkiyi biraz fazla kaçırdığında –ki genelde öyle olurdu– burada yazmamın uygun kaçmayacağı küfürler de savururdu ama, rakı da dahil ne içse, ne söylese, ne giyse, yakışırdı haspaya. Bir tek adıydı karakteriyle uyuşmayan, bir de sesi.

Kısık, bir mağaranın derinliğinden geliyormuşçasına gizemli, alıp götüren –Türkiye doğumlu olmasına rağmen içinden geldiği bozkıra, uzaktaki dağlara, o dağlardaki serin yaylalara kıl çadırları ve hayvanlarıyla konan obaların dünyasına, yörük kadınlarının günbatımında söyledikleri yanık

türkülere, "boğazlar"a değil de (az önce söylediğim gibi İpek'in boğazlamalarının bu "boğazlar"la bir ilgisi yoktu!) Berlin'in savaş öncesi günlerinden kalma atmosferine götüren– bir sesi vardı. Yumuşacıktı ve ıslaktı, evet. Yıllar, yüzyıllar önce bu sulak araziye, bu kum zeminin üzerine kurulmuş, Spree'nin ortasındaki adacıktan kıyıya taşıp yayılmış kenti çağrıştırırdı, gerçekte Prusya iklimi en az sevgilim kadar sert, kuru, acımasız da olsa. Belki bu nedenle kaygandı İpek, ellerimin arasından kayıp giderdi her defasında, onu aslında hiçbir zaman, bir an bile ele geçiremediğimi, ona sahip olmak şöyle dursun sahip bile çıkamadığımı şimdi daha iyi anlıyorum. O ise kolayca avlamıştı beni. Hatta zıpkınlamıştı, derin sularda yüzdüğümü bilerek. Bir yunus balığı kadar uysal, doğduğu bozkır kentinin evliyaları gibi çilekeş ve sabırlı olduğumu ilk karşılaşmamızda farketmişti.

O beylik deyimle söylemem gerekirse "bugünmüş gibi" anımsıyorum. Sıcak bir geceydi. Kreuzberg'de genellikle geç vakte dek süren siyasi toplantılardan birine katılmıştım. Çıkışta da ayaküstü birkaç bira yuvarlamıştım yalnız başıma. Hep aynı konuları tartışıyor, 12 Eylül rejimini aramızda lanetliyor, mutlaka bir şeyler yapmamız gerektiğini, hatta erke el koyduktan sonra yapacaklarımızı da birbirimize bir kez daha anımsattıktan sonra dağılıyorduk. İşte o zaman sıkıntı basıyordu. Vakit kaybettiğim düşüncesiyle kendime kızıyordum. Nâzım kitabı ilerlemiyordu, ülkenin demokrasi yolunda aldığı mesafe de. Sosyalizmin kalesi bellediğimiz Sovyetler Birliği nasıl oluyorsa, Türkiye'deki faşist rejime açıkça karşı çıkmaktan kaçıyor gibiydi. Aslında ne içindeydim siyasetin ne de tam dışında. Bazı sivri arkadaşların (onlar aralarında kendilerine "yoldaş" diyorlardı) gözünde sıradan bir yazardım, pek de önemsemedikleri bir araştırmacı. Araştırma önemliydi elbette, ama siyasi bir amaca hizmet etmeliydi. Oysa ben biyografi yazarıydım, bir insanın hayatını araştırıyordum, toplumsal ilişkileri değil. "Evet, haklısınız," diye karşılık veriyordum vaktimi boşa harcadığımı söyleyenlere, "bir insanın hayatı belki hiçbir şeydir, ama hiçbir şey o insanın hayatından daha değerli ya da önemli değildir!" Hayretle yüzüme bakıyor, arkamdan dalga geçiyorlardı. Ben de içkide buluyordum teselliyi, Kreuzberg toplantılarından sonra âdet olduğu üzre onlarla birlikte bir Türk lokantasına gidip rakı içeceğime ayaküstü deviriyordum kocaman bira bardaklarını. Böyle giderse bir akşam devirdiğim biralardan sonra kendimin de devrileceğini bilmiyor değildim.

"Devrim devirme değilse devrilmedir" gibisinden kendi uydurduğum ve pek beğendiğim deyişler dönüp durmaya başlıyordu kafamın içinde. İşte bu minval üzere giderken, bir gece devrildim gerçekten, dünya karardı, başım döndü ve kendimi yerde buluverdim. Ve Wannsee'ye döneceğime ressam dostum Yeter'in atölyesinde aldım soluğu.

Yeter, adından da anlaşılacağı gibi, kalabalık bir ailenin en küçüğüydü. Anadolu'dan Berlin'e işçi olarak gelmiş, biraz para kazandıktan sonra yeteneğini keşfedip sanatına vermişti kendini. Rengârenk yörük kilimlerinden hareketle yaptığı gerçekçi resimler Berlin piyasasında epeyce ilgi görüyordu. O da, çoğalttıkça çoğaltıyordu yoksul bozkır köylülerinin, toprak insanlarıyla dağların, eşkıyalarla konargöçerlerin dünyasını yansıtan resimlerini. Beni her zamanki gibi çok iyi karşıladı, Duvar'a bakan geniş atölyesindeki divanda yatıp dinlendim bir süre, sonra izin istedim. "İstersen burada kal," dedi, "pek iyi görünmüyorsun". Son otobüse yetişmem mümkün değildi zaten, metroysa çoktan kapanmıştı, önerisini kabul etmek zorunda kaldım. Bir çay demledi, sohbete daldık. Duvar açık pencerenin ötesinde, düz bir çizgi izlemeden uzayıp gidiyordu. Orada gözetleme kuleleri, telörgüler, parlak çizmeli, kurt köpekli nöbetçiler vardı, buradaysa özgürlük. Tartışma, yaratma ve sevişme özgürlüğü. Bira içip devrilme ve devirme özgürlüğü. Evren'i devirip erke biz, yani parti el koyacaktı. Sonra da... Sonrası az biraz belirsizdi, ne yapacağımızı tam olarak kararlaştırmış değildik aslında. Ateşli tartışmalar da bu durumdan kaynaklanıyordu. "Hele bir faşizmi devirelim de, sonrası kolay" diyenler de vardı aramızda. Ve yanlış anımsamıyorsam çoğunluktaydılar. Peki özgürlük buradaysa mutluluk neredeydi? Yeter'e kalırsa Duvar'ın öte yanında. Bir gün mutlaka Duvar'ı aşıp Doğu'ya gidecek, orada mutluluğu arayıp bulacak ve resmini yapacaktı. Sonra da doğru Moskova'ya. Üç kırmızı karanfille birlikte Nâzım'ın Novodivitçiye'deki mezarına bırakacaktı mutluluğun resmini.

"Yeter artık Yeter!" dedim ona, "Mutluluk değil Duvar'ın, Kaf Dağı'nın ardında da olsa arayıp bulmaya değmez." Zaten sabaha dek fazla siyaset konuşmadık. Daha çok sanattan, edebiyattan, kadınlardan söz ettik. Duvara (Berlin Duvarı'na değil atölye duvarına) ters çevirip dayadığı bir tuvali gösterdi bana. Tuvalde yağlıboya bir kadın portresi vardı. Esmer, uzun siyah saçlı, siyah bakışlı genç bir kadın. Alaycı bir gülümseme yayılmıştı yüzüne, burnu hafif kemerli, kirpikleri uzundu. "Kim bu?" diye sordum.

Hemen karşılık vermedi. Uzun bir sessizlik oldu aramızda. Portreye dalıp gitmiş, sanki varlığımı unutmuş gibiydi. Açık pencereden yaz gecesinin gürültüsü doluyordu içeriye. Neden sonra "Bu mu," dedi, "bu fikrimin ince gülü." O yıllarda bu adı taşıyan bir roman pek modaydı, özellikle de Almanya'da. Romanda Berlin'li bir Türk işçisinin sevdalandığı Mercedes arabası ve bu arabayla köyüne dönüşü anlatılıyordu.

– Adı Mercedes mi yoksa?

– Hayır, İpek!

İşte böyle oldu İpek'le ilk karşılaşmam. O ise beni birkaç gün sonra Yeter'in atölyesinde gördü ilk kez. Sonrası pek ilginç sayılmaz, önce şarkı söylediği kulübe sonra yaşadığı çatı katına davet, gece geç vakit Kreuzberg'de bir Türk lokantasında yakınlaşma ve çıkışta ilk öpüş. Sabaha karşı yatakta, "alıp yatırma ve boğazlama" hareketlerinden sonra da ilk dövüş. Kreuzberg'de bir kulüpte gece geç vakit sahneye çıkıyor, sigara ve esrar dumanlarının arasında çoğu Türklerden oluşan erkek kalabalığına şarkı söylüyor, alkış topluyor, beğeniliyor, iyi de para kazanıyordu. Liza Minelli'ye özeniyordu sanki, ya da bana öyle geliyordu. İpek'le tanışmadan yıllar önce görmüştüm *Elveda Berlin* filmini, belleğimde derin izler bırakmıştı. Filmin baş oyuncusuyla benzerliği olduğunu söyleyemem. Ama sahneye çıktığında, projektörler sönüp o gümüş rengi, yuvarlak ışık üzerine düştüğünde başkalaşıyor, sertliğinden, hırçınlığından iz kalmıyordu. Hülyalı bir kadındı artık, genç, esmer, belki biraz tırmalayıcıydı. Kendine saklamıyordu hülyasını, gözünü bacaklarından, az sonra cömertçe göstereceği göğüslerinden, kocaman, kırmızı ağzından ayıramayan seyircilere dağıtıyordu. O böyle ayakta şarkı söyler ya da tüm şişelerin boş olduğu köhne bar dekorunun önündeki yüksek tabureye tünemiş, şuh hareketleriyle izleyenleri coştururken ben Weimar Cumhuriyeti yıllarını hayal ederdim. Bir anda smokin ve silindir şapkalı kalabalığın yerini alan bok rengi üniformalarla kırmızı pazubentleri. Pazubentlerin üzerinde her an saldırmaya hazır gamalı haçları. Gamalı haçların havada uçuşup bumerang gibi geri dönerek sahiplerinin boğazlarına saplandığını hayal ederdim, İpek adı gibi yumuşak o yakıcı sesiyle şarkı söylerken.

Beni bir kez olsun sevecenlikle kollarına alıp sarmadığı, dudaklarımdan hafifçe öpmediği gibi bütün ısrarlarıma rağmen evde baş başayken şarkı da

söylemedi.

– Ben profesyonel bir sanatçıyım, derdi, sana özel muameleyi yatakta yaptığım yetmiyormuş gibi bir de evde yapamam!

– Dışarıda yap öyleyse! Kolkola girip ormanda dolaşırken bir şarkı mırıldan mesela, yalnız benim için.

– Yalnız benim için bak yeşil yeşil ha! Yok öyle yağma. Para verirsen belki.

– Zeki Müren söylüyor o şarkıyı. Sen yeşil değil kapkara bakarsın ancak.

– Evet öyle bakar yürek yakarım. "Kömür Gözlüm"ü söylerim istersen. "Kömür gözlüm seni elden / Sakınırım, kıskanırım / Esen yelden, uçan kuşdan / Yerdeki karıncalardan...."

İşte böyle bir kadındı İpek, şen şakrak ve şakacı, daha da beteri aşağılayıcıydı. Kendini kıskandırmaya bayılırdı. Kıskanç âşığıyla alay etmeye de. Ona bunca zaman nasıl dayandım hâlâ anlamış değilim. Şaka yaparken öc alırdı, rezil rüsva ederdi adamı eğer eziyet etmekten caymışsa. Ya da bu niyetini, hiçbir zaman öğrenemeyeceğiniz bir nedenle, ertelemişse. Yaralayıcı, kırıcı, kıyıcıydı diyeceğim. Yine de seviyordum onu, bana eziyet etmesine katlanıyor, hatta ne yalan söyleyeyim, kimi zaman bundan zevk bile alıyordum. Bir gece –bugünkü gibi karakışın ortasında– evinde sızmıştık. O yatakta, ben sofadaki meşin koltukta. Bir karabasanın ortasında sıçrayarak uyandım. Ter basmıştı, sofa buz gibiydi. Kalkıp yatak odasına doğru yürüdüm. Kapıyı açtığımda yorganın altında büzülmüş uyuyordu bir tanem. Yavaşça açtım yorganı, yanına uzandım. Yalnız kalmak istediğini söyledi birden. Uyumuyordu demek; o da, kimbilir, belki benim gibi kötü bir düş görmüş ama sevdiğine sarılmak, onun güvencesinde, sıcaklığında, şefkatinde eriyip gitmek istememişti. Israr edince bağırıp çağırmaya başladı. Ve düpedüz kovdu beni yatak odasından. Sabaha dek kendimi kafese kapatılmış bir kuş gibi sofadan balkona, oradan mutfağa, sonra banyoya, sonra yine o kırmızı, meşin koltuğa atıp durdum. Tam bir sigara yakmıştım ki bir elin ensemden tutup beni kendine doğru çektiğini hissettim. Başımı çevirmedim hayır, el saçlarımdan tutup arkaya yatırdı başımı ve kocaman, kırmızı bir ağız ağzımın üzerine kapandı. Önce İpek'in

o sivri, kaygan dili dolaştı damağımda, sonra soluğunu yüzümde hissettim. Balkon kapısı aralık kalmıştı ama artık üşümüyordum. Dışarda masallardaki gibi lapa lapa kar yağıyordu. Hava yumuşamıştı. Koltuğun üzerine devirdi beni, çevirip soydu ve yine "aldı yatırdı". Böyle alt alta üst üste, iç içe ne kadar kaldık anımsamıyorum. Doyumdan sonra her zaman yaptığı gibi itip uzaklaşmadı. Sırtını da dönüp uyumadı. Uysal bir kedi gibi yavaşça sokuldu, saçımı okşamaya başladı. Evet, ilk ve son kez, o karlı gecede, bir çocuğun başını okşar gibi okşadı beni sevgilim ve "Kindertotenlieder"i fısıldadı kulağıma. Tümünü değil, yalnızca ilk dizelerini. Almanca bilmiyordum ama Wannsee'deki odamda yalnızken, Nâzım'ın Celile Hanım'a bağlılığını ya da, neden olmasın, kendi annemin o yuvarlacık, esmer yüzünü, çoktan toprak olmuş kara gözleriyle geniş ve ferah alnını düşünürken, (hep Nâzım'ı düşünecek değildim ya!) İpek'in söz verip de gelmediği zaman umutsuzluk içinde onu beklerken, Kathleen Ferrier'nin sesinden dinlediğim, defalarca çalıp tümünü ezberlediğim "lied"in anlamını biliyordum.

Şimdi güneş öyle parlak doğacak ki
Sanki gece hiçbir felaket yaşanmamış olacak

Evet, bu sözleri fısıldadı kulağıma, sonra yavaştan, bir dua mırıldanır gibi söylemeye başladı:

Geceyi kapatma içine
Sonsuz ışığa gömülmeli o
....
Ne kadar güzel bir gün!
Sen hiç korkma!

Baktım, gün ağarmaya başlamıştı dışarıda, donuk, mat bir ışık pencereye gelip durmuştu. Güneş doğacaktı birazdan. Belki kar toplayacak, belki de karları eritip bulutsuz, mavi gökte parlayacaktı. Sabah vardiyasına giden

işçiler geçecekti köprüden. İlk otobüs duraktan kalkacaktı. İlk metro, ilk tren, ilk uçak da. Bir kuğu süzülecekti buzları çözülen kanalda. Ya da bir karabatak başını bulanık suya daldıracaktı. İpek'in eli elimde, sesi sanki içimdeydi. Ve ilk kez acı vermiyordu bana.

Bir lambacık söndü çadırımda
Dünyanın mutlu ışığı, sen yanmaya devam et

* * *

Yine sokağa atıldığım bir gece Kreuzberg'de dolaşırken yolum Hasan Amca'nın gecekondusuna düşmüştü. Duvar'ın tam dibinde, Aziz Thomas Evangelist Kilisesi'nin hemen yanı başında, Kreuzberg belediyesinin kendisine nasılsa karşılıksız verdiği oldukça viran bir ahşap evde çoluk çocuğuyla yaşıyordu. U-Bahn bile Schlesiesches'e dek gelip orada duruyor, daha öteye gitmiyordu. Daha ötesi burnumuzun dibinde olmasına rağmen bilinmedik bir dünyaydı. Hasan Amca, elinde bir tahta bavul, Sirkeci'den trene atlayıp Berlin'e ilk gelenlerdendi. Girişinde iri harflerle "BAUM HAUS AN DER MAUER"[2] yazan evin önündeki bahçeyi bostan yapmış, domates, biber, marul yetiştiriyordu. Dolaptan bir şişe rakı çıkarıp açmış, "İçtin mi çok içeceksin evlat" diyerek çay bardaklarına doldurmuştu. Ona İpek'le maceramı anlatmaktansa burada nasıl yaşadığını, Duvar boyunca gezen devriyelerden rahatsız olup olmadığını, öte yanı merak edip etmediğini sorduğumda, ak sakalını sıvazlayarak bir derviş edasıyla "Duvar'ın ötesinde olup bitenle hiç ilgilenmem evlat," demişti, "ben bahçemi çapalar, rızkımı çıkartmak için sebze yetiştiririm."

Otobüsten Checkpoint Charlie'de indim. Herman-platz'a dek devam edip Kreuzberg'in artık yalnızca Türklerden oluşmayan kozmopolit kalabalığına karışsaydım daha mı iyi olurdu bilmiyorum. Ya da, eskiden olduğu gibi İpek'in kapısına dayansaydım. Nasıl karşılardı beni? İçeriye alıp hal hatır sorduktan sonra en değerli şeyini, "ikizler" diye adlandırdığım o beyaz, güzel göğüslerini sırayla ağzıma verir miydi yine? Yoksa kapıyı yüzüme mi çarpardı? Böyle davranması için fazla bir gerekçesi yoktu aslında, beni bu "lanetli" kentte tek başıma koyup giden oydu, bir kez olsun arayıp sormayan da. Bu saatte evde olma ihtimali pek yoktu zaten, akşam sahneye

çıkmadan önce yürüyüşe çıkar, sonra kanal kıyısındaki kahvelerden birinde söğütlere karşı içkiye başlardı. Gece sahneye çıktığında iyice sarhoş olurdu ama hiç aksatmadan söylerdi şarkılarını ve programını tamamlamadan önce sutyenler fora! İçim ezildi, terkedilmenin acısından çok geçmişin özlemiydi böyle canımı yakan, bir de hâlâ içimi kemiren o kıskançlık duygusu. "Çiçekli badem ağaçlarını unut / Değmez / bu bahiste / geri gelmesi mümkün olmayan hatırlanmamalı". Nâzım Bursa Hapishanesi'nde demir parmaklıkların ardından görmüştü ilkyazla birlikte çiçek açan badem ağaçlarını, burada Berlin'deyse atkestaneleri, ıhlamur ve çınarlar, hatta gençlik yıllarında ağıt yaktığı salkımsöğütler vardı ama, badem ağaçları yoktu. Ya da ben görmemiştim. Kleist'ın mezarını ziyaret eden Grimm kardeşlerden birinin oraya kavak diktiğini ne var ki Anadolu'nun kıraç topraklarında, boz tepelerin vadilerindeki su kenarlarında bile yeşeren kavakların nasılsa Wannsee'nin verimli toprağında boy vermeyip kuruduğunu anımsadım. Kleist'ın mezarını ayrık otları kaplamıştı kısa zamanda ve toprak tümseğin çevresi yıllar boyu gölgesiz kalmıştı. Ta ki intiharın –cinayet ve intiharın– görgü tanıklarından hancının kızı bir meşe dikene kadar. O meşeyi de kırağı çalmıştı bir sabah.

Sonra zaman üste çıkmış, köklere su yürüyünce ağaçlar yeniden boy vermişti. Şairle sevgilisi çoktan toprak olmuşlardı ama adları taşa kazınmıştı:

HEINRICH VON KLEIST

GEBOREN 18 OKTOBER 1777

GESTORBEN 21 NOVEMBER 1811

NUN,

O UNSTER BLICHKEIT,

BIST DU GANZ MEIN[3]

HENRIETTE

VOGEL

1780-1811

Ölümsüzlüğe kavuşmak için öldürmek ve öldürülmek gerekiyordu demek ki. Orada bir sabah, yapraklarından ışık sızmayan ağaçların altında, ırmağa dönüşen gölün kıyısına inmeden önce İpek'i kendi ellerimle öldürmek geçmişti aklımdan. Tabancayı "ikizler"den birine dayayıp kalbinin ortasına sıkmak kurşunu, sonra namluyu kendime çevirmek.

İpek'le kavgalarımızdan, daha doğrusu beni kapıya koymalarından sonra onu bir daha görmemek kararıyla dönerdim Wannsee'ye. Odama kapanır, kendimi bir süre çalışmaya verirdim. Ama yalnızca bir süre. Kent yaşamının yorgunluğundan, günlük dert ve alışkanlıklardan kurtulup sakin doğaya sığınmak için ideal bir yer gibi görünen Yazarlar Evi bir hapishane olur çıkardı. Çevrede gidebileceğim ne bir kahve vardı ne de bir sinema. Hatta alışveriş yaptığım dükkânlar bile yürüyüş uzaklığında değildiler. Ben de, ormanın içinden hızla geçen sarı-kırmızı trene binip soluğu Savignyplatz'daki kahvelerden birinde alırdım. Orada duyumsadığım yalnızlık odamdakinden farklıydı.

Dönüşte, gece geç vakit, kimseler olmazdı istasyonda. Soğukta treni beklerken karşı duvardaki resimlere bakardım. Berlin Duvarı'nın üzerindekilerden farklıydılar. Ortak öfkenin ya da belleğin dışavurumu dile gelmiyordu bu resimlerde, kendiliğinden bir ifade sözkonusu değildi. Belli bir konu, kompozisyon, estetik arayışı vardı. Yine de çok yetkin oldukları söylenemezdi, insanı şaşırtmaya, biraz da korkutmaya yönelik, safça, çocukça şeylerdi. Siyah pelerinli, ormanda kurban arayan bir vampir örneğin. Ya da kana susamış bir yarasa, yüksek bir tabureye tüneyip siyah file çoraplı bacaklarını aşağıya sarkıtan bir kadın. Aynı kadın bir başka resimde arkası dönük olurdu. Savaş ertesinin Berlin'ini tasvir eden resimler de vardı duvarda. İmeceyle enkaz kaldıran dul kadınlar, yalnızca tabelası kalmış bir sokak, yıkıntıların arasından gökyüzüne açılan boş arsalar. Belki de başka duvarlarda, lokantaların, kahvelerin, Tegel havaalanının duvarlarında gördüğüm fotoğraflardan kalma bir izlenimdi bu. Artık anılarda, savaştan sağ kurtulan yaşlıların belleğinde yaşayan hayali bir kentti Berlin, gerçekle uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Savaş öncesinde de, bugünkü gibi belli bir düzen içinde akıp gidiyordu hayat. O zaman da, bugünkü gibi metro yerin altından, bazen de yukarda, eski taş yapıların yanından geçiyor, üzeri camla kaplı kalabalık istasyonlarda bir durup bir kalkıyordu. Caddede yürüyen, güneşli kahve teraslarında, bira bahçelerinde oturan insanlar vardı. Ve faytonlarla atlı tramvaylar, dükkânlarının önüne çıkmış, gotik harfli tabelaların altında kameraya poz veren kasketli, palabıyıklı, siyah kunduralı esnaf, kendinden öylesine emin çünkü işleri tıkırında, sağlıklı, gürbüz ve kaba satıcılar da vardı.

Sonra bir gün ansızın yıkıldı her şey, taş üstünde taş kalmadı. O güzelim yapılardan bir duvar ya da bir enkaz yığını kaldı geriye. Ben de İpek'in hışmına uğrayıp bir enkaz yığınına dönmemiş miydim? Savignyplatz tren istasyonunun duvarına karşı havada yaprağa dönmüştüm evet, Kreuzberg'li genç bir kadın, bir "bavul çocuğu" yerle bir etmişti beni, savaşta bozguna uğramış bir ordunun askerleri kadar yorgun, yılgın, yaralıydım. Ona rastlamadan önce yapayalnızdım belki, ama ayaktaydım. Ona rastladıktan sonraysa şarkı söylerken elinden eksik etmediği, bir giyip bir çıkardığı, sonra da ertesi güne dek bir köşeye fırlatıp attığı tavşan kulaklı şapkası kadar bile değerim yoktu.

Savignyplatz istasyonundan gece geç vakit dönüşlerimde İpek düşerdi aklıma. Onun hayali gelir yanıbaşıma oturur sonra da karşı duvarda taburenin üzerindeki yerini alırdı. Arkasını dönerdi bana, kışkırtmak için mi yoksa bir daha hiç görmemek için mi, peşinden koşayım diye mi anlamazdım. Gidip kapısına dayanmak, o berbat şarkıdaki gibi "ister öldür ister al" dememek için güç tutardım kendimi. Vagonda benden başka yolcu pek olmazdı. Belki Charlottenburg'dan binen bir yaşlı adam ya da sarhoş gençler. Grünewald'da inerler, ormanın içinde kaybolurlardı. Karanlıkta nereye giderlerdi böyle, gecenin içinde hangi eve, hangi ışığa sığınırlardı. Cama yansıyan suretimle birlikte geçerdim ormanı. Gündüz kente gelirken gördüğüm ağaçların, yeşilin, insana her an vahşi doğanın bir parçası olduğunu anımsatan manzaranın yerini cama yansıyan suretim alırdı. Saçı sakalı erken ağarmaya başlamış bir yazar. Tam yazar da sayılmaz, bir biyograf. Başkalarının hayatlarını araştırmayı iş edinmiş biri. İntihar ya da cinayetin, hatta ikisinin de eşiğine adım atmak üzere Wannsee yolunda,

Kleist'ın akıbetini kendi üzerine biçilmiş bir kaftan gibi giymek için fırsat kollayan bir ecinni. Sahi, o yıllarda bir ecinni miydim ben neydim?

İpek kimi zaman haber vermeden gelirdi Wannsee'ye. Beni ya odamda, masanın üzerindeki kâğıtların, not defterlerinin, sayfaları bükülüp bazı satırlarının altı çizilmiş kitapların arasında ya da dışarda, köşkün göle bakan arka bahçesinde bulurdu. Kimi zaman da ön bahçenin terasındaki sandalyelerden birine oturup dönüşümü beklerdi. Orada, yaprakları rüzgârda hışırdayan kayınların karşısında sigara üstüne sigara içerek. Beni beklerken neler düşünürdü kimbilir, aklından neler geçerdi. Kreuzberg'in boğucu havasından, hayranlarından kaçıp kurtulma isteği miydi onu bu sayfiye yerine kadar sürükleyen, yoksa gerçekten benimle birlikte olmak için mi bunca yolu teperdi, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim. Yattıktan sonra genelde uzak durduğu, hatta kavga edip evinden kovduğu adama derin bir aşkla bağlı olmadığı kesindi. İşini bahane ederek gece kalmazdı, onunla Wannsee'de hep öğle sonraları ya da günbatımında, ağaçlar kararırken seviştiğimizi anımsıyorum. Yine de bu habersiz gelişler gururumu okşardı. Odamda telefon yoktu. O zamanlar cep telefonu da yoktu. Belki bu nedenle, ortak telefondan çağırtmaya üşendiği için gelişini haber vermezdi. Belki de, kimbilir, benden gizlediği bir başka nedeni vardı.

Onun, beni görmek, benimle olmak, lambamın ışığında darmadağın duran beyaz kâğıtlarla kitaplardan ibaret yalnızlığımı paylaşmak için Berlin'i bir uçtan bir uca katettiğini düşünürdüm.

Hâlâ da öyle düşünmek istiyorum ama "kuşku" adında bir kurt kemirip duruyor zihnimi. İpek'in Wannsee'ye habersiz gelişleri Yazarlar Evi'ni bensiz keşfetmek amacıyla olabilir miydi? Doğu sınırı az ötedeydi, casusların değiş tokuş edildiği Glienicker Köprüsü de. Gölün karşı kıyısından başlıyordu Duvar, görünmez bir engeldi gerçi, ilk bakışta belli bile olmuyordu. Ama oradaydı işte, az uzakta iki dünyayı birbirinden ayırıyordu. Ve belki İpek Kreuzberg Türk mafyasıyla çalışıyordu. Doğu'dan Batı'ya adam kaçırmak da dahil kaçakçılık ya da başka karanlık işlere karışmıştı da benim mi haberim yoktu? Zaten benim, Nâzım Hikmet'in işleri ve şiirleri dışında hiçbir şeyden haberim yoktu o yıllarda.

Bir hafta sonu Wannsee Hof'un lokantasında yalnız başıma yemek yerken Alaaddin'in sihirli lambasından çıkan cin gibi karşımda bitivermişti. Her

zamankinden daha güzeldi. Sanki sahneye çıkacaktı az sonra, öylesine süslenip püslenmiş, iyice takıp takıştırmıştı. Köşede, televizyonun dibindeki masada yavaştan demleniyordum. Bir kuş sütü eksikti masamda demek geliyor içimden ama durum hiç de öyle değildi. Mutfak kapandığı için sıcak yemek bile yoktu. Banliyö trenlerinin dışında hiçbir trenin uğramadığı, bir kentten ötekine kelle götürürcesine koşturan "intercity"lerin durmadan geçtiği bu kuytu istasyon lokantasında ekmeğimi bir dilim salam ve Almanların pek sevdiği tatlı hıyar turşusuna katık ediyordum. Böyle tek başıma yediğim akşam yemeklerinde kendi kendime mırıldandığım o eski şarkıdaki gibi "yine zehrolmuştu şarabım". O gece İpek'in gelişi, üstelik Kreuzberg'e dönmeyip benimle kalışı, tam bir panzehir etkisi yaratmıştı üzerimde.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Wannsee iskelesinden kalkan nehir gemilerinden biriyle gölde gezintiye çıkmayı önermişti. Şimdi düşünüyorum da aslında ne benimle baş başa kahvaltı etmekti amacı, ne de gölde gezinmek. Doğu'daki Kladow'a dek gitmek istiyordu sanırım, sahili yakından görmek, bir motor ya da yelkenliyle yanaşılabilecek yerleri saptamak, ama bu işi iki âşık görüntüsü vererek yapmak istiyordu. Yanında kuşku uyandırmayacak, çevrede tanınan birine ihtiyacı vardı, kendi halinde bir yazara. Yazarlar Evi'nde kalanlar bu tür gezintiler için kolayca izin alabiliyorlardı çünkü.

Wannsee istasyonunda durmayan hızlı trenler uykularımı bölüyordu geceleyin. Rayların uğultusu odama dek geliyor, arduvaz çatılara, karanlıkta belli belirsiz kımıldayan dallara, bahçenin çimine, ilkyazda ansızın indiren sağanak gibi bastırıyordu. Sonra uzaklaşıyordu gecenin içinde. Çekip gitmek, bir daha dönmemek üzere bu sessiz köşkü, dar merdivenleri, karanlık koridorları, duvardaki orman manzaralı tabloyu, salondaki kimsenin çalmadığı piyanoyu, gıcırdayan döşemeyi, odamda çoğu kez gün ağarana dek yanan, yandıkça da nice acılar çekmiş, ayrılıklar yaşamış, aşklara batıp çıkmış bir şairin hayatını aydınlatan lambayı bırakıp gitmek istiyordum. Ne var ki İpek'in hayali, yine böyle habersiz, allanıp pullanmış, Berlin gecesinin içinden üzerinde kürk yakalı paltosuyla çıkıp gelme olasılığı yatağa çiviliyordu beni. Wannsee'ye takılıp kalmıştım. Burada, hızlı trenlerin uğultusundan başka ses duyulmayan bu güngörmüş, geçmişin hayaletlerinin cirit attığı gölün kıyısında yaşayıp yazmaya, bir huzurevinden

pek de farkı olmayan Yazarlar Evi'nde yaşlanmaya mı mahkûmdum? "Evet," diyordu İpek bu endişemi dışa vurduğumda, "Berlin'de yaşlanacaksın. Hatta Berlin'de bile değil Wannsee'de. Üstelik bensiz. Kitaplarınla, bir türlü sonunu getiremediğin Nâzım Hikmet'in hayatıyla baş başa." Doğru, kitaplardı tek yoldaşım, tek sadık aşkım, İpek her gelişinde istasyonda durmadan geçen hızlı trenler gibi ellerimin arasından kayıp gidiyordu.

Bir şeyler vardı benden gizlediği, kimbilir ne isler çeviriyordu. Öte yandan kendimi öylesine çalışmaya vermiştim ki, açıkçası ben de fazla merak etmiyordum Wannsee'ye gelişlerinin nedenini. Onu görmek, salt benim için olmasa da bir süre benimle kalacağını, o süre içinde yalnız benim olacağını bilmek yetiyordu. Pek de uzun sürmeyen, anında sevişmeye ya da dövüşmeye dönüşen baş başa sohbetlerimizden birinde, Berlin'de yaşayanların çoğu gibi kendi mahallesinden dışarıya çok ender adım attığını söylemişti. Güneşte bir leke, salgın bir hastalık gibi yayılmak isteyen, ne var ki Duvar engeline çarpan kent pek ilgilendirmiyordu onu. Kreuzberg'de Türklerin arasında yaşamaktan, sahnede şarkı söyleyip hayranlarını kışkırtmaktan mutluydu. Ama, kendisi itiraf etmese de, Duvar'ın öte yanını merak ettiğini, belki de gizlice oraya gidip geldiğini seziyordum.

* * *

Checkpoint Charlie'den elimi kolumu sallayarak devam ettim yoluma, oysa eskiden, İpek'le birlikte olduğum yıllarda Friedrichstrasse'deki sınır kapısından o zamanın parasıyla yirmi beş marka vize alıp bir günlüğüne giderdim Doğu Berlin'e. İki yanında sıvası dökülmüş, şarapnel mermileriyle delik deşik yapıların sıralandığı sokaklar boyunca yürüyerek Puschkin Allee'ye çıkar, Treptow'daki Sovyet anıtmezarına dek uzanırdım. Orada yatan Kızıl Ordu askerlerine acıdığımdan değil, inancımı, "ekmek, gül ve özgürlük günlerine" olan umudumu tazelemek için. Ağaçların gölgelediği parke taşlı yolun bitimindeydi evlatlarına ağlayan Anayurt heykeli. İki yanda, yarıya inmiş bayrakları simgeleyen, orak-çekiç armalı kırmızı mermerden devasa üçgenler vardı. Diz çökmüş iki asker heykeli, bir elde tamburalı makineli tüfek, öbüründe miğfer, kavga arkadaşlarının yasını tutar gibi sessizce yere bakarlardı, öyle kederli, başları açık, neredeyse

bronza gömülü. On altı taş tabutta karşılıklı yatanların üşüyebileceğini hiç düşünmezdim. Ölüler üşümez çünkü, böyle sessiz ve kimsesiz bekler dururlar. Tabutların yan cephelerinde İkinci Dünya Savaşı'ndan dramatik sahnelerin tasvir edildiği kabartmaları da anımsıyorum. Ve Sibirya'dan, Ukrayna'nın buğday tarlalarıyla Harkov'un tuğla bacalı fabrikalarından gelip Berlin kapılarında ölen askerlerin kararlı bakışlarını, yere düşürmedikleri orak-çekiçli kızıl bayrakla anaların yüzlerine yansıyan acıyı. Ve elbette onlara cesaret veren Lenin'in portresini. Bir keresinde Stalin'in mermere altın harflerle kazınmış Almanca ve Rusça söylevlerini not etmiştim. Hâlâ arşivimde durur o metinler, bir türlü çevirtmek mümkün olmadı. Ama metinde geçen Aleksandr Nevski, Dmitri Donskoy, Kusma Minin gibi adlardan vatansever söylevler olduğu belliydi. Stalin çoktan ölmüş, dev heykelleri alanlardan sökülmüştü ama sesi Doğu Berlin'in orta yerinde taş olmuş kaskatı duruyordu.

Yalnızca "Halkların Küçük Babası"nın heykelleri sökülmedi alanlardan, bu lakabı hak etmese de cüssesiyle küçük, gaddarlığıyla büyük diktatörün yaptıkları da tarih sayfalarından silindi. Sonra Lenin'in heykelleri de aynı akıbete uğradı.

Sahi, nasıl sökülür bir heykel, parça parça mı? Vidaları var mıdır, çocukların bayıldığı yaylı kuklalara benzer mi eklem yerleri ya da bronzun, mermerin içindeki demir kirişleriyle? Kaidesiyle aynı anda mı yıkılır, yoksa ayrı ayrı, parça parça mı? Önce Stalin'in bıyıkları gitti, Nâzım'ın "çorbamızın içindeydi lokantalarda" dediği bıyıkları, sonra halatlarla çekip kellesini kopardılar ve üstadın "dibindeydik" dediği çizmelerini, sonra, epey sonra da Lenin'in kasketiyle keçi sakalından başlayıp kunduralarıyla bitirdiler işi. Oysa Lenin'e saygı ve sevgisi sonsuzdu üstadın, günün birinde coşup, nice düşkırıklıklarından, tartışmalardan, tutuklanmalardan, infazlardan sonra bile ona hitaben "ne güzel şey size yoldaşım diyebilmek" diye yazmamış mıydı? Lenin denildiğinde içine bir rahatlık, bir güven yayıldığını, kırk yıldır onun peşinden parti biletiyle gittiğini, her seferinde karşısına "yüreği ağzında çıktığını" haykırmamış mıydı ele güne karşı? Evet haykırmıştı, hatta Lenin'le aynı türküden, aynı ırmaktan, aynı siperden, aynı yapı yerinden olduğunu da tekrarlamaktan bıkıp usanmamıştı. Ama Stalin için de, üstelik diktatörün öldüğü gün "Hepimizindi o / hepimizindir / Seviyorum onu / Marx'ı, Engels'i, Lenin'i sevdiğim gibi" diye övgüler

düzmüştü, belki inanmadan, yoldaşlar alışverişte görsün diye belki gerçekten ağlayarak ya da timsah gözyaşları dökerek. "Hüngür hüngür ağlamak geliyor içimden" diyerek, bununla da yetinmeyip "Çepçevre oturduk seksen bin kişi / geldiler ortaya yirmi bindiler / halkların halklara barış bağışı / hepsi birer parça Stalin'diler" dizelerini burada, Doğu Berlin'de barış mücadelesine adayarak. Hemen hiç kimse, en fazla eleştirel akıl sahibi olanlarımız bile, yayımlandığında, daha doğrusu Moskova'da Nâzım Hikmet arşivinde bulduğum bu dizeleri tüm baskılara, "şimdi sırası değil"lere, "hem Nâzım'ın olduğu nereden belli"lere, "hiç Nâzım böyle şey yazar mı?"lara rağmen yayımladığımda, bu övgülerin Nâzım'a ait olabileceğine inanmamıştı. Çünkü üstat, Stalin için "yok oldu bir sabah / yok oldu çizmesi meydanlardan / gölgesi ağaçlarımızın üstünden / çorbamızdan bıyığı / odalarımızdan gözleri / ve kalktı göğsümüzden baskısı binlerce ton taşın tuncun alçının ve kâğıdın" diye yazmıştı. Yazmıştı ama XX. Kongre'den, Kruçev raporu sayesinde ‘‘bıyıklının" cinayetleri gün ışığına çıktıktan sonra.

O kongreye Lenin'in de gelip kimsenin dikkatini çekmeden ön sırada notlar aldığını hayal etmişti. Çözümün Lenin'e dönüşte olduğunu sanıyordu üstat, oysa yara çok daha derinde, Lenin'in bizzat kendisindeydi. "Zor zenaat" dediği sürgün yılları boyunca, hatta henüz Dünya Barış Konseyi üyesi değilken Berlin'e geldiğini, salt Doğu yakasıyla da olsa bu kentle, nasıl demeli –"sıcak" mı?, belki de "sevecen"– bir ilişki kurduğunu biliyordum. Barış şenlikleri sırasında gençlerle çekilmiş fotoğraflarını bulmuştum. Belki yaşlanmış, kıvırcık sarı saçlarına ak düşmüştü ama, hasta yüreği daha sonraki yıllarda ısrarla savunacağı, uğruna binlerce kilometre katedeceği barış ülküsü için çarpıyordu. Tören fotoğraflarının dışında Doğu Berlin'de kaldığı dönemle ilgili pek bir iz yoktu. Burada yazdığı üç kısa şiirse, doğrusu, pek parlak sayılmazdı. Kentle ilgili ne siyasal bir duruş vardı dizelerde ne de bir imge. Bir an önce Moskova'ya dönüp sevdiği kadına kavuşmak için can atan şair Berlin'den ayrıldığına seviniyor gibiydi.

Nâzım Hikmet'in sürgünde yazdığı şiirlerde kent ve yolculuk izlenimlerinin öne çıktığını biliyordum. Berlin'in bir biçimde bu şiirlere yansımamış olması şaşırtıcıydı. Araştırmalarımı biraz daha derinleştirince şairin bu kentte TKP merkezli çalışmalara katıldığını, Leipzig'den yayın yapan "Bizim Radyo"ya siyasi programlar hazırlayıp bizzat kendi sesiyle

sunduğunu öğrendim. Sovyetler'in dış politikasıyla bire bir örtüşen propoganda konuşmalarıydı bunlar ve ne yalan söyleyeyim Nâzım'ın şair kişiliğiyle bağdaşır bir yanları yoktu. Treptow parkındaki İkinci Dünya Savaşı'nda ölen Kızıl Ordu askerlerinin anıtmezarından da söz ediyordu bir yayında, oysa savaş sırasında Bursa hapishanesindeyken yazdığı o ünlü epik şiirinde yalnızca Stalingrad savunmasını değil, Berlin kapılarında can veren Sovyet askerlerinin de destanını dile getirmişti zaten, bir bakıma onlar için, kendi üslubu ve hayal gücüyle, ama gerçekleri de göz ardı etmeden, bir anıtmezar dikmişti. Hücresinin duvarında, kendi eliyle yaptığı Piraye'nin yağlı boya portresinin yanına bir Avrupa haritası asmış, savaşın gidişatını adım adım izler olmuştu. Tıpkı *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın unutulmaz kahramanlarından, radyomani illetine tutulan Cevdet Bey gibi, altı lambalı Telefunken'in cızırtılı sesine kapılarak başka denizlere yelken açıyordu. Okyanusun dibinde yatan bir Alman denizaltısındaydı artık, yeryüzüne oradan Münihli Hans Müller'in ölü gözleriyle bakıyor ve gövdesi çoktan şişmiş denizcinin hayatta en sevdiği üç şeyi onunla birlikte anımsıyordu: "Altın köpüklü arpa suyu / Şarki Prusya patatesi gibi dolgun ve beyaz etli Anna / Kırmızı lahana". Ya da Rusya'da, Hitler'in tanklarına kahramanca direnen "kopça burunlu" İvan'la birlikteydi. Ve 1941'de Nazilerin işkence ettikten sonra astıkları partizan kız Zoe'ye Bursa'dan veriyordu müjdeyi: "Sene 1941 değil artık / sene 1945. / Moskova kapılarında değil artık / Berlin kapılarında dövüşüyor seninkiler / bizimkiler".

O zamanlar, yani "bizimkiler"in Berlin kapısında dövüştükleri 1945'ten sonra, Duvar'ın Berlin'i ikiye böldüğü yıllarda, Nâzım'ın sözcüklerinden değil düpedüz mermer ve bronzdan bir anıttı Treptow'da yükselen. Gidip yerinde görmüştüm. Artık "muzaffer savaşçı" İvan göğe doğru kat kat tırmanan zigurat benzeri bir kulenin tepesindeydi. Sağ elinde kılıç, neredeyse boyundan büyük bir kılıç, ayaklarının dibinde Aziz Yorgo'nun öldürdüğü ejderi andıran paramparça bir gamalı haç vardı. Yıkıntıların içinden çekip aldığı, belki de ölmek üzereyken bir sığınakta bulduğu o Alman çocuğu bağrına bastığı gibi Reichstag'ın çatısına kızıl bayrağı dikerken kameraya takılan ve anında görüntüden çıkarılan yağmalanmış kol saatlerini de aynı gururla teşhir edebilir miydi acaba diye düşünmüştüm. Ya da ırzlarına geçtiği yüz binlerce kadının sessiz utancının farkında mıydı? O günlerde fincancı katırlarını ürkütmemek için fazla eşelemezdim bu

konuları, Sovyet halkı ve onun önderi Stalin sayesinde Nazizmin yenildiğine olan inancım tamdı. Yine de, Berlin kapılarında ölen Sovyet askerlerini saygıyla anarken, şeytanın iğvasına kapıldığım olurdu. Ne var ki, Treptow'da esas duruştaki askerler gibi dimdik dizilmiş kavak ağaçları boyunca yürürken günün birinde Duvar'ın yıkılıp bu soruların da sorulacağını aklımın ucundan bile geçirmediğimi itiraf etmeliyim. Duvar oradaydı evet, nereye gitsem karşıma çıkıyor ama ne tuhaf, keyfimi kaçırmıyordu.

Önce Stalin'in, ardından Lenin'in heykelleri söküldü birer birer, ama hükümdarlarınkine pek dokunulmadı. Hatta onların da, bir dönem sökülen heykelleri, yeniden konuldu caddelere, eski günlerdeki gibi tebalarına değilse bile alanlara yeniden hükmeder oldular. Unter den Linden'de Café Dressler'i ararken II. Frederic'in heykeline ilişti gözüm. Despot ve düşünür, kadın düşmanı ama Voltaire'in dostu, başmabeyinci Fredersdorf'un daha da yakın dostu büyük Frederic'in. Prusya militarizminin simgesi nasıl da heybetliydi atının üzerinde, başında şapka, üzerinde pelerin ve ona eşlik eden entelektüel maiyetiyle bir dönemin atmosferini canlandırıyordu. İkinci Dünya Savaşı ertesinde, eski rejimi simgelediği için kaldırılmıştı komünist iktidar tarafından, ama sonra, belki de Berlin'in 750. kuruluş yıldönümünün yüzü suyu hürmetine, tekrar yerine iade edilmişti. Stalin kurbanlarının Sibirya'ya sürüldükten sonra itibarlarının iade edildiği gibi. Frederic'in heykelinin iade-i itibarından sonra, köpekleriyle birlikte saray bahçesine gömüldüğünü düşünüp, deyim yerindeyse olmayan bıyığımın altından gülümsedim.

Bir başka heykelin, köpeğiyle gezintiye çıkmış Bismarck'ın heykelinin anısı da tam o sıra düştü aklıma. Nedense bu kentte köpekler heykellerin bir parçasıydılar. Hâlâ yerinde midir bilmem, Grünewald'da bir sabah yürüyüşünde karşıma çıkmıştı aniden. Güzdü. Berlin'de güzün en güzel, en güneşli günlerinden biriydi. Sağ yanında kıçüstü oturmuş –evet, otelimin iç avlusundaki köpek heykelleri gibi kıçüstü oturmuştu o da– caddeyi süzen kurt köpeğiyle ilk bakışta dikkatimi çekmişti. Hemen arkasında, yapraklarını döken iki çınar ağacıyla bir akçam vardı, kaidesindeyse mermere kazılı şu satırlar: "Prens Otto Bismarck'a Grünewald sakinlerinin şükranlarıyla". Başında fötr şapka, düğmeleri sımsıkı iliklenmiş redingotu ve sağ elinde tuttuğu bastonuyla bir eski zaman prensiydi sanki, ama yine

de aramızdan biri gibiydi. Aşağı sarkan pos bıyıkları yaşadığı dönemin en belirgin göstergesi de olsa, deri eldivenli sol elinde tuttuğu sağ eldiven ona biraz aykırı bir duruş kazandırıyordu. Yerde çürümeye yüz tutmuş sarı, kızıl, bakıra çalan yapraklar ıslaktı. Yine yağmur kokusu vardı havada. Bahçe içinde iki ya da üç katlı, dayalı döşeli, insana "Ev dediğin işte böyle olmalı" dedirten yapıların önü sıra yürümüş, savaştan önce zengin Yahudilerin oturduğu Berlin'in bu en gözde semtinde avare dolaşıp, caddenin sağında, salkımsöğütlerin saçlarını yıkadığı küçük gölün kıyısında oturmuştum bir süre. Az ilerde, ağaçların arasına gizlenmiş Bismarck'ın heykeli ne küçük ne büyük, nasıl olması gerekiyorsa tam da öyleydi. Devlet adamı kişiliğini sadeliği içinde yüceltiyordu, devasa boyutlarıyla değil. Alman birliğini Prusya lehine sağlayan, günümüze dek aksamadan işleyen sosyal güvenlik sistemini kuran şansölye, köpeğini gezintiye çıkarmış bir yurttaş görünümündeydi. Bismarck'ın adını taşıyan ünlü zırhlının savaş sırasında denizin dibini boyladığını düşünmüştüm. Nazi Almanyasının tahrip gücünü cisimleştiren o geminin çelik topları ölüm kustukça, bir başka savaşın, 1870 Alman-Fransız savaşının galibi Bismarck'ın anısına duyduğum saygının ifadesi miydi bu? Hiç sanmıyorum. Avrupa'yı kasıp kavuracak savaşlar dizisinin ilki olan ve Prusya'nın gücünü tüm kıtaya kabul ettiren bu savaşla son savaş arasındaki zaman diliminde büyük yıkımlar yaşandı. Yenilginin ardından yeni bir Almanya doğdu. Daha doğrusu Batı kapitalizmi el birliğiyle Stalin'e karşı, liberal sistemle uyumlu –o günün deyimiyle özgür dünyanın ayrılmaz parçası– bir Almanya'yı yoktan var etti. Bu varoluşun mimarının heykelini de görebilirsiniz Berlin'de. Adını taşıyan alanın bir köşesinde, bu kente her gelişimde Tegel havaalanından bindiğim 109 numaralı otobüsün durağının dibinde, ilk bakışta göze çarpmayacak kadar küçük bir heykeldir. Konrad Adenauer, hemen oradaki Graffiti kahvesinden çıkmış bir müşteriyi andırır. Elinde şapkası, sade giyimi, telaşsız yürüyüşüyle herhangi bir yaya gibidir. Geceleyin yanılıp da yolu oraya düşmüş bir yurttaşa da benzetebilirsiniz onu. Ne diyordu üstat, "şehirler, gülüm, caddeleriyle değil / anıtını diktiği şairleriyle büyük oluyor" mu diyordu, yoksa ben mi yanlış anımsıyorum? Ne var ki, Lenin'in heykellerine övgü düzen Nâzım nedense Prag üzerine yazdığı o duyarlı, nefis şiirlerinde kentin en yüksek tepesinden kente bakan devasa Stalin heykelinden söz etmemiş, heykel, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. kongresinden sonra bulunduğu tepeden kaldırılınca, hatta

öyle kolayca sökülemeyip dinamitlenince, "taştandı tunçtandı alçıdandı kâğıttandı iki santimden yedi metreye kadar" demekle yetinmişti.

*   *   *

Bu kez eski günlerin, Soğuk Savaş yıllarının izini taşıyan yerlerde fazla oyalanmadım. Artık nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan, yüzeyi neredeyse üçe katlanmış, Karl-Marx-Allee'ye doğru yayılıp genişlemiş Alexanderpatz'a da şöyle bir uğradım. Stad Berlin Otel her zamanki çirkinliğiyle tramvay duraklarının berisinde dikiliyordu yine, Alfred Döblin'in romanında betimlediği Weimar Cumhuriyeti dönemindeki dumanlı kahvelerden, sokak kadınlarıyla lahana kokan küçük lokantalardan, roman kahramanı Franz Biberkopf'un hapishane çıkışı arşınladığı kalabalık sokaklardansa hiçbir iz kalmamıştı. Yıkım çalışmaları süren eski Cumhuriyet Sarayı'nın cephesinden Demokratik Almanya'nın simgesi çekiç ve pergeli çevreleyen buğday çelengi sökülüp atılmıştı ama, daha ilerde, belediye binasının önündeki parkta Karl Marx ve Engels'in heykellerine dokunulmamıştı. Yıllar boyu üzerlerine titrediğim, haklarında kimseye tek olumsuz söz söyletmediğim iki ahbap çavuşa doğru çekildiğimi hissettim. Gövdemin derinliklerinden gelen, karşı konulmaz, tuhaf bir duyguydu, dev bir mıknatıs beni o yana doğru çekiyordu sanki. Marx oturmuştu, Engels ayakta duruyordu. Kendilerine güvenleri tamdı ahbap çavuşların. Gidip Marx'ın kucağına oturmak geldi içimden. "Gençliğimin tüm enerjisini çaldın, bir hırsızsın sen!" diye haykırmak. Sonra da sarılıp, yıllar boyu kaldığım öğrenci odalarının duvarlarını süsleyen geniş ve ferah alnından öpmek, gür sakallarını okşamak. Derken kar başladı. Eski bir dosta veda ediyormuşum gibi yüreğim burkularak, arkama bakmadan uzaklaştım oradan. Unter der Linden'deki Café Dressler'e girdiğimde saat tam beşti.

Paltomu vestiyere bırakıp görünürdeki masalardan birine oturdum, beklemeye başladım. Ne gelen vardı ne giden. Bir saat boyunca sorguya çektim kendimi. Kuşkusuz kötü bir şakaydı bu gizli belge hikâyesi, birileri dalga geçmek için düşünmüş ya da bilmem neyin, kimin öcünü almak amacıyla beni tuzağa düşürmüştü. Ava giden avlanır evet, hele benim gibi toysa, önlemini almamışsa önceden, her söylenene inanacak kadar güven duyuyorsa insanlara. Hele sakalı değirmende değilse de kitaplıklarda ağartmışsa. Hiç araştırıp sormadan bu karda kışta İstanbul'dan kalk, ne

olduğu meçhul birkaç belge, olmadı Nâzım aşkı uğruna Berlin'e gel! Ve sokaklarda sürün dur, kahve köşelerinde pinekle. Berlin kazan sen kepçe hiç görmediğin, kim olduğunu bilmediğin bir herifi beklemekle geçsin günlerin! Onunla köşe kapmaca oynar gibi dolaş her köşesi bir yıkımın, bitmemiş bir aşkın, şiddet ve intiharın izleriyle dolu bu kentte. Birleşik Almanya'nın değil Birleşik Hayalet Kuvvetleri'nin başkentinde!

Ertesi sabah ilk uçakla dönmeye kararlıydım. Geceyi fazla uzatmadan yatıp uyumaya da kararlıydım ama –hani ne derler, evdeki hesap çarşıya uymadı mı?– birkaç kadeh şaraptan sonra hem içim ısındı hem gevşedim, hem de keyfim yerine geldi. Bir sonuç alamamış olsam da Berlin'e yeniden gelmiştim ya. Gelip eski günleri, eski aşkları anmış, kentin akıl almaz bir hızla değiştiğine, dönüştüğüne tanık olmuştum ya. Bu kadarı da yeterdi.

Çıktığımda kar dinmişti. Bembeyazdı ortalık. Şarabın verdiği enerjiyle Oranienburgstrasse'ye dek yürüdüm. Orada, eski yapıların kör pencerelerine bakan Küba kahvesinde birkaç tekila içip duvardaki Castro ve Guevara'nın siyah beyaz fotoğraflarına, çapraz fişekli devrimcilerin dudaklarından eksik etmedikleri o cânım puro reklamlarına daldıktan, eskinin olağanüstü günlerini, Nâzım'ın "Havana Röportajı"nda dile getirdiği coşkuyu bir kez daha andıktan, Paris'te yaşayan ressam arkadaşı Abidin Dino'ya hitaben yazdığı "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin / 1961 yazı ortalarında Küba'nın resmini yapabilir misin / çok şükür çok şükür bugünü de gördüm ölsem de gam yemem gayrının resmini yapabilir misin üstat / yazık yazık Havana'da bu sabah doğmak varmışın resmini yapabilir misin?" dizelerini bir kez daha mırıldandıktan sonra dışarıya çıkarak sokağın ucuna dek yürüme cesaretini buldum kendimde.

Soğuk havaya rağmen "gece kuşları", nam-ı diğer "hayat kadınları" yan yana dizilmiş hem arz-ı endam hem de dünyanın en eski mesleğini icra etmekteydiler. İlk bakışta eski sosyalist ülkelerden, Rusya, Romanya, Polonya'dan geldikleri anlaşılıyordu. Bu endam, böylesine güzel yeşil gözler, lepiska sarı saçlar, tatlı ve davetkâr bakışlar başka ülkelerin kadınlarında olmaz pek. Duvar'ın siyasi olmayan sonuçlarından biri de buydu anlaşılan. Tam içlerinden biriyle pazarlığa tutuşmuştum ki kaldırımın öte yanındaki sinagogun kubbesi heyula gibi dikiliverdi karşıma. Son savaştan bu yana pek kimsenin uğramadığı yapının sessiz ve görkemli bir

görünüşü vardı. Cemaatini yitirmiş tüm tapınaklar gibi de karanlıktı. Cemaat toplu mezarlara atılıp toprak olmuştu çoktan, kemikleri bile kalmamış, mucize eseri sağ kalanlarsa uzak ülkelere göçmüşlerdi. Wannsee'de verilen karar gereği, çoluk çocukları da yanlarında, hayvan vagonlarına yüklenip ölüme gönderilmişlerdi. Toprağın pencerelerinden en küçük bir ışık bile sızmıyordu dışarıya. Yine de önünde polisler nöbet tutuyordu. Keyfim kaçtı tabii, zaten ayılmaya da başlamıştım. Doğu Berlin'e eski gelişlerimde yaptığım gibi, ölü ışıkların aydınlattığı sokaklarda yürüyerek, kör pencerelerle hâlâ yenilenmemiş harap duvarların altından geçerek bir tramvaya attım kendimi. Sonra da, savaşta aldığı yaraları gizlemek şöyle dursun teşhir eden, belki de Oranienburgstrasse'nin kızları gibi bunu yapmak zorunda kalan Berlin'den bir başka Berlin'e, Bleibtreustrasse'deki otelime döndüm.

IV

Resepsiyondaki kız sorgulayan bakışları ve her zamanki güzel gülüşüyle "Bir mesajınız var" dediğinde, kendimi kaptırdığım iyimserlikten olmalı, içimi hâlâ ısıtan Küba güneşinin de etkisiyle "Bir masajınız var" diye anladığım için duraksadım bir an. Sonra ben de gülümsedim ama benimki şaşkınlıktandı. Peki, gecenin bu saatinde kim yapacaktı masajı? Kıza alıcı gözle baktım, pek oralı görünmüyordu. Oysa erotik bir masaj olacağı kesindi. Berlin'de bir otelde başka türlüsü beklenemezdi zaten. Kızın elime tutuşturduğu kâğıt parçasında "Sizi Dressler'de bekledim gelmediniz. Yarın yine aynı yerde ve aynı saatte, ama yalnızca kısa bir süre, bekleyeceğim" cümlesini okuyunca başımdan aşağıya –bu dondurucu soğukta– kaynar sular döküldü desem yeridir. Gelmişti demek. Ama çocukluğumun o unutulmaz kovboy filmlerindeki "Saloon"a giren haydut tavrıyla, dublajcı Artin gibi "Sen geldin?" diye sormamıştı. Peki nasıl olmuş da farkına varmamıştım? Bir köşeye oturup yine gözetlemiş miydi beni? Bu kez dün gecekinden farklı davrandığı belliydi. Yine de, ne tuhaf, ıskalamıştık birbirimizi.

Resepsiyondaki kıza bir başka Dressler olup olmadığını sormak geldi aklıma. Evet, vardı, hem de az ilerde, Kudamm 208 numarada. Asansörde elimde tuttuğum mesajı hayalini kurduğum masaja yeğlediğimi düşündüm. Bir şans daha tanıyordu, son anda çıkan bir engel yüzünden buluşmaya gelemediğimi tahmin etmiş olmalıydı. Demek ki önemliydim onun için. Elindekileri mutlaka bana ulaştırmak istiyordu, beni seçmişti. Demek ki biçilmiş kaftandım bu iş için, herhangi biri değil. Odamın kapısını açar açmaz paltomu bir köşeye atıp soyunmadan uzandım yatağa. Yorgunluktan pestil gibiydim. Hemen uyumuşum.

* * *

Café Dressler kalabalık değildi. Zaten Berlin'de hiçbir kahvenin, en ayak altındakilerin, en rağbette olanların bile kalabalık olduğunu görmedim. Kudamm'daki çoğu kahve gibi geniş ve ferah da değildi üstelik, ama duvarlarda Alman ekspresyonizminin büyük ustalarının yapıtları asılıydı. Daha çok da suluboya, gravür, litografi ve desenlerden çoğaltılmış örnekler vardı. Bir süre oturmadan, içerde dolaşarak, hatta tuvalete inen merdivenin başında dikilerek, bu resimlere dalıp gittim. Grosz'un kadayıf enseli, ablak suratlı, erkekten çok domuza benzeyen, bir elinde şampanya kadehini ötekinde sönük purosunu büzülmüş çük gibi tutan burjuvalarıyla onların önünde müstehcen bir biçimde domalmış şişman orospuları iğrençti. Kirchner'inkiler ise kürk yakalı uzun mantoları, tüylü şapkaları, sokağın tam ortasında kendinden emin duruşlarıyla alabildiğine alımlı. Weimar Cumhuriyeti'nin, özellikle de Berlin'deki fuhuş ortamının neredeyse simgesi olmuş bu ince uzun, düşkün kadınlar, cephede ölen askerlerin yasını tutmak şöyle dursun kendini hazzın girdabına kaptırmış bu "vatansever dullar", gece kuşlarından çok tavus kuşlarını andırıyorlardı. Ve siyah melon şapkalarının altında gizlenen müşteri güruhunu peşlerine takmış, gururla yürüyorlardı. O yılların Berlin'ine gitti aklım. Mavi Melek'in, mesafeli ve dalgın, her zamankinden daha melankolik bir edayla sigara dumanlarının arasından bakışını anımsadım. Ve, İpek'in sutyenden taşan güzel göğüslerini. Anlamasam da açık saçık olduklarını tahmin edebildiğim, yarı sarhoş söylediği şarkıları. İpek de o yıllarda yaşamış, o dönemin içinden çıkıp postu sonradan Kreuzberg'e sermiş gibi geldi bana. O sorumsuz, sefih yaşamın bir devamıydı sevgilim, kendini bir "bavul çocuğu" olarak tanımlasa da. Franz Biberkopf'u Alexanderplatz'ın yoksulluk denizinde pusulasını yitirmiş bir gemi gibi yol alırken düşündüm. Berlin, serserileri, dilencileri, muhabbet tellalları ve orospularıyla yalnızca Döblin'in romanında ya da ekspresyonist ressamların tablolarında değil, şarkılı kahveleri ve laternalarıyla da duyuruyordu sesini. Bütün o karmaşayı, artık sepya fotoğraflarda yaşayan o eski günlerin şen şakrak uğultusunu, tramvay gıcırtılarıyla fabrika sirenlerini, buluşmaevlerinden gelen şuh kahkahaları duyar gibiydim. Oysa şimdi, dışarda kar yağar, caddeden tek tük arabalar geçerken, içerde, Dressler'in mermer masalarında oturanların bakışlarına başka bir dünyanın, başka insanların sessizliği sinmişti.

Kendime camın yanında bir masa bulup beklemeye başladım. Az sonra başında siyah kasketiyle kısa boylu, yaşlıca bir adam girdi içeriye, kırk

yıllık ahbapmışız gibi selam vermeden karşıma geçip oturdu. Derisi aşınmış, yer yer eprimiş siyah bir körüklü çanta vardı elinde, üzerindeyse topuklarına dek inen paltosu. Kadife ceketin altına, gömleğinin yakalarını dışarda bırakan lacivert bir kazak giymişti. Gözleri de koyu lacivert, neredeyse kazağın rengindeydi, dudaklarıysa etli ve kalın. Ağzı somurtuyor izlenimi verse de itici değildi. Yalnızca bıyığıydı aykırı duran, birkaç günlük sakalıyla birlikte bu melek görünümlü yüzün uyumunu bozan, insana "şunu kessen ne iyi olur" dedirtecek denli kalın, kızıla çalan, üzerine kırağı yağmış gibi yer yer beyaz, pis bir bıyıktı. Saçları oksijenle açılmış izlenimi veriyordu, beyaza kaçan çok açık, silik bir sarı. Dişleri de sarıydı ama oksijenden değil kirden. Ve yaşlılıktan. Tütünden, bakımsızlıktan, kötü beslenmeden, artık ne derseniz deyin orası size kalmış.

Körüklü çantayı masanın üzerine koydu. İleri yaşına rağmen saçları dökülmemiş, tam tersine uzayıp kulaklarını kapatmıştı. Rönesans tablolarındaki çocuk meleklerinki gibi kıvır kıvırdılar. Ne var ki yanakları yuvarlak ve kırmızı değildi, avurtları da bir hayli çökmüştü. Kendini tanıtma gereğini bile duymadan hemen konuya girdi.

– Sizi fotoğraflarınızdan tanıyordum zaten. Geçen akşam Weyers'te tahminimden daha genç buldum.

– Kiminle müşerref oluyorum?

– Kim olduğum hiç önemli değil.

– Adınızı bağışlayın hiç olmazsa.

Gülümsedi. Ve birden çarpık ön dişleri çıktı ortaya. Yüzündeki meleksi ifade değişiverdi. Saçlarının arkadan –ama yalnızca arkadan– dökülmeye başladığını, barı boydan boya kaplayan aynaya bakınca farkettim. Raflara dizilmiş içkileri de. Garsonu çağırıp ne istediğini sordum. Konuğu olduğum için kendisinin bir şey ısmarlamasının daha uygun olacağını söyledi. Ve yine gülümsedi. Tatsız, yılışık bir biçimde. Sonra da benim için bir şnaps ve bira, kendineyse yalnızca bira ısmarladı.

– Öyleyse Alman usulü yapalım, diye kestirip attım.

– Tamam öyle olsun.

– Neden böyle sır küpü gibisiniz?

– Sır falan kalmadı artık. Her şey gün gibi ortada, apaçık.

– Doğru, açık ve net.

– Bakın, bu deyimi hiç sevmem. Açık ve net de ne demek?

Konuşma tarzından uzun zamandır Türkiye'ye gitmediği belli oluyordu. Yine de haberi vardı her şeyden. "Açık ve net"i bile bildiğine göre Türk radyolarını dinliyor olmalıydı.

Aksanı yabancıya değil, radyo sunucularınınkine çalıyordu zaten.

– Türkçeniz hiç bozulmamış.

– Evet, öyle.

Bu "Evet, öyle"lerden sıkılmaya başlamıştım ama belli etmedim. Adını sordum yeniden.

– Komünist deyin yeter, diye yanıtladı. Hatta önüne "hain" sıfatını da ekleyebilirsiniz. Ya da Melek. Evet, Melek deyin bana.

Bir burukluğun ifadesi miydi bu sözler, yoksa benimle düpedüz dalga mı geçiyordu? Onun kuşağının anladığı dilden konuşmak gerekirse "istihza" vardı edasında, bana mı yoksa kendine karşı mı, orası pek belli değildi.

Birden kendine yakıştırdığı, belki de kimliğini gizlemek için başvurduğu bu "komünist" lakabının çağrışım alanına çekildiğimi hissettim, öfkeli bir kalabalığın "Anası fahişe olanın babası deyyus-u ekberdir" yazılı bir pankartın önünde "Komünistler Moskova'ya!" diye bağırdığını duyar gibi oldum. İçim burkuldu. Bunca yıl geçti aradan, dünya değişti, ama komünistlerin Moskova'ya gitmeleri gerektiğini düşünen kafalar hâlâ değişmedi. Karşımda oturan sarışın, ufak tefek adamın da, elinde sımsıkı tuttuğu körüklü çantasıyla Moskova'dan gelir gibi bir hali vardı zaten. Ama "soğuktan gelen casus"a benziyordu daha çok, sıradan bir komüniste değil.

Sıradan komünistler geldi aklıma. Soğuk Savaş yıllarında halkımızın "deyyus-u ekber" bellediği o kendi halindeki güzel ve dürüst insanlar. Ülkenin gözbebeği sanatçılarıyla aydınları. Kaleminden kan damlayan gazetecileri.

Sansaryan Hanı'nda Parmaksız'ın işkencelerinden geçenler. Dövülen, sövülen, öldürülenler. Zindana atılıp sürgüne gönderilenler. Bugün köşesine çekilmiş "Elimde olsa aynı hayatı yeniden yaşardım" diyen ‘‘eski tüfekler". Sonra, nedense, "Bu ülkeye komünizm gerekiyorsa onu da biz getiririz, size ne oluyor?" diyen tek parti yönetiminin ünlü içişleri bakanını da anımsadım. Öyle ya, batan geminin malı komünizm, bedava, al getir sat pazarda. Öyle ya, ne gerek var gizli örgütlenmeye, politbüro, merkez komitesi, il ve ilçe başkanlıklarına, üç kişiden ibaret, ilk fırsatta birbirini gammazlamaya hazır parti hücrelerine, militanlarına, kadrolarına, sekreter, genel sekreterlerine, ne gerek var partiye, partiden atılıp yeniden alınanlara, sonra bir daha atılanlara, kedi gibi kapının önüne bırakılanlara, bunca çileye, proletaryanın öncülüğüne falan, gerektiğinde bir avuç seçkin ülkeye getirir komünizmi, iş biter!

"Komünist", siyasi bir nitelemeden çok "sapık", "cani", "uğursuz" gibi bir sıfattı o yıllarda, hatta halk arasında "pezevenk" anlamına geldiği bile olurdu. Şimdi düşünüyorum da, Orhan Veli'nin o ünlü şiirindeki gibi neler yapmadık şu vatan için. Kimimiz öldü kimimiz nutuk söyledi. Kimimiz de komünist oldu, yani muhabbet tellalı.

Sıradan bir komünistin, koltuk altında ekmek, cebinde gazete, başında siyah kasketiyle evine dönerken bir yokuşa durduğu sanısına kapıldım. Bıyıkları Stalin'inkileri aratmayacak ölçüde sarkmıştı puslu havada. Evet, hava pusluydu, çünkü kurt gibi komünist de puslu havayı sever. Ve yürürken ardına bakar sürekli. Acaba izleniyor muyum diye? Ya da, kitleleri peşimden sürüklüyor muyum diye? Ne var ki ülkeye komünizm geldiğinden kahramanımız ardına değil önündeki yokuşa bakıyordu. Yokuş da zorlu mu zorluydu, çıkmakla bitmeyen, insanın ömrünü tüketen cinsten. İstanbul'un ünlü yokuşlarından biri, diyelim Akaretler. Zaten TKP'nin III. Kongresi de burada Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde toplanmamış mıydı? Ve ağır ağır, arada bir durup dinlenerek çıkıyordu yokuşu komünist, eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak yoktu ama cebinde gazete, koltuk altında sıcacık francala,

başında siyah kasket vardı. Hava soğuktu evet, diyelim ki aylardan ocak belki de şubattı. Mart da olabilir, neden olmasın, mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. Sıradan komünist evine dönüyordu ki aklına genç karısı düştü birden. Az sonra kavuşacaktı sevdiğine, çıtır çıtır yanan sobanın karşısında murat alıp murat vereceklerdi. Değerdi oflaya puflaya da olsa bu yokuşu çıkmaya. Hayat da bir yokuş değil miydi zaten, çıkmakla bitmeyen dik bir yokuş. Ama sonunda komünizm vardı ve ilkyazı haber veren kırlangıcın telaşıyla gelivermişti işte.

Komünist içi rahat, yokuşu genç yaşına rağmen zorlanarak çıkmakta, neyse ki komünizm gelmiş ülkeye, parti erke el koymuş, üretim araçları kamulaştırılmış, herkes gücü yettiğince çalışıyor, herkese ihtiyacına göre veriliyor, proletarya diktatörlüğü de yolda, az biraz sıkıntı çekildikten sonra sınıfsız toplum kurulup herkes eşit olacak. Evlerde konfor da o biçim, apartman katları küçülmüş, herkes üst üste yığılmış ama ne gam, musluğu açtın mı sıcak su akıyor. Dükkânlarda fazla mal, hele lüks mal hiç yok ama sağlık sigortası, toplu taşıma, erken emeklilik var. Yani var oğlu var! Aslında komünist artık ülkeye komünizm geldiği için eski sıfatını yitirip yeni bir kılığa bürünmüş, ağzında bıçak, alnında orak-çekiç yok. Ama başında kasket var çünkü evine varıp, binbir güçlükle çıktığı yokuş yetmiyormuş gibi bir de üst katın merdivenlerini tırmandıktan sonra sıcak yuvasında soluk alacak. Sonra da kasketi başından çıkarıp asmak üzereyken bir de görecek ki başka bir kasket asılı duvardaki çiviye. Demek ki bir herif var evde, sofada kimse olmadığına göre kasketin sahibi yatak odasında karısıyla alt alta üst üste. Mercimeği çoktan fırına vermişler. Bunun üzerine ne yapıyor komünist dersiniz? Ne yapması gerekiyorsa onu değil mi? Kan beynine sıçramalı, gözü dönmeli, yorgun argın ekmek getirdiği yuvasında karısını bir başka erkekle yakalamanın yol açtığı öfkeyle ekmek bıçağını kaptığı gibi ikisini de oracıkta doğramalı. Ama hayır, öyle olmuyor, çünkü dedim ya komünizm gelmiş ülkeye, şimdengerü yalnızca mülkiyet değil kadınlar da ortak. Komünist hiçbir şey olmamış gibi kasketini eline alıp bir koltuğa yığılıyor, karısıyla öteki komünistin işlerini bitirmelerini bekliyor melul ve mahzun.

Komünizm işte bu kasket olayına indirgendi yıllarca, karşıt propoganda paylaşmacı bir düzende her şeyin, kadınların bile paylaşılacağı yalanını işlediği için Nâzım Hikmet de kolları sıvayıp "Hep bir ağızdan türkü

söyleyip / hep beraber sulardan çekmek ağı / demiri oya gibi işleyip hep beraber / hep beraber sürebilmek toprağı / ballı incirleri hep beraber yiyebilmek / yârin yanağından gayri her şeyde / her yerde / hep beraber / diyebilmek için..." dizelerini yazdı. Sonra gün döndü dünya değişti. Türkiye de. Ispartalı "Çoban Sülü"nün, nam-ı diğer "Morrison Süleyman"ın yürümekle aşınmaz dediği sokaklarda yüründü. Ve kan döküldü. Kanlı pazarda, grevlerde, üniversite işgallerinde, Altıncı Filo'ya, Amerika'ya, suyun başını tutanlarla tepede duranlara karşı yüründü "Ata binmiş eşekler millet sizden ne bekler!" sloganıyla. Sonra komünizm değilse bile askeri cunta geldi. Conta değil, o başka bir şey, bu cunta! Geliş o geliş. Bir gitti bir geldi cunta, cuntalar. Omuzu kalabalıklar tahterevalliye binip bir indiler bir çıktılar. Güneş gözlükleri takıp vatansever nutuklar attılar. Kışlada uzun eşek oynar gibi bindiler milletin tepesine. Şimdi sayfiyedeler. Ne pişmanlık ne bir özür. Cuntalar bu ülkenin canına okudu. Evet, öyle oldu.

"Evet, öyle" deme sırası bendeydi artık, o ise karşımda susuyor, aramızdaki sessizlik büyüdükçe boynunu büküp oturuyordu. Neden sonra:

– Konuşmayı fazla sevmem, dedi. Böyle uzun süre sessiz kalmayı da.

– Evet öyle, ben de sevmem. Kusura bakmayın, dalıp gitmişim.

– Yorgunluktandır. Uykuda gibi bir haliniz var.

– Bir an için ülkeye komünizmin geldiğini düşünüyordum.

– Siz okumuş, aydın bir insansınız. Kılı kırk yaran allame bir biyografi yazarı. *Godot'yu Beklerken*'i biliyor olmalısınız.

– Komünizmi beklediğimizi ama onun Godot gibi hiçbir zaman gelmeyeceğini mi ima ediyorsunuz?

– Benim hiçbir şey beklediğim yok artık. Olan oldu, Duvar çöktü. Komünizm de çekti gitti. Bir daha gelmez!

Oysa çok değil daha birkaç yıl öncesine kadar komünizmin tam anlamıyla, yani tek rejim tek parti tek bayrak ve ezilen dünya halklarıyla kurulmakta olduğunu sanıyor, sınıfsız topluma ulaşmak için şunun

şurasında az bir zaman kaldığını görerek hop oturup hop kalkıyorduk. Bizde olmasa bile başka ülkelerde, hatta yerkürenin hatırı sayılır bir kesiminde komünizm öyle bir yerleşmişti ki, değil kalkıp da bir yere gitmesi yerinden kıpırdaması bile olanaksızdı. Fıkrayı mutlaka duymuşluğunuz vardır ama yeri gelmişken bir de benden dinleyin.

Amerika Birleşik Devletleri başkanı sağ elini kalbinin üstüne koyup Tanrı'ya sormuş: "Ne zaman bitecek şu işsizlik, ekonomik krizin sonu ne vakit gelecek?" "Sen gittikten sonra" diye yanıtlamış Tanrı onu. Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteriyse "Tanrım," demiş, "sana inanmasam da sormadan edemedim. Ne zaman tam anlamıyla kurulacak şu komünizm?" Tanrı, genel sekreter yoldaşa "Ben gittikten sonra" demiş.

Gelgelelim, başımızdan eksik olmasın Tanrı hâlâ buralarda bir yerlerde, kalkıp da hiçbir yere gideceği yok, hatta Kur'an'da da buyurulduğu gibi şah damarımızdan daha yakın bize, ama komünizm apar topar gidiverdi. Ardına bile bakmadan kayıplara karıştı. Bir daha ara ki bulasın. Karşımda oturan komünistin bu duruma nasıl tepki göstereceğini merak ettiğim için:

– O giden komünizm değildi, diye devam ettim.

– Ya neydi öyleyse?

– Kendini komünizm diye tanıtan bir sahtekâr. Bir hilebaz...

– Ve de işvebaz. Kumarbaz...

– Ne derseniz deyin ama komünizm değildi.

– Her neyse, komünizm gelmez artık. Ama komünistler gelebilir. Tedbiri elden bırakmamak gerek.

Bir kahkaha attı önce, sonra kıs kıs gülmeye başladı. Bir yandan da çantanın sapını sıkı sıkıya tutuyordu. Köpüklü biralar geldi, bir dikişte yarıladı birasını, sonra o pis bıyığını elinin tersiyle sildi.

– Şakanın sırası değil, hem vaktiniz de kısıtlı sanırım.

– Evet, öyle.

Bu "Evet öyle"ler aramızda mekik dokumaya başlamıştı. Karşılıklı bir güvensizlik, rakibini tartan boksör gibi hafiften saldırıp geri çekilme, "istihza"yla örtmeye çalıştığımız bir çekingenlik de vardı aramızda, yalnızca "evet öyle"ler değil. Birasından büyük bir yudum daha almadan önce Nâzım Hikmet'le ilgili belgelerin çantada olduğunu söyledi. Ben de "Desenize komünist çantada keklik!" diye karşılık verdim. Yine kıs kıs güldü, ama bu kez kendini açığa vuran bir burukluk da vardı gülüşünde. Aslında şairi sürgün yılları boyunca Stasi'ye ihbar etmek için aldığı notların Türkçe kopyaları söz konusuydu. Kendini muhbirliğe öylesine kaptırmıştı ki, şair öldükten sonra Doğu Alman istihbaratına başka şüpheli kişileri, bu arada TKP Merkez Komitesi'ndekileri de jurnallemişti. Ama bu tür siyasi raporlar yoktu çantada, bazı sırlar gün ışığına çıksın istemiyordu. Kendi sırları hariç. Yine de Nâzım'ın hayatı, şiiri saydam olmalı, herkes tarafından yeniden keşfedilmeliydi. Herhangi bir komünist değildi o, dev ve devrimci bir şair, hâlâ aramızda yaşayan bir efsaneydi. Bu notlara dayanarak yeniden yazmalıydım Nâzım'ın biyografisini. Daha doğrusu şairin sürgün yıllarındaki günlük yaşamına, acılarına, sevda ve kavgasına ışık tutmalıydım. Gerçi kendisi "Otobiyografi" adlı şiirinde bir ölçüde yapmıştı bunu, ama açıklamaları –hatta itirafları– yeterli değildi. kendisi Nâzım'a yolculuklarında eşlik etmiş, güvenini kazanmış, kimi zaman şoförlüğünü kimi zaman da sekreterliğini, hatta kuryeliğini bile yapmıştı. Çok eskiye, 1938 Harp Okulu Olayı'na dek uzanıyordu tanışıklıkları. Bir süre hapishanede aynı koğuşta yatmışlardı.

– Bu raporlar karşılığında, para da dahil hiçbir şey istemiyorum, diye sürdürdü konuşmasını, istediğim tek şey bunları çarpıtmadan, kendinizden bir şey ekleyip çıkarmadan yayımlamanız.

Biyografi yazarlığında belgelerin, nesnel gerçeklerin önemini ondan öğrenecek değildim, ama bir de üslup sorunu vardı. Doğru düzgün cümle kurmaktan öte, hayatını anlatacağınız insanın iç dünyasına da girmeniz, bir bakıma onunla her şeyi paylaşmanız gerekirdi. Karşımdakinin böyle bir çaba içinde olabileceğini tahmin etmiyordum açıkçası. Yanıldığımı çok geçmeden, daha ilk raporu okur okumaz anlayacaktım.

– Merak etmeyin, diye karşılık verdim, bu konuda bana güvenebilirsiniz. Romanlaştırılmış biyografileri ben de sevmem.

– Tamam öyleyse.

Çantayı açıp kalınca bir dosya çıkardı, önüme sürmeden önce birasını bitirmeyi de ihmal etmedi.

– Bir bira daha içseydiniz.

– Bugün çok işim var.

– Bu havada mı?

– Havayla aram her zaman iyi olmuştur. Ama aynı şeyi cıva için söyleyemem.

– Cıva mı?

– Evet, öyle. Hava cıva deriz ya.

– Cıvadan neyi kastettiğinizi pek iyi anlayamadım.

– Dosyayı okuyunca anlarsınız. Hepsi cıva gibi insanlardı. Vaktim daraldı. Etrafımdaki çember de.

– Ne çemberi? İzleniyor musunuz yoksa?

– Dosyayı okuyun önce. Hadi bana eyvallah. Hiçbir şey eklemek yok tamam mı?

– Tamam. Çıkarmak da yok, söz.

– Anlaştık.

– Yine görüşürüz.

– Bir daha görüşeceğimizi hiç sanmam.

Önce kasketini giydi, sonra paltosunu. Rahatlamış gibiydi. Ya da, çanta boşaldığından bana öyle geldi. Hesabı ödeyip arkasına bakmadan, selam da vermeden, kahveden çıktı. Camdan baktığımda elinde çantası, karlara bata

çıka karşı kaldırıma geçtiğini gördüm. Yan sokaklardan birine saparak gözden kayboldu. Aynı anda Kudamm'ın ışıkları yandı. Ardından yine kar başladı.

V

Yine yalnız kalmıştım, bir kahvede tek başıma. Bir kahvede olsa yine iyi, Berlin'de, geçmişin hayaletleriyle dolu bu karlı, bu karanlık, bu kederli kentte, yarası hâlâ kabuk tutmamış bir aşkın peşimi bırakmadığı bu sokaklarda, geceyarısı otobüslerinde, onulmaz yalnızlığımla baş başa. Az önce karşımda oturan da benim kadar yalnızdı kuşkusuz, hatta daha da beteri, korkuyordu. Belki bir tuzaktan, belki de içini kemiren vicdan azabından. Ölümden de korkuyor olabilirdi, yaş kemale ermiş, "vakterişmişti". Bu deyimi Kur'an'da betimlenen kıyamet gününe atıfla ilk kez Nâzım'ın kullandığını "müşahade" etmiştim, benim de burada kullanmam ona, yani bizi burada buluşturan şaire bir göz kırpmadır belki, ama bu göz kırpmalar çoğaldıkça sıkıldığınızı, "Bu atıflar da baymaya başladı" dediğinizi duyar gibi oluyorum, bana kalsa, kuşağımın anlayacağı ve beğeneceği dilden "bayma" yerine "gına gelme" demeyi yeğlerdim. Burada yazarlık taslamıyorum, romancı, büyük bir üslup ustası değilim çünkü, sıradan bir biyografi yazarıyım, buysa sıradan bir komünist olmaktan pek farklı sayılmaz bir akşam İstanbul'da dik bir yokuşa durup eve sıcak francala ekmeği götürmeye kalkışmasam da.

Eve dönmek şöyle dursun on adım berideki otelime bile dönmek gelmiyordu içimden, şnapslarsa peş peşe geliyordu. Yıllar önce Beyoğlu'nda Çiçek Pasajı'nda, girişinde "Cité de Pera" yazan ve masaları fıçılardan ibaret olan o salaş meyhanelerde ilk biralarımızı içerken "Çek bir bira arjantin!" diye bağırırdı garson ve yanında bir kadeh votka getirmeyi ihmal etmezdi, nasıl da sağlammış midelerimiz, inancımız da öyle, devrimin eli kulağındaydı ve şairin dediği gibi, yani Nâzım Hikmet'in, sevgilimizin alnı kadar "aydınlık ve ferah" bir düzen kuracaktık ki o düzende hürriyet işçi tulumuyla dolaşabilsin elini kolunu sallayarak. O zaman içki bu akşam Berlin'deki gibi yalnızlıklarda uzun konuşmalar

değildi, ne çok şeyimiz vardı birbirimize söyleyecek, gelecek güzel günlere dair ne çok şey vardı birbirimize anlatacak.

Geçen akşam Weyers'teki ya da dün akşam Under den Linden Dressler'deki senaryo tekrarlanıyormuş gibime geldi bir an. Gerçi amacıma ulaşıp dosyayı teslim almıştım ama bir kahvede yine yapayalnız kalmıştım. Akşam yemeğine davet edebilirdim onu, kimbilir benimle paylaşacak daha ne çok sırrı vardı. Ya da biraz daha kalması için üsteleyebilirdim. Dosyayı hemen okumak gelmiyordu içimden, dedim ya şnapslar ben istemeden –ya da istediğimi fark etmeden– peş peşe geliyordu. Biralar da. İçkiyle aram iyi sayılır ama çalışırken ağzıma koymam şu zıkkımı. Hevesimi yolculuktayken alırım. Ve ne çalışmayı ne de okumayı sevmem içerken. İçki yalnızlıklarda kendinle ve geçmişinle konuşmalarsa bırakırım gelsin eski günler, gelip hora tepsinler etrafımda, benimle birlikte kafayı bulup sarhoş olsunlar.

Kahveden çıktığımda vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Dosyayı otele bırakıp karlı sokaklara vurdum kendimi. Bu kadar içkiden sonra uyuyamayacağımı biliyordum. Ortalık tenhaydı. Kardan sonra hava dona çekmiş, ısı iyice düşmüştü. "Suhunet" derdi eskiler, ben o günlere yetişmedim ama yine de üç askeri darbe gördüm şu ahir ömrümde, proletarya devrimininse yalnızca hayalini kurdum. Ta ki Duvar yıkılana kadar. Ondan sonra da kendimi çalışmaya verdim, sefahata ve içkiye de verebilirdim ama olmadı, yapamadım. Boşa harcanmış bir hayat bırakmak istemedim geride. Geride yalnızca devrim hayalleriyle Nâzım'ın biyografisinden ibaret bir miras kalsın istemedim. Kime mi? Olmayan çocuklarıma değil elbette; eğer hâlâ varsalar, yaşıyorlarsa, okurlarıma. Ey okur, ben burada Berlin'de, sana hizmet için yine yollardayım; ya sen nerdesin? Cinsi tükenen komünistler gibi sen de silinip gittin mi yeryüzünden, yoksa bir yerlerde gizlenmekte misin? Bir gün eline alıp sıkılmadan, beğenmesen de sonuna dek sabırla okuyacak mısın bu satırları?

Geceleyin Berlin'de, ölü ışıkların aydınlattığı ıssız sokaklarda dolaştığım olurdu ama bu denli soğuk bir havada dışarıya ilk kez çıkıyordum. Önce üşüdüğümün pek farkına varmadım, alkol içimi ısıtmış, kanımı kaynatmıştı. Kanım da, nedense, alkolün etkisiyle kaynıyordu hep. İpek'le de öyle olmamış mıydı, Kreuzberg'de çok içtiğimiz, çok tartıştığımız, çok uzun bir

geceden sonra arkadaşlarımı bırakıp yalnız gittiğim o loş barda sahneye çıktığında kaynamamış mıydı bu esmer, güzel şarkıcıya kanım? Sonra, sabaha karşı kanala bakan evinde birbirine kenetlenmişti çıplak gövdelerimiz, iç içe geçen çarklar gibi işliyor, kan ter içinde sevişiyorduk, sanki hiç ayrılmayacakmışız, sabah hiç olmayacakmış gibi. Ama sabah da oldu, akşam da. Gün döndü, devran da. Ve ben bir daha Berlin'e dönmedim, ta ki telefondaki o kısık ses beni buraya çağırana kadar. Burada gecenin dondurucu soğuğunda yollara düşürene kadar. Bu kente dönüşlerim İpek'e rastlamadan önceydi. Diyebilirsiniz ki "Ne işin var sokakta, git oteline zıbarıp yat, ertesi gün de sağ salim, elinde dosyanla dön ülkene". Haklısınız. Ne var ki eğer Berlin'deyseniz, geçmişin hayaletleri bırakmıyorsa peşinizi, üstelik sarhoş ve yalnızsanız, Nâzım'ın "düşman memleketi" dediği otel odası dar gelir, kurtuluşu dışarıda, ya bir buluşmaevindeki yabancı bir kadının sıcaklığında ya da kanaldaki durgun suyun karanlığında ararsınız. Nâzım'ın, hiç kuşku yok anası Celile Hanım'a sevdalı olduğu için, yine mi Nâzım demeyin, hayır yine o değil, bu kez Yahya Kemal!, evet bu sevda Nâzım'ı çocukluğunda çileden çıkarttığı için "bir camekânda şişman ve muztarip görürüm onu" dediği Yahya Kemal "Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin / Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde" diye yazmıştı aruz vezninin doruklarındayken. Ben de yine Nâzım'a atıfla "Osmanlıların en usta şairi"nin dediği gibi yaptım, Landwehr Kanalı'na dek yürüyüp dalgın suya baktım. Rosa Luxemburg'un katledildiği gece durmaktaydı derinde.

Bu geceki gibi karlı bir geceydi. Noske hükümetinin militarist güçleri komünist avına çıkmışlardı. Spartakist ayaklanmanın başını çeken Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg gizlendikleri apartman katında tutuklandılar. İşçi sınıfının mücadelesine sonuna dek destek olmak, sömürü ve eşitsizliği ortadan kaldıracak bir toplumsal düzenin kurulmasına katkıda bulunmak için, kendilerini bekleyen akıbeti bilmelerine rağmen Berlin'den ayrılmamışlardı. Askerler ikisini de Eden Oteli'ne götürüp sorguya çektiler. Yolda Rosa'yı, herhalde ufak tefek bir kadın olduğundan, dipçik darbeleriyle döverek yerde sürüklediler. Sonra, altı subayın eşliğinde, bu ayrıntıları biyografi yazarlığının getirdiği alışkanlıkla yazıyorum, yoksa subayların sayısının fazla önemi yok aslında, ite kaka bir arabaya bindirip Moabit tutukevine doğru yola çıkardılar. Tiergarten'e geldiklerinde arabanın arızalandığını söyleyerek tutukluları aşağıya indirdiler. Liebknecht'i bir

kurşunla öldürdükten sonra cesedini ortadan kaldırdılar. Sıra Rosa'ya gelmişti. Bir asker, içi devrim ateşiyle yanan, sözde şiddet yanlısı, ama gerçekte bir karıncayı bile incitmekten âciz bu yaman kadının kafasını bir dipçik darbesiyle parçaladı. Teğmen Vogel de ensesine bir kurşun sıkarak işini bitirdi. Cesedini Landwehr Kanalı'na attılar. Rosa'nın çürümüş cesedi neden sonra, mayıs ayında ağaçlar çiçeğe durduğunda suyun yüzüne çıktı.

Rosa'nın hayali beyaz bir nilüfer gibi açmıştı karanlık suda. Kanala eğilip parçalanmış alnından öptüm. Ve "yeryüzüne tohum gibi saçmışım ölülerimi" diye mırıldandım Nâzım'ın ağzından. O ölülerden biriydi Rosa, sonradan Çan Kay Şek'in lokomotif kazanlarında yakacaklarını, İspanya'da, Stalingrad'da, peş peye gelen askeri darbeler sonucu kendi ülkemde ve Güney Amerika'da ölecekleri, yıllar boyu zindanlarda çürüyecekleri haber veriyordu. Siyah kasketini çiviye asmaya kalkışınca başka bir siyah kasketle karşılaşan komünistin hayal kırıklığından daha farklıydı Rosa'nın akıbeti, cinayet bir ocak gecesi Berlin'de işlenmiş, başka cinayetlerin, şiddet ve yıkım günlerinin kapısı burada aralanmıştı.

Soniçka diye hitabettiği Karl Liebknecht'in eşine hapisten gönderdiği bir mektupta görev başında, bir sokak çatışmasında ya da darağacında can vermek istediğini söylüyordu Rosa. Belki o zaman içine doğmuştu öleceği, ama böyle vahşice, sorgusuz sualsiz, aşağılanarak katledileceğini her halde tahmin etmemişti. Hapisten çıktıktan sonra durup dinlenmeden, çoğu kez yorgunluktan bitkin düşse de devam etmişti mücadelesine. Otel odalarında, dost evlerinde barınan bir göçmen kuştu artık, silah kuşanmış denizcilerle işçilerin önünde dalgalanan bir "kızıl bayrak"tı. Bu adı taşıyan gazetede yazdığı yazılar açlarla yoksulları, savaş kırgınlarını ayaklandırmaya, emekçilerin hayalinde daha güzel bir dünya uyandırmaya yetiyordu. Düşmanlarıysa Almanya'yı yıkmak üzere Bolşevikler tarafından görevlendirilmiş bir cadı olduğu söylentisini yayıyorlardı. "Alçak Polonya Yahudisi"nin afişleriyle kaplıydı duvarlar, tutucu gazetelerde hakaret ve tehditler birbirini izliyordu. Her gece bir başka otelde kalıyordu belki, ama ölüme yalnız başına gitmemişti. Yanında Karl, çantasında Goethe'nin *Faust*'u vardı.

Karlı gecenin içinde bir inanç abidesiydi Rosa'nın anısı, bense o günleri yaşamayan pek çok insan gibi inancımı yitirmiştim. Ne hayallerim vardı, ne

de uğruna hapse atılmayı, sorgulanmayı, sakat kalmayı, hatta öldürülmeyi göze alabileceğim bir ülkü. İçimde çoktan sönmüştü devrimin ateşi. Zaten hiçbir zaman o günlerdeki gibi alev alev yanmamıştı. Geçen yüzyılın başında Nâzım'ın da yüreğini tutuşturan ateşten ne kalmıştı geriye? Bir avuç kül. Ve eşeledikçe, böyle anlarda alıp üfledikçe parlamaya yüz tutan, sonra da sönüveren birkaç köz.

Nâzım üç arkadaşıyla birlikte işgal İstanbul'undan gizlice Anadolu'ya geçtiğinde on dokuzundaydı. Yaşı tek yoldaşıydı, kırklara karışır gibi Moskova'da Bolşeviklerin arasına karışmadan önce. Ayın-Pe (Askeri Polis) ona eşlik eden arkadaşlarından birini İnebolu'dan gerisin geriye İstanbul'a göndermişti, ona ise Ankara'ya ulaşabilmesi için harcırah bile vermişti. Cepheye gidip Anadolu'nun "en bereketli topraklarını, en hünerli şehirlerini, on beş il ve ilçe, dokuz büyük şehir, yedi göl ve on bir ırmak, üç deniz ve altı demir yolu ve milyonlarca insanı" elinde tutan düşmana karşı savaşmak istiyordu. Bir düşü, bir varoluş nedeni, uğruna ölümlere gidip geleceği bir ülküsü vardı. Ama dayısı Ali Fuat Paşa (Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarından) engel oldu buna. Vatan için de olsa yeğeninin on dokuzunda ölmesine gönlü elvermedi. Gelgelelim yeğen çarpışmayı, hayatını bir dava uğruna feda etmeyi aklına koymuştu bir kez. Yaya değil, yaylı arabayla da değil, eşek sırtında Ankara'ya doğru yola çıktı. Karasaban ve kağnıyla, yoksul Anadolu köylüsüyle bu yolculuk sırasında tanıştı. Cepheden dönen yaralı, yorgun askerler, partal giysileri içinde kadınlar, yolkesen eşkıyalar, trahomlu çocuklar ve gözbebekleri büyümüş açlar gördü. Ahırdan bozma, tezek kokan toprak damlı evlerde yattı. Ve şaşkına dönmüş bir beyzade olarak Ankara'ya ulaştı. Orada, Berlin'den ayağının tozuyla gelmiş bir grup öğrenciye rastladı. Aralarında Spartakist ayaklanmaya katılmış, barikatlarda dövüşmüş Sadık Ahi adında bir genç de vardı. Anadolu'ya ilk ayak bastığı o küçük kıyı kasabasında da görmüştü bu genci, ama nedense, pek gözü tutmadığı için uzak durmuştu. Oysa Ankara'da yeniden karşılaşınca yakınlaştılar. Şair ilk kez ondan duydu Rosa Luxemburg'un adını; tarihin çarkını sınıf kavgasının döndürdüğünü, kölelerle efendilerin, serflerle feodal beylerin, burjuvaziyle proletaryanın "biteviye" çatıştığını Nâzım'a o anlattı. Karl ile Rosa'nın akıbetlerini de. Ve geniş alnı, yuvarlak elmacık kemikleri, çekik gözleri, keçi sakalı, başında kasketiyle Lenin'in Petrograd Finlandiya İstasyonu'nda trenden inişiyle başlayan Ekim Devrimi'ni, dünyayı sarsan on uzun günü.

Şimdi düşünüyorum da, Nâzım'ın neden Ankara'da kalmayıp Moskova'nın yolunu tuttuğunu daha iyi anlıyorum. Dünyada neler olup bittiğini yerinde görmek istiyordu çünkü. Onu üç arkadaşıyla birlikte Sirkeci rıhtımından alıp Boğaz'a demirlemiş yabancı savaş gemilerinin arasından geçerek İnebolu'ya götüren geminin adı da, rastlantı bu ya, *Yeni Dünya*'ydı. Yamyassı, köhne bir gemiydi kolacıların ütülerine benzeyen. Bu geminin bir benzeri de Mustafa Kemal ve arkadaşlarını İstanbul'dan Samsun'a götürmüştü. Onlar yurdu kurtarmış, Cumhuriyeti kurmuşlardı, Nâzım ise Moskova'da, dünyayı kurtaracak devrimin genç bir neferi olarak görüyordu kendini. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde yirmi dört saat Lenin, yirmi dört saat Marx, yirmi dört saat Engels okuyacak, yüz dirhem kara ekmekle yetinip yirmi dört dakika "şey" yapmaya vakit ayırabilecekti.

Yirminci yüzyıl ne çok şey bekledi yazarlarından, şairlerinden, her biri aynı telden çalan düşünürlerinden. Hem kitap yazacak, türkü çağıracak, yol gösterip halkı aydınlatacaklar, hem de "ruhların mühendisliği"ne soyunarak yeni bir düzen kuracaklardı. O güne dek dünyayı yorumlamakla yetinmişti düşünürler, onlar dünyayı değiştirmeye adaydılar. Önce ülkeyi sonra tüm insanlığı kurtaracaklardı. Oysa ben, yüz yıl sonra, değil insanlığı, kendimi kurtarmaktan acizdim. Nasılsa yazara çıkmıştı adım. Yaptığım bir hayatın dağınık parçalarını bir araya getirmekti aslında. Yani bir tür "yap-boz" işiydi. Yine de olan bitenleri yorumlamaktan kendimi alamıyordum. Ve sıçan gibi titreyip duruyordum Berlin gecesinde. Kanal boyunca in cin top oynuyordu. Kent çoktan karanlığa gömülmüştü ama yine de kardan yansıyan aldatıcı bir aydınlık vardı buz tutmuş suyun yüzeyinde. Kimler gelmiş, kimler geçmişti buralardan, çoğu bir iz bile bırakmamış, bırakanlar da ya katledilmiş ya da katletmişlerdi. Türk komünist hareketinin ilk tohumları da burada atılmıştı. Sadık Ahi ve arkadaşlarını düşündüm. Birinci Savaş sırasında Kantstrasse'de bir yer tutup *Kurtuluş*'un ilk sayısını çıkarmışlardı. "Daha ölüler çürümedi, hâlâ savaşın gürültüsü kulaklarda çınlıyor. Fakat şimdi leş kuşlarının, cenk uğultularının vahşi ahengi üstünde büyük ve ebedi peygamberlerin gür ve derin sesi duyuluyor: BÜTÜN MEMLEKETLERİN PROLETARYASI BİRLEŞİN!" diye başlayan bildiriler dağıtmışlardı fabrikalarda.

Sadık Ahi de bir işçiydi, "imalât-ı harbiye" ustası. Aynı zamanda fütüvvet ehli sayılırdı, bir zamanlar Osmanlıya başkaldırmış Ahi şeyhleri vardı ailesinde. Belki bu nedenle komünist düşünceyi kolay benimsemiş, fabrikada çalışıp sömürülmektense kendini devrime adamıştı. Ve tarikata girer gibi girmişti partiye. Artık Berlin sokaklarında kırmızı atkısıyla yürüyordu. Ve kitleleri peşinden sürüklediğini sanıyordu. Yürüyordu zulmün, emek tacirlerinin, atlı polislerle süngü takmış miğferli askerlerin üstüne. O yürüdükçe sarsılıyordu eski dünya, kendini Kışlık Sarayı topa tutan *Avrora* gibi hissediyordu. Öylesine kararlı, zinde, çelik zırha bürünmüş. Adımlarını biraz daha hızlandırsa kanatlanıp uçacaktı. Ankara'da Nâzım'a da söz edecekti bu yürüyüşlerinden, rüzgârda savrulan kırmızı atkısıyla tufeyli saraylarının üzerine gidişlerinden. Ve şaire "Yürüyen Adam" şiirini esinleyecekti: "Alnı yukarda / Kırmızı boyun atkısı rüzgârda / Yürüyor / Açık geniş adımlarla arşınlıyor yolları. / Ağır iki balyoz gibi sallanıyor kolları / Kıllı göğsü bir kalkan gibi kabarık." Sadık Ahi Berlin'de, bir şafak vakti Kantstrasse'deki büroda kaleme aldığı *Kurtuluş*'un sunuş yazısındaki "iki yüzyıldan beri kâh diner gibi hafifleyen, kâh yeni bir sar'a ile köpüren bora"ya kaptırmıştı kendini. "Kapıldım gidiyorum bahtımın rüzgârına" şarkısı dillerde değildi henüz, Berlin başka telden çalıyor, "Enternasyonal"le yankılanıyordu:

Ayağa kalk, ey aç ve çıplak
Mazlum işçiler dünyası
Yanık yüreklere bir dön de bak
İşçi harbi hak davası

İşte bu davanın peşinden gidiyordu bahtının rüzgârına kapılan Ahi hazretleri, sonradan Eti soyadıyla milletvekili seçilip Meclis'e girecek, Berlin günlerini unutacaktı.

Tiergarten'e bakan pansiyonun yüksek tavanlı, çifte pencereli salonunda çini soba gürül gürül yanmaktadır. Savaş sırasında müttefik Almanya'nın başkentine gelip Karl Marx'ın öğretisiyle tanışan Türk gençleri, Sadık Ahi de içlerinde, sobanın çevresinde toplanmış ısınmaktalar. Yıl 1919, aylardan

Ocak. Birkaç gün önce silahlı işçi ve asker komiteleriyle birlikte barikatlarda çarpıştılar. Reichstag'a girip sıraların üzerinde yattılar. Ve muzaffer bir edayla sigaralarını yaktılar. Başkaldıran denizcilerin önünde kızıl bayrak salladılar. Genel grevin ilanından sonra Berlin sokaklarında yürüyen yüz binlerce işçinin arasında onlar da vardı. *Vorwärts* gazetesinin dizgi makinelerine el konulduğunda zafer kazanmanın sevinci içindeydiler. Ne var ki, ertesi gün kursaklarında kaldı sevinçleri; hükümet güçlerinin ağır topları karşısında gerilemek zorunda kaldılar. Çatılardan, pencerelerden, köşebaşlarından yaylım ateşine tuttukları Noske'nin milislerine, çevreye dehşet saçan *Freikops*'lara yem olmamak için kurtuluşu Frau Baumbach'ın işlettiği pansiyona sığınmakta buldular. Spartakistlerin son kalesi Emniyet Sarayı da düşünce oturup kara kara düşünmeye başladılar. Şimdi ne yapmaları gerek? Kafalarında yağmur gibi yağan soru işaretleri, bakışlarında korku ve endişe var. Dışardaysa kar ve rüzgâr. Tam da kırmızı atkıya sarınıp sokakta yürünecek hava ama kimse kıpırdamıyor yerinden. Ve ağızlarını bıçak açmıyor. Devrim burada bastırıldığına göre en iyisi yurda dönmek, orada sürdürmek mücadeleyi.

Bu kente geldiklerinde, İstanbul'da pek alışık olmadıkları, hareket alanlarını sınırlayan, hatta her adımda onlara yabancı olduklarını anımsatan uyarı afişleriyle doluydu her yer. "Çimenlere Basmayınız", "Buradan Göle Girmek Yasaktır", "Peronda Biletsiz Beklenilmez", "Köpekler ve Sahipleri Giremez" gibi. Almanların bu düzen ve disiplin anlayışı sayesinde her şey tıkır tıkır işliyordu. Trenler vaktinde kalkıyor, metro hem yerin altında hem üstünde mekik dokuyor, tramvaylar ve faytonlar yarışırcasına yolcu taşıyorlardı. Grev de alışık olmadıkları bir durumdu. Saat gibi işleyen bu mekanizma, grev ilan edildiğinde duruveriyordu birden. Kentin uğultusu da o anda kesiliyor, köpekler bile ortalıkta görünmüyordu. Ayaklanma başlayıp sokak çatışmaları tüm kente yayıldığında ne metro durmuş ne tramvaylar seferden kalkmıştı. Hatta insanlar, hiçbir şey olmamış, barikatlarda hiç kimse ölmemiş gibi günlük uğraşlarını sürdürmeye, kahve ve birahaneleri doldurmaya, gece kulüplerine gitmeye devam etmişlerdi. Onlar da, hükümet ve polis güçleri Spartakist avına başlamadan önce, kaldıkları pansiyona böyle erkenden sığınma gereğini duymamışlardı. Ama, ayaklanma bastırılıp Spartakist liderlerin öldürüldükleri haberi gelince rüzgârın döndüğünü, toplantı ve gösteri özgürlüğünün artık geçmişte kaldığını farketmişler, bir an önce Berlin'i terketmenin yolunu aramaya başlamışlardı.

Ne yapsınlar, Hamburg'dan kalkan ilk gemiyle yurda "avdet etmeye" karar veriyorlar çarnaçar. Çoğu öğrenci ama işçiler de var aralarında. Ve gencecik bir şair. Berlin'e felsefe okumaya gelmiş, adı Lemi Nihat. Onu *Kurtuluş*'un ilk sayısında yayımlanan "Hortlak" adlı öyküsünden tanıyoruz. Bir de *Akdeniz* vapuruyla yurda dönerken Baltık denizinde üşütüp dünyaya doyamadan, "şarkı söyleyen yarınları" göremeden ölmesinden. Berlin'de Spartakist grubun Nâzım üzerindeki etkisini araştırırken eski yazıyı doğru dürüst sökemediğim için "Hortlak"ı "Hür Talak", yani "Özgür Boşanma" diye okumuştum, yeri geldi düzeltiyorum. Boşanan kimse yoktu o öyküde, yazar bir fabrika bacasından çıkan dumanı ve sabahın kör karanlığında işe giden emekçileri anlatıyordu. Belki de işçi sınıfından ideolojik anlamda söz eden ilk yazarıydı edebiyatımızın, Nâzım "Fabrika Bacası ve O'nun Doğuşu" adlı şiirini bu öyküden esinlenerek yazmış olabilirdi. Hortlayan eski düzenden de söz ediyordu genç yazar, ama özgür ya da zorla kimseyi boşamaya kalkmıyordu.

Salonda çini sobanın çevresinde halkalanmış Türk Spartakistleri sanki Lemi'nin öleceğini biliyorlarmış gibi suskun ve kederli görünüyorlar. Belki de, kim bilir, akıbetlerinin Rosa ve Karl'ınkine benzemesinden korkuyorlar. Sobada çatırdayan odunlardan başka ses duyulmuyor. Gıcırdayan döşemede rengi atmış bir halı, duvarda sarkacı durmuş bir saat var. Ve cam büfenin üstüne dizili kurşun askerlerle Töton Şövalyeleri. Kışın hep böyledir Berlin geceleri. Kömür bulunmazsa odun yakılır, İstanbul'daki gibi bir sis bulutu çöker kentin üzerine. Dışarda, havagazı fenerleri de sönünce, göz gözü görmez olur. Arada bir caddeden geçen atlı tramvayların gürültüsü bozar sessizliği, sonra herkes kendi düşünceleri, kendi yalnızlığıyla baş başa kalır. Kanla bastırılan ayaklanmadan, işlenen cinayetlerden sonra hayat, duvarda sarkacı durmuş saate rağmen sürüp gider.

Derken bir konuk zuhur ediyor, pancar suratlı, kadayıf enseli bir emekli subay. Ya karısı evden kovmuş ya genelevde sabahlamış. Bizim Spartakist Türklere inat bir Prusya marşı koyuyor gramofona. Sadık Ahi'nin pos bıyığına meydan okuyan bıyıklarıyla Wilhelm duvardan olan bitene bakıyor "Tası tarağı toplayıp doğru memlekete!" dercesine. Oysa ilk geldiklerinde nasıl da rahattılar burada, müttefik Osmanlı'nın askerleriyle birlikte çarpışırken ölen oğlunun yasını tutan Frau Baumbach'ın pansiyonunda. Yemekler, kıtlığa ve karaborsaya rağmen fena sayılmazdı, Türkiye'de

alıştıklarından farklı olsa da. Çini sobanın üzerinde pişen Blümchenkaffe'nin kokusu mis gibiydi. Gerçi ne telvesi vardı ne köpüğü, hatta içerken fincanın dibindeki mavi kuşlar görünüyordu. Yine de öylesine memnun ve rahattılar ki burada, onları kendi oğullarıymış gibi bağrına basan Frau Baumbach'ın sevecenliğinde, hani ne derler, –*Gemütlichkeit* mı?– hiçbir dile tam çevrilmesi mümkün olmayan bu sözcüğün çağrışımlarını hissedip yaşamaya hazırdılar. Ama ne çare ki demir alma vakti gelmişti. Yahya Kemal'in şiirindeki gibi "zaman"dan değil, Almanya'dan.

Onlar burdan çekip gittikten sonra enflasyon Berlin'inde eğlenmeye gelen, felekten bir gün çalmak isteyen, vur patlasın çal oynasın havasında bir başka erkek kalabalığı dolduracak salonu. Çini sobanın çevresinde artık para pul hesabı yapılacak. Yurda dönmeyen bazı Türkler de katılacak aralarına. Hep birlikte alışverişe çıkacaklar. Öyle ya, caddeler cıvıl cıvıl, vitrinler eşya dolu. Reşadiye altınıyla ne alırsan sanki bedava. Artık sakat kocalarının kollarında kendilerini satan allı pullu, kırmızı yanaklı şişman kadınların kentidir Berlin, nabzı genelevde atan bir fuhuş yuvasıdır.

Rosa'nın bembeyaz, pirüpak hayali, o yıllların fuhuş yuvasına inat, Ofelya gibi suda duruyordu hâlâ. Oysa kanal karanlıktı, üstelik buz tutmuştu. Lichtensteinbrücke'nin altında kör bir kuyu kadar ürkütücüydü. Karla kaplı taş anıtın üzerini eldivenlerimle temizleyince Rosa'nın adı çıktı ortaya. Solda köprünün çelik putrelleri, karşı kıyıda çıplak ağaçlar vardı. Bir de soğuk, insanın içine işleyen ayaz. "Kızıl Rosa"nın *Kızıl Bayrak*'ta yayımlanan son makalesinin son cümlesi de, adıyla birlikte bu taşın üzerine kazınmalıydı diye düşündüm: "Vardım, varım ve hep olacağım." Gerçi devrimi kastediyordu Rosa ama bundan böyle o da bir simge olarak hep varolacaktı. Uğruna can verdiği devrimi anımsatacaktı gelecek kuşaklara. Kuşkusuz bu nedenle Rosa'nın hayalini kanalda görür gibi oldum. Yavaşça kayıp gitti suyun üzerinden. Sonra gece her şeyi örttü.

Otele döndüğümde gün ağarıyordu. Uykusuz ve yorgundum. Neyse ki gecenin sarhoşluğundan arınıp kendime gelebilmiştim biraz. Dosyayı masadan alıp pencerenin önündeki koltuğa yerleştim. Orasından burasından karıştırdım önce, sonra tümünü okudum. Bitirdiğimde hava kararmıştı. Saat yine beş olmuştu ama bu kez kimseyle randevum yoktu.

VI

Berlin'de yapacak işim kalmamıştı artık, başlıkları Nâzım Hikmet'in sözlerinden ya da şiirlerinden seçilmiş raporların da, tümü değilse bile çoğu, beni hayal kırıklığına uğratmıştı. Gerçekten Stasi'ye gönderilip gönderilmedikleri konusunda kuşkuya kapılmadım dersem yalan olur. Çünkü Nâzım Hikmet'in yalnızca siyasal konumunu, devletin güvenliği açısından önem taşıyan edimlerini değil, özel yaşamını da, üstelik kimi vakit hikâye tarzında yansıtıyorlardı. Benim bildiğim, bu tür raporlar hikâye anlatmaz, olayları yoruma kaçmadan doğrudan, doğal akışları içinde yansıtmaya çalışır. Oysa "Şeytan" yer yer muhbir ya da ajan kimliğinden çıkıp "müntekim" bir anlatıcı kimliğine bürünüyor, Nâzım Hikmet'in başından geçenleri o gözle ve kendine özgü bir üslupla değerlendiriyordu. Yine de raporlar, benim kolayca erişemeyeceğim, aslında doğruluğundan da kuşku duymadığım pek çok bilgi içeriyorlardı. Hem de birinci elden bilgiler. Bir biyografi yazarını yakından ilgilendirebilecek yığınla ayrıntı, anı, tanıklık ve yorum söz konusuydu, yalnızca sıradan bir muhbirin gözlemleri ya da tuhaf bir komünistin ideolojik yargıları değil. Şairin siyasi yaşamına, yolculuklarına, sürgünde yaşadığı bazı olaylara, en önemlisi de Sovyet rejimiyle ilişkisine ışık tuttukları kesindi ama anlatılanlar genelde yazanın bakış açısını, hadi onu da bir yana bırakalım, hezeyan ve heyecanlarını yansıtıyor gibiydiler. Gerçeği söyledikleri belliydi ama nedense inandırıcı değildiler. İnandırıcı olabilmeleri için onları yazan kişiyi daha yakından tanımalı, hakkında ayrıntılı bilgi edinmeliydim. Ne var ki böyle bir olanağım yoktu, asıl adını bile bilmiyordum "Melek"in. Ya da "Şeytan"ın.

Ona belki bu semtin kahvelerinde rastlarım umuduyla önce Weyers'te geçirmeye başladım günlerimi, sonra Kudamm'daki Dressler'e taşındım. Civarda bir yerlerde olduğunu hissediyordum ama karşıma ansızın çıkıvermesinden de, doğrusu biraz çekiniyordum. Biz pek farkında olmadan

bir güvensizlik, karşılıklı olduğunu sandığım bir antipati doğmuştu aramızda. Ayrı dünyaların insanlarıydık, bir zamanlar aynı dünya görüşünü paylaşmış olsak da. Nâzım'a duyduğu yakınlık, ona sonradan ihanet etmesine rağmen, ilgimi çekmiyor değildi. Ama tipinden, konuşma biçiminden, hatta giyim tarzından bile hiç hoşlanmıyordum.

Beni Berlin'de tutan, kendime bile itiraf etmekten çekindiğim bir başka neden daha vardı: İpek. Hiç kuşku yok yıllar sonra, belki son kez, yeniden görmek istiyordum sevgilimi; bıraktığım yerde olmayabilirdi, hatta değil yeniden başlamak benimle karşılaşmak bile istemeyebilirdi. Yine de akıbetini merak ediyordum. "İkizler"i de. Açıkçası İstanbul'a döndükten, dönüp de başka bir hayata, başka limanlara demir attıktan sonra ben de onu hiç arayıp sormamıştım. Nâzım Hikmet kitabım yayımlandığında imzalayıp göndermekten de son anda vazgeçmiştim. İpek'i yeniden görmek içimde hâlâ kanayan yarayı açabilirdi. Zeki Müren'in o şarkısındaki gibi "bir yangının külünü yeniden yakıp geçebilirdi". "Ne çok sevmiştim seni, bilmem hatırlar mısın? Berlin sokaklarından ses versem duyar mısın?" diye haykırmak geliyordu içimden Charlottenburg kazan ben kepçe dolaşır, dumanlı kahvelerde biraları, şnapsları peş peşe yuvarlarken. Artık duygusal şarkılar da buradaki günlük hayatımın bir parçası olmuştu, yalnızca Nâzım'ın dizeleri değil. Takılıp kalmıştım Berlin'e, her sabah çekip, gitmeye karar veriyor, ama valizimi alıp uçağa binmek şöyle dursun Kudamm ve çevresinden dışarıya adım atmakta bile zorlanıyordum. Birkaç sokakla caddeye indirgemiştim hareket alanımı, belki de bir zamanlar İpek'in öngördüğü gibi burada yaşlanacak, Berlin'de ölecektim. Wannsee'de olmasa bile Bleibtreustrasse'deki otelimde.

Bir akşam yine saat beşte "Melek-Şeytan"ı Dressler'de beklerken, aklıma yan pasajdaki "The History of Berlin" sergisini yeniden gezmek geldi. Hesabı ödedikten sonra her zaman yaptığım gibi Kudamm'a çıkmadım bu kez, kahvenin arka kapısından pasaja girdim. Eskiden, param olduğu zamanlar Havana purolarımı satın aldığım tütüncü yerli yerindeydi, onun tam karşısındaki yabancı gazete satan bayi de. En dipte, bir süredir gece geç vakit uğradığım barın ışıkları erkenden yanmıştı. Kim demiş Berlin hızla değişiyor diye! Buralarda gözle görülür bir değişme yoktu. Kentin merkezi Doğu'ya doğru yer değiştirmişti anlaşılan. Kudamm ve çevresiyse gösterişli yapıları, lokanta ve pasajlarıyla iyice ıssızlaşmış, kendi kabuğuna çekilmiş

gibi geldi bana. Serginin bulunduğu bölüm de pasajın girişinde hemen sağda, eski yerindeydi. Nasıl bıraktıysam öyle. Yine siyah beyaz bir belgesel filmden görüntüler yansıyordu karşı duvara. Tek değişiklik Trabant marka otomobildi. Almanya'nın artık iki değil tek ülke, Duvar'ın artık ortadan ikiye bölmediği Berlin'in de tek başkent olduğu, müzeye kaldırılacağına nasılsa buraya getirilmiş Trabant'tan belliydi. Demokratik Alman Cumhuriyeti vatandaşlarının en büyük hayali tavandan sarkan çelik telle orta yere asılmış, infaz edilen bir idam mahkûmu gibi sallanıyordu. Bu arabayı edinebilmek için sıraya girenleri, yıllarca bekleyenleri, bir göl kıyısında ya da ormanda piknik yaparken "Trabi"leri önünde fotoğraf çektirenleri düşündüm. Kimbilir belki ahtapot kollarıyla en ücra köylere, en masum ailelerin içine dek uzanan Stasi'nin fişlediği insanlar da vardı aralarında ama çoğu sıradan, yani "zararsız" vatandaşlardı. İktidarı devirip yerine kapitalizmi getirmek gibi bir niyetleri olmadığı mutlu gülümseyişlerinden belliydi. Özgürce seyahat edebilmek istiyorlardı yalnızca, bu hak tanınsa hiç kuşku yok ülkelerini bir daha dönmemek üzere terk etmeye kalkışmayacaklardı. Trabant, rejimin "medar-ı iftihar"ı değilse bile mutluluk vaatlerinin bir simgesiydi. Oysa Duvar'ın beri yanında Türk işçiler dahi "Fikrimin İnce Gülü" Mercedesleriyle dolaşıp çalım satarlarken, içine dört kişinin itiş kakış sığabildiği bu arabanın öte yanda rağbet görmesi anlaşılır gibi değildi. Demokratik Alman Cumhuriyeti milyonlarca insanın kapatıldığı bir açıkhava hapisanesi miydi ki, ülkeden göç etmek isteyenler başvurularına olumlu yanıt alamayınca arabalarının radyo antenlerine beyaz kurdele takıp öyle dolaşıyorlardı caddelerde. Tramvayların ardı sıra dizilip korna çalıyor, Rosa ve Karl'ı anma günlerinde "Son giden ışığı kapatsın" yazılı pankartlar açıyorlardı. Ve 1989 yazında Prag ya da Budapeşte sokaklarında, Federal Almanya elçiliklerine sığınıp yönetimi istifaya zorlamadan önce, Trabant'larında sabahlıyorlardı. Pasajın girişinde bir firavun mumyası gibi sergilenen bu arabanın yanında rejimin ileri gelenlerine tahsis edilmiş, onları her sabah aynı saatte Wandlitz'teki villalarından alıp Marx-Engels-Platz'taki bürolarına götüren siyah limuzinlerden biri de sergilenmeliydi diye geçirdim içimden.

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kırkıncı yıldönümü kutlamaları için Doğu Berlin'e gelen Gorbaçev'in Erich Honecker yoldaşın dudaklarına Rus usulü kondurduğu ölümcül öpücükle başlamıştı limuzinlerin hazin tangosu. Ve törenden önce sokaklara dökülen halkın "Gorbi! Gorbi!" sloganları

arasında günboyu sürmüştü. Gece meşalelerin ışığında komünist gençler de "DDR vatanımız!" diye yürümüşlerdi, ama onlar "halk" değildi. "Halk biziz" diye Leipzig'de bağıracakların güç gösterisine vakit vardı daha. Perdeleri çekili limuzinler bu kez bürokratları bürolarına değil, parti ve devlet başkanlarını arenaya taşıyorlardı. Trabant'larsa sıradan vatandaşlarla doluydular. Sonunda onlar kazandı ve siyah limuzinler Stalin heykelleri gibi bir sabah yok oluverdi Doğu Berlin caddelerinden.

Trabant'a yaklaşıp içine baktım. Oyuncak araba gibiydi, tut arka tekerleklerinden, birkaç kez yere sürtüp bırak, gidip karşı duvara toslasın. Ve yeşil bir böcek gibi ezilip kalsın orada. Sergi gişesinin önündeki beyaz duvarda siyah beyaz görüntüler akıyordu, Berlin tarihini özetleyen sefahat, savaş ve yıkım günleri. Tegel havaalanındaki kafeteryanın ya da kentin bazı lokantalarının duvarlarını süsleyen sepya fotoğrafların benzeriydiler. Bu son gelişimde, İstanbul uçağından iner inmez kafeteryada bir kahve içip kentin geçmişiyle zihinsel bir bağ kurmak istemiş, sonra buluşmaya geç kalırım korkusuyla vazgeçmiştim. Zaten pek kimse yoktu ortalıkta, kar nedeniyle çoğu uçuşlar iptal edilmişti. Şimdi, hazır yolum buraya düşmüşken, turistleri sergiye çekmek amacıyla duvara yansıtılan görüntülere bir kez daha göz atmanın tam zamanıydı.

"Asıl film içerde!" dedi gişedeki kadın. Sonra Almanca anlamadığımı farkederek İngilizce devam etti. "Bu gördüklerinizin daha beteri var. On euro'ya." Ona turist olmadığımı, sergiyi daha önce gördüğüm için "daha beter"den neyi kastettiğini de çok iyi anladığımı söyledim. Nedense çocukluğumun "otuz altı kısım tekmili birden" korku filmleri geldi aklıma. Pazar matinesi sürüp giderdi akşama dek, sigara dumanından göz gözü görmezdi. Kabak çekirdeği, fındık fıstık leblebi yenir, gazoz içilirdi. Ve faltaşı gibi açılmış gözler beyaz perdeden akıp giden dehşet sahnelerini izlerdi. "The History of Berlin" sergisinin önünde de, müşteri çekmek için, benzer dehşet sahneleri gösteriliyordu. Koşar adım uzaklaştım oradan. Berlin'i olmasa bile şiddet görüntülerini ardımda bıraktığımı sanarak. Yanılmışım. Pasajın dibindeki bara girip bir bira söyleyince bu kentten kurtulamayacağımı, yakama yapışan gizli bir elin nereye gidersem gideyim beni hep buraya çekeceğini, bundan sonra yolumun düşeceği her kente Berlin'den bir iz, bir çağrışım, bir anı götüreceğimi anladım.

Ertesi gün yeniden gittim sergiye. Daha doğrusu oraya doğru çekildiğimi farkettim. Yine içeriye girmedim. Yine görüntüler akıyor, Trabant infaz edilen bir idam mahkûmu gibi tavandan sarkıyordu. Yerdeki kırmızı ayak izleri dikkatimi çekti. Pasajın girişinden gişenin önüne dek yol gösteriyorlardı. Ayakkabı biçimindeki her izin üzerinde "The Story of Berlin" yazılıydı. Kentin tarihi her adımda kendine doğru çekiyordu iz süreni. Ya da katili. Evet, belli ki cinayet burada işlenmişti. Peki, kimdi katil? Bir kişi ya da topluluk değil, bağrından çağın en derin felsefesini, en duyarlı şiirini, musikisini çıkarmış yaratıcı bir ulustu. Yine de katil, bu toplumun vücut bulmuş, tekilleşmiş hali olarak, karlara ve kana bata çıka gelmişti buraya dek, cinayeti işlediği yere –her katil gibi– geri dönmüştü.

Berlin'e önceki gelişlerimden birinde görmüştüm bu sergiyi. Kentin romanını, Spree kıyılarından başlayarak Reform ve hoşgörünün tasvir edildiği panolarda, at binmiş Prusya askerleriyle imparatorların başlarına geçirdikleri hamam tasına benzer miğferlerde okumuştum. Sanayileşmeyle başlayan olayların, başkaldırının, proletarya ve barikatların öyküsünü de. Cepheden koltuk değnekleriyle dönen askerler, kadayıf enseli, monokllu çam yarmalarının önünde domalan şişman orospular ekspresyonist ressamların tablolarındaydı. Sahnedeki Mavi Melek'in karşısında kendinden geçen sakallı adamın görüntüsüyle atlı tramvaylar bir eski zaman masalıydı artık. Fabrika bacalarıyla Babelsberg stüdyolarından miras *Metropolis* filmi de. Sessiz sinema yıllarında kocaman siyah gözlüklerinin ardından kente bakan pırpır pervaneli uçak pilotunun "İşte Berlin!" deyişinin, daha doğrusu bu cümlenin ekranda belirmesiyle, birbirini izleyen görüntülerin, kışla benzeri konutlarla geniş caddelerin, alanların, parkların, anıtların ve elbette kaldırımlarla kahveleri dolduran kalabalığın, yani müstakbel yıkıntılarla ölülerin, öksüz kalacak çocuklarla dulların hayali belleğimden silinmemişti hâlâ. Kentin yirminci yüzyılın yazgısıyla bütünleşen mitolojisi üzerimde etkisini sürdürüyordu. Oysa o dönem çoktan kapanmış, yirminci yüzyıl sona yaklaşmış, yani perde inmiş ama Duvar'ın yıkılmasıyla Berlin yeniden sahne almıştı. Eskileri üzerinden atıp ciciler giyinen, takıp takıştıran bir kokona gibi yeni şarkısına başlayabilirdi artık. İpek'in de söylediği o arsız şarkıları kendine mal edebilirdi.

Anımsıyordum. Daha da beteri, bütün bir kanlı geçmişi yeniden yaşıyor gibiydim. Şiddetin, cinayetin, cinayetlerin tek tanığıydım. Hitler'in bıyıkları

ve nutukları, Goebbels'in düzenlediği meşale yürüyüşleri, köşe başlarında katledilenler, bir deri bir kemik ölüler, ölüler, ölüler yalnızca fotoğraf ve panolarda, korku ve dehşet efektlerinde değil belleğimdeydi. Yirminci yüzyılı baştan sona kateden bir trajedinin, Berlin tarihinin içinden çıkıp gelmiştim sanki. Ve eski bir kent olanca görkemi, mutlu mutsuz dönemleri, mimarisi ve eşsiz doğasıyla tarihin derinliklerine gömülmüştü çoktan, geriye bir avuç kül ve görüntüler kalmıştı. Zihnimi delip geçen, belleğimi alt üst eden görüntüler.

O görüntülerin peşinden devam ettim yoluma. Kan lekelerini andıran ayak izlerinin bittiği yerden yeni bir dünya başlıyordu. Yani pasajın dibinde unutulmuş o kuytu kahvenin loş ışıklı barı. Bu barda geçen gecelerim de, bir zamanlar geceyarısından sonra Wannsee'ye dönüşlerim, Kreuzberg'de sabaha karşı yürüyüşlerim, hâlâ geçmişin yaralarını taşıyan Berlin'de sürek avındaki bir hayvan gibi inleyişlerim, içe kapanışlarımla çoğalan, çeşitlenen bir eski zaman düşünün parçalarıydı artık.

Akşamları saat beşte karanlık çöker çökmez, Hasrett İmbiss'te şişeyi açtırıyordum; ne var ki iki tek atıp mezeleri didikledikten sonra keyfim yerine geleceğine içim daralmaya başlıyordu. Eski Berlin günlerimde de vardı bu büfe, havaalanından dönüşlerimde 109 numaralı otobüsle önünden geçerdim. Camın önüne dizilmiş, pişmiş kelle gibi sırıtan ya da surat asan birkaç müşteri olurdu içeride, duvarı kaplayan İstanbul afişlerini uzaktan hayal meyal seçerdim. Bir kez olsun otobüsten inip dönerinden tatmak, çoğu Türklerden oluşan müşterilerle bir kadeh yuvarlayıp sohbeti koyulaştırmak gelmezdi içimden. O zamanlar Nâzım Hikmet'ten başkası yoktu hayatımda. Şairin imgesiyle, dizeleriyle, bir düzen vermeye çabaladığım biyografisiyle yaşıyordum. Kendime ait neredeyse hiçbir şey kalmamış gibiydi. Kuşkusuz benimkinden çok daha renkli, daha tehlikeli, çok daha ilginç olan Nâzım'ın hayatı Berlin günlerimin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüş, sanki varlık nedenim olmuştu. Kendi hayatımı onunkiyle değişmişim gibi hissediyordum. Derken İpek zuhur etti, kendi dünyasına, hâlâ dibini bulamadığım derin uçurumuna çekti beni, hani ne derler anamdan emdiğim sütü burnumdan mı getirdi, öyle bir şey işte. Doğduğuma pişman etmedi, hayır, yaşamaktan, onunla düşüp kalkmaktan, bütün bunları yaparken de acı çekmekten şikâyetçi değildim. Kimi zaman birlikte söylediğimiz, yaşı kemale ermiş hayranlarının da katıldığı o

alaturka şarkıdaki gibi istikbalimi düşündükçe mücrim gibi titrediğim falan da yoktu. Pusulayı şaşırmamıştım daha. Pusulam, nasılsa günün birinde kitlelerin ona doğru koşacaklarına inandığım "kızıl yıldız"dı hâlâ. Aradan yıllar geçti, yolum Berlin'e düştü yeniden. Duvar yıkılmış, kitleler "kızıl yıldız"a doğru değil, Trabi'lerine atlayıp "özgürlüğe" koşmuşlardı. Bense buralarda sürtüp duruyordum hâlâ, eski sevgilime, hadi ondan vazgeçtim, melek suratlı bir "eski tüfeğe" rastlarım umuduyla Berlin'den ayrılamıyordum. Sonunda dayanamayıp Hasret İmbiss'te döner kesen delikanlıya bizimkini –İpek'i değil elbette, Melek'i– tarif ederek buraya uğrayıp uğramadığını sordum. Genelde geceleyin geç vakit geldiğini söyledi. Ben de, ertesi gün onun geldiği saati kollamak üzere ayrıldım oradan.

Kaldırım her zamanki gibi tenhaydı. Cadde de öyle. Arada bir, tek tük yolcularıyla otobüsler geçiyor, istasyonun karşısına sıralanmış gece kulüplerinin önünde dikilen kapıcılar müşteri çekmek için yarışıyorlardı. Ne tuhaf, benden başka olası bir müşteri de yoktu görünürde. Kalp biçimindeki kırmızı ışığı bir yanıp bir sönen Mon Chéri'nin önünde durdum. Kapıcının ısrarlı davetine pek yüz vermedim. İçerden gelen müziğe de kapılmadım. Derken boyalı, sarışın bir kadın göründü kapıda. Eliyle bir işaret yaptı. Girip girmemekte duraksadım. Sonra, bu işler için yaşımın geçtiği vehmine kapılarak Stuttgarter Platz'a doğru yürüdüm. Café Linz çoktan yükünü almıştı. Sütlü kahve çekiyordu canım, ama içeriye girip camın kenarındaki tahta masaya oturunca bir *korn* söyledim önce, sonra bir tane daha. Peki, ya sonra? Sonrasını biliyorsunuz zaten, İpek'le hikâyemi de, Berlin'in hikâyesiyle birlikte anlattım dilimin döndüğünce, şimdilik benden bu kadar.

Şair ile Şeytan

"Stalin babamdır beni o yarattı"

Nâzım Hikmet'in Türkiye'den kaçtığı haberini aldığımda Moskova Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü'nde görevliydim. Olayı ilk bizim duyurmamız gerekirdi ama ne yazık ki öyle olmadı. Merkez Komitesi'ndeki yoldaşların tümü gibi ben de Bükreş Radyosu'ndan öğrendim, inanmadım önce, partiye yönelik bir manevra sandım. Şairin bilgimiz dahilinde olmadan, hatta diyebilirim ki bizim desteğimizi almadan yurt dışına kaçması olanaksızdı. Yirmi dört saat polis gözetiminde tutulduğunu, yeni eşi Münevver hanımla henüz süt emen oğlu Memet'i bile sivil polislerin izlediğini biliyorduk. Hatta daha fazlasını da biliyorduk. Her ne kadar partiden atılmış da olsa (bu son derece önemli ve gizli konuyu ek raporumda ayrıntılarıyla okuyacaksınız), hapisten çıktıktan sonra –hatta Bursa Hapishanesi'nde demir parmaklıkların ardındayken– İstanbul örgütüyle temas kurmuş, artık eski Nâzım olmadığını, akıllanıp uslandığını, o delişmen, yaramaz delikanlının yerini olgun ve sorumlu bir komünistin aldığını söyleyerek affını, yani partiye yeniden alınmasını talep etmişti. Geçmişte olan bitenleri unutmamıştık elbette, ama aradan geçen zaman, hapiste geçirdiği yıllar ve uğradığı haksızlık, durumuna yeni bir yaklaşım gerektiriyordu. Öte yandan devlet bir türlü yakasını bırakmıyordu şairin.

Bu kez de ellisinde askere almaya kalkmışlardı. Oysa Bahriye Mektebi'nde okurken ciğerlerindeki hastalık nedeniyle çürüğe çıkarıldığını, sağlığının hapishane koşullarında iyice bozulduğunu, kalp ve siyatik ağrıları çektiğini, o çınar gibi dik, heybetli adamın, hele baba da olduktan sonra yaşlanıp iyice çöktüğünün farkındaydılar. Doğuya göndermeye, orada eratla birlikte yazın kızgın güneş kışın kar altında talime çıkartmaya kararlıydılar. Kadıköy askerlik şubesinin, askerliğini iki yıl er olarak Sivas'ın Zara ilçesinde yapmak üzere kendisine celp gönderdiği bilgisi bize de ulaşmıştı. Eğer şans eseri ölmezse, kaçmaya kalkışırken vuruldu diyerek harcayacaklardı. Oysa işinde gücünde bir aile babasıydı artık. Çoluk çocuğunu geçindirmek zorundaydı. Bunun için gecesini gündüzüne katıp İpek Film stüdyosunda çalışıyor, piyesler ve senaryolar yazıyor, hatta dublaj bile yapıyordu. Partimizin İstanbul örgütüyle temas kurup askere gönderilmemesi için bir şeyler yapmamızı istedi. Ne yapabilirdik? Hiçbir görevi yoktu partide, aradan geçen yıllar onu bizden uzaklaştırmış, bağlarımız neredeyse kopmuştu. Açlık grevine yattığında desteklemiştik ama askere alınmasına engel olamazdık. Bu durumda kaçmaya yelteneceğini tahmin ediyor, yardım karşılığında ondan hizmet bekliyorduk. Ama olaylar umduğumuz gibi gelişmedi. Kaçışının ayrıntılarını gizledi bizden. Haberimiz olsaydı, Moskova'ya da danışarak, elbette yardımımızı esirgemezdik. O da Karadeniz'in azgın dalgalarıyla boğuşmak zorunda kalmazdı.

Öğrenebildiğim kadarıyla yakın akrabası olan burjuva bir delikanlıyla anlaşmış. Partiye değil de ne idüğü belirsiz bir gence güvenmesi kafamızda bazı soru işaretlerine yol açmadı değil, yine de ölümden dönüp aramıza katılmasına sevindik. Aramıza dediysem sözgelimi elbette, onu yeniden partiye almak için Merkez Komitesi'nin kararı gerekiyor.

Nâzım Hikmet'in Türkiye'den kaçış planını araştırmamızın gerçek nedeni olayın hemen ertesinde basında çıkan haber ve yorumlardır. Bazı gazeteler balıkçı kılığına giren şairi

Şile'den bir Sovyet denizaltısının alıp Odessa'ya getirdiğini, Bükreş'te görünmesininse iki ülke ilişkilerine zarar vermemek için uydurulmuş bir aldatmaca olduğunu yazınca konuyu derinlemesine inceleme kararı aldık. Yalnızca Türk değil dünya basını da bu işte Kominform'un parmağı olduğunu düşünüyor, akla hayale gelmez senaryolar üretiyordu. Yaptığımız tahkikat sonucunda Nâzım'ı üvey kız kardeşi Melda'nın sevgilisi olan Refik Erduran adında bir gencin sürat motoruyla Tarabya'dan alarak Bulgaristan'a kaçırmak üzere yola çıktığını, Karadeniz'de tam gaz giderlerken fırtınaya tutulduklarını, bunun üzerine, rastlantı bu ya, yanlarından geçen Plekhanov adlı bir Rumen gemisinden yardım istediklerini, Nâzım'ın motordan "Ben Türk şairi Nâzım Hikmet! Beni kurtarın!" diye bağırmasına rağmen gemidekilerin oralı olmadığını öğrendik.

Derken motor birdenbire stop etmez mi! Tam bizim ahbap çavuşlar denizin dibini boylamak üzereyken, ne garip, gemi yavaşlamış. Ve yine, ne garip, son anda motoru çalıştırmayı başarmış Refik. Gemiye yetişip yanaştıklarında küpeşteden bir merdiven sarkıtıldığını görmüşler. Şair akrabasıyla vedalaştıktan sonra ip merdivenle güverteye çıkmış ve doğru kaptan köşküne götürülmüş. Tam geminin kaptanına kendisinin de eski bir bahriyeli olduğunu, denizcilik kurallarına göre yardım isteyen insanlara elini uzatması gerektiğini söyleyecek, onu bir güzel haşlayacakken bir de ne görsün! Duvarda kendi fotoğrafıyla birlikte "Nâzım Hikmet'e Özgürlük" yazan koskoca bir afiş boy göstermiyor mu? Başlamış gülmeye. Bir yandan da, telaş ve yorgunluktan, belki de korkudan, güç soluk alıyormuş. Meğer geminin kaptanı telsizle Bükreş'e, Bükreş de Moskova'ya sormuş ne yapılması gerektiğini. Ve olumlu cevap gelene dek şairle genç akrabası denizin ortasında, batmaya ramak kalan motorun içinde ecel terleri dökmüşler. Onların bekletilmelerini, hemen gemiye alınmamalarını ağır işleyen bürokrasiyi eleştirmek için söz konusu etmiyorum. Tam tersine, Bükreş'in böyle hayati bir konuda Moskova'nın görüşünü almasını doğru bulduğumu belirtme gereğini duyduğum için yazıyorum. Plekhanov gemisinin kaptanı Nâzım'ın şaka yollu "Bu herifi de hiç sevmem ama hayatımı ona ve size borçluyum" dediğini aktarmış Köstence'ye ayak basar basmaz. Ben şairin bunu şaka olarak söylediğini düşünmüyorum. Çünkü gerçekten de Nâzım Hikmet'in Plekhanov'u da Stalin'i de sevmediğini biliyorum. Buna karşılık Köstence limanında "Beni yüce Stalin yarattı" diye demeç vermesini yalnızca iki yüzlülüğüne değil korkaklığına da bağlıyorum. Ya da siyasi pişkinliğine. Şairin Bükreş'e vardıktan sonra neden Grand Hotel'de on günden fazla bekletildiğini, çevrede dolaştırılıp coşkulu karşılamalar yapıldıktan sonra Moskova'ya gönderildiğini bilmiyorum. Bu bilgiyi, dilerseniz, Sovyet istihbarından edinebilirsin. Sonunda Moskova'ya getirilip Vnukovski havaalanında, partimizin genel sekreteri Marat yoldaş da dahil hiçbir siyasi şahsiyetin katılmadığı, yalnızca Yazarlar Birliği tarafından düzenlenen bir törenle karşılandığına bizzat tanık olduğumu da belirtmeliyim.

Havaalanı oldukça kalabalıktı. Şairi Bükreş'den getiren uçak piste iner inmez herkeste bir heyecan, bir kıpırdanma başladı. Neden gizleyeyim, en çok da bende tabii. Görüşmeyeli çok olmuştu. Bir kez, o da özlemine dayanamayıp kılık ve kimlik değiştirerek Bursa Hapishanesi'ne ziyaretine gitmiştim ama bana pek yüz vermemiş, hatta gizlilik koşullarını bahane ederek tanımazlıktan gelmişti. Ben bu yana geçtikten sonra da uzun süre hiçbir haber alamamıştım kendisinden, ta ki açlık grevine yatana kadar. Zaten, parti yönetimine muhalefetinden dolayı, gözümden de düşmüştü. Ne var ki heyecanlandığımı itiraf etmeliyim, ne de olsa onun yüzünden bu yola girmiştim. "Yüzünden" değil "sayesinde" demem gerekiyor belki, size tüm samimiyetimle söylemek isterim ki, her iki deyim de kullanılabilir benim durumumda. Her neyse, konu ben olmadığıma göre bu bahsi uzatmakta yarar görmüyorum. Demem şu ki, beni davaya kazandıran, üstelik bunu şiirleriyle yapan, yani şiirsever bir Harp Okulu öğrencisini yürekten yakan oydu. Ankara Askeri Cezaevi'nde birlikte yatmış, kavgaya olmasa da kodese birlikte atılmıştık. Sonra

yollarımız ayrılmıştı. O Bursa Hapishanesi'ne gönderilmiş, bende iki yıl sürgün yaşayacağım Balıkesir'in yolunu tutmuştum.

Uçak motorlarını kesip pervaneler durduktan sonra yaklaştık. Merdiveni yanaştırdılar. Kapıdan, göründüğünde bir alkış koptu. Eliyle selamladı hepimizi, piyoniyer kızların verdiği çiçek paketini alıp hepsini teker teker yanaklarından öptü, banaysa uzaktan gülümsemekle yetindi. Oysa kucaklamasını, sarılıp öpmesini beklerdim. Ama, nedense, çok soğuk davrandı. Keyfi yerinde görünüyordu. Biraz zayıflamış, bir hayli yaşlanmıştı. Saçları sarıydı hâlâ, bıyığı da. Hapisten çıkmak için başlayıp amacına ulaşınca yarıda bıraktığı açlık grevinin izleri –bunda sol ve demokrat aydınların yalnızca yurtta değil tüm dünyada başlattıkları "Nâzım Hikmet'e Özgürlük" kampanyasının da payı olduğunu anımsatmak isterim– ilk bakışta görülüyordu. Mavi gözleri eskisi gibi ışıl ışıl parıldamıyordu artık, altlarında mor halkalar belirmişti. Burnu da, zayıflıktan olmalı, biraz uzamıştı. Ya da bana öyle geldi. Bu yazdıklarımın, raporun asıl içeriği ve amacı açısından gerekli olmadığını düşünebilirsiniz, ama sabredip sonuna dek okursanız belli bir işlev yüklendiklerini farkedeceksiniz.

Evet, saçları darmadağındı. Yine de kostümü kravatı, bıçak gibi keskin ütülü pantolonu ve nereden bulduysa semender ayakkabılarıyla cezaevinden tanıdığım Nâzım'dan çok farklıydı. Yazarlar Birliği başkanı Fadeyev bir konuşma yaptı, Nâzım da ona cevap verdi. Cevabında yoldaş Stalin'i övmesi, komünizmi onun adını taşıyan üniversitede öğrendiğini söylemesi, hatta düpedüz "Stalin babamdır beni o yarattı" demesi orada bulunanları değilse bile beni çok şaşırttı. Bu sözlerini hiç de inandırıcı bulmadığımı herhalde anlamışsınızdır. Kendisinin geçmişteki siyasi etkinliğini ve partimizle ilişkisini tüm ayrıntılarıyla anlatmaya çalıştığım ek rapordan da anlaşılacağı gibi Nâzım hayatının hiçbir döneminde Stalin yoldaşa hayranlık duymamış, her fırsatta Sovyet Devleti'ni değilse de komünizmin ulu önderi Stalin'in eseri sayabileceğimiz proletarya diktatörlüğünü eleştirmiş, hatta partimizin içinde fraksiyon yaratarak Troçkist muhalefeti başlatmıştır. Dolayısıyla yakından izlenmesi gerekmektedir. Bu görev bana verildiği takdirde devrimci namusum ve tüm gücümle sizi bilgilendirmeye devam edeceğimden emin olabilirsiniz.

Şeytan

Hamiş:

Nâzım Hikmet'in Moskova'ya gelmeden önce o yarım yamalak Rusçasıyla Sovyet İstihbarat Servisi için bizzat kaleme aldığı kaçış öyküsünün düzeltilmiş biçimini ele geçirdim. Uzun süredir burada yaşayan yoldaşlardan birine çevirtip dikkatle okudum. Size yukarda şairin Bükreş'e ulaştıktan sonra hangi gerekçeyle on gün bekletildiğini bilmediğimi, gerektiğinde bu bilgiye Sovyet İstihbaratından ulaşabileceğinizi yazmıştım. Yanılmamışım. Nâzım Hikmet bu belgede partimizi yurtdışında geliştirmek ve hapisteyken uzak kaldığı siyasi faaliyetini sürdürmek amacıyla ülkesinden kaçtığını ve kardeş partilerle Dünya Barış Konseyi'nin emrinde olduğunu, gerekiyorsa Bükreş'te kalabileceğini ima ediyorsa da bu doğru değildir. Can derdine düştüğü için Türkiye'den kaçtığını düşünüyorum. Yetkili mercileri yanıltmak amacıyla bazı gerçekleri çarpıttığını da (Karadeniz'in çok sakin olması gibi) belirtmeliyim. Öte yandan Sabiha Zekeriya yoldaş aracılığıyla Dünya Barış Konseyi'yle temasa geçtiğini ve para aldığını söylüyor ki bu doğru olsa bile bilgimiz dışında gerçekleşmiştir. Yoksa biz olanaklarımız ölçüsünde kendisine elbette maddi destek sağlayabilirdik.

"Sevdalınız komünisttir"

Tanıklığına başvurduğum bazı yaşlı yoldaşların anlattıklarına, Dış Büro ve Komintern arşivlerinde yaptığım araştırmalara dayanarak Nâzım Hikmet'in siyasi etkinliği hakkında elinizdeki raporu hazırladım. Bu raporun sözkonusu şahsın bundan sonraki davranışlarına da ışık tutacağını umuyorum.

Burada Nâzım Hikmet'in Moskova'ya gelişine dek –bu, dünyanın tüm komünistlerine kucak açan Sovyet toprağına üçüncü ayak basışıdır– başından geçenleri anlatacak değilim. Ayrıntılara da girmeyeceğim. Siyasi anlamda ve yalnızca partiyle devletin güvenliği açısından önemli gördüğüm bazı konulara temas etmek istiyorum.

Bilindiği gibi TKP (Türkiye Komünist Partisi) tüm Merkez Komitesi üyeleriyle birlikte zamanın Ankara hükümetince Karadeniz'de pusuya düşürülüp öldürülen (1921) Mustafa Suphi yoldaş tarafından 1919'da Moskova'da kurulmuştur. Nâzım Hikmet'in partiye KUTV'da (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) öğrenciyken, yani Sovyetler Birliği'nde ilk bulunduğu dönemde (1922-25) girdiği anlaşılıyor. Daha önce, Batum'da Sovyetler'e giriş izni beklerken de saflarımıza katılmış olabilir. Dolayısıyla TKP'nin ilk militanlarından olduğunu söyleyebilirim.

Genç şair öğrenimini tamamlayıp Lenin'in öldüğü yıl tabutu başında nöbet tuttuktan sonra İstanbul'da toplanan III. Kongre'ye katılmak üzere yurda dönmüştür (1925). Dönerken de Rusya'ya hitaben şu dizeleri yazmaktan kendini alamamıştır: "Lenin'in memleketi / gördük ki sende nasıl kemale ermiş / şaha kalkan kütlelerin kudreti (...) Senin 1 mayıslarını gördük! Uğultularla duyduk / kocaman bir çan gibi haykıran Troçki'yi". Son dizede karşı devrimin ve kapitalizmin uşağı hain Troçki'ye çakılan selamın yorumunu takdirinize bırakıyorum.

Dr. Şefik Hüsnü'nün (Değmer) Beşiktaş Akaretler'deki evinde yapılan ve sabahın erken saatlerinden gece yarısına dek süren III. Kongre'nin tutanaklarında adı, Komintern arşivlerinden de anlaşılacağı gibi, KUTV delegeleri arasında, Hüsamettin (Özdoğru), Şevket Süreyya (Aydemir), Lâz ismail (Marat), Vanlı Kâzım ve Hamdi Şamilof'la birlikte geçmektedir. Nâzım'ın o yılların devrimci coşkusundan izler taşıyan bir başka şiirini de, aslında örnek bir komünistte olmaması gereken hezeyan ve riskli atılımları yansıttığı için, bilginize sunuyorum. Bu tür "goşist" davranışlarının parti bağlamındaki eylemlerinde ve karar mercilerinde de, örgütle ilişkisi kesilene kadar sürdüğünü özellikle belirtmek isterim.

"Oku / yaz / boz / bağır / çağır! / Bütün kuvvetinle nefes al... / Kafanda / kalbinde / etinde / iskeletinde ihtilal / (...) Haaaayda / beyaz orduları dumanlı ufuklar gibi önüne katan / bir kızıl süvarisin, / bir kızıl süvariyim / bir kızıl süvariyiz / bir kızıl..."

Ve proletaryayı sorumsuzca eylem yapmaya kışkırtan, nesnel koşulları ve parti direktiflerini hiçe sayarak devrimci mücadeleyi maceraya sürüklemek amacıyla yazılmış şu dizelere de, bu raporun Nâzım Hikmet'in şiiri üzerine hazırlanan bir ödev olmadığının bilinciyle, son bir kez daha dikkatinizi çekmek isterim:

"Kızıl bayrak dikildi kürenin mihverine / Mihverin kutuplardan çıkan en sivri yerine! / Uzun ağır balyozları bellerine takarak, / keskin orakları güneşte şimşek gibi çakarak, / bekliyor pusu, / proletarya ordusu! / Sen de atla kızıl taya, / hazır ol, / komsomol, / kavgaya!"

Nâzım Hikmet henüz yirmi iki yaşındayken Türkiye'de illegal mücadelenin içinde bulmuştu kendini, oysa buna hazır değildi. KUTV'un yazlık kampı Udelne'de yontulmamış odundan barakalarda yatıyor, ormanda ateş yakıp ay ışığında devrimci şarkılar söylüyordu. Dünyanın dört bir yanından gelen gençler arasında özel bir yer edinmişti kendine. Hırslı, yakışıklı, coşkulu, dost canlısıydı. Devrim için her türlü fedakârlığa hazırdı ama gerçeklerden habersizdi. Hatta diyebilirim ki sevgilisi Anuşka'yla, ekmek elden su gölden, gününü gün ediyordu. Ekim devrimi romantik bir başkaldırıydı onun gözünde, kitlelerin ölüm kalım mücadelesi değil. Kışlık Saray'da Kerenski, Smolni'de Lenin, şairin hayalinde eyleme geçirdiği roman kahramanlarıydı. Sibirya içlerine dek Bolşevik komiserleri taşıyan zırhlı trenleri çocuk oyuncağı sanıyordu. Kışlık Saray'ı topa tutan Avrora'yı da. Hep çocuksu bir yanı olmuştu zaten, hiçbir zaman tam anlamıyla büyümemişti. Yine de, 1924'te çıkarılan Takrir-i Sükûn yasasından sonra parti çalışması yeraltına inince onun gibi ajitasyon meraklısı bir militandan hiç de beklenmeyecek bir olgunluk sergileyerek İzmir'de akrabalarının yanında saklanmayı kabul etti. Ama orada da rahat durmadı. Ajitasyon karakterinin bir parçası, hatta, diyebilirim ki, en önemli özelliğiydi. 1 Mayıs 1925'te dağıttığı bildiriler, hakkında soruşturma başlatılmasına neden olunca, diğer yoldaşlar tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'ne verildiğinde o İzmir'den İstanbul'a gelerek annesinin Cevizli'deki evinde bir gece kaldıktan sonra (annesinin oturduğu semtin bu rapor açısından bir önemi olmadığını düşünebilirsiniz, ama daha sonraları dönemin önemli yazarlarından Peyami Safa Nâzım Hikmet'le "Cevizli'nin Bolşeviği" diye alay etmiştir) tayfa kılığına girip selameti Moskova'ya kaçmakta buldu. Aslında bu evi polis basmış, hasta yatağındaki Celile Hanım'a oğlunun nerede olduğunu sormuş, zavallı kadın da bilmediğini söylemiş. Bütün bunlar olup biterken Nâzım neredeymiş biliyor musunuz? Annesinin yatağında! Yorganı başına çekip nefesini tutmuş, gizleniyormuş. Onun ana kuzusu olduğunu bilirdim ama bu kadarına da pes doğrusu. Diyeceğim, Nâzım anasının yatağında gizlenerek atlatmıştır polisleri, ertesi gün de Moskova'ya kaçmıştır.

Bu kaçış planını partimizin düzenlediğini de burada belirtme gereğini duyuyorum. O zaman kendisini nasıl Mühürdar açıklarından bir takaya bindirdiysek bugün de aynı şeyi yapabilirdik ama o bize güvenmeyerek bu işi burjuvaziyle birlikte gerçekleştirmeyi yeğledi.

Şairin İstiklal Mahkemesi'nce gıyabında verilen on beş yıl mahkûmiyet kararını burada yorumlamayı gereksiz görüyorum, çünkü içeri atılan yoldaşların aksine 1927'de yurda yeniden dönünceye dek bir gün bile hapis yatmadı. Moskova'da ne haltlar karıştırdığını bilmiyorum ama Lena adında bir kadınla evlenip ayrıldığını biliyorum. Partiyi yurt dışında yeniden toparlama girişimini başlatan Dr. Şefik Hüsnü yoldaşın 1926'da Viyana'da düzenlediği Plenum'a tutuklanmaktan kurtulan diğer kadrolarla birlikte Nâzım Hikmet de katıldı ve genel sekretere yönelik haksız suçlamalarda bulundu. Toplantının Viyana'da yapılmasının Komintern'i terk anlamına geleceğini savunuyordu açıkça. Merkez Komite üyelerinin de Leninist ilkeler gereğince atamayla değil, seçimle belirlenmesini öneriyordu. 1928'de yurda döner dönmez, Marat yoldaşla birlikte sınırda yakalandı, ülkeye pasaportsuz girmek suçundan Hopa Cezaevi'nde altı ay gibi kısa bir süre yatıp serbest bırakıldı. Onun böyle kolayca serbest bırakılıp aramıza yeniden dönmesinde siyasi polisin parmağı olduğu kanısındayım ama, bu konuda ne yazık ki hiçbir kanıta ulaşabilmiş değilim.

Partinin yurt içinde yeniden toparlanma çalışmalarına hâlâ Merkez Komite üyesi sıfatıyla katılan Nâzım Hikmet'in küçük burjuva eğilimleri giderek öne çıkmaya, yönetimi güç

durumda bırakmaya başlamıştı. Ne de olsa kendisi emekçi sınıfından gelmiyordu, bir proleter değildi. Aksine burjuva sınıfındandı, adını taşıdığı dedesi Nâzım Paşa Halep valiliğinde bulunmuştu. Üstelik Mevlevi tarikatine mensup hafifmeşrep bir zattı. Anne tarafından ataları arasında soylu Polonyalılar vardı. Zaten Türkiye'de taşıdığı soyadı, yani Ran, bana sorarsanız komünizme bir atıftı. Nasıl mı? Şöyle: Ran'ı tersinden okursanız nar anlamı çıkar, nar da, biliyorsunuz, içi olduğu gibi dışı da kırmızı bir meyvedir, ben de pek severim. Ne yazık ki pek kolay bulunmuyor. Her neyse, diyeceğim o ki, Nâzım Türkiye'deyken içi de dışı da kırmızı, nar gibi bir komünistti, Moskova'ya geldikten sonra dışı kırmızı kaldı yalnızca, soyadını da, belki bu nedenle değiştirdi.

Genel Sekreter Dr. Şefik Hüsnü yoldaşla aralarındaki siyasi anlaşmazlığın kişisel ve ailesel nedenlerden kaynaklandığı, şimdiye dek üzerinde durulmamış olsa da, kanımca doğrudur. O yıllarda Şefik Hüsnü yoldaş, denetimi yeniden sağlamak amacıyla gizlice yurda döndü ve KUTV ekibine karşı amansız bir ideolojik mücadele başlattı. Bu ekibe gaz veren, tahmin edeceğiniz gibi Nâzım'dan başkası değildi. Şairin partinin yönetim kadrosuna ektiği nifak tohumları çok geçmeden meyve vermeye başlayacaktı. 1927 tevkifatını ve Vedat Nedim Tör'ün ihanetini de bu bağlamda değerlendirmenin doğru olacağı kanısındayım. Nâzım Hikmet yüzünden yönetimde ikilik baş göstermeseydi büyük olasılıkla Vedat Nedim poliste kendisine muhalefet yapan arkadaşlarını ele vermeyerek, en azından onların hapse girmelerine engel olabilirdi. Burada dikkati çeken husus, birçok arkadaşı müteferrikaya götürülüp işkencelere maruz kalırken, Nâzım'ın her defasında polisten yakayı sıyırabilmesidir.

Nâzım Hikmet'in girişimiyle 1927 tevkifatı dışında kalan bazı arkadaşları Pavli Adası'nda toplanarak Şefik Hüsnü grubunu III. Enternasyonal'in gözünden düşürmek ve yönetimi ele geçirmek için çalışmaya başladılar. Profesyonel devrimcilere ödenek sağlamak bahanesiyle III. Enternasyonal'den para alıp eylem yapmak istiyorlardı. Bu amaçlarına ulaşamayınca içlerinden şöför Ragıp otomobilini satarak gizli bir matbaa kurmayı başardı, başına da Bâbıâli'de Zekeriya Sertel'in Resimli Ay dergisinde düzeltmen olarak çalışan, bu işlerde deneyim sahibi Nâzım Hikmet'i getirdi. Şefik Hüsnü ve merkez yönetimin görüşünü almadan gizli bildiri basıp dağıtmaya başladılar. Bunun üzerine Viyana'da bulunan genel sekreterin talimatıyla Hasan Âli Ediz Moskova'dan İstanbul'a gelerek karşı eyleme girişti. Parti içinde lakabı "Bücür" olan bu zat, boyundan büyük işlere kalkışarak telefon rehberinden bulduğu bazı adreslere merkezin görüşlerini yansıtan bildiriler gönderdi. Siz de takdir edersiniz ki o yıllarda İstanbul'da telefon ancak burjuvalarda vardı. Dolayısıyla bundan, "Bücür"ün girişiminin Nâzım'ın örgütünü polise yakalatmak amacını taşıdığı sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü Salih Hacıoğlu ve elektrikçi Nuri bir süre önce Moskova'ya giderek Nâzım'ın sekreterliğinde yürütülen eylemleri Dış Büro'ya bildirmişlerdi. Muhalif grubu tasfiye etmenin belki başka yolları da vardı ama, Şefik Hüsnü bu yöntemle sonuca ulaşmak istedi. Ve başardı da. Nâzım ve şürekâsı partiden atıldılar, gelgelelim gizli matbaayı merkez yönetimine teslim etmeyerek ihanetlerine devam ettiler. Nâzım kendisinden matbaayı teslim almaya gelen yoldaşı zil zurna sarhoş olduğu gerekçesiyle kovduğunu daha sonradan İstanbul Emniyet Müdürlüğü müteferrikasında birlikte volta atarlarken Hikmet Kıvılcımlı'ya itiraf etmiştir. Hatta daha da ileriye giderek, Troçki Büyükada'da sürgündeyken kendisiyle görüşme talebinde bulunduğunu, Kızıl Ordu'nun kurucusuna hayranlık duyduğunu, Stalin'in kaba gücü karşısında Troçki'nin entelektüel birikiminin etkisinde kaldığını söylemiştir. Etrafındaki çember daralmaya başladığında, yani 1933'te duvarlara bildiri yapıştırmaktan idam talebiyle yargılanıp (bu örneği Türk komünistlerinin o dönemde içinde yaşadıkları koşullar hakkında bilgi edinmeniz için veriyorum) bir yıl sonra genel aftan yararlanarak dışarıya çıktığında, Stalin'in kendisini öldürteceği endişesiyle partimiz tarafından Sovyetler Birliği'ne kaçırılmayı reddetmiştir. Ayrıca, yine Hikmet Kıvılcımlı'nın arşivde bulduğum notlarına bakılırsa, ki kendisi

Türkiye'nin yetiştirdiği en sağlam ve güvenilir komünist liderlerden birisidir, ülkede proletarya devriminin eli kulağında olduğuna inanacak kadar da saf ya da hastalık derecesinde hayalperestti. Çok yakında Kemalist iktidarın çökertilip komünistlerin erke el koyacaklarına inanıyordu.

Nâzım Hikmet'in bu tür davranışları ve davaya ihanet anlamına gelebilecek fraksiyon yaratma girişimleri partimizin yayın organları tarafından defalarca ifşa edilmiştir. Parti yönetiminin o yıllarda Nâzım'ı nasıl değerlendirdiği konusunda bir fikir vermek amacıyla, Orak-Çekiç'in 7 Ocak 1936 tarihli sayısında "Kalleş ve Dönek Nâzım Hikmet" başlıklı ve Z.V. imzalı yazıya bir göz atmak yararlı olacaktır. Bu yazıyı tümüyle bilginize sunmaktansa "Komünist rozetini para kazanmak için taşıdığı, lahana yaprağına dönen kitaplarını pahalı pahalı satmak için kullandığı" cümlesini aktarmakla yetiniyorum. Ve "Nâzım Hikmet satılmıştır. Parolanız şu olsun, Nâzım Hikmet geliyor pataklayın, kovun, içinize sokmayın" denilirken aslında tabandan gelen haklı bir öfke dile getirilmiştir, bunu bilmenizde yarar görüyorum.

Yukarda Nâzım Hikmet'in Moskova'ya ikinci gidişinde orada ne haltlar karıştırdığını bilmediğimi, ne var ki Lena adında bir kadınla evlenip boşandığını söyledim. Komintern arşivlerinde bulduğum mektuplara bakılırsa, Maşa adlı bir başka kadın daha var işin içinde. Üstat, "Halim" diye hitap ettiği Hasan Âli Ediz'e, yani "Bücür"e yazdığı ve onun davaya bağlılığını, fedakârlığını öve öve bitiremediği, bu müstakbel rakibini (hatta düşmanını da diyebilirim) yere göğe sığdıramadığı mektuplarında konuyla hiç ilgisi olmadığı halde "Maşa daha doğurmadı" diye bir ifade kullanıyor. Söz konusu ifade eğer gizli bir parola değilse bu kadını ya şairin kendisi ya da yakınlarından biri gebe bırakmış olabilir. Maşa da eli maşalı bir kadın olsaydı da böyle durduk yerde gebe kalmasaydı diye düşünebilirsiniz. Zaten ben de öyle düşünüyorum.

Aslında Komintern arşivlerinde Nâzım Hikmet'le ilgili çok sayıda bilgi bulunmakta ama bu bilgilerin zaten elinizde olduğunu varsaydığımdan ayrıntılara girmeye gerek görmüyorum. Hadi eski adıyla söyleyeyim, "Şark İşçileri Komünist Darülfünunu"na, kendi deyimiyle, daha doğrusu Rusça söylenişiyle "Naoçni Sotrudnik" yani öğretim görevlisi olarak atandığını ve bu durumdan hiç de memnun kalmadığını belirtiyor bir dilekçesinde. Ve parti faaliyetini sürdürmek, hatta yönetimde söz sahibi olabilmek için bir an önce Türkiye'ye gönderilmesini istiyor. Demek ki daha o zamandan varmış içinde bu hırs, bu kendini beğenmişlik, işçi sınıfı davasına baş koyma, kitleleri peşinden sürükleme bahanesiyle kendini öne çıkarma hevesi. "Armut dibine düşer" demişler, "Bizim Oğlan" da Sovyet yöneticilerinin çok doğru bir kararıyla "Naoçni Sotrudnik" olarak atanmakla dibine düşmüş ama serde babayiğitlik var ya, bununla yetinmeyerek kendini ateşe atmak ve muhalefetin başına geçip muvafakata kafa tutmak istemiş anlaşılan.

Nâzım Hikmet'in şair, daha doğrusu romantik tavrını, partimizle yaşadığı bu bireysel küçük burjuva dramını o yıllarda yazdığı Benerci Kendini Niçin Öldürdü? adlı kitabında da bulabilirsiniz. Olaylar İngiliz emperyalizmi altında inleyen Hindistan'da geçer ama aslında kahramanlar, kendisi başta olmak üzere, Türk komünistleri ve davaya ihanet edenler ya da yoldan ayrılanlardır. Ne var ki değerli vaktinizi bu tür saçma kitapları okuyarak harcamanızı istemem. Nâzım Hikmet'in 1938 Harp Okulu olayında ağır hapis cezasına çarptırılıncaya kadarki siyasi etkinliğinin, onun bundan sonraki muhalif tutumuna da ışık tutacağı kanısındayım. Kendisiyle Harp Okulu birinci sınıf öğrencisiyken tanışmıştım. O olayda sevgili arkadaşımız ve liderimiz Ömer Deniz'i polise ihbar ettiğine de bizzat tanık oldum.

Ankara Harp Okulu'nda ülke sorunlarıyla ve dünyada olup bitenlerle ilgilenen bir grup gençtik. Yatakhanede, kimi zaman da gözden uzak bir köşede toplanıp Nâzım Hikmet'in o yıllarda piyasada serbestçe satılan kitaplarını okur, aramızda tartışırdık. Hatta kendi

sesinden okuduğu bazı şiirlerini plaktan dinlediğimiz bile olurdu. Ne yalan söyleyeyim çok etkilenirdik. Hele o "Salkımsöğüt", kızıl atlıların rüzgâr gibi geçişini anlatan dizeler, sonra "Bahr-i Hazer", dümende bir Buda heykeli gibi oturan kayıkçının "ordu ordu köpüklü mor dalgalarla" mücadelesi ve şahlanan bir atın sırtından inip devrilen bir ata biner gibi dalgaların içinde bir inen bir çıkan, sonra da Hazer'in dibini boylayan kayık, büyülerdi bizi. Şairin siyasal propaganda amacıyla yazılmış şiirlerini de okurduk ama asıl ilgilendiğimiz içerik değil sesti. Gür, erkekçe, o güne dek başka hiçbir şairde rastlamadığımız, insanı sarsan, tedirgin eden, hadi kendi adıma söyleyeyim, delip geçen bir tonu vardı. Ömer Deniz en girişkenimizdi. İstanbul'lu bir kıza da sevdalıydı. Sevgilisini görme bahanesiyle gidip Nâzım Hikmet'le tanışmaya karar verdi, biz de onayladık. Döndüğünde heyecanlıydı ama biraz da dargın gibiydi, İpek Sineması'na gidip Nâzım Hikmet'i orada ayak üstü gördüğünü, eski bir davadan yeni aklandığı için önce kendisine geçmiş olsun dileğinde bulunduğunu, Nâzım'ın da ona Marx ve Engels'i okumasını tavsiye ettiğini anlattı. Bu "tavsiye" hikâyesini sonradan mahkemede her ikisi de reddettiler. Aslında Nâzım önce Kemalist devrimi, "altı ok"u öğrenmemiz gerektiğini söylemiş Ömer'e. Ve arkadaşımızı uygun bir dille başından savmış. Sonra da Birinci Şube'ye telefon edip zamanın emniyet başkomiseri Salih Tanyeri'ye "Bırakın artık peşimi, asker üniformasıyla polisler gönderip beni rahatsız etmeyin. Evimin ekmeğini kazanmak, çoluk çocuğumu geçindirmek için didinip durduğumu görmüyor musunuz?" diye bağırıp çağırmış. Sonrası malum. Ömer Deniz'in bu kez Nâzım'ın Nişantaşı'ndaki evine ikinci gidişi, şairin onu içeriye bile almadan kapıdan kovuşu, bunu fırsat bilen emniyetin komutanları uyarması ve başta Nâzım olmak üzere hepimizin mahkûmiyetiyle sonuçlanacak Harp Okulu davası. Şimdi düşünüyorum da bizi yakanın ordu ya da dönemin siyasi iktidarı değil Nâzım Hikmet olduğunu daha iyi anlıyorum. Evet o yaktı bizi, üstelik sizin de en az adını duyduğunuzu sandığım "Kerem Gibi" şiiriyle değil, karanlıklar aydınlığa çıksın diye mutlaka birilerinin yanması gerektiğini telkin ettiği için de değil, yersiz bir paranoyaya kapılıp Ömer Deniz'i polise ihbar ettiği için. Kimbilir, bu davranışının başka bir nedeni vardı belki de, o zaman merak edip araştırmamıştık, çünkü hayrandık ona.

Ya o şiirlerin Amerikan şirketi Columbia tarafından plağa alınmış olmalarına ne buyrulur? Bir rastlantı olabilir mi bu? Hiç sanmıyorum. Nâzım'ın bu olaydan önce Ankara'ya gidip orada eski döneklerden Şevket Süreyya ile görüştüğünden de haberimiz yoktu. Bunu daha sonra öğrendim. Meğer şair Ankara'ya gidip devlete kapılanmak için Şükrü Kaya ile baş başa görüşmüş. Evet yanlış okumadınız, dönemin içişleri bakanı meşhur Şükrü Kaya'yla. Bununla da yetinmeyerek, dönek arkadaşı Şevket Süreyya'nın evinde emniyet umum müdürü Şükrü Şükrümensüer'le yemek bile yemiş. Kafayı çekip sofrada şiirler okumuş. Besbelli ki davadan vazgeçmenin uygun bir yolunu arıyor, bunun için de Şevket Süreyya aracılığıyla üst düzey bürokrasinin kapısını aşındırmaktan utanmıyordu. Üvey oğlu Memet ile üvey kızı Suzan'ı da Amerikan Koleji'ne yazdırmıştı.

Harp Okulu Davası'ndan sonra bir de Donanma Davası'nı sardılar başına. Bu kez de "donanmayı isyana teşvik etmekle" suçlanıyordu. Genç bahriyelilerle birlikte bu davadan da ağır bir ceza yedi. Sağlık raporu alıp cezasını erteletmeyi başarınca ne yaptı dersiniz? Kendisini yurt dışına kaçırması için partinin kapısını çaldı. Ama o zamanki genel sekreter Reşat Fuat Baraner hiç yüz vermedi bu ajan provokatöre, "Hadi başka kapıya!" diyerek onu kovdu. Ve şair tam on iki yıl hapis yattı. Bana sorarsanız iyi de oldu. Hapiste olgunlaştı biraz, köylü mahkûmlar sayesinde halkı daha yakından tanıma fırsatını buldu. Şimdi düşünüyorum da, yok yere endişeye kapılıp Ömer Deniz'i polise ihbar etmeseydi bütün bunlar olmazdı gibime geliyor. Hapisanede geçirdiği yıllar Nâzım'ı belki büyük bir şair yaptı ama siyasi olgunluğa eriştirmedi. Açlık grevine yatıp dışarıya çıktığında eski coşkusundan fazla bir iz kalmamıştı. Yine de doğru yola girdiği söylenemezdi. Kaçış planından partiyi haberdar etmemesi bunun en belirgin kanıtıdır.

Size, yakından tanıma olanağı bulduğum Nâzım Hikmet'in siyasi etkinliği hakkında yeterli bilgi verdiğimi sanıyorum. Bu yetmez elbette, özel hayatını, kimlerle görüştüğünü, Dünya Barış Konseyi yönetim kurulu üyesi sıfatıyla çıktığı yolculuklarda neler yaptığını da başka raporlarımda anlatmayı vaat ediyorum.

Şeytan

"Beyaz şehrinde en güzel günlerimin"

Moskova'ya geleli çok olmamıştı. Hayallerimin kentindeydim, komünizmin başkentinde. "Keyfime diyecek yoktu" ifadesi yanlış olur belki, çünkü zor günler yaşıyorduk. Yine de mutluydum. Daha doğrusu heyecanlı. Hem de nasıl! Lenin kaldığım otelin, savaş boyunca sizlerin de kaldığınız Lux Oteli'nin az ilerisinde son uykusuna yatmıştı. Stalin yoldaşınsa Kremlin'de gözüne uyku girmiyor, çalışma odasının ışıkları sabaha dek yanıyordu. Kimi zaman geceleyin koşar adım geçiyordum Kızıl Meydan'ı, Lenin'in kabrine bir kırmızı karanfil bıraktıktan sonra Kremlin'in ışıklarına dalıp gidiyordum. Kent oldukça karanlıktı o günlerde, Moskova nehrine yansıyan tek tük ışıklar da geç vakit sönüyor, her yer karanlığa gömülüyordu. Bir Stalin yoldaştı uyumayan, halkların refahı ve komünizmin bekası için çalışan.

Evet, zor bir dönemden geçiyorduk. Savaş bitmiş ama izleri tümüyle silinmemişti. Naziler Leningrad'ı kuşattıkları gibi Moskova'yı da kuşatmışlar ne var ki ele geçirememişlerdi. Napolyon nasıl burada bozguna uğrayıp bir gece apar topar kirişi kırmışsa onlar da geride nice tank, top, erzak ve gözyaşı bırakarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bütün bunları benden daha iyi bildiğinizden, Berlin'e giren muzaffer Kızılordu saflarında çarpışmamış da olsanız (bu bir sitem değil elbette, sizler komünizmin Avrupa'da yayılması ve geleceğin Almanyası için bize lazımdınız!) savaş ertesinde yıkıntıların ortasında yeni bir dünya, yeni bir toplum, yeni bir insan ve bu insana layık yeni bir kent yaratmak için kolları sıvadığınızdan eminim. Savaş boyunca Moskova'daydınız, bense daha sonra geldim buraya. Moskova'nın küllerinden olmasa bile taş, beton ve asfalttan doğuşuna tanık oldum. Stalin yoldaşın sabahlara dek hazırladığı planlar, verdiği direktifler doğrultusunda geniş caddelerin açılışını, metro istasyonlarının yerin yedi kat dibinde köstebek yuvaları gibi çoğalışını, başta Lenin ve Stalin yoldaşların olmak üzere büyüklerimizin bronz heykellerinin dikilişini, yeni taş yapıların rejime yakışır biçimde göğe yükselişlerini izledim. Yalnızca büyüklerimizin değil, Puşkin'in, Mayakovski'nin, Gogol'ün, Gorki'nin heykelleri de süslemeye başlamıştı parkları. Ve, inanır mısınız, göğsüm kabardı. Nâzım Hikmet de işte tam bu sırada zuhur etti. Ve gençliğinin Moskova'sının yerinde yeller estiğini görüp büyük hayal kırıklığına uğradı. Ona göre kentin büyüyüp gelişmesinin, böyle enine ve boyuna genişlemesinin, çirkin yapılarla donatılmasının tek sorumlusu mimarlar değil Stalin'di. Bu görüşünü açıkça dile getirmiyordu önceleri, hatta en yakınlarından bile gizliyordu. Ama sonunda dayanamayıp içini bana dökmeye başladı. Eski dostuydum ne de olsa, birlikte hapis yatmış, avludaki çeşmenin başında birlikte türkü söyleyip kederlenmiştik. Zaten geldiğinin ertesinde şakşakçıları yalnız bırakıvermişlerdi onu, tiyatrolarda yalnızca Stalin'i öven kötü oyunlar gördüğünü söyleyince ondan uzak durmaya başlamışlardı. Doktor Galina'yla tanışmamıştı henüz, bu fedakâr kadını baştan çıkarıp birlikte Peredelkino'daki daçaya yerleşmemişlerdi. Kent merkezinde, Vtoraya Pesçanaya caddesinde yalnız oturuyordu. Ve Stalin kendisini kabul ederse şikâyetlerini bizzat ona ileteceğini söylüyordu. Bu arzusu gerçekleşmedi elbette, Stalin yoldaş onun randevu talebini geri çevirdi. Böylece kimseden yüz

bulamayınca da teselliyi Moskova nehri kıyılarında çıktığı uzun yürüyüşlerde aramaya başladı. Yalnız yürümeyi sevmediğinden ona eşlik ediyordum.

Kalbinden şikâyetçiydi. Enfarktüs geçirmiş, aylarca sırtüstü yatıp ölümü beklemişti. Yalnız kalbinden şikâyetçi olsa yine iyi, sanki her şey gözüne batıyordu. Onun en kötü koşullarda, karısından mektup gelmediği hapishane günlerinde bile yakındığına tanık olmadığım için doğrusu hayretler içindeydim. Bunda gurbetin, memleket hasretinin de payı vardı kuşkusuz. Oğlu Memet'e ithafen yazdığı bir şiirin müsvettelerini çalışma odasında görmüştüm. Yazdıklarını ortalıkta bırakır, değil gizlemek, bir çekmeceye kapatmak gereğini bile duymazdı. Uzun süre yayımlanmadı bu şiir, zaten yazdıkları anadilinde, çok sevdiği Türkçede yayımlanamıyordu. Ama "Memet'e Son Mektubumdur" başlığıyla başka dillerde yayımlandı sonradan. Gözünüzden kaçmış olabilir, zaten siyasi bir şiir de değil. Yine de Nâzım'ın oğluna seslenerek anadilinden, türkülerinden, tuzundan ekmeğinden uzakta, ona, Münevver'e, yoldaşlarına ve halkına hasret öleceğini söylemesi bana oldukça manidar geldi. Burada "yoldaşlara da hasret öleceğim" ifadesine dikkatinizi çekmek isterim. Demek ki Moskova'lı komünistleri, Sovyet halkını, hatta bizleri yoldaş olarak görmüyor, öte yandan eski bir Moskova'lı gibi kentin mimari dokusu üzerinde görüş belirtmeye hakkı olduğunu düşünüyor. "En güzel günlerinin beyaz şehrinde öleceğini" eklemekten de geri kalmıyor. Öz be öz Moskova'lı sayıyor kendini, bu kente on dokuz yaşında Kiev Garı'ndan girdiğini, o gün bu gündür Moskova'lı olmakla övündüğünü ulu orta herkese söylemek ihtiyacını duyuyor. Bir kere Moskova beyaz değil artık, o eskiden, çok eskiden, nehrin kıyısında kurulan ilk kentin beyaz surlarla çevrili oluşundandı, şimdi kentimiz, sizler de bir süre burada yaşadığınız için söylemem bile gereksiz ama yine de belirtmeden geçemeyeceğim, evet devrimden beri Lenin sayesinde başkent olan Moskovamız kızıl. Hem de her köşede, her yapının üzerinde parıldayan kızıl yıldızlar, dalgalanan kızıl bayraklar kadar kızıl. Sizin, benim, tüm komünistlerin olabileceğinden daha fazla kızıl. Nâzım Hikmet'in böyle ikide bir Moskova'ya "beyaz şehir" demesi anlaşılır gibi değil. Hadi sırf bununla yetinse yine iyi. Bir keresinde bana ne dedi biliyor musunuz. "Şu piramitler var ya, en çok onlara bozuluyorum". Piramitlerden kastı kentimizin gözbebeği, rejimin medar-ı iftiharı olan yeni gökdelenlerdi. Hayretle sordum:

– Neden üstat? Nesini beğenmiyorsunuz bu yapıların?

– New York'takilerden farkları yok. Şu çirkinliğe bak hele, şu büyüklük hevesine, gösteriş merakına. Değil içinde oturmak kıçıma kına bile yakmam bunlarla. Bu çirkinlik abideleri hep bizim "bıyıklı"nın marifeti.

– Aman üstat ne diyorsunuz, diye karşılık verdim, bir duyan olur.

– Olursa olsun. Zaten bizzat kendisine de söyleyeceğim bu rezaleti. Gençliğimin Moskovası ne hale gelmiş!

Sonra ne Firavunluğunu bıraktı Stalin yoldaşın, ne de mimari konusundaki cehaletini. Savaş esirlerini köle gibi çalıştırıp, affınıza sığınarak yazıyorum, bu piramitleri kentin bağrına "birer zehirli zeker gibi" sapladığını eklemeyi de unutmadı. Ona kalırsa Moskova'mızın yedi gökdelenleri yedi cücelerden de beterdiler. Ağır, ezici duruşları, kendi hüsnüne hayran kocakarılar gibi salınışları ve tepelerindeki kızıl yıldızlı oklarıyla "altı kaval üstü şeşhane"ydiler. Ne Sovyet başkentine ne de komünizme yakışıyorlardı. Bizim "yedi kızkardeşler"i kocakarılara benzetmesi gücüme gitti ama ses çıkarmadım. Oysa buraya ayak basar basmaz havaalanında kendisini Stalin'in yarattığını söylemişti. O zaman "Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu" demezler mi adama?

Nâzım Hikmet'in mimari konusunda ipe sapa gelmez görüşlerini sizin de bilmenizi istiyorum. Stalin hakkındaki gerçek düşüncelerini de. Ona artık haddini bildirmek gerekiyor ama nasıl? Acizane tavsiyem şu olabilir: dünyaca tanınan ve "ikinci vatanım" dediği Sovyetler Birliği'ne daha yeni sığınmış bir şairi hapse atmak ya da Sibirya'ya sürmek

doğru olmaz. Düşmanlarımızın elini güçlendirmekten başka bir işe de yaramaz. Ama bir araba kazasına kurban giderse hem rejimi hem de genç kuşakları tehlikeli bir muhaliften ve müelliften kurtarmış oluruz. Bu kutsal görevi şoförü üstlenebilir. Ya da Beria yoldaşın uygun göreceği bir başka güvenilir ajan.

Şeytan

Hamiş:

"Ajan" ve "şeytan" kelimeleriyle uyak düşürüp şairliğe özendiğimi zannetmeyin. Nâzım Hikmet'le yarışıyor da değilim. Her ne kadar İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi'ndeyken yıl sonu müsamerelerinde şiir okuma birincisi seçildiysem de ben sadece inanmış bir komünistim. Ve davaya hizmet etmekten başka bir amacım da yok.

Bir de raporlarımdan genelde çok şey öğrendiğinizi, hatta öbür ajanlarınızın kuru raporları yanında benimkileri pek eğlenceli bulduğununu ama bazen sözü gereğinden fazla uzattığımı belirterek beni uyarıyorsunuz. Haklısınız. Ne var ki, Nâzım Hikmet sadece uzaktan izlediğim herhangi bir muhalif ya da rejim düşmanı değil, yakından tanıdığım, artık öfke ama bir zamanlar hayranlık duyduğum bir insandır. Bu nedenle heyecanımı ya da duygusallığımı hoş göreceğinizi umuyor, sizleri raporlarımı hem ilgi hem de keyifle okumaya davet ediyorum.

"A be islah be, islah be halim"

"Yiğidi öldür hakkını yeme" demişler. Kimi zaman bu gibi deyimlere, güzel dilimizi daha da güzelleştirip zenginleştiren atasözlerine başvuruyorsam söylemek istediğimi başka türlü ifade edemediğim içindir. Diyeceğim o ki, Nâzım Hikmet Bulgaristan'da kendisine verilen görevi hakkıyla yerine getirdi. Bu iş nasıl oldu anlatacağım, merak etmeyin. Ama daha önce bir başka hususu belirtme gereğini duyuyorum. Şimdiye dek yüksek katınıza sunduğum raporlarda elimden geldiğince istihbarat toplamaya, bilgi vermeye çalıştım. Ayrıntılara önem verdiğiniz için bana gereksiz gibi görünen bazı olay ve durumları da aktardım. Hatta öznel yorumlarımı, görüşlerimi, hayatımla ve kişiliğimle ilgili konuları dile getirmekten bile kaçınmadım. Yakından izlenmesi gereken Nâzım Hikmet'in siyasi konumu ve davranışları üzerine sayemde yeterince bilgi sahibi olduğunuzu varsayıyorum. Bu kez yine aynı konuda ama ilgili istihbarat birimlerinizi uyarmak için değil "Bizim Oğlan"ı takdir etmeniz için kaleme sarılıyorum. Umarım bu kalem bir gün kılıç olur da devrim düşmanlarının kellesini uçurur.

Moskova'ya gelip yerleştikten pek az sonra kardeş Bulgaristan Komünist Partisi'nden bir çağrı geldi Nâzım'a, o da hemen konuyu bizimle görüşmek istedi. Çağrıda Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kitleler halinde Türkiye'ye göç etmeye başladıkları, küçük tarım işletmelerinin kolektifleştirilmesine karşı çıkan Türklerin göçü durdurulmazsa tarımda önemli ölçüde üretim düşmesi yaşanacağı, hatta sektörün tümüyle çökeceği belirtildikten sonra buna bir an önce son verilmesi için çare aranması isteniyordu. Nâzım Hikmet'in Bulgaristan'a gidip soydaşlarımızla konuşarak onları ikna etmesini kararlaştırdık, o da memnuniyetle kabul etti. Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından henüz yeni çıkarıldığı için pasaportu yoktu, ülkeye giriş çıkışında ona ben yardımcı olacaktım. Uçağa binip yerlerimize oturduğumuzda ilk sözü şu oldu:

– İlahi Ali Albayrak, kırk yıl düşünsem canlı pasaportum olacağın aklıma gelmezdi.

– Aman üstat, dedim, önce adımı unutun. Biliyorsunuz kod adım Melek.

– Doğru, dedi gülümseyerek, Melek gibi de adamsın. Senden iyi pasaport mu olur!

Keyfi yerinde görünüyordu. Tupolev'in pervanelerinin gürültüsü bile kahkahasını bastıramadı. Onun böyle yüksek sesle, gözünden yaş gelircesine güldüğüne ilk kez tanık oluyordum. Genelde, hele karşısındaki bir kadınsa, çapkınca gülümser, sonra ciddileşirdi. Ve ne yapar eder son yazdığı şiiri okurdu. Bozuntuya vermedim tabii, ama biraz gücendiğimi de belli etmeden yapamadım.

– Boşver be, a be islah be, islah be halimiz! dedi Rumeli şivesini taklit ederek. Sonra yanağımdan bir makas aldı. Bu samimiyeti hoşuma gitmişti doğrusu ama öte yandan benimle dalga geçmesine de katlanmak zorundaydım. Hem dalga mı geçiyor, aşağılıyor mu yoksa şefkat mi gösteriyor belli değildi.

Sofya'da parti yetkililerince karşılandık. Ayağımızın tozuyla Dimitrov'un anıtkabrini ziyaret edip çelenk koyduk, dünya komünist hareketinin bu büyük önderine saygı duruşunda bulunduk. Tören sırasında Nâzım'ın gözleri anıtkabrin beyaz duvarlarıyla taş

sütunlarından Aleksandr Nevski Kilisesi'nin altın kubbelerine doğru kaydı bir ara ve şair onları seyretmeye başladı. Kendisini uyarmak zorunda kalınca da "Ne yapayım, diye karşılık verdi bana, İstanbul'umun kurşun kubbelerini hatırlatıyorlar!" Aslında doğru değildi söyledikleri, partiden atıldığında Komintern kararının altında Dimitrov yoldaşın imzası vardı. Kendince tavır koyuyordu Dimitrov'a. Bunu da Ekim Devrimi'nden kaçan Beyaz Rusların Sofya'da yaptırdıkları küçük bir kiliseyi hayranlıkla seyrederek yapıyordu. Neyse ki kapısı kapalıydı kilisenin, yoksa gireceğim diye tutturur hepimizi zor durumda bırakabilirdi. "Laf aramızda, şu altın kubbeli kilise Dimitrov'un beton mezarından daha güzel!" demesini bekledim ama bir şey söylemedi. Güzelliğe, yalnızca ona hayran olduğunu ima etmekle yetindi.

Tören bittikten sonra otelde dinlenmeye bile vakit bulamadan dört gün boyunca Bulgaristan'ı karış karış dolaştık. Ne Rodoplar kaldı gitmediğimiz, ne Dobruca, ne Trakya ne de Deliorman. Hele bu son uğrağımızda iyice coştu. Hapiste Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken hayalini kurduğu, Osmanlı vakanüvislerinin deyimiyle "Ağaç Denizi" diye tabir ettiği bu bölgeyi görmek, çoğu hâlâ Bedreddinî inancını taşıyan, eşitlik ve paylaşma uğruna can vermiş Şeyh'in müritlerine doğrudan hitap edebilmek onu heyecanlandırmıştı. Kimi ailecek at arabasıyla, kimi katır ve eşek sırtında kalkıp gelen, toplantının yapıldığı orduevini hıncahınç dolduran köylülere Türkiye'ye giderlerse sömürüleceklerini, aşağılanıp ezileceklerini, bir lokma ekmeğe muhtaç kalacaklarını söyleyerek onlara Bulgaristan'da mutlu bir gelecek vaat etti. Ve zamanı geldiğinde memlekete birlikte gitmeyi önerdi. Bugün katılmak istemedikleri kooperatifler ve tarımda makineleşme sayesinde pek yakında durumları düzelecek, eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetlerinden bedava yararlanacak, komünizmin inşasına katılmanın gururunu ömür boyu taşımakla kalmayıp bu mirası çocuklarına da bırakacaklardı. Değme politikacılara taş çıkaran nutuklar atıyor, ağzından bal akıyordu.

Böylece ikna etmeyi başardı göç adaylarını, köylerinde kalıp ellerinden topraklarıyla hayvanlarının alınmasına ses çıkarmamalarını sağladı. Bununla da yetinmeyerek iki kooperatifin temellerini attı. Köylülerin cami isteğini de uygun bir dille geri çevirdi. Nâzım'ın ellerine sarılıp öpenleri, önünde pasaportlarını yırtıp hüngür hüngür ağlayanları, coşup hora tepenleri, "Evli evine köylü köyüne!" diye haykıranları bir görmeliydiniz. Bu deyimin ardından söylenmesi gereken "evi olmayan sıçan deliğine!" lafınıysa hiç kimse telaffuz etmeye cesaret edemedi. Sıçan deliğinde yaşayan Türkiye'dekilerdi çünkü, geleceği parlak Bulgaristan Türk halkı değil. Nâzım Hikmet'le aynı çizgide olmak, aynı coşkuyu, aynı görüşü paylaşmak beni de mutlu etmişti. Ona sarılıp kutlamak istedim ama oralı olmadı.

– Melek, dedi bana, sen gökyüzüyle uğraş, yeryüzünü bana bırak!

– Ama üstat, diyebildim somurtarak, gün gelecek hepimiz gökyüzünde buluşacağız.

Durdu birden, mavi gözlerindeki parıltı o anda sönüverdi.

– Gökyüzünde değil toprağın altında. Anlıyor musun, şu kara toprak var ya, uğruna buralara dek gelip ter döktüğümüz, can verip can aldığımız, köylünün göz nuru toprak! İşte onun altında buluşacağız.

Ne cevap vereceğimi şaşırmıştım. Cennetle cehenneme inandığım falan da yoktu ama meleklerin gökyüzünde kanat çırparak seyrana çıktıklarını çocukluğumdan beri hayal ederdim.

– Neyse, dedi, karamsarlığı boşver şimdi. Seni üzdüysem de bağışla. Şu anda akar sular gibi iyimserim ben.

Ve hızını alamayıp "Nikbinlik" şiirini okumaya başladı "Güzel günler göreceğiz çocuklar / Güneşli günler göreceğiz / Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar / Işıklı maviliklere

süreceğiz" derken bir yandan da kulaç atar gibi elini kolunu sallıyordu.

Diyeceğim, koskoca Bulgar Devleti'nin başaramadığını o başardı. Sofya'ya döndüğümüzde başbakan Çervenkov yoldaşın sevinçten etekleri zil çalıyordu. Bizi kapıda karşıladı ve şükranlarını iletmeden önce Rus usulü dudaklarımızdan öptü. Yakışıklı adamdı doğrusu, Nâzım'ı bilmem ama Çervenkov'un bu jestinden hoşlandığımı itiraf etmekte bir sakınca görmüyorum. Keşke Çervenkov'unki yerine şairin Türkleri ikna eden tatlı dili dilime değseydi diyeceğim ama bu konuya hiç girmesem daha iyi olacak.

O gün sevinç ve zafer çığlıkları arasında akşamı zor ettik. Akşam olunca yapacağını yaptı yine. Yemekten sonra ortadan kaybolup beni zor durumda bıraktı. Ertesi gün de ortalıkta görünmeyince telaşa kapıldık. Sofya kazan biz kepçe yoldaşlarla Nâzım'ı aramaya çıktık. Meğer kadın şair Blaga Dimitrova'nın evinde kalmış, güya birlikte şiir çalışıp şarkı söylemişler. Hapiste bizim de dilimizden düşmeyen devrim şarkılarını.

Şeytan

Hamiş:

Nâzım Hikmet'in Bulgaristan yolculuğu her ne kadar olumlu bir sonuç vermiş de olsa, Sofya'daki Türk siyasi sığınmacılarla yaptığı toplantının kafamda bazı soru işaretlerine yol açtığını belirtmeliyim. Şair âdeti olduğu üzere bu yolculukta yalnızca Türk köylüleriyle değil siyasi sığınmacılarla da görüştü. İçlerinden biri (1917 Akhisar-Türkiye doğumlu, duyduğuma göre büyüklerimizden birini öldürmek amacıyla Bulgaristan'a gönderilmiş ve karısını Türkiye'de bıraktıktan sonra burada yeniden evlenmiş, Siyasi Sığınmacılar Birliği'nde partisiz başkan Cambazov vasıtasıyla komünistlere karşı iş yürüten Fahri Erdinç) davet edilmediği halde nereden öğrenmişse havaalanına gelerek resmi karşılama töreninden sonra Nâzım'ın yanına sokuldu ve ona alçak sesle buluşma önerdi. Nâzım Hikmet de yüksek sesle buluşabileceklerini belirtti. Ama biz şairi kentin on beş kilometre dışındaki Simyonovka'da bir köşke yerleştirdiğimiz ve görevliler dışında kendisini hiç kimseyle görüştürmediğimiz için bu mümkün olmadı. Ne var ki, Rusçuk ve diğer bölgelerdeki gezimizi tamamladıktan sonra buluşma Sofya'da parti merkezinde gerçekleşti.

Altı kişiydiler: Muhammet Tuğrul Deliorman, Ziya Yamaç, Sıtkı Tuzcu, Fahri Erdinç, Halil Muhammet Gürsoy ve Tahsin Aliev. Nâzım onlara Bulgaristan'a ne zaman ve hangi yollardan geldiklerini sordu. Gürsoy ve Tuzcu'ya ayrıntılı sorular yöneltmesine rağmen nedense ötekileri pek merak etmediği anlaşılıyordu. Oysa ben asıl ötekilerin hiç de muteber insanlar olmadıklarını, hatta rejim açısından tehlikeli olduklarını tahmin ettiğim için gezimizin ve Türk köylüleriyle yapılan toplantıların yanı sıra özellikle bu Deliorman nam şahıs hakkında da bilgi vermek istiyorum.

Kendisi 1917 Razgrad-Bulgaristan doğumlu olup 1930'da Türkiye'ye gitmiş ve orada pedagoji okuduktan sonra Harp Okulu'nu bitirmiştir. Nasılsa okulda karşılaşmadık. Ya da ben anımsamıyorum. Zaten Harbiye'nin ilk sınıfındayken Nâzım Hikmet'in şiirlerini okuduğum gerekçesiyle tutuklandığımda birkaç kişi hariç kimseyle samimiyetim yoktu. Ama Deliorman, iddia ettiği gibi ya da soyadından da anlaşılacağı gibi daha o zamandan sol görüşlü biri olsaydı, grubumuza katılırdı diye düşünüyorum. Harbiye'den tanımadığım bu şahıs ne hikmetse okulu bitirdikten sonra subaylık yapmayarak Cumhuriyet gazetesinde 550 lira maaşla yazıişlerinde çalışmaya başlamış. Sabahattin Ali'nin Bulgaristan sınırında öldürüldüğü gün iki istihbarat subayı tarafından sorgulandıktan sonra Türkiye'den kaçmış, kaçar kaçmaz da Edirne istihbarat şefi Koskot'un makam arabasında görülmüştür. Halen yazıişleri müdürlüğünü yaptığı Türkçe yayımlanan Yeni Işık gazetesinde görevlidir. Nasılsa gözden kaçar, kimse farketmez diye Çervenkov yoldaşın bir söylevini gazetede fena halde çarpıtmıştır. "Kooperatifler köylünün yararına çalışıyor" cümlesi "Kooperatifler köylünün

zararına çalışıyor" şeklinde basılmıştır. Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'nın talimatıyla gazeteye gönderilen "Türk Konsolosu Rüşvet Alıyor" başlıklı yazıysa redaksiyonda kaybolmuştur. Gerici unsurlarla ilişkisi olduğu gibi fahişelerle de düşüp kalkmaktadır. Fazla para kazanmasa da, o da Nâzım Hikmet gibi sıkı zamparadır. Ve çok para harcamaktadır.

Nâzım bu toplantı hakkında yetkililere bilgi vermedi. Ben kendisini Bulgaristan'daki Türk siyasi sığınmacılar konusunda uyarmak istedim. Aralarında casusların da bulunabileceğine dikkatini çektim. Bu iddiamı doğrulayacak kanıt göstermemi, yoksa çenemi kapatmamı söyledi. Neredeyse bozuşacaktık ama ben her zaman yaptığım gibi alttan alarak kendisine Deliorman hakkında bilgi vermektense çenemi kapatmayı, ama gerekli bilgileri de makamınıza ulaştırmayı tercih ettim. Nâzım'ın siyasi sığınmacılarla ikinci kez görüşme talebini bir punduna getirip engelledik. Birkaç saat sonra da Moskova'ya hareket ettik.

"Şu Varna deli etti beni divane etti"

Aradan altı yıl geçti, Nâzım Hikmet'in Bulgaristan yolculuğu sırasında doğan ve Nâzım adı verilen çocuklar altı yaşına bastı. Türkiye'ye göç etmekten vazgeçenler refaha kavuşmasalar da daha iyi bir hayata kavuştular ama durumlarından şikâyet etmeyi de sürdürdüler. Bu sefer de rejim onları adlarını değiştirmeye zorluyordu. Devreye yine Nâzım girebilirdi ama şair yorgundu. Bir yandan hastalık öte yandan memleket hasreti canına okumuştu. Ayrıca aldatıldığını düşünüyordu. Yönetim Türk azınlığa verdiği sözleri tutmayınca zor durumda kalmıştı. Bu nedenle Bulgaristan'a büyük hizmeti dokunan Nâzım Hikmet'le yöneticilerin arası açılınca partimiz arabuluculuk yapmak istedi. Ve yeniden Bulgaristan'a gönderdi onu. Ama Türkleri ikna etmesi için değil Karadeniz kıyısında dinlenmesi için.

Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa yönelik siyasetini eleştirmek bana düşmez. Benim görevim Nâzım'ı izlemek, ne yapıp ettiğini size bildirmekten ibaret. Kimileri buna "jurnalcilik" dese de ben işimi ciddiye alıyor, kimin ne dediğine kulak asmadan üstüme düşeni yapıyorum. Bu kez, Bulgaristan yolculuğu sırasında Nâzım'ın yanında değildim ne yazık ki. Ona Galya eşlik etti. Biliyorsunuz o da bizden ama her şeyi KGB'ye rapor ettiğinden emin değilim. Sanırım Galya şairin Sofya'da Hürriyet parkına gidip eski bir sıraya oturduğunu, "yedi tepeli şehrinde bıraktığı gonca gülü"ne, yani oğlunun anası Münevver'e şiir biçiminde bir mektup yazarak "Sade seni düşündüm kestanenin altında, / sade seni yani Memet'i / sade seninle Memet'i, yani memleketi" dedikten sonra elinde bir demet gülle soluğu yine Blaga Dimitrova'nın evinde aldığını, yine birlikte şiir çalışıp sabaha dek devrim şarkıları söylediklerini ve ertesi gün Varna'da, kaldığı Bor Oteli'nin balkonunda Karadeniz'e bakarak "Karşı yaka memleket / sesleniyorum Varna'dan, / işitiyor musun / Memet, Memet!" diye haykırdığını bildirmemiştir. Nereden mi çıkarıyorum bunları? Şair balkonda güneşlenirken tepesinde dönüp duran, dolayısıyla o sırada döktürdüğü dizelerin arasına girerek ölümsüzlüğü hak eden "kanatları kara göğsü ak" kırlangıçtan. İnanmayabilirsiniz ama "kendi cıvıltısıyla sarhoş" o kırlangıç anlattı bana Nâzım'ın Varna günlerini. Sofya'da olup bitenleriyse yoldaşlar mektupla bildirdi. Sarhoşlar yalan söyler ama yoldaşlar yalan söylemez. Hele kırlangıçlar hiç söylemez.

Şeytan

"Geçtim putların ormanından"

Nâzım'ın 1952'de çıktığı ilk Macaristan yolculuğunda ona eşlik etmiyordum ama Budapeşte'ye ayak basar basmaz ayağının tozuyla Szent Gellert tepesindeki özgürlük anıtını ziyaret etmesi dikkatimi çekmişti. Uzun yıllar hapiste yatmış bir şairin özgürlüğe kavuştuktan sonra bu biçimde davranmasını doğal karşılayabilirsiniz, ne var ki ben yine de bu işte bir bit yeniği sezmiştim. Şair zaten avuç içi kadar bir ülke olan Macaristan'ın her yerini karış karış dolaştı o yolculuğunda, okullara, kolhozlara, fabrikalara gitti, oralarda çok iyi karşılandı, hep el üstünde tutuldu. Ve Macaristan üzerine şiirler yazdı. Kendi ülkesini kötüleyip Macaristan'ı, atları ve genç kadınlarıyla göklere çıkardı. Bu şiirlerin birinde yer alan "Hoşça kal Macar toprağı / layık olmadığım kadar ağırladın beni / Hoşça kal / götürüp koydum Gelert tepesine / senin kır çiçeklerini Macar toprağı / kendi halkım adına" dizelerinde neyi kastettiğini anlamam içinse ayaklanma günlerini yaşayıp görmem, Budapeşte sokaklarında Sovyet tanklarını kendime siper edip hainlere kurşun sıkmam gerekti. Önce şunu belirteyim: Nâzım Hikmet Türkiye halkı adına birtakım şeyler yaptığını söylese de bu doğru değildir. Onun halk adına girişimleri kerameti kendinden menkul davranışlardır, partimizi bağlamaz. Bu payeyi ne parti ne devlet ona vermiştir. O, Türkiye halkını temsil ettiğini zannetse de aslında kendini, bilemediniz bozguncu şairleri temsil edebilir ancak.

Ayrıca çevresindeki güvenilir kişilere sosyalizmi küçük düşüren, liderlerle alay eden fıkralar anlatması da kayda değer. Ben buna bizzat tanık olmadım ama, son Macaristan yolculuğunda yoldaş Rákosi'nin saçsız başıyla dalga geçen bir fıkra uydurduğunu duydum. Hatta bu fıkrayı, adlarını açıklamayı gereksiz bulduğum bazı parti üyelerinden bile dinledim. Kırsal kesimdeki bir ilkokulda öğretmen, öğrencilere Karl Marx ve Rákosi'nin fotoğraflarını gösterip kim olduklarını soruyor. Öğrencilerin yanıtı: "İlki Karl Marx, ötekiyse bir saç ilacı reklamı". Nâzım, Rákosi yoldaşı aşağılayan bu fıkrayı uydurmakla yetinmeyip planlı ekonomiyle alay eden bir başka fıkra daha üretmiş. O da şöyle: Macaristan'da yıllık plana çocuk donlarını koymayı unutmuşlar, bir yıl boyunca Macar çocukları donsuz kalmış.

Nâzım Hikmet 1954'te yeniden Budapeşte'ye geldiğinde, sözüm meclisten dışarı "kel"liğiyle matrak geçtiği Rákosi'yi ziyaret etti bu kez. Aklınca muhalif tutumunu dengelemek istedi. Bunda başarılı da oldu belki, hatta onu kabulünden birkaç gün sonra Rákosi'nin görevini Imre Nagy'ye devretmesinde etkili olduğu bile düşünülebilir. Sonra, artık pek sevdiğinden mi yoksa gizliden hazırlanan karşı devrim komplosuna yaptığı katkılardan dolayı mı, yolunun sıkça Macaristan'a düştüğünü biliyoruz. Bu yolculuklarından birinde, ne basına ne de kamuoyuna yansıyan ama parti yönetiminin de gözünden kaçmayan 1956 Mayısındaki yolculuğunda yanında ben de vardım. Rejim karşıtı gruplarla, mesela Petöfi Kulübü'yle ilişki kurduğuna bizzat tanık oldum. Peşte'de toplanan Yazarlar Birliği Kurultayı'nda da zehir zemberek bir konuşma yaparak aşağı yukarı şunları söyledi:

"Görüyorum ki bir sıkıntınız var. Okuduğum yazılardan, şiirlerden anladığıma göre, istediğinizi söyleyemiyorsunuz. Dolambaçlı yollara başvuruyorsunuz. Bunu çok iyi anlıyorum. Çünkü aynı sıkıntıları ben de çektim. Ama siz sosyalist rejimde yaşıyorsunuz, düşüncelerinizi serbestçe dile getirebilirsiniz. Dolambaçlı yollar aramak zorunda değilsiniz."

Bu sözler yazar ve aydınları kışkırtmak, onları rejime muhalefete davet etmek değilse nedir? Bir köşede sesimi çıkarmadan Nâzım'ı dinliyordum. Yalnızca benden değil kimseden çıt çıkmıyordu. Konuşmasını, sanıyorum korkudan, alkışlayan da olmadı. Akşam otelde kendisine görüşlerine katılmadığımı söyledim. Margit Adası'ndaki Büyük Otel'de kalıyorduk, rahatımız yerindeydi. Yemekten sonra odasına çıkmak istediğini, siyasi ve ideolojik konuları benimle tartışmanın bir yarar sağlamayacağını, hatta bundan sıkılmaya başladığını, çingene müziği çalan orkestradaki keman kaşlı kemancıyla ilgilenmemin gecenin gidişatı açısından benim için daha uygun olacağını söyledi. Ve, bir puro yakarak dumanı yüzüme kayıtsızca üfledi. Çok alındım tabii ama üstelemedim. Hayattan bezmiş bir hali vardı, üzgün görünüyordu. O dinlenmeye çekilince ben de hemen bara, keman kaşlı kemancının yanına tüneyip Tokay şaraplarının tadına bakmaya koyuldum. Bir yandan da kemancıyla ahbaplığı ilerletmek üzereydim ki bir de ne göreyim. Nâzım, saç baş darmadağın, üzerinde keten gömlek, ayağında buruşuk pantolon, bir meczup gibi otelden çıkmıyor mu! Doğrusu onu böyle pejmürde görmeye alışık değildim. Şaşırmadım desem yalan olur. Oysa biliyorsunuz, size doğruyu, yalnızca doğruları aktarmak için yazıyorum bu satırları. Her neyse, hemen peşine düştüm tabii.

Buda'ya doğru yürümeye başladı. Mayıs gecesi sıcaktı, yaprak kımıldamıyordu ağaçlarda. Uzaklarda bir yerlerden köpek havlamaları geliyordu. Karşı kıyının ışıkları vuruyordu suya. Nâzım bir süre köprüden aşağıya, uğultuyla akan Tuna'ya baktı. Eriyen kar sularıyla iyice kabarmıştı ırmak. Sular döne köpüre akıyordu. O anda aklından geçenleri tahmin edebiliyordum. "Senin tahminlerin değil, izlediğin adamın ne yaptığı, ne söylediği, kimlerle görüştüğü lazım bize" diye düşünebilirsiniz, yine de belirtmeden geçemeyeceğim, çünkü adım gibi eminim o gece Nâzım'ın yine bir fesat hazırladığından. Tuna'ya bakıyor ve kendiyle konuşur gibi şu dizeleri mırıldanıyordu: "Gebedir her sükût bir yükselişe / ne mümkün karşı koymak / bu köpürmüş gelişe / Heraklit Heraklit! / akarsuya kabil mi vurmak kilit?".

Bir zamanlar devrim için, diyalektiğe övgü olsun diye yazdığı bu dizelerin 1956 Mayısında Budapeşte'de bambaşka bir amaca hizmet ettiği aşikârdı. "Köpürmüş geliş"ten kastı, başta Amerika olmak üzere düşmanlarımızın kışkırtmasıyla yükselişe geçen karşı devrimdi elbette. Derken Buda'ya doğru yoluna devam etti, köprüden ayrılmadan önce son bir kez daha baktı Tuna'ya. Onun böyle geceyarısı köpürerek akışından etkilenmişe benziyordu. Ve sanırım bir yandan karşı devrimi düşünürken öte yandan da aklı İstanbul'a, Münevver'le "fotoğraflarda büyüyen" oğlu Memet'e gidiyordu. Çok değil birkaç yıl önce Türklerin göçünü önlemek, onları sosyalizme kazandırmak için gittiğini söylediği ama gerçekte peynirli pide ve cacık yiyerek hasret giderdiği Bulgaristan'da "Gökte bulut yok / Söğütler yağmurlu / Tuna'ya rastladım / Akıyor çamurlu çamurlu" diye yazmıştı ve Budapeşte'de aynı ırmakla karşılaşmıştı yeniden. Ama Heraklit'e atıfla aynı ırmakta iki kez yıkanılmayacağını, hem Tuna'nın artık Strauss'un valslerindeki kadar mavi aktığını görüyor, belki de bir zamanlar bu kentin "Şato"sundan uçsuz bucaksız topraklara, Karpatlar'dan Alpler'e dek uzanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna hükmeden Habsburg hanedanının ikbal günlerini özlüyordu. Öyle ya, pişmiş tavuğun başına gelmemişti bu ülkenin başına gelenler. Öküze özenen kurbağa örneği şişip büyümüş, genişledikçe genişlemiş, sonra da patlayıp küçülmüştü. Hiç kuşku yok Nâzım içerliyordu bu duruma. Eski bir bahriyeli olarak Birinci Savaş ertesinde Amiral Miklos Horty'nin düşmandan denizde kıyısı olmayan bir ülke devralmasını kabullenemiyor, gemisini Balaton

gölünde yüzdürmek zorunda kalışına üzülüyordu. Onun da Polonyalı asilzadeler vardı soyunda, ülkesiz ve denizsiz kalmanın acısını kendi bedeninde hissediyordu. Dolayısıyla zaten kanında mevcut olan Türk milliyetçiliğine kardeş millet bellediği Macarları da dahil etmesi doğaldı. Onun gerçekte komünist değil bir Türk milliyetçisi olduğuna inancım gün geçtikçe artmaktadır. Bu konuya yeniden döneceğim, şimdi kaldığım yerden Nâzım'ı Budapeşte gecesinde izlemeyi sürdürüyorum.

Hasta kalbine aldırmadan, neredeyse koşar adım, bir çağrıya uyar gibi yürüdü gitti karşı tepelere doğru. Ben de arkasından. Birkaç yokuş çıktık, karanlık, dar sokaklardan geçerek "Şato"ya doğru tırmandık. Gürültüyle bir tramvay geçti yanımızdan. Işığı, sıvası dökülmüş yapıların kör pencerelerini aydınlattı. Bir köşebaşında sarhoşlara rastladık. Hamamdan çıkmış evlerine dönüyorlardı. Aralarına katılmak istedim bir an, sonra vazgeçtim. Nâzım'ın nereye gittiği daha önemliydi benim için. Parke taşlı avluya ulaştığında soluk soluğa kalmıştı. Oradaki eski bankın üzerine oturup dinlendi bir süre. Sonra taş sütunun tepesinde kanatlarını açmış, havalanmak üzereymiş gibi duran Macarların efsanevi kuşu Turul'a yöneldi bakışları. Doğrusu gecenin bu saatinde uyur uykusundan kalkıp eski Buda'ya dek taban tepmesine bir anlam veremedim. Meğer Magyar kabilelerini çok eski çağlarda Ural dağlarının eteklerinden Macar ovasına getiren Turul üzerine bir şiir yazmayı tasarlıyormuş. Bunu ertesi gün, yokluğunda odasını karıştırırken anladım. Macar milliyetçiliği üzerine bazı notlar almış, belki de ekimde başlayacak ayaklanmaya yol göstermek, gençliği rejime karşı kışkırtmak için "Turul"a adayacağı şiire çalışmıştı. Tam bu belgelerin fotoğrafını çekmek üzereyken yaklaşan ayak seslerini duydum. Ve tahmin edeceğiniz gibi, hemen uzaklaştım oradan. Bir daha da odasına girmeye fırsat bulamadım. Ama o gece Turul'un heykelinin karşısında puta tapar gibi uzun süre sessizce oturduğunu, sonra ani bir hareketle yerinden fırlayıp son otobüsle otele döndüğünü teyit edebilirim. Macarların efsanevi kuşu hakkında bir şiir yazmadı belki, ya da yazdı ama yayımlamadı, buna karşılık o gece oteline dönerken otobüste aklından geçenleri bir başka şiirinde dile getirdiğini biliyoruz. Size en azından bu şiirin bir bölümünü sunabildiğim için görevimi layıkıyla yapmış olduğumu düşünüyorum. "Geceyarısı. / Son otobüs. / Biletçi kesti bileti. / Beni ne bir kara haber bekliyor evde, / ne rakı ziyafeti. / Beni ayrılık bekliyor. / Yürüyorum ayrılığa korkusuz / ve kedersiz. / İyice yaklaştı bana büyük karanlık. / Dünyayı telaşsız, rahat / seyredebiliyorum artık. / Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği, / elimi sıkarken sapladığı bıçak. / Nafile, artık kışkırtamıyor beni düşman. / Geçtim putların ormanından / baltalayarak / ne de kolay yıkıIıyorlardı."

Bilmem yoruma gerek var mı? Burada "putlar"dan kasıt ilkel kavimlerin ya da Kızılderililerin taptıkları yontular değil herhalde, İslamdan önce Kâbe'yi süsleyen "Allah'ın kızları" Lât, Uzza ve Menat da değil. Nâzım'ın kolayca yıkıldıklarını söylediği putlar, tahmin edeceğiniz gibi, yöneticilerimiz. Devlet, hükümet ve parti büyüklerimiz. Elinde balta, putlar ormanına dalıp ağaçları kestiğini söyleyen "Bizim Oğlan", aslında "Saf Oğlan" demeliydim ya, onun ne kurnaz, ne kadar hilekâr olduğunu bir ben bilirim, bu ağaçlardan en ulusunun, dünya halklarına kol kanat geren yüce Stalin'in, üzerine devrildiğinde nasıl bir böcek gibi ezileceğini aklından bile geçirmiyor. Ne de kolay yıkılıyorlarmış! Bunları sonradan değil de Moskova'ya ayak bastığında söyleseydin ya! Sıkmadı tabii! O zaman gönderdiğim raporda bu hainin Stalin'e övgü düzmesinin bir aldatmacadan ibaret olduğunu söylemiştim. Aradan geçen zaman beni haklı çıkardı.

Kimileyin böyle öfkeye kapılıyor olsam da aslında sakin bir yaradılışım vardır, ama kimse bamtelime basmasın. Dava uğruna elimi kana bulamaya zorlamasın. Nâzım Hikmet gençliğinde eski şiirimizin putlarını yıkmaya kalkmıştı, şimdiyse büyüklerimize saldırıyor. Davamıza ihanet ediyor. Bu şair bozuntusuna haddini bildirmenin zamanı çoktan geldi, geçti bile!

"Madalyalar muhabbet kuşları gibidir"

Nâzım'ın er veya geç gerçek yüzünü aşikâr ederek komünizme ve parti yönetimine öldürücü darbeyi vurmasını bekliyordum. Nicedir hazırlanıyordu buna, pusuya yatmış, bir fırsat bekliyordu. Evet, yanlış okumadınız, o aslında, başından beri bir hain, yıkıcı bir provokatör, bir rejim düşmanıydı. Kurt puslu havayı sever ya, o da bir süredir, ufku kara bulutlar sarmaya başlayınca yerinde duramaz olmuştu. Sanatta yenilik adına "olumlu kahraman" tipinden vazgeçilmesini öneriyor, çevresine topladığı, Türk yemekleri ve kahvesiyle ağırladığı gençleri sosyalist gerçekçilikten uzaklaştırmak için elinden geleni yapıyordu. Ben sanattan fazla anlamam, tiyatrodan hiç anlamam. Ama okurum. Daha doğrusu bir zamanlar okurdum. Ve bu birikimime dayanarak halka yenilik adına zehir şırıngalayanı, devlet ve rejim aleyhinde bulunanı, ağır sanayimizi ve barışı bize bağışlayan Stalin yoldaşa dil uzatanı bağışlamam. Siz yine de öfkemi bağışlayın, dilini koparırım onun. Edebiyat her şeyden önce bir dil sorunudur biliyorsunuz.

Nâzım'ın bu yola gireceği daha baştan belliydi, ne var ki gerçek amacını gizledi, ta ki Kruçev yoldaşın raporu sızma yağ gibi sızana kadar. Sonra da, Stalin'in sözde cinayetlerini ifşa etmek üzere kolları sıvadı. Siyasete fazla bulaşmadan, kitlelerle doğrudan bağ kurabilen en etkili yolu seçti bu alçakça emelini gerçekleştirebilmek için, tiyatrodan medet umdu. Halkı hem güldüren hem ağlatan, en kötüsü de kimi zaman coşturan tiyatro aracılığıyla kalkıştı bu işe. Lideri putlaştırmayı, bürokrasiyi, halktan kopan parti yöneticilerini yermek bahanesiyle İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu? adında bir oyun yazarak Moskova Yergi Tiyatrosu'nda sahneye konulması için çalmadık kapı bırakmadı. Sonunda, araya gizli rejim düşmanlarını da koyarak (ki bunların kim olduğunu bir başka raporda açıklayacağım) amacına ulaştı. Aslında bu oyunu 1955'te, yani XX. Kongre'den önce yazmış olması, oynatmak için uygun bir zamanı beklemesi, onun nasıl hinoğlu hin, saman altından su yürüten bir kişiliğe sahip olduğunu yeterince gösteriyor. Demek ki kendisi "ikinci vatanım" dediği Sovyetler'e gelir gelmez yıkıcı faaliyet hazırlığına başlamıştı da bizim bundan haberimiz yoktu. Daha doğrusu sayemde sizlerin haberi vardı ama yönetimin yoktu. Stalin yoldaşın ölümünde döktüğü gözyaşları da timsah gözyaşlarıydı demek.

Neyse ki oyun birkaç temsilden sonra gösterimden kaldırıldı ve yazarının "Bana bunu nasıl yaparsınız, intihar etmemi mi istiyorsunuz?" şantajını kimse yutmadı. Moskova'da oynanması haklı gerekçelerle engellenen İvan İvanoviç burnumuzun dibine kadar gelip burada, sosyalizmin kalesi Demokratik Alman Cumhuriyeti'mizde yeniden karşıma çıkmasaydı elbette bu raporu yazma gereğini duymayacaktım. Nasıl olduysa, araya hangi gizli eller hangi hain emeller karıştıysa, bir de ne görsem beğenirsiniz. İvanoviç'in prömiyeri, üstelik yazarının da katılımıyla, Senftenberg Belediye Tiyatrosu'nda seyirciyle buluşmuyor mu? Hemen kalkıp gittim tabii. Ve piyesi baştan sona ilgiyle izledim, seyircinin alkışlarına, hıncahınç dolu salondan yükselen rejim aleyhindeki tezahürata bizzat tanık oldum. Bu arada gidip Nâzım'a yalancıktan sarılmayı da ihmal etmedim.

Partiyle ve onun yönetim anlayışıyla böylesine alay eden, bu kadar yıkıcı ve hırpalayıcı bir oyunun devletin parasıyla sahnelenmesine nasıl izin verildiğini hâlâ anlayabilmiş değilim. Polis ne güne duruyor, sansürün eli armut mu topluyor? Batıda da merakla beklenen, hatta bana ulaşan bilgilere göre geçtiğimiz günlerde Sovyetler Birliği düşmanı, şaşı ve cüce düşünür Jean-Paul Sartre'ın dergisinde yayımlanan bu piyes mutlaka gösterimden kaldırılmalıdır.

Biri güya halkı temsil eden kasketli, öteki ukala aydınları temsil eden hasır şapkalı olmak üzere, iki "şapkalı" ve küçük bir kasabanın parti sorumlusu Sergey Konstantinoviç Petrof, üç perde on tablodan oluşan oyunun başlıca aktörleri diyebilirim. Ama asıl kahraman, bir bakıma olayların elebaşısı, Petrof'un ikinci benliği olan, onu baştan çıkarıp suça teşvik eden İvan İvanoviç. Yazar bu tip insanların hepimizin içinde olabileceğini, yeri ve zamanı geldiğinde davranışlarımızı yönlendirebileceklerini, bizleri kukla gibi oynatabileceklerini ima ediyor. Ona kalırsa bana bu satırları yazdıran da, "Şeytan" diye imzalatan da, içimdeki İvan İvanoviç. Varlığıyla yokluğu belli olmayan o iblis! Buna kargalar bile güler. Her neyse, ben oyuna döneyim.

Aslında başarılı, iyiliksever, en önemlisi de haksever bir parti yöneticisi olan Petrof'un yakın çevresini onu putlaştırmaya teşvik eden İvan İvanoviç, yazara göre, mutlaka başı ezilmesi gereken bir yılandır. Düşünebiliyor musunuz, evet bir yılan! Bana göreyse o, sosyalizmin kuruluş aşamasında ihtiyaç duyduğumuz, vazgeçilmesi mümkün olmayan bir kahraman. İşte bu kahramanı yerden yere vuruyor Nâzım Hikmet, yani doğrudan devlet ve parti yönetim biçimiyle hesaplaşmaya girerek kanser nasıl insan etinin, kurt nasıl elmanın, pas nasıl demirin düşmanıysa İvan İvanoviç'in de Petrof'un, bir başka deyişle bizlerin düşmanı olduğunu ileri sürüyor. Bu konudaki eleştirisini o kadar ileriye götürüyor ki, bana kalırsa yalnızca yönetimi değil rejimi, hatta komünizmin kurucu babalarını bile suçluyor. Sonra da Lenin'e sığınmaya çalışarak bu kepazeliğe bir kulp bulmaya çalışıyor. Mesela sahnede Kasketli'ye İvan İvanoviç'i bir güzel dövdürüyor. Hem de eşek sudan gelene kadar. Üstelik Kasketli'ye, yani halka "Kafana değil sopaya acıyorum" dedirterek. Bununla da yetinmeyip, ona hayatının en güç zamanında, kendi ülkesinde öldürülmek üzereyken kucak açan Sovyetler Birliği'ne alçakça saldırıda bulunuyor. Virgülünü bile kaçırmadan not ettiğim replikte, kendisine "Nâzım Hikmet, Hikmet oğlu Nâzım Ran, cancağızım. Biliyorum Sovyetler Birliği ikinci yurdunuzdur. Sovyet insanlarını seversiniz, sayarsınız... Eski partilisiniz, iyi, güzel, amma, Sovyetler'de geçen bir hikâyeyi anlatan ilk piyesiniz hicviye mi olmalıydı? Niye Petrof'un itibarını kırmaya kalkışıyorsunuz? Ne diye bizimle uğraşıyorsunuz? Zaten işimiz gücümüz başımızdan aşkın. Rahat bırakın bizi. Hani ne de olsa yakışık da almıyor. Ne de olsa misafirsiniz şurada" diyen İvan İvanoviç'e, bakın nasıl nankörce karşılık veriyor: "Boşuna İvan İvanoviç... Petrof'u dolu dizgin sevdiğim için yazacağım bu piyesi. Sovyetler Birliği'nde konuksam, iyi konuk, hane sahibini sokmak isteyen yılan görürse başını ezer. Yok hane sahibiysem de iş değişmez. Ezeceğim başını senin. Sonu da senin istediğin gibi değil..." İşte tam burada Kasketli araya girip "Benim istediğim gibi olacak" diyerek kahkahalarla gülmeye başlıyor.

Sizlere oyunu baştan sona anlatacak değilim. Bu rezaleti, bana inanmıyorsanız, gidip bizzat görebilirsiniz. Ama değerli vaktinizi böyle gereksiz yere harcamayacağınızdan eminim. Onun için oyunda tehlikeli gördüğüm, mutlaka çıkarılması gerekli pasajları üşenmeden not ettim, dikkatinize sunuyorum:

Hasırşapkalı: "Yoksa hep sizin parti toplantılarında olduğu gibi lappadanak şappadanak mı konuşmalı?" Anna Nikolayevna: "Camekânda ne varsa içerde de onu satıyorlar... Hani camekâna tavuktu, kazdı, ördekti, hindiydi, danaydı, domuzdu heykelleri dikip içerde balık ezmesinden başka şey satmazlık etmiyorlar". İvan İvanoviç: "Madalyalar muhabbet kuşları gibidir. Tek yaşamayı sevmezler". İvan İvanoviç: "Her şeyden önce, yani iki katlı,

pamuklu, muşambalı, dışardan içeriye, içerden dışarıya sesin zerresini sızdırmayan bir kapı lazım size... Amir kapısı... Otorite sahibi bir kapı". Hasırşapkalı: "Lâf aramızda aziz yoldaşlar ben ayrıca bir tez hazırlıyorum. Petrofun ölümsüz vecizelerinde, virgül ve noktalı virgüllerin önemi". Petrof: "Benim anlamadığım şey yoktur... Ben her şeyi bilirim, her şeytan anlarım". Petrof: "Hemen çıkıyorum yola... Bir dakka gecikmeye gelmez. Bazen bir dakkalık gecikme, elde edilmiş muazzam başarıları yok eder, gelişmeyi, genişlemeyi, sağlamlaşmayı durdurur. Anlıyorum, imdada çağırıyorlar... İmdatlarına gidiyorum."

Bu kadarına da pes doğrusu! Kalkınma planlarımız, yöneticilerimiz, madalyalı kahramanlarımızla alenen alay eden, onları aşağılayan bu yazarı, kendine komünist dese de gerçekte komünizm düşmanı olan bu tehlikeli adamı daha ne kadar ağırlayıp sırtını sıvazlayacaksınız? Sözüm size değil elbette, Nâzım Hikmet şakşakçılarına.

Şeytan

Hamiş:

Oyunu gerçek adıyla değil de, aklına nereden estiyse, herhalde Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne uygulamak amacıyla olsa gerek, Mayer Var mıydı, Yok muydu? adıyla Langhoff nam bir zibidinin sahneye koyduğunu bilmenizi isterim.

"Hazer ölü bir göle benzer"

Bir gün telefon çaldı. Açtım, Nâzım'ın sesi. Neşeliydi. Öyle sık aramaz beni, ancak işi düştüğünde arar.

– Azerbaycan'a gidiyorum, dedi, istediğin bir şey var mı?

– Sağlığınız üstat, dedim, yediğiniz içtiğiniz sizin olsun, dönüşte gördüklerinizi anlatırsınız.

– İyi, dedi. Bu kez yanımda olmayacaksın.

– Dilerseniz gelirim üstat.

– Yok gelme. Azerbaycan'a girmek için pasaporta ihtiyacım yok!

Hiç bozuntuya vermedim, iyi yolculuklar diledim kendisine. Ve hemen Baku'daki ajanımızı aradım. Gence'deymiş. Baku'ya gidip Nâzım'ı karşılamasını, kimleri görüp neler konuştuğunu rapor etmesini istedim. Şairin gezisinden onun da haberi varmış. Gence'ye de geleceğini söyledi. Hem Gence hem Baku'da yanından hiç ayrılmamış. Gönderdiği raporun can alıcı bölümlerini aşağıda sunuyorum:

"Nehayet katar geldi. Katar adeti üzre üçüncü yola kabul olunurdu. Kezebli idik. Niye Nâzım Hikmet'i getiren katar birinci yola kebul edilmir? Vakondan Nâzım Hikmet, Süleyman Rüstem, Mehdi Hüseyn, Ekber Babayev, bir de şairin hekimi Kalya düşdüler. Nâzım Hikmet tesevvürümdeki kimi ezemetli deyildi, ele bil sıkılmışdı. Makentojunun yakalığını galdırmıştı, asta addımlarla reisleri keçdi. Hamı ile bir bir görüşdü. Ekber tekdim eleyirdi.

"Mehdi Hüseyn de salamlaşanda âdeti üzre bir ‘Ya Allah!' dedi. Onun sözleri hamımızı gümrahlaşdırdı. On beş iyirmi dekikeden sonra Engels adlı kinoteatrın yanındaki konak evinde idik. Yarım saatlik rahatlıkdan sonra konaklar yavaş yavaş holla toplaşdılar. Otakların birinden kojaman kommunist Müseyip Dadaşov çıhdı. Tanış idik. İnkılabın ilk illerinden atamla birge Gence'de inzibati orkanlarda işlemişdiler. Menden kelenlerin kim olduğunu heber aldı. Nâzım Hikmet'in adını çekdim.

"– Hökmen görüşmeliyem, dedi.

"Süleyman Rüstem'i görende çoh sevindi. Köhne tanışlardı. Nâzım Hikmet görünende Dadaşov ona doğru geddi, kucağladı, hoş geldin eledi. Özünün inkılabi fealiyyetinden danışdı, başına gelenlerden de danışdı, her defe de Süleyman Rüstem'i şahid çekirdi (o da 37'de zerer çekenlerdendi). Süleyman müellim de güle güle tesdiyelirdi. Müseyib danışıb-danışıb ağladı, Nâzım Hikmet de ona bagıp kövreldi.

"Sonra gün erzinde görülesi işleri planlaştırdık. Konak evinde sohbet edirdik. Açığını deyim ki, evvelce Nâzım Hikmet'in dediklerini men çetin anlayırdım. O, İstanbul

dialektinde, halis edebi dilde danışırdı. Görünür çoğ heyecanlı idim ve mene ele gelirdi ki, o da menim suallarımı dekik başa düşmez.

"Ahşam teatrda idik. Esl bayramdı. Tamaşacılar Nâzım Hikmet'in teatra geleceyini bilirdiler. Aktyor otakları da bezenmişdi. Yüksek ehval-ruhiyye çuğlamıstı her yanı. Tamaşa başlamazdan evvel Nâzım Hikmet gurultulu, sürekli alkışlar altında Mehdi Hüseyn, Süleyman Rüstem, Ekber Babayev'le salona dahil oldular. Tamaşa başlandı. Perde arası aktyorların birinci otağına yığıştık. Nâzım Hikmet Elekber Seyfi ve akademik Firuz Melikov'la tanış oldu, tezce onlarla dostlaşıb mehremleşdi. Tamaşacılar karşısında çıkış etdi. İstanbul'da ‘Kelle' pyesinin tamaşasının akibetinden danışdı.

"Ertesi gün Göy-Göl'e getdik. Yol boyu Süleyman Rüstem letifeni letifeye calayırdı. Maşının yükü ele bil gülüş idi. Caykend'de yola çohlu donuz çığdı. Süleyman Rüstem elüstü donuza aid de letife söyledi. Kürekçay'a yagınlaşanda gülüş kesdi. Hamı tebiete, onun esrarengiz gözelliyine daldı. Payızın ortası idi. Bu yerde yarpaklar tökülmemişdi, çehrayı reng her yere hâkim kesilmişdi, sarı, kırmızı da vardı.

"Nehayet Göy-Göl. Şair etrafa ele bakırdı ki, sanki gözleri ile gözelliyi sorurdu, ele bil o gedenden sonra yerde bir şey kalmayacağdı. Danışmırdı. Ele bilirdi ki, ses güzelliyi ürküder. Bir dikde bardaş kurup eyleşdi, biz de arhasında ayak üste. Fotoğraf ele bele çekdi.

"Dedi:

"– Burada iri bina tikmek olmaz, ahenk pozular. Yalnız arada kiçik, yaşıllıga uygun kottecler tikmek olar.

"Men bir cencel sual da verdim:

"– Sizin hansı eserinizi tamaşaya koymayıblar ve niye?

"– Bizim Kara denizde iri, uzunburun, küvvetli balık (balığın adını, növünü yadımda sahlaya bilmedim) var. Onları tutmak oldukça çetindir. Tora düşende de çoh vaht burnu ile tori deşib çıkır. Balıkçılar hemin balık tora düşende kaça bilmesin deye, daha çoh tor cırılmasın deye (tor baha, balıkçı yoksul) kürekle hemin balığın burnuna döyeçleyirler. Balık kuvveden düşmür, ancak mecrur olduğu üçün küsur. Bu zaman rahatlıkla toru çekirler. İndi menim de bezen burnuma kürekle vururlar –güle güle elava etdi– feket men küsen balıklardan deyilem, torda kalan balık deyilem."

Bu son paragrafta şairin İvan İvanoviç oyununun Moskova'da gösterimden kaldırılmasına nasıl küstahça bir tepki verdiği de açıkça ortaya çıkmış oluyor.

Ajanımızın raporunun benimkiler kadar kolay çevrilebileceğinden kuşkuluyum. Azeri Türkçesinde yazıldığı için bu satırları önce Türkiye Türkçesine çevirtmeniz gerekebilir diye düşünüyorum. Zaten raporun tümünü de göndermiyorum. Nâzım Hikmet'in Baku'da Darülfünun'da, yani üniversitede öğrencilere hitaben yaptığı konuşmada söyledikleri daha çok edebiyat ve sanat içerikli olduğundan ilginizi çekmeyebilir. Ama onlara "Siz Türksünüz, kendi anadilinizde konuşun" diyerek Azeri milliyetçiliğini körüklediğini bilmenizde yarar var. Hatta dostu olan Azerbaycan cumhurbaşkanı Mirza İbrahimov'a bu talebini aktardığı, cumhurbaşkanının da gereğini yapacağı sözünü verdiği "Bizim Oğlan"ın orada karıştırdığı haltların tümü değil yalnızca bir tanesidir. Bir de şunu eklemeliyim: ajanımız raporunda Nâzım Hikmet'in Baku'da Darülfünun'u ziyaret etmekle kalmayıp kârhaneleri de teker teker dolaştığını yazıyor. Buna şairi yakından tanıdığım için şaşırmadım elbette. Yine de yanında Galya varken neden kerhaneleri dolaşma gereği duyduğuna bir anlam veremedim. Sonradan anlaşıldı ki kökü itibarıyla "kâr edilen yer"

demek olan ve Türkiye'de "genelev" anlamında kullanılan bu kelime Azerbaycan'da "fabrika" demekmiş. Yanlış çevirirlerse doğrusunu bilmeniz için bu etimolojik ayrıntıyı da belirtiyorum. Çünkü Nâzım Hikmet Baku'da yaptığı bir konuşmada Lenin'in ölmediğini, ruhunun "ölü bir göle benzeyen" Hazer'de ve kârhanelerde dolaşıp durduğunu söylemiş.

Şeytan

"Lenin, diyorum da, Vladimir İliç"

Bir ara Nâzım Hikmet ortada fol yok yumurta yokken, sanki her şey yolunda gitmiyormuş gibi, daha doğrusu Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XXII. Kongre'sinden sonra Stalinciliğe doğru bir yönelim varmış gibi kafayı Lenin'le bozdu. Varsa yoksa Lenin. Yalnızca Lenin'i öven şiirler yazmıyor, bir zamanlar göklere çıkardığı Stalin'i yerden yere vurmak için de fırsat kolluyordu. Bu arada Kruçev yoldaşla da arayı bozmuştu. Gençliğin durumundan da pek memnun görünmüyor, bunu her platformda dile getirmekten geri kalmıyordu. Bana telefon etti bir gün, Lenin'in son günlerini yaşadığı evi görmek istediğini söyledi. Vişne çürüğü Volga'sına atlayıp gittik. Ben direksiyondaydım, o yanımda oturuyordu. Düşünceliydi. "Karadeniz'de gemileriniz mi battı üstat?" diye takılmak istedim ama karşılık vermedi. Oysa onu güldürmekti amacım, alay etmek değil. Yurttan kaçarken Karadeniz'de başından geçenleri biliyordum, ne var ki o farkında değildi bunun. Zaten o günlerde hiçbir şeyin farkında değildi. Nedenini çözemediğim, hastalığına ve ölüm korkusuna yorduğum bir karamsarlık içindeydi. Yol boyunca ağzını bıçak açmadı.

Önceden haber verme gereğini duyduğum için müze görevlileri bizi kapıda karşıladılar. Nâzım içeriye girer girmez ölümcül hastalığı sırasında Lenin'in neden başka yere değil de buraya getirildiğini sordu. "Moskova'yla telefon bağlantısı olduğu için" yanıtını alınca pek inanmış gibi görünmedi. Oysa Sovyet Devleti'nin kurucusunun bu telefon sayesinde ülkeyi yönetebildiğini, parti aygıtıyla iletişim kurarak aldığı kararları yetkililere ilettiğini ben bile biliyordum. Gerçi Lenin partinin ileri gelenleriyle, özellikle de genel sekreter Stalin yoldaşla mektuplaşıyor, dikte ettiği kararları ve görüşlerini yazılı olarak göndermeyi yeğliyordu ama, acil durumlarda telefon etmekten de geri kalmıyordu. Nâzım, konuyu değiştirmek amacıyla, Lenin'in burada hangi kitapları okuduğunu sordu. Müze görevlileri bir an duraksadılar. Sonra içlerinden biri alçak sesle Vladimir İliç'in ölmeden bir gün önce Troçki'nin Marksizmin yeniden gözden geçirilmesiyle ilgili söylevini okuduğunu söyledi. Nâzım'ı o anda görmeliydiniz. Gözlerinin içi parladı. Mavi bakışları daha bir aydınlandı. Ve bana dönerek Türkçe "Bak gördün mü?" dedi, bunu tüm yoldaşlara söyle!" "Elbette" diye karşılık verdim, oysa tahmin edeceğiniz gibi zihnimden başka düşünceler geçiyor, eğer doğruysa bu önemsiz ayrıntının bilinmesinde fazla bir yarar olmadığını düşünüyordum. Hem Krupskaya anılarında, ölümünden iki gün önce Lenin'in okuduğu son kitabın, daha doğrusu kendisinin Lenin'e okuduğu son kitabın Jack London'un hikâyeleri olduğunu yazmamış mıydı? Her neyse, gerçeği bilemeyiz tabii ama Lenin'in vasiyeti ortada. Partiyi Stalin yoldaşa emanet ettiğini pekâlâ Nâzım da biliyor, ama bilmezden geliyordu. Yani, bizim memlekette sık kullanılan bir deyimle söylemem gerekirse, öküz altında buzağı arıyordu. "Ölmeden önce Stalin'den gelecek tehlikeyi sezmişti," dedi bana, "ondan uzaklaşıp Troçki'ye yakınlaşması bundandır." Nasıl da kendinden emin konuşuyordu. Ben tam tersini düşünüyor, Lenin'in vasiyetinde Buharin, Piatakov, Zinovyev, Kamenev, Stalin ve Troçki'nin olumlu yanlarını övdüğü kadar hatalarını da eleştirdiğini biliyor, ama, dikkatini çekmemek için bunu Nâzım'a söylemiyordum. Suskunluğumdan onu onayladığım anlamını çıkarmış olmalı ki, "Kongre'ye gönderdiği notta Stalin'in kabalığından yakındığını, onu artık genel sekreterlik görevinde görmek

istemediğini, bu görevden alınması yönünde direktif verdiğini neden gizliyorlar?" diye sordu. "Çünkü bu söylediğiniz doğru değil üstat" dememek için kendimi güç tuttum ve "Kimbilir..." demekle yetindim. Aramızda Türkçe konuşmamız görevlilerin dikkatini çekmiş olmalı ki içlerinden biri "Ne güzel bir diliniz var, keşke biz de anlayabilseydik" dedi. Adama hak vermemek elde değildi. Tam teşekkür edecektim ki, Nâzım duymazdan gelerek, damdan düşer gibi perdelerin Lenin zamanından kalıp kalmadıklarını sordu. Dışarda, ilkyaz güneşinde karlar erimeye başlamıştı ama içerisi loş ve soğuktu. Perdelerden sonra Vladimir İliç'in Nadejda Krupskaya'yla birlikte baş başa yemek yedikleri masayla, Gorki'nin konuk kaldığı odayla ve buna benzer daha bir sürü gereksiz ayrıntıyla ilgilendi. Bildiğinizden eminim ama ben yine de anımsatmakta yarar görüyorum. 1923'te uğradığı hain suikastın ardından bu eve getirilmişti Lenin, sağ kolu ve bacağı felçliydi. Ölene dek bu durumda yaşadı. Nâzım'ın merak ettiği konuysa, Vladimir İliç'in nasıl öldüğü değil, Stalin'in onu ziyarete gelip gelmediğiydi. Yanıtını bildiği halde bir türlü sorma cesaretini gösteremediği soruyu sordu sonunda ve beklediği yanıtı alınca bana dönerek "Dost dediğin kötü günde belli olur değil mi?" dedi. Stalin hastalığı boyunca bir buçuk yıl semtine uğramamıştı Lenin'in, ama ölür ölmez soluğu burada almış, tabutu omuzlayıp yoldaşlarla birlikte kapıya dek taşımıştı.

Elyazmalarının sergilendiği vitrinin önünde de epey kaldık, Nâzım belgeleri uzun uzun inceledi. Ve içlerinden birini alarak, sanki hayati bir önemi varmış gibi gözlüklerini takıp baktı, sonra da elinde tuttuğu kâğıdın neden yarısının sarı öteki yarısının beyaz olduğunu sordu. XX. Kongre'den önce bu sayfanın yalnızca yarısının, ancak 1956'dan sonra tümünün görülmesine izin verildiğini söylediler. Önce müstehzi bir gülümseme yayıldı dudaklarına, sonra öfkeyle iç geçirdi. Onu uzun zamandır böyle görmemiştim.

O akşam dönüşte daçasında yemek yedik. Doktor Galina da vardı. Ben onun KGB ajanı olduğunu biliyorum ama o benim Stasi ajanı olduğumu bilmiyor. Ya da bilmezden geliyor. Nâzım hastanede tanıştığı, ona gözü gibi bakan bu fedakâr kadınla yaşamaya başlamıştı bir süredir, ama başka kadınlarla da düşüp kalkıyor, sonra da İstanbul'da bıraktığı karısına aşk mektupları döşeniyordu. Kalp hastası olmasaydı "Elinden ancak bir uçan bir kaçan kurtuluyor" derdim ama, bu konuya girmesem daha iyi olacak.

Şeytan

"Kocaman bir çan gibi haykıran Troçki"

Lenin'in evini ziyaretimizden kısa bir süre sonra bizim partinin arşivinde Nâzım'ın daha ilk başta Troçkist olduğunu kanıtlayan bir belgeye rastladım. Bu bir tanıklık aslında, ama doğru olduğu kesin. Bilginize sunuyorum.

Nâzım Hikmet 1920'lerde KUTV'da öğrenciyken, Lenin'in ölümünden az önce Troçki'yi okula bir konferans vermeye çağıran komitede yer almış. Büyük olasılıkla da bu konferansın düzenlenmesini o önermiş. Ne var ki, öğrencilerin neredeyse tümü Troçki'yi protesto etmeye karar vermişler. Ve konuşmaya başlar başlamaz teker teker salondan çıkmışlar. Bir tek Nâzım kalmış sonuna dek. Ve durmadan not almış. Bu olay bana Balıkesir'de sürgündeyken duyduğum Merkez Efendi adlı bir Halveti şeyhinin başına gelenleri anımsattı.

Bir süre Manisa'da kalıp kentin ünlü tımarhanesini kuran, delileri müzikle iyileştirmeye çalışan, bugün hâlâ nevruz bayramında minarelerden halka atılan mesir macununu bulup Kanuni Sultan Süleyman'ın (sizlerin "Muhteşem" lakabıyla tanıdığınız Osmanlı padişahına biz "Kanuni" deriz) validesi Hafsa Sultan'ı sağlığına kavuşturan Merkez Efendi'nin yolu Balıkesir'e düşmüş. Benim zamanımda küçük bir taşra kentiydi orası, demiryollarının kavşağındaydı ama gelip geçen trenlerden başka pek uğrayan olmazdı. Oysa Merkez Efendi zamanında önemli Osmanlı kentlerinden biriymiş, Fatih'in (sizlerin "II. Mehmet" unvanıyla tanıdığınız Osmanlı padişahına biz, İstanbul'u fethedip yeni bir çağ başlattığı için "Fatih" deriz) lalası ve damadı Zağanos Paşa'nın yaptırdığı camisi de, kurşun kubbeleri, çinileri, takva sahibi cemaatıyla pek ünlüymüş.

Merkez Efendi'nin kente geldiğini duyan halk kendisinden bir vaaz vermesini rica etmiş. Şeyh de, böyle ulu orta konuşmaya pek alışık olmamakla birlikte, yüce gönlü onları kırmaya el vermediğinden, ricalarını kabul etmiş. Gelgelelim camiyi hıncahınç dolduran halk vaazı öylesine sıkıcı bulmuş ki, birer ikişer kalkıp gitmeye başlamışlar. Derken bir tek caminin bekçisi kalmış. O da, bir süre daha sabredip sonra tarlada işi olduğu bahanesiyle anahtarları şeyhe teslim edip kirişi kırmış. Kendisini dinleyen hiç kimsenin kalmadığını gören şeyh yine de sürdürmüş vaazını, insanlar dinlemese de belki melekler duyar diye.

Troçki'nin konferansını sonuna dek dinleyen, bununla da yetinmeyip not tutan Nâzım Hikmet de bir melek miydi acaba? Bana kalırsa melekten çok şeytandı ama, raporlarımı bu takma adla yazdığım için takdiri size bırakıyorum. Ve KUTV öğrencilerinin Troçki'ye, Zağanos Paşa Camii cemaatının Merkez Efendi'ye yaptıklarını umarım sizler de benim raporlara yapmıyor, yazdıklarımı –kimi zaman kantarın topuzunu kaçırsam da– bıkmadan, usanmadan, hadi gönlümden geçeni söyleyeyim, "şecaat arzederken sirkatin söyleyen" Kıpti gibi davrandığımı düşünüp de sıkılmadan okuyorsunuzdur.

Şeytan

"Partimden koparmaya yeltendiler beni sökmedi"

Neden sonra parti konferansı Leipzig'de toplanabildi. Nice manevralardan, çabalardan, kavgalardan, tuzaklardan, hesaplaşmalardan (daha sayayım mı?), yeraltına bir inip bir çıkmalardan sonra. Aslında çok daha önceden yapılması gerekiyordu bu konferansın. Dünyada ve Türkiye'de konjonktür değişmiş, yeni bir dönem başlamıştı. Gagarin'i uzaya göndermiştik. Evet, bizim de payımız vardı bu büyük başarıda, komünizm yerküreyi bırakıp uzayı fethe çıkmıştı. Atom reaktörleri de, barış çabalarımızın yanı sıra, işleyip duruyordu hem bizde hem onlarda. Çin ve Arnavutluk'un doğru yoldan sapmalarına, Mao'nun mendebur suratına, Enver Hoca'nın Arnavut inadına inat, dünyanın hemen hemen yarısı bizim kampta, öbür yarısı düşman saflarındaydı. Eski sömürgeler, Cezayir başta olmak üzere, bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Nâzım Hikmet'in "Tanganika Röportajı"nda yazdığı gibi, siyah kıtada kulağınızı yere dayadığında homurtusunu duyuyordunuz öfkeli kalabalıkların. Fidel de içlerinde parkalı ve sakallı yoldaşlar emperyalizmin bağrına dayamışlardı devrimin hançerini. Böyle beklenmedik anlarda şair kesilirim, hele devrim söz konusuysa. Diyeceğim, dünya eski dünya olmaktan çıkmış, yeniliklere, değişimlere gebeydi. Türkiye de.

27 Mayıs ihtilalinden sonra demokratik ve özgürlükçü bir anayasa yapılması gündemdeydi, her ne kadar ordu seçimle iktidara gelmiş Demokrat Parti'yi tepetaklak edip Menderes'le iki bakanını darağacına çekmiş olsa da. Hem Menderes'e yalnızca Halk Partisi değil biz de öfke duyuyorduk. Öylesine derindi ki bu öfke, partimizin şiirsel sözcülüğünü yürüten "Bizim Oğlan" sabık başbakan hakkında yazdığı bir sövgüde bakın ne diyordu:

"Tarlalarımıza girmiş değil sizin gibisi yaban domuzunun. / Şehrimiz görmüş değil yangının sizden kanlısını. / Bir adınız var, Adnan bey, adımıza benzeyen. / Dilimiz kuruyor dilimizi konuştuğunuz için".

Önemli bir süreçten geçiyorduk. Askeri darbeyle başlayan yeni dönem, partimiz için, ülkede yükselen işçi hareketinin yükselmesi açısından bir fırsattı. Belirleyici kararlar alma aşamasındaydık. Konferansa çok iyi hazırlanmamız gerekiyordu. Hele ben, yönetim kademesindeki bütün yoldaşlar gibi "durumdan vazife çıkarmak" üzere kolları sıvamalıydım. Bu deyim Harp Okulu'nda kullanılan bir konsept de olsa, proletarya saflarında mücadele de dahil her türlü siyasi eylem için geçerli sayılabilirdi. Özellikle de partimizin kendine yeni bir etkinlik alanı yaratması gereken bu kritik günlerde.

Ne var ki konferans tarihinden son anda haberim oldu, nedense yönetim, daha doğrusu genel sekreterimiz (aslında bu "genel" nitelemesinin yerinde yapılabilmesi için birkaç tane parti sekreteri olmak gerekir ki içlerinden biri "genel" olsun, oysa bizde yalnızca bir başkan, bir sekreter, dolayısıyla da genel sekreter vardı) her halde katılımı en aza indirgemek için bu yola başvurdu. Hangi yola mı? Her zamanki gibi hileye elbette. Karakterinin ayrılmaz bir parçası olan Şark kurnazlığına. Siz buna ince ayar ya da usta politika da diyebilirsiniz. Amacım parti yönetimini, kendisiyle çok da yakın ilişkide

olmadığım genel sekreteri eleştirmek değil. Ama bu sıkıntımı dile getirmekten de kendimi alamadım. Gelelim parti konferansına. Hasret gidermenin de tam vaktiydi, her şeye rağmen birbirimizi özlemiştik ne de olsa.

Genel sekreterimiz Zeki Baştımar ve ben, Sabiha Sertel ile kızı Yıldız, Hayk Açıkgöz ve Fahri Erdinç, sonracığıma eski ve müstakbel genel sekreterimiz İ. Bilen (ki her şeyi bildiğinden bu adı kullanmaktadır, bir başka adı da S. (ya da Savaş) Üstüngel'dir, yani her işin üstesinden gelen anlamında, ve Nâzım Hikmet başta olmak üzere siyasi rakiplerinin kuyusunu kazmakta büyük deneyim sahibidir, bir zamanlar ajan provokatörlük ve likidatörlükle suçladıklarının Sibirya'ya sürülmelerine, Türk casusu ve polisin adamı diyerek ihbar ettiklerinin de gözden düşmelerine ön ayak olmuştur) zaten Leipzig'deydik; Nâzım Hikmet ile Vartan İhmalyan Moskova'dan, Bilâl Şen Bulgaristan'dan, Gün Benderli (Togay) Macaristan'dan gelmişlerdi. Bir de ressam katılmıştı aramıza: Abidin Dino. O da Paris treninden iner inmez yolda kaybolmuş, bir süre bozulan tramvayda mahsur kaldıktan sonra pürtelaş parti otelindeki toplantı salonuna kırmızı atkısı ve yeşil parkasıyla fiyakalı bir giriş yapmıştı. Teşrif edenler arasında başka kimseyi anımsamıyorum. Dino'nun zuhuruyla kadro tamamlanmıştı, konferans başlayabilirdi artık.

Önce genel sekreter söz aldı. Hepimizin merakla beklediği son durumun Marksist-Leninist analizini yapması gerekirken parti içindeki kişisel çekişmeleri, Reşat Fuat Baraner'le nasıl kanlı bıçaklı olduklarını anlattı. Baraner'in ne likidatörlüğünü bıraktı ne de oportünistliğini. Tipik bir provokatörle atipik bir revizyonistte olması gereken özellikleri de tanımlandıktan sonra bütün bu hastalıkların, goşizm başta olmak üzere, ancak Leninist anlayışla ve çelik disipline uyarak tasfiye edilebileceğini söyledi. Derken eski defterleri açmaya, eski yaraları deşmeye geldi sıra. Baştımar yoldaş siyasi mücadelesi boyunca bir türlü tımar edemediği komünist müsveddelerinin kirli çamaşırlarını bir bir ortaya döktü. Söz meclisten dışarı olduğu için biz de rahat bir nefes aldık. Tam konuşmasını bitirmek üzereydi ki, hızını alamayıp Nâzım Hikmet'e de yüklendi. Buna en çok ben sevindim ama belli etmedim. Herkes ağzı bir karış açık dinliyordu. Yalnızca Nâzım'dı durmadan not alan ya da bir şeyler yazarmış gibi görünen. Bir ara başını önündeki kâğıtlardan kaldırıp bana baktı ve göz kırptı. Doğrusu bu tuhaf hareketine bir anlam veremedim. Ne demek istiyorsun yani? gibisinden bir işaret yapınca, bir kâğıda bir şeyler karaladıktan sonra katlayıp yanında oturan Vartan İhmalyan aracılığıyla bana gönderdi. Açıp baktım. "Ne sağcıyız ne solcu / Futbolcuyuz futbolcu!" yazıyordu. Uyak yerli yerinde ve tamdı ama büyük çabalar ve fedakârlıklar sonunda toplayabildiğimiz parti konferansıyla dalga geçmek de kimsenin haddi değildi. Kendisine biraz ciddi olması için uyarıda bulunmak üzere yanına gittiğimde bir de ne göreyim. Not falan aldığı yokmuş. Sabahtan beri konferansa katılanların kara kalem portrelerini çiziyormuş meğer. Benden başlamış, tombul yanaklarımla kıvır kıvır saçlarımı, dalgın bakışlarımla dolgun dudaklarımı çizdikten, ağzıma Rönesans tablolarındaki meleklerinkine benzer bir flüt, omuzlarıma da iki kanat tutuşturduktan sonra genel sekreterimiz Zeki'yi, en yağışlı havalarda bile (ki nisanda Leipzig'de bahar yağmurları yağar) yüzünden eksik etmediği siyah güneş gözlükleriyle zürafa, İ. Bilen'iyse elinde tırpanla Azrail suretinde resmetmiş, iki bayan yoldaşın portrelerine gelince, onları ne suretinde çizdiğini burada yazmama terbiyem izin vermeyeceğinden raporuma son veriyorum.

Şeytan

"Sevdalandım altmışıma yakın"

Moskova'ya yerleştikten sonra kendisine kent merkezinde dayalı döşeli bir daire ve Peredelkino'da yine dayalı döşeli bir daçayla, araba ve şoför tahsis edilen Nâzım Hikmet bu elverişli koşullara rağmen rahat durmadı. Bu kez de başka bir bela sardı başına. Âşık oldu. Hem de altmışına merdiven dayamışken. Hem de sırılsıklam. Bunu beklemiyordum açıkçası. Başından bunca serancam geçmiş, ne vartalar atlatmış, hapislerde yatmış, nice kadını ağlatmış üstadın kendinden otuz yaş küçük, üstelik evli ve bir kız çocuk annesi Vera Tulyakova'ya böylesine ümitsiz, dengesiz, neredeyse çılgınca tutulması gözünün ondan başkasını görmemesi, kocasını boşayıp onunla evlenmesi için ağlayıp yalvarması, Darülbedayi oyuncuları gibi ayaklarına kapanması hepimizi şaşırttı.

"Sen" diyordu Vera'ya, "benimle evlen. Nasıl olsa az bir ömrüm kaldı. Sonra dilediğin gibi yaşarsın." Her türlü çareye, intihar da dahil her türlü şantaja başvuruyordu kızı razı etmek için. Kız da bir şeye benzese bari. Beyaz tenli, kalın dudaklı, mısır püskülü gibi bir şeydi. Balık eti kıvamında, tazecik bir Rus. Bacakları kalınca, göğüsleri küçüktü. Neden mi yazıyorum bu ayrıntıları? Mielke yoldaş beni kabul etme lütfunda bulunduğunda tüm ayrıntıların önemli olduğunu söylediği için. Bir de fotoğraflara aldanmayasınız diye. Şairle kızın beraberliklerini yakından izlediğinizi, gizlice fotoğraflarını çektirdiğinizi, hatta telefon konuşmalarını kaydettirdiğinizi biliyorum. Ama bilmediğiniz, en gelişmiş aygıtlarla bile izleyemeyeceğiniz şeyler de var: Nâzım'ın bir ağabey, kimi kez de bir sırdaş olarak bana anlattıkları. Dinlenildiğini bildiği için kulağıma fısıldadıkları.

Vera'yla tanışıp ona âşık olduktan sonra çıldırdı. Zaten iki dirhem bir çekirdek giyinirken işi daha da ileriye götürdü. Artık nereden buluyorsa kolalı beyaz gömlek giyip papyon takıyor, siyah takım elbiseyi kimi zaman çok şık spor giysilerle değiştiriyor, saçlarını boyuyor, dişprotezini belli etmemek için elinden geleni yapıyordu. Vera'nın çalıştığı Soyuzmultifilm'e telefon ediyordu her gün. Ama öyle bir iki kez değil, saatte bir.

Yaşlanmıştı. Hapishane yılları, yalnızlık ve tütün, bir de ayrılık ve hasret sağlığının canına okumuştu. Elinde kocaman lekeler oluşmuştu. Yorgun görünüyordu. Bir yığın ilaç yutuyordu her gün ve perhiz yemekleri yiyordu. Ama koyu mavi gözleri ışıl ışıldı hâlâ. Öylesine sıcak, o kadar içten bakıyorlardı ki, etkilenmemek mümkün değildi. İki kez enfarktüs geçirmişti, yüreği tekliyordu eski bir motor gibi. Ne var ki o aldırmıyordu. Umurunda bile değildi "Angina Pektoris". Bu teşhis konulduğunda Bursa Hapishanesi'nden, "Yarısı burdaysa kalbimin / yarısı Çin'dedir doktor. / Sarınehre doğru akan / ordunun içindedir" diye seslenmişti doktoruna. Şimdiyse davası uğruna değil abayı yaktığı bir kadın için ölümü göze alıyordu. Varsın çatlasındı yüreği. Heyecanlanmamak, hasret çekmemek, âşık olup sürünmemek elinde değildi. Sağlığını tam yedi yıl birlikte yaşadığı ama tek bir şiirini dahi adamadığı, hadi ondan da vazgeçtim, Vera'ya âşık olduktan sonra koynuna bile girmediği Dr. Galina'ya teslim etmişti. İşin doğrusu bu ufak tefek, esmer kadın sayesinde ölümden kurtulmuştu. Hayatını, böyle ortalıkta şık şıkırdım dolaşıp Vera'ya ilanı aşk etmesini, leyleği havada görmüşçesine bir kentten ötekine, bir ülkeden bir başkasına gidip gelmesini ona borçluydu. Galina yalnızca doktoru değil hastabakıcısı, dert

ve yatak ortağıydı âşık olana kadar. Bu fedakâr kadını, benzerine dünyada az rastlanır bir vefasızlıkla silkip atmasına ne buyrulur? Neyse, sözü uzattım galiba. Amacım, daha doğrusu görevim, Nâzım Hikmet'i suçlamak değil. Yargılamak da değil. Ben onun günah meleği değilim, bir zamanlar Melek mahlasıyla makaleler yazmış olsam da. Yargıcı hiç değilim. Hem kelin merhemi olsaydı önce kendi başına sürerdi. Ben yalnızca onun Vera'yla ilişkisini bana anlattığı ve gözlemleyebildiğim kadarıyla bilginize sunmak istiyorum.

Bir gece Peredelkino'dan telefon ederek iki elim kanda olsa gelmemi istedi. Kalkıp gittim. Hava karlıydı. Kayınların arasından sapsarı pencereler görünüyordu. Beni kapıda karşıladı. Arabanın gürültüsünü duyar duymaz köpeği Şeytan da kulübesinden dışarıya fırlamıştı. Beni tanıyınca yatıştı, her zaman yaptığı gibi üzerime tırmanıp oramı buramı yalamaya başladı. Ne de olsa adaştık. Ama Şeytan imzasıyla yazdığım bu raporlar bir zamanlar Melek takma adıyla yazdığım makalelere bir tür naziredir, yoksa Nâzım Hikmet'in köpeğini pek sevdiğim söylenemez. Zaten o da bunu sezmiş olmalı ki, bir fırsatını bulup beni ısırmaya kalktı. Sahibi azarlayınca yatıştı neyse ki.

Nâzım Hikmet'le birlikte dar ve ahşap merdivenden yukarıya, terasa çıktık. Burayı büyükçe bir odaya dönüştürmüştü şair. Daçanın yedi odası yetmiyormuş gibi terası da yaşama alanına katmıştı. En güzel günlerini hapiste, dört duvar arasında geçirdiği için bunu çok görmedim ona. Ne var ki eşya, tablo ve kitap bolluğundan biraz tedirgin oldum. Döşeme ve duvarlar parlak sarıya boyanmıştı. Bozkırda harman yerindeydiniz sanki, tavana kırmızı biber, mısır koçanı, soğan sarmısak demetleri asılıydı. Duvarlar boydan boya tablolarla kaplıydı. Aralarında şairin adlarını bilmediğim, kim olduklarını üsluplarından da çıkaramadığım yabancı ressamlar tarafından yapılmış portreleri de vardı. Birinde demir parmaklıklar ardından bakıyordu, uzak bir yalnızlık inmişti gözlerine. Kederliydi. Fondaki kırmızı çiçek dikkatimi çekti. Diğer portrelerinde de vardı bu çiçek ama her defasında başka biçimde çizilmişti. Yalnızca tablolar değil kitaplar da tavana dek doldurmuştu rafları. Dünyanın dört bir yanından gönderilmiş biblolar, çamurdan oyuncaklar, matriyoşkalar büfenin üzerine ve içine kurşun askerler gibi dizilmişlerdi.

Özenle düzenlenmiş, sahih olmasına çalışılmış, ne var ki bu ortamda aykırı duran eşyalarla dolu bir Türk köşesi de vardı. Bir servi sandık mesela, içi kimbilir nelerle dolu, belki de gizli notlar, özel mektuplarla... Minder pöstekilerle kaplı, ne işe yaradığı meçhul – her halde abdest almaya değil– bir ibrik, yanında pırıl pırıl bir bakır leğen ve kilimler. Baktıkça yaylada hissediyor insan kendini, yayılan davarın sütünden, kaynayan pınarın suyundan içesi geliyor. Zümrüt yeşili çayırlar göveriyor kilimlerde, çiçekler açıyor. Sonra kuş motifli tahta kaşıklar, her biri kepçe kadar, çorba içmek için değil elbette, Konya kaşık havası oynamak için de değil, süs olsun diye. Tahta kaşık olunca çini kâse de olmalı, mangal da. Her ikisi de, sedef kakmalı bir çift nalın ve nargileyle birlikte vardılar. Türk köşesinde mutlaka bulunmaları gerektiği için "hazır" ve "nazır"dılar. Neyse ki bütün bu folklorik eşya kalabalığının ortasında Mustafa Suphi ve iki yoldaşının portreleri de ilk bakışta göze çarpıyordu. Ama yalnızca burada değil evin hiçbir yerinde ne Stalin'in ne de Lenin'in portrelerini göremediğimi belirtmeliyim. Hacivat'la Karagöz'ün deve derisinden kesilip cama asılmış figürleri bile vardı da, sosyalizmin büyüklerinden hiçbirinin, ne Marx ne Engels, ne de diğerlerinin portreleri yoktu.

Bir süre konuşmadan oturduk. Beni siyasi bir nedenle çağırdığını sanıyordum. Neden sonra:

– Biliyor musun, dedi, karanlıktan korkuyorum. Onun için yaktım bütün ışıkları.

– İsabet olmuş, diye karşılık verdim, şenlenmiş ortalık. Bir de şu resim ve tablo kalabalığını azaltsanız.

– Bak işte o olmaz. Sen de hapis yattın bilirsin. Çıplak duvarları seyrettim yıllarca. Artık gözlerim bayram etsin istiyorum.

Ona hak verdim. Yine de, böyle yüklüyken duvarlar daha fazla üzerime geliyor gibiydi. Bunu Nâzım'a söylemedim. Balıkesir'de, Asmalımescit'te, sahte kimlikle kaldığım otel odalarında neler hissettiğimi de. O bir şiirinde "düşman memleketi" diye nitelemişti otel odalarını. Bence yalnızca otel odaları değil Duvar'ın ötesinde her yer düşman memleketidir. Sırası gelmişken kendimi burada evimdeymiş gibi rahat hissettiğimi de belirteyim.

Dışarda kar başladı. Lapa lapa yağıyordu, ipek gibi, yumuşacık, içerisi sıcaktı. Camlar buğulandı derken, kar da kayınlar da görünmez oldu. Kapalı bir dünyada baş başaydık. Yerinde duramıyor, masadan pencere kenarına, oradan kitaplığa bir gidip bir geliyordu. Fokurdayan semaverden çay koydu, bir sigara yaktı sonra. Bana da bir tane verdi.

– Biliyor musun, bir teki bile ölümdür benim için.

– İçmeyin öyleyse üstat.

– Nasıl içmem. Yüreğim böyle kan ağlarken.

Sigarasını yaktım. Birden ağlamaya başladı. Hem de hüngür hüngür. Onu ilk kez böyle savunmasız, kendini koyuvermiş, bu kadar perişan görüyordum. Ankara Cezaevi'nde o zamanki karısı Piraye'ye hitaben yazdığı ama ilk bana okuduğu dizeler geldi aklıma: "Ve tıpkı o eski / acıklı hikâyelerdeki / yalnayak, karlı yollara düşmüş, yetim bir çocuk gibi bu yürek / mavi gözleri ıslak / kırmızı, küçücük burnunu çekerek / senin bağrına sokulmak istiyor." Aradan yıllar geçmemiş, böyle dünyanın dört bir yanına savrulmamıştık sanki. Peredelkino'da değil Askeri Cezaevi'nde yine başbaşaydık. Hayat önümüzdeydi. İkimiz de gençtik daha. Hatta ben çiçeği burnunda bir Harp Okulu öğrencisiydim, o ise deneyimli, duygulu, büyük bir şair. Ona âşıktım. Bu itirafım hoşunuza gitmeyebilir, zaten Mielke yoldaş uyarmıştı beni. Doğrusu Nâzım Hikmet'i o zamanlar platonik bir aşkla seviyordum, şimdi külahları değiştik biliyorsunuz. Sevda bahsinde ben ona değil o bana muhtaç duruma düştü. Her neyse, çizmeyi aştım sanırım, asıl konuya döneyim. Birden duygulandım eski günleri anımsayınca. Yaşlanıyor muyum nedir! Gelelim Nâzım ile Vera'ya.

Ona yatıştırıcı sözler söyledim, aklımca avutmaya bile yeltendim. "Rezili rüsva oldum," diyordu, "sen beni anlarsın!" Tam adamını bulmuştu. Değil bir kadın için, annemin ölümünde bile gözyaşı dökmemiştim. "Bırak Allah aşkına, kocaman adamsın!" demek geldi içimden ama cesaret edip de bunu ona söyleyemedim.

– İyice kaptırdım kendimi, dedi, onu görmeden yapamıyorum. Her gün telefon ediyorum iş yerine, çiçekler, pastalar gönderiyorum. Bir defasında kavanozlar dolusu turşu bile gönderdim gözüne girebilmek için.

– Aşkolsun üstat. Genç bir kadının hıyar turşusuyla elde edildiği nerede görülmüş!

– Öyle deme. Vera'nın hıyar turşusunu sevdiğini arkadaşlarından duydum.

– O zaman başka, dedim. Siz üzülmeyin üstat. Turşu işe yaramadıysa başka şey buluruz.

Gözlerimin içine saf saf baktı. Nasıl da deliciydi bakışları, masmavi, sıcacık. Yaz gecesinde parıldayan yıldızlar gibi. Kar dinmiş, hava açmıştı dışarda. Dolunay ortalığı ışığa boğmuştu.

– Bak gördün mü, diye mırıldandı, mehtabı hiç sevmem ama ay bu gece bir başka parıldıyor.

Önerime inanmışa benziyordu.

– Sahi, yapar mısın? dedi.

– Elbette üstat, hiç lafı mı olur. Yeter ki siz emredin.

O an acıdım Nâzım'a, kollarıma alıp avutmak istedim. Oysa babam yaşındaydı. Avutulması gereken biri varsa o da bendim. Annemden hep dayak yemiştim çocukluğumda, babam bildiğim bahçıvanın kucağında az ağlamamıştım. Ama bahçıvan çok yaşamadı, öldü, biliyorsunuz. Bu sırrı sizden saklayamam artık, gerçek babamı

tanımadığımı mutlaka siz de bilmelisiniz, yani "piç" olduğumu, evet "piç"im ve avutulmaya benim de ihtiyacım var.

Nâzım:

– Çok denedim ama olmadı, diye devam etti, bu kızı unutmak için Moskova'dan uzaklaştım, uzun yolculuklara çıktım, başka kadınlarda aradım teselliyi, ne var ki her defasında hasretinden kahrolarak geri döndüm.

– Kendinizi üzmeyin boş yere.

– Nasıl yani, kocasından ayırıp benimle evlenmesini nasıl sağlayacaksın?

– Onu bana bırakın. Akıl akıldan üstündür.

– Öyleyse kutlayalım bunu.

Aşağıya indik. Beni konuk odasına aldı. Mutfaktan bir şişe rakı getirip açtı. Kadehleri tokuşturduk.

– Mutluluğunuza üstat! dedim.

– Vera'ya! dedi, başımın belasına!

– Hem de püsküllü bela!

– Ağzına sağlık evlat! Vera'm mısır püskülüne benzer.

– Öyleyse Vera'ya!

Rakıdan bir yudum, sonra bir yudum daha aldı. Yüzünü buruşturup "Mezesiz de içilmiyor ki bu meret" diye söylendi.

– Canınız beyaz peynir mi çekti yoksa? diye sordum.

– Bak evladım, dedi, bu meretin yanında önce beyaz peynir olmalı, sonra çiroz. Mevsimine göre can erik ya da Çengelköy hıyarı, öyle körpecik, tombulca, sonra efendim Kalamata zeytini, mümkünse sarmısaklı yoğurtlu biber patlıcan kızartması, lakerda, fava, çiğ köfte, daha sayayım mı, Arnavut ciğeri, evet neden olmasın, Arnavut ciğeri de ister elbette ve turşu.

– Vera'nın sevdiği turşudan.

– Evet, onun sevdiği hıyar turşusundan.

– Anladım üstat ama heyhat! Güzel Moskova'mızda hiçbiri yok bunların.

– Güzel Moskova'mızda ha? Doğru, güzeldir şehrimiz. On dokuzumda buradaydım, altmışa merdiven dayadıktan sonra da burada, rüyalarımın beyaz şehrindeyim. O zaman da bomboştu mağazalar, vitrinler tamtakırdı, şimdi de öyle.

Ağzından baklayı çıkarmıştı sonunda. Onu bir kapitalist gibi konuşturmayı başarmıştım.

– Ne gam üstat, dedim, siz nasılsa Avrupa'dan giyiniyorsunuz. Macar şarabından votkaya, Ermeni konyağına dolap içki dolu.

– Evet öyle ama, şu zıkkıma eşlik edecek bir tek meze yok işte. Yok oğlu yok! Ne Moskova'da, ne burda Peredelkino'da. Hem sana bir şey söyleyeyim mi, Avrupa'dan giyinmekle yetinsem yine iyi. Buradan az ötede oturan komşum ve dostum Pasternak var ya, onun kitabını da Stockholm'den aldım.

– Hangi kitabını?

– Doktor Jivago'yu canım. Moskova kitapçılarında satılmıyor.

– Okudunuz mu peki?

– Hemen okudum, pek can sıkıcı buldum. Ama içindeki şiirler güzel. Bana sorarsan Pasternak, Nobel almış da olsa, iyi bir romancı değil ama iyi bir şair.

– Haklısınız üstat, diye onayladım.

Pasternak'ın romancılığını övseydi daha iyi olurdu tabii. Rejim düşmanı bir yazara yarı yarıya sahip çıkması da hiç yoktan iyidir, ama ne yazık ki bu konuda ağzından daha fazla laf alamadım. Son zamanlarda yalnızca bazı sanatçılara, özellikle de muhalif ve soyut ressamlara uygulanan baskıyı eleştirdiğini, tablolarını satın alarak bir bakıma onları desteklediğini sanıyordum. O gece, alttan alta, hatta diyebilirim ki gizliden gizliye devletin iktisat politikalarını, beş yıllık planı da eleştirmeye başladığını anladım. Ve tabii ki tepki göstermedim. Bıraktım konuşsun, gönlünce döksün içini.

– Biliyor musun evlat, diye sürdürdü yakınmayı, karnım tok sırtım pek çok şükür, ama yine de bir şey eksik hayatımda.

– Bir kadın yani.

– Evet ama herhangi bir kadın değil, Vera. İlle de o. Vera'sız geçen her gün bir cehennem. Üstelik deli gibi kıskanıyorum. Yalnızca kocasından değil herkesten. Kızından bile.

– Kızından da mı?

– Yanlış anlama. Çocukları severim oldum bittim ama âşık olduğum kadınları onlarla paylaşmaktan hoşlanmam. Benim Memet'i bile anasından kıskandığım olmuştur.

– Doğru değil bu üstat! Memet'i ne kadar sevdiğiniz ona yazdığınız şiirlerden belli.

– Onlar şiir evladım. Ne demiş ustalarımız? "İnanma ki şair sözü elbette yalandır" dememişler mi?

Bana "evladım" diye hitap etmesi, ta içime, varlığımın derinliğine kadar işliyordu. Kollarında ağlamak isteği uyandırıyordu. Vera yerine bana sarılsa diye geçirdim içimden, alıp bağrına bassa, bir daha hiç ayrılmasak.

Konuk odasında da duvarlar tablolarla kaplıydı. Abidin Dino'nun "Türk Çocuğu"nu tanıdım. Picasso'nun, Yuri Vasiliyev'in tablolarını da. Tavandan içi saman doldurulmuş bir domuz yavrusu sarkıyordu. Nerden geldiğini sorduğumda Pablo Neruda'nın armağanı olduğunu söyledi. Bu ayrıntıları, Mielke yoldaşın uyarısı doğrultusunda, Nâzım Hikmet'in kimlerle dost olduğunu, kimlerden hediye aldığını bilmeniz için yazıyorum. İki kadehten sonra iyice açılmış, neşesi yerine gelmişti. "Oldu bu iş," diyordu, "ne yap et Vera'yı getir bana!" Güçlü biri değildim belki ama genç bir kadını, kendisinden yaşça çok büyük de olsa, hatta bir ayağı mezarda da olsa, ünlü bir erkeğe nasıl yamayacağımı biliyordum. Ve başardım imkânsızı.

Yaz gelene kadar Vera'yla ahbaplığı ilerlettim. Onu kendime özgü ve burada açıklamayı gereksiz bulduğum bir yöntemle Nâzım'a bağladım. Büyü yapmadım, hayır, gözdağı verdim yalnızca. Siz ne demek istediğimi anlarsınız. Böylece Nâzım'ın hem sevgisini hem güvenini kazandım. Vera kocası ve küçük kızıyla birlikte Kafkasya'da Arhipo Osipovka'ya tatile gittiğinde, Nâzım'ı da alıp peşlerine düştüm. Gördüğüm kadarıyla kocası bilmiyordu ilişkilerini ya da bilmezden geliyordu. Nâzım, Prag'dan, Stockholm'den, Leipzig'den, Doğu Berlin'den yığınla aşk mektubu göndermişti Vera'ya, bir saniye bile onu düşünmeden yapamadığını, onsuz yaşayamayacağını yazmış, tutkuyla dolu dizeler karalamış, cehennemin, eğer varsa, Vera'sız yaşamaktan başka bir şey olamayacağında karar kılmıştı. Kocasının –o uysal, kendi halindeki iyi insanın– yanında süt dökmüş kediye dönüyor, gözlerinin içine baka baka yalan söylüyor, karısını elinden almak için başvurduğu dolaplardan utanmıyordu. Sonunda kurtuldu bu ikiyüzlü hayattan. Sayemde huzura değilse bile Vera'sına kavuştu. Ona hayatı zehir edecek püsküllü belasına.

Ama hiç de kolay olmadı vuslat. Her şey Galina'nın kontrolündeydi. Kuş uçurtmuyordu doktor. Nâzım'ın üstüne titremekle kalmıyor, bizim askeriyede sıkça kullanılan bir deyimle söylemem gerekirse, onu gece gündüz koruyup kolluyordu. Evin anahtarları gardiyan gibi beline asılıydı. Nâzım'ın yalnızca elektrokardiyogramları değil pasaportu da ondaydı. Gelen gideni denetleme yetkisi de. Şoför ve bahçıvan emrindeydiler. Her sabah kapıyı

çalan postacı da. Münevver'e yazılacak mektuplara o karar veriyordu. Daçadaki kuşlarla balıklara, Şeytan'dan sonra edindikleri köpeklere onun hükmü geçiyordu, Nâzım'a da. İlaçlarını vaktinde alması, terlememesi, çok sevdiği Bahriye fanilesini kışın da giyip üşütmemesi, başında kalpak ayağında keçe çizmeler kayın ormanında yürürken nezle olmaması için elinden geleni yapıyordu. Tehlikeli ilişkilerden uzak durması için de. Nasılsa Vera'dan kuşkulanmamış, bu genç kadını, sevdiği yaşlı adamın çevresinden uzaklaştırmamakla hayatının en büyük hatasını yapmıştı.

Galina'yı atlatmak da kolay olmadı. Nâzım bu iş için yakın dostu Ekber Babayev'i soktu devreye. Şairin daçadan kaçışını birlikte planladılar. Ben de onlara yardımcı oldum. Olmak zorundaydım, çünkü en başından beri boka bulaşmıştım bir kere. Ve ne yalan söyleyeyim, bundan müthiş keyif alıyordum. Vera'yı kocasına haber vermeden evinden alıp Nâzım'la buluşacağı yere getirmek de bana düşmüştü demek istiyorum.

Bir gece her şey olağan seyrindeyken, yani Nâzım pijamalarını giyip alt kattaki sedire uzanmış o külüstür radyosuyla Türkiye haberlerini dinliyor, Galina da mutfakta yemek hazırlıyorken, Babayev yavaşça pencereyi tıklattı. Nâzım sessizce kalktı yerinden, radyonun sesini yükselttikten sonra son bir kez çok sevdiği daçasına baktı. Pişman değildi. Her şeyi mutfaktaki kadına bırakıyordu. Babayev'le birlikte pencereden sıvışıp onları bekleyen arabaya bindiğinde üzerinde pijama, ayağında Galina'nın hediyesi terlikler vardı. Kalbindeyse yeni bir heyecan. El bombası gibi patlayabilirdi mutluluktan.

Her şeyi geride bırakıp kayıplara karıştı. Kendi evinden kaçıp gitti böylece, rahat battı demeye dilim varmıyor ama, galiba öyle oldu. Şimdi düşünüyorum da, bu kurnazlığı, bunca hüneri hapishaneden kaçmak için gösterseydi belki her şey düzelirdi. Onu, savaşın en kritik günlerinde parti olarak hapisten kaçırmayı bile düşünmüş, ne var ki müdür Tahsin Bey'in başı belaya girer diye planımızı uygulamaktan son anda vazgeçmiştik. Tahsin bey de, en az Nâzım kadar lazımdı bize. Almanlar'ın Türkiye'ye girmeleri durumunda hapishaneler komünistlerle dolacağından işimize yarayabilirdi.

Vera sabırsızlanmaya başlamıştı. Ben de, açıkçası, başlarına bir şey geldiğini düşünüyordum. Buluşmaya bir saat geç geldiler. Nâzım pijamalarıylaydı hâlâ. Ona yanımda getirdiğim giysileri kendi elimle giydirince yakışıklı bir damada benzedi. Vera'yı kaparcasına aldı kolumdan. Kislovodsk trenine son anda yetişebildiler.

Dönüşte Vera kocasından ayrılıp Nâzım'la evlendi. Doktor Galina da düğün hediyesi olarak onlara şu telgrafı çekti: "Allah ikinizin de belasını versin!" Burada "Allah" kelimesini ben kullanıyorum, yoksa o herhalde Rusçada benzer anlama gelen başka bir deyim kullanmıştır. Aldatılan kocaysa hiçbir şey demedi. Kutsal Kitap'ta açıp bakın. Elinizin altında yoksa –ki sanıyorum yoktur– mutlaka arayıp bulun. "Ve o hiçbir şey demedi" cümlesinden sonra gelen bölümü okuyun. Ne demek istediğimi anlarsınız.

Şeytan

"Ölsene dedi bana"

Partimizin Dış Bürosu sayenizde Berlin'e geldikten ve radyomuz Leipzig'den yayın yapmaya başladıktan sonra genel sekreterimizin deyimiyle "Bizim Oğlan" buralara çok sık gelir oldu. Ya parti evinde ya da Astoria Oteli'nde kalıyor, tramvay beklerken kederlenip İstanbul'u düşünüyor, kendi ağzından söylemem gerekirse "şıpıdık terlikle dolaşan" genç kızlardan gözünü alamıyordu. Kimbilir, Moskova'da sıkılmaya başlamıştı belki, belki de Vera'yı unutmak, onunla yaşadığı sıkıntılardan, acılardan kurtulmak istiyordu. Partiyle ilişkisi, daha önceki raporlarımda da ayrıntılarıyla belirttiğim gibi hiçbir zaman tam anlamıyla düzelmemişti aslında, telafisi güç, hatta imkânsız yanlışlar yapmıştı çünkü. Kruçev yoldaşa yalvarıp yakarmalarına rağmen Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XXII. Kongre'sine davet edilmeyişi çok yerindeydi. Biz yine de bütün bu olup bitenleri yüzüne vurmaktan kaçınıyor, ondan dostluğumuzu esirgemiyorduk. Dünyaca tanınan bir şairdi ne de olsa, Barış Konseyi üyesiydi. Geçmişine bakılmadan Lenin Nişanı'yla ödüllendirilmek istenmiş, neyse ki her şeyi bilen İ. Bilen, nam-ı diğer Marat yoldaş son anda bunu engellemişti. Diyeceğim, her zaman işimize yarayabilirdi. Radyodaki konuşmaları parti çizgisinde kaldığı sürece yanlışlarına göz yumduk. Duygusal yaklaşımlarına, disiplinden uzak davranışlarına da ses çıkarmadık. Hatta bağrımıza taş basıp yeniden aramıza aldık. Komünist olduğunu söylüyor, nedenini kendince söyle açıklıyordu:

"Dünyada ne zaman kimse aç kalmayacak / korkmayacak kimse kimseden / emretmeyecek kimse kimseye / yermeyecek kimse kimseyi / umudunu çalmayacak kimse kimsenin? / İşte ben bu soruya karşılık verdiğim için komünistim."

İyi de parti kararlarını yerdiği oluyordu pekâlâ, ama bunu şiir ya da yazılarına yansıtmıyordu. Gençliğini, komünist harekete katılışını ve bir bakıma partimizin henüz emekleme dönemindeki eylemlerini anlattığı otobiyografik romanını Leipzig'de yazdı. Bir fırsatını bulup elyazmalarının fotoğraflarını çektim. Ama her defasında değiştiriyordu yazdıklarını, eleştirel bölümleri yırtıp atıyor, ben de ne yapacağımı şaşırıyordum. Sonunda dayanamayıp "Roman ne zaman bitecek üstat?" diye sordum. "Valla ben de bilmiyorum" diye karşılık verdi. Hepimizin bu romanı sabırsızlıkla beklediğimizi söyleyince de "Yazacak öyle çok şey var ki, çoğu içimde kalacağa benziyor. Partiyi küçük düşüremem" dedi. Fotoğraflarını çektiğim ve partimizi gerçekten de küçük düşüren bölümleri, yazarı tarafından çöp tenekesine atılmış da olsalar, ilginize sunmak isterdim ama bir gece benim haberim olmadan ortadan yok oluverdiler. Sonradan öğrendim ki arkadaşlar kâğıt kıtlığından dolayı fotokopilerin bir yüzünü kullanmışlar, öteki yüzündeki yazılara bakmamışlar bile. Ve işi bitince çöpe atmışlar. Bu kuyruklu yalana inanmadım elbette. Sanıyorum içimizden biri, benden önce davranarak bu belgeleri elinize ulaştırdı. Eğer öyleyse söz konusu belgelerin ışığında, şairin Stalin sağken yazdığı ve partimize adadığı şiirin çok gerisinde kaldığını görmüşsünüzdür. Yeri gelmişken o şiiri de, Nâzım'ın düne göre bugünkü duruşunu yansıtması açısından, sizlerle paylaşmak isterim:

"Türkiye Komünist Partisi / TKP'em benim, / Seni düşünüyorum. / Sen dünümüz, bugünümüz, yarınımızsın, / En büyük ustalığımız, en ince hünerimizsin. / Sen aklımız, yüreğimiz ve yumruğumuzsun. / Dünyada bir anılır şanlı soyun var; / Sen küçük kardeşisin Sovyet Komünist Partisi'nin / Mübarek alnındaki yara yerinle ve işçi bileklerinde zincir izleriyle göründün. / Yürüyorsun dimdik pırıl pırıl. / Ömrümde yalnız seninle ve senin saflarında olmakla övündüm."

Evet, saflarımıza yeniden katıldı ama bununla övündüğünü söylemesi hiç de inandırıcı değil. Bana sorarsanız Nâzım Hikmet ne partimize ne de geleceğine inanmıyor artık. Onun aklı fikri Moskova'daki genç karısında ve ölümde. Yakında öleceğini biliyor ve bir komüniste hiç de yakışmayan biçimde korkuyor ölümden.

"Bizim Radyo"da yaptığı yayınlarda parti görüşlerinin dışına çıkmadığını, Amerikan emperyalizmini ve onun uşağı Türk hükümetini yerden yere vurduğunu, hatta "ay-yıldızlı esir bayrağımız" diyecek kadar ileriye gittiğini, Türk halkına komünizmin nimetlerini bir bir sıralamakta en sivri militanımızla bile yarıştığını, ne Sovyetler'e ne de onun kardeş ülkelerine en küçük bir eleştiri yöneltmediğini siz de biliyorsunuz. Bu göstermelik konuşmaların bantları anında elinize ulaştırılıyor zaten. Ama bilmediğiniz başka şeyler de var ki, onları ancak size ben anlatabilirim. Nâzım'ın burada, sizin güvenceniz ve korumanız altında karıştırdığı haltları bilginize sunmak benim görevim.

Nâzım Hikmet bir yandan yukarda kısaca değindiğim ve bilginiz dahilindeki yararlı işleri yaparken, öte yandan genç kızlara sarkıntılık etmekten, affınıza sığınarak söylüyorum onlara "sulanmaktan" geri durmadı. Astoria Oteli'ndeki odasında yaptığım aramalar sırasında herkesten gizlediği ve sanıyorum yayımlansın diye değil de yalnızca içini dökmek için kaleme aldığı bazı "belden aşağı" şiirlerini buldum. Ortalıkta barış davasına hizmet ediyorum diye dolaşan bir komünist şairin nasıl olup da bu şiirleri yazabildiği dikkate şayandır. Yalnız dikkate mi? Edebi açıdan zayıflıkları bir yana, edebe de aykırıdır. Üstelik kendisinden otuz yaş küçük ve evli bir kadına sırılsıklam âşık olduğunu söyleyen bir adamın bu şiirleri nasıl yazabildiğine hâlâ akıl erdirebilmiş değilim. Bu tür şiirlerin, yayımlandıkları takdirde, yalnız gençliğe değil bizzat komünizme de zarar vereceklerini düşünüyorum. Mikrofilmlerini çektiğim bu şiirlerden bazılarını, ibret olsun diye görüşlerinize sunmaktan gurur, partimizin ahlak anlayışı adınaysa utanç duyuyorum.

"Bu dünyada ne çok güzel kadın var / kızlar hele. / Otelin balkonuna çık / seyret ihtiyar. / Bir yandan şiir döktür birbirinden aydınlık / bir yandan ölümle sohbet eyle".

"Leipzig'li kızların bacakları gayetle güzel / etekleri de gayetle kısa / ömrümün bu kadar gerilerde kaldığını görmezdim / Leipzig'li kızların bacakları böyle olmasa".

Bir keresinde bizzat tanık oldum. Astoria Oteli'nin lokantasında yemek yerken eliyle takma dişlerini düzeltti. Sonra da kâğıt peçeteye şu dizeleri karaladı:

"Astorya Lokantasında / bir garson kız vardı, / gümüş damlası gibi bir kız. / Yüklü, ağır tepsilerin üstünden gülümserdi bana / Yitirdiğim memleketin kızlarına benzerdi. Ama bilmem ki neden / gözlerinin altı çürürdü kimi kere."

Ömrünün gerilerde kaldığını söyleyen şairin Leipzig'den Moskova'ya döndükten sonra ölüm haberi de gecikmedi. Cenaze törenine ne yazık ki yetişemedim. Ben Moskova'ya vardığımda o Novodivitçiye mezarlığına çoktan gömülmüştü. Ama partimizi de yakından ilgilendiren miras paylaşımına katıldım. Eski karısı Münevver, on iki yaşındaki oğlu Memet'le Varşova'dan gelmişti. Yeni karısı Vera bir köşede hüngür hüngür ağlıyor, arada bir "Nâzım! Ah Nâzım!" diye feryat figan ediyordu. Doktoru ve eski sevgilisi Galina ise şairin vasiyetini sımsıkı elinde tutuyor, kimseye göstermiyordu. Yanına yaklaşıp elinden güçlükle kapabildim. İyi ki de öyle yaptım, çünkü Şair Baba babalığını yapmış, telif gelirlerinin yüzde yetmişini oğluna, geri kalanını partimize bırakmıştı. Vera'nın taziye ziyaretine gelenlerle uğraşacak hali olmadığı için onlarla ilgilenmek de bana düştü.

Akşama doğru herkes çekip gittiğinde genç dulu teselli etmek için yanında kaldım. Erkenden yatmak istediğini söyledi. Ve sanki ölen kocası değilmiş gibi hemen uyudu. Ben de rahatça evi karıştırma, şairin çalışma odasını, oradaki evrak-ı metrukesini gözden geçirme fırsatını buldum. Önemli gördüğüm belgelerin kopyalarını Vera'nın fotoğrafıyla birlikte gönderiyorum. Fotoğrafın yüzü değil arkası önemli. Şair nasıl yaşayıp neden öldüğünü kendi elyazısıyla o fotoğrafın arkasında belirtiyor çünkü. Belki okuyamazsınız diye yeniden yazıyorum:

VERA'YA

Gelsene dedi bana
Kalsana dedi bana
Gülsene dedi bana
Ölsene dedi bana
Geldim
Kaldım
Güldüm
Öldüm

Şeytan

Ali Albayrak

1

Anahtarı kilide sokar sokmaz söndü ışık, her yer karanlığa gömüldü. Hani ne derler kurşun sıksan delmez geceyi, ama anahtar yine de deliğe girer. Deliğe girer ama çekip çıkaramazsın kolayca, çileden çıkarsın da... Hâlâ alışamamıştı Berlin anahtarlarına. Adına *schliesszwangschlüssel* mi ne diyorlar, böyle dil olur mu –kilidin dili değil elbette, Alman'ın dili!– canı çıkmıştı öğrenene kadar, şimdi de anahtarı delikten çıkarmaya uğraşıyordu ama nafile! İçeriye girip kapıyı yeniden kilitlemek gerek anahtarı çıkarmak için. Hapiste yatmış adama yapılır mı bu? Alman aklı işte, geçen yüzyılın başından kalma, ille kendini güvende hissedecek, içerdeyken de dışardayken de kapı kilitli durmalı; anahtar deliğin içinde hâlâ, çek dur sabaha kadar, çıkaramazsın. Eskiden olsaydı onun da işine gelirdi. Eskiden, komünistken yani, yani gizlilik koşullarında güvenlik şartken.

Otomatik de anahtarı kilide sokar sokmaz sönmüştü, sırasıymış gibi. Ne yapacağını şaşırdı birden. Yersiz bir telaşa kapıldı. Her şeyin saat gibi işlediği bu kentte, ışığın böyle ansızın sönüvereceği kırk yıl düşünse aklına gelmezdi. Kırk yıl... Sahi kırk yıl oldu mu gerçekten. Oldu galiba, hatta daha da fazla, belki elli yıl. Yine karartma mı var yoksa? Sokak lambaları sökülmüş, pencere camları "kör perdeler"le kaplı bir İstanbul düştü aklına. Asmalımescit'te "tebdil-i hüviyet" sayesinde kiraladığı bekâr odasını düşündü. Göçük yatak, masa, hasır sandalyeler, duvarda askı ve bir ayna. Aynada sabahları kendi yüzü. Akşamları da öyle, hep kendi yüzü, dışarda bunca insan, bunca kadın, sırım gibi delikanlılar varken. Onların aynada görebileceği, alabileceği durumlar varken. Göçük yatakta kıllı sırtları ve pazularıyla. Ve ter içinde sabaha dek. Tahtakuruları da rahat vermez adama, ortalıkta fareler cirit atar. Tavanda örümcek ağları. Rum Madam ayda bir ya değiştirir çarşafları ya değiştirmez. Tünele yaklaşan mor camlı tramvayların kıvılcımları aydınlatır geceyi. Cadde-i Kebir'de ışıklar sönmüş, lambalara külahları geçirilmiştir. Karanlıkta yarasalar gibi süzülüp giden

otomobillerin farları laciverde gömülü. Köprü'den Boğaz'a son vapur köpük içinde kalkar, onun da projektörü boyalı. Hava pusludur, havada kışın hep böyle linyit ve yağmur kokusu olur. Az sonra Adalar'ın üzerinde çakan şimşekle lodos patlayacak. Ardından ya sağanak indirecek ya bir felaket gelecek.

Sirenler geceyi yırtar birazdan, bombardıman başlar. Ne bombardımanı, ne karartması, saçmalıyor işte. Hem Berlin'de mi İstanbul'da mı belli değil. Kendinin içinde, kimseyle paylaşamayacağı kendi geçmişinin dolambacında. Belki yeğeni Çelik'le paylaşırdı bunları ama o da öldü çoktan. Devrimci yiğitlerin arasına karıştı. Meleklerin... evet meleklerin ya, ne sandın? Hah hah hah! İçkiyi fazla kaçırırsan böyle olur, hem otomatik söner yarı yolda hem melekler görünür. Ve unutmak istediğin her şey, Kuleli Lisesi'ndeki Melek de dahil, yani çocukluğun, ilk gençliğin, hayatındaki "ilk"ler üzerine çullanır.

Unutmak... karartma gecelerini değil yalnızca, zaten geride kaldı o yıllar, karartma gecelerini İstanbul'da yaşadı Berlin'de değil, ne uçaklar bomba yağdırdı savaş boyunca ne uçaksavarlar ateş açtı, taş taş üstünde kalmazdı yoksa, Ayasofya'nın kubbesi çökerdi önce, sonra Süleymaniye'nin minareleri kalem gibi incecik kırılıverirlerdi ortadan, derken Galata Kulesi ve Köprüsü, düşünmesi bile korkunç. Bu arada Selimiye Kışlası'nın kuleleri de birbiri ardından yerle bir! Değerdi doğrusu, az insan çile çekmedi o lanetli binada, en başta Çelik ve arkadaşları, sonra gencecik insanlar, öğrenciler, işçiler, aydınlar, komünistler... Yok Sansaryan Hanı'ydı komünistlerin mekânı, tabutlukları... her neyse, Sansaryan Hanı da bombayı yediğinde gümbürdeyip giderdi ama öyle olmadı. İyi ki de öyle olmadı. İstanbul'da karartma geceleri tedbiri elden bırakmayan ordunun işiydi, Şair Baba'nın şiirlerini okudu diye Harp Okulu'ndan kovulmasaydı bir gün kurmay subayları arasında görev yapacağı ordunun. Her neyse, orduyu da karartmayı da unut şimdi, sirenlerin yırttığı geceyi de. Derin bir acı hissetti makatında, acıdan da beter bir yanma, korkunç bir yırtılma. "Anahtar yine de deliğe girer!" dediğini duyar gibi oldu o alaycı, pis sesin. Kan beynine hücum etti, gözü karardı, otomatiğin düğmesine uzanmak istedi bir an, sonra vazgeçti. Anahtarı kilidin içinde döndürüp güçlükle açtı kapıyı, itti, içeriye girdikten sonra koridorun ışığını yaktı. Ve anahtarı çıkarabilmek için kapıyı yeniden kilitledi.

Her şey bıraktığı gibi yerli yerindeydi. Askıda duran kasketleri, onların yanında yağmurluk ve şemsiye –bu karda kışta ne işe yararsa!–, örtüsü açık ayakkabı dolabının raflarında dizili kunduralar. İçerisi sıcaktı, izmarit kokuyordu. Bir de ter, çürük meyve, şarap. Ortalığa gelişigüzel bırakılmış şişelerin dibinden gelen ağır bir koku vardı. Uzun, dar koridor boyunca sendeleyerek yürüdü. Yatak odasının kapısı aralıktı. Girip yatağa uzanmayı geçirdi aklından, sonra salona geçti, içki dolabından viski şişesini alıp başına dikti, ilk yudumu bile bitiremeden koltuğa yığıldı kaldı.

* * *

Düşünde "Yenge, kaç yaşında bu çocuk?" diye soruyordu tanımadığı bir kadına. Boğaz kıyısında bir parktaydılar, Kuleli'nin oralarda bir yerde. Ağaçlar yapraklarını dökmüş, sonbahar güneşinde dünya kızıla kesmişti. Yalnızca ölü yapraklar değildi kırmızı parıltılar saçan, Boğaz'dan geçen gemilerin bayrakları da kızıldı, kadının saçları da. "Henüz on yedisinde" diye yanıtlıyordu kadın, sonra da yengesi oluveriyordu. Boğaz'a karşı bir banka oturmuşlar, martılarla balıkçı teknelerinin dansına seyir bakıyorlardı. Çocuk ekmek atıyordu denize. "On yedi aylık mı yani?" "Hayır, on yedi yıllık!" diyordu o tanımadığı kadın, yengesi değildi, olamazdı, saçları kızıldı çünkü, kıpkızıl. Denizin rengi gibi. Sahi ne tuhaf, Boğaz'ın mavisi de kızıla dönmüş, yaprakların rengini almıştı. "Neden yürümüyor öyleyse?" "Yürüyor ya, daha ne yapsın." Kadın öyle diyordu ama, çocuk onlara arkası dönük ayakta duruyordu. "Demek on yedi aylık ha! Daha dün emekliyordu, şimdi yürüyor işte."

Derken çocuğun bir heykel olabileceği geliyordu aklına, evet yürümüyordu, yürüyemezdi, çakılıp kalmıştı olduğu yere, martılara ekmek atan eli de öyle havada donup kalmıştı. "Bu bizim yeğen yahu! Çelik'in ta kendisi." "Ya sen ne sandıydın, tabii ki o" diyordu kadın, evet yengesiydi, bu kez gerçekten oydu, yengesi. "Ve Çeliğe Su Verildi". Bizim Çelik'le elbette, Boğaza da heykelini dikmişler işte, önce su verip sonra heykelini... Kesin dönüş yaptı ya, sonunda acı vatandan gelip ana vatana yerleşti ya, onun için buraya heykelini dikmişler, evet heykelini. "Ve Çeliğe Su Verildi"! Kafasında dönüp duruyordu bu cümle, aslında cümle de sayılmaz, bir kitap adıydı. Yıllar önce yutarcasına okumuştu. Şimdi durduk yerde yengesine anlatmanın âlemi yoktu tabii, kitabı değil, Çelik'e, biricik

yeğenine nasıl su verildiğini, ne de olsa kendi deneyiminden biliyordu, ona da su vermemişler miydi deyyuslar, yoldaşların tümünü suya boğmaya, suda boğmaya kalkmamışlar mıydı yıllar önce, evet kalkışmışlardı. "Çelik! Çelik! Sana da su verdiler mi yavrum? Yavrum!" diye bağırmaya başlıyordu. Yanında oturan kadın korkup telaşla uzaklaşıyordu, yerde kıpkızıldı yapraklar, gemiler de öyle kızıl bayraklarıyla Boğaz'da bir aşağı bir yukarı, nereye mi gidiyorlardı, işte oraya, ikinci vatana, proleter cennetine doğru dümen kırıyorlardı. Çelik, martılara ekmek atıyordu ama yürümüyor, yürüyemiyordu. Öyle çakılıp kalmıştı kıyıya, bir heykeldi ya da bir ağaç. Kalkıp da hiçbir yere gidemez, hareket edemezdi. Ama toprağın derinliğine giderdi kökleri. Topal Yunus'un cevizi gibi. Sırası mıydı şimdi Yunus'u anımsamanın, Şair Baba şiirini yazmıştı ya herhalde ondan böyle olur olmaz yerde ve zamanda anımsıyordu işte, düşte bile. Düşünde bir düş gördüğünün farkında mıydı? Çelik kıpırdayamazdı yerinden ama o bir gemiye atlayıp Lenin'in ülkesine gidebilirdi. Yine Çelik! Çelik! Çeliiiiik! diye bağırmak geliyordu içinden ama sesi çıkmıyordu. Sonra bir ses duyar gibi oldu, Çelik! diye bağırmıyordu hayır, kendi sesi de değildi, çıkmayan candan umut kesilmez, peki ya çıkmayan sesten. Ses çıkıyordu işte, giderek yükseliyordu, çalıp duruyordu kulağının zarını patlatırcasına. Telefonun sesiydi. Çalan telefon böldü uykusunu, düşten silkinip almaca uzandı, uyku sersemi "Alo!" diye bağırdı yine sesinin çıkmayacağını sanarak, avazı çıktığı kadar " Aloooo!"

– Alo buyrun. Ben Ali Albayrak.

– Bağırmanıza gerek yok, anladım, dedi bir kadın sesi. Apartman dairesi için aramıştım.

– Apartman mı, ne apartmanı? Haa sahi, evet satılık apartman katı... Adresi vereyim mi?

– Hayır istemez. Sabah sabah cinler başına üşüşmüş senin.

– Durun bir dakika, diyebildi, özür dilerim.

– Özürünü de istemem, katını da, pis Türk!

Almancayı Doğu aksanıyla konuşuyordu. Yoksa böyle işi ırkçılığa vurmazdı hemen. Tam okkalı bir küfür savuracaktı ki telefon kapandı. "Pis orospu!" diye bağırdı yine de, "Allah hepinizin belasını versin!" Biraz sakinleşir gibi oldu. Sabahın köründe ararlar hep, adını duyar duymaz da duraksarlar. Sanki Türkler kat sahibi olamazmış gibi. Mülkiyetin milliyetle ne ilgisi var! Belki de vardır kim bilir. Hayatı boyunca özel mülkiyete karşı çıkmakta haklıymış demek. Ne bir ağaç dikti şu rezil dünyada, ne başını sokacak bir evi olsun istedi. Oteller ne güne duruyor. Parti konutları, eş dost evleri, odalar, işçi yurtları ve hapishaneler. Neyse, hapishane günlerini unut şimdi. Zaten çok oldu, yıllar geçti üzerinden, yara kapandı. Çelik'e su verdiklerinde – bu su hikâyesi de nerden çıktı ya, düpedüz elektrik verdi deyyuslar çocuğa, ama su da verirler önce, cereyan daha iyi geçsin, her yanına yayılsın gövdenin, özellikle de hayalarda çaksın diye, penisin ucuna da verirler suyu elektrikle birlikte... Ona da böyle yapmamışlar mıydı? Hayır yapmamışlardı, çırılçıplak soyup ıslatmışlardı, ıslatmak ve kelime, boğmaya kalkmışlardı falakaya yatırmadan önce. Önceden, çok önceden, deve tellal pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, sonra ne mi oldu, babam düştü beşikten ben atladım eşikten, babam kaptı maşayı ben salladım... sahi ne sallamıştı ki? Babayı elbette, elini kolunu sallayacak hali yoktu ya, babafingoyu sallamıştı, babası bellediği bahçıvana.

Yumuşak başlı, uysal bir adamdı. Hak etmemişti bu terbiyesizliği. Annesi de bu sakin, kendi halindeki kocayı, Kandilli'deki yalının bahçıvanını hak etmemişti zaten. Ama paşababa öyle buyurmuştu, çocukken bilmiyordu bunu, paşayla büyükannenin baş başa verip annesini apar topar evlendirdiklerini nerden bilecek, daha dünyada bile yoktu. O yoktu dünya var iken. Varolup da ateş bacayı, düşman vatanı sarmış iken. Bahçıvan annesinden daha iyisine layıktı, daha güzeline, erdemlisine. Erdem de nerden çıktı şimdi? Olsa olsa bir ad olabilir bu Erdem, huy değil, karakter özelliği hiç değil. Zaten burda oturmuyor. Hem Erdem'le ne alıp veremediğin olabilir, tanımazsın etmezsin. Karşına çıksa hortlak sanırsın. Erdem hortlamış bu lanet yerde dolaşıyor da sen farkında değilsin. Odaları yokluyor birer birer, salona, koridora bakıyor ama kimseler yok. Ondan başka. Koltukta sızan "eski tüfek"ten başka.

Gittiler, hem de hiç dönmemecesine. Geldikleri gibi gittiler. Önce Çelik gitti, ona su ve elektrik verdiler. Dayanamadı öldü. Sonra Veli gitti, kardeşi, yani Çelik'in babası. O da çok geçmeden oğlunun yanına gömüldü. Bir yenge kaldı hayatta bir de Erdem. Ama Erdem'le değil hayatının hayaletleriyle yaşıyor burada, bu boş apartman katında. Katı satıp yengeye gönderecek parasını, yengenin orada, memlekette paraya ihtiyacı var çünkü, yenge zor durumda. Kendisi de kolay durumda sayılmaz ama nedeni farklı. Hayatında ne çok hayalet var! Çelik mesela, peşini bir an bırakmıyor. Şair Baba da öyle, ne alıp veremediği varsa. Var tabii, Çelik kadar olmasa bile onun da bir alıp veremediği var, biliyor bunu ama kendine itiraf etmekten çekiniyor. "İmtina" ediyor o yılların deyimiyle. Keşke bahçıvan değil de Şair Baba babalık etseydi ona, babası Nâzım Hikmet olsaydı. Olabilseydi. Bahçıvan da gerçek babası değilmiş ya, o bu yalanla büyüdü. "Ali Veli, bir de ondan evveli, oğlum, anan koca yüzü mü gördü!" diyordu bir kadın kaç kocaya vardın diye sorulduğunda, hayal meyal anımsıyor şimdi, bir başka düşteydi galiba, yok düş değil düpedüz şakaydı, eşek şakası. Yıllar sonra bu şakayı nasıl yapabilmişti zavallı annesine. Zavallı mı? Hadi canım sen de! Neyse her şey geldi geçti işte, hayat bir hayal oldu, hayatına girenler hayalet. Hayatının hayaletleriyle yaşıyor bu satılık katta. Sahi, Erdem diye birini tanımadı, erdem hiç olmadı hayatında, annesi de "erdemsizdi", öyle olduğunu öğrenmişti kendi ağzından, uğursuz bir İstanbul sabahında. Yıllar sonra adam olduğunda, daha doğrusu ne adam ne bir baltaya sap olamayıp komünist olduğunda. Komünist olup da işkence gördükten, içerde yattıktan, sürgünde kaldıktan, erke Duvar'ın öte yanında el koyulduktan sonra, o değilse bile onun safındakiler erke el koyup komünizmi getirdikten sonra öğrenmişti acı gerçeği. Annesi erdemsiz bir kadınmış meğer, bu ne demekse. Artık ne Erdem kaldı ne komünizm, pek arayan soran yok onları, "eski tüfekleri" de.

Saçmalamaya başladı yine. İçkiyi fazla kaçırırsan ertesi gün kafanı toparlayamazsın böyle, sızıp kalırsın bir koltukta. Ne kardeşinin evine müşteri bulursun ne bir boka yararsın. Bir baltaya sap olursun, diye düşünmeliydi belki. Öyle ya, değil bir baltaya sap olmak, işçi sınıfına önder olmaya bile kalkıştı bir zamanlar. Doğru, önceden, çok öncedendi. Yine deve tellal pire berber diye zırvalamaya başlamak üzereyken bir ağırlık çöktü üzerine. Yerinden kalkıp yatak odasına geçti, giysilerini çıkarmadan sırt üstü uzandı yatağa. Kendini, hani ne derler, Morpheus'un kollarına mı,

galiba öyle bir şey işte, kendini uykunun kollarına bıraktı. Bu kez öyle yılan uykusunun da değil, derinden gelen, alıp götüren uykunun, sanki dün gece parça bölük hayatını anlattığı kadının –çok genç sayılmazdı ama hâlâ güzeldi, kızıl saçlıydı galiba, yok esmerdi de, kızıla boyamıştı saçlarını, burnunda da hızma vardı, yalnızca burnunda mı, göbeğinde, dilinin ucunda, hatta, evet orasında bile vardı o gümüş hızmalardan– kollarına kendini yeniden bırakır gibi. Ama uyumak ne mümkün. Dalmadan önce açık kapıdan ışıyan güne baktı.

Işık perdesiz pencereden içeriye vurdu, yüksek tavanlı geniş salonu aydınlattı. Döşemenin kağşamış, cilası yer yer silinmiş budaklı tahtalarında dolaştı önce, sonra içki dolabının yanıbaşındaki koltuğa yürüdü, oradan da –başka bir eşyaya rastlamadığı için– yeni badanalanmış duvara ulaştı. Sabahın ilk ışığıydı, öyle donuk, göz almayan, tertemiz; güzel bir günü müjdeler gibi. Epeydir Berlin'de günler güzel değildi oysa. Soğuk, kısa ama ona uzun gelen günler, kış günleri. Tam da sevdiği gibi. Çocukluğunda büyükanneden dinlediği masallardaki gibi. Yalıda çıtır çıtır çini soba yanarken, lapa lapa kar yağarken dışarda, karşı kıyı görünmez olmuş Rumeli Hisarı silinip gitmişken, gelip geçen gemiler düdük çalar ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken... Bu baba konusundan kurtuluş yoktu, başa gelen çekilir. Her neyse, bir kış ülkesinde yaşayan Pamuk Prenses kulübeden içeri girince bir de ne görsün masada yedi kâse, kâselerin içinde yedi çorba var ama içen yok. Yedi Cüceler daha gelmemiş ormandan. Ama kış gelmiş, Berlin'e geldiği gibi. Caddeleri, sokakları, çatıları örttüğü gibi.

Kış bitmek bilmiyordu, biraz erken gelmişti bu yıl, kapıya dayanmıştı. Açsan dalacak içeriye, baş köşeye kurulacak. Bir daha da, komünizm gibi, gitmek bilmeyecek. Asıl dur istediğin kadar, ip kopar kış gitmez. Bir geldi mi komünizm de hiç gitmez. Bizim oralarda öyle sandılar yıllar boyu, Duvar'ın öte yanında. Kış bıktırmış, hemen herkesi canından bezdirmişti ama, o Berlin'i böyle kar altında da seviyordu. Kış Reichstag'ın cam kubbesini görmek için kuyrukta bekleyen turist kalabalığını otellerine hapsetmiş, ıhlamur ağaçlarını ayakta teslim almış, gölleri dondurmuştu. Arada bir bulutlar dağılınca yüzünü gösteriyordu güneş, o bu satılık katta uyuklarken, çocukluğunun bodrum katında, Kuleli Askeri Lisesi'nin yatakhanesinde daldığı derin uykuları hayal ederken gökyüzünde

tostoparlak durup kar topluyor, sonra ansızın kayboluyordu. Ve kar başlıyordu ardından, yumuşacık yağıyor, yalnızca çatılarda değil her köşe bucakta birikiyordu. Sabahları kar küreyen işçileri seyretmek pek güzeldi sıcakta, boş katın penceresinden ve elinde sigarayla. Bir zamanlar kirli yatağa uzanır, yassı bir Yenice yakardı Asmalımescit'teki bekâr odasında. Tavana bakardı ama tavanı görmeye katlanamazdı. Gökyüzünü, yıldızları, samanyoluyla ayı, "ayıları" görmek isterdi, hapishane yıllarından kalma bir alışkanlıkla. Koğuşun kapısı dışardan kapatılıp sürgülendikten sonra tavan yaklaşır, üzerine çökecek gibi olurdu. Aşağıdaki ranzada türküye başlardı Rıza. İri yarı görünüşüyle hiç de bağdaşmayan, incecik bir sesi vardı. "Garadut parmağ gibi oy oy!" Ne parmağı, düpedüz boru gibiydi Rıza'nınki. O böyle tavana bakadursun, geceyarısından sonra ya helaya götürür ya yanına sokulurdu. Ranzanın gıcırtısı mahkûmların horultusunu bastırırdı bir süre. Sonra aşağıda bir başka türküye başlayan Rıza'nın yanık sesi duyulurdu yeniden: "Gız ben sene demedim mi / Garşıki dağlar cenderme cenderme!"

Berlin'de kış günleri boyunca geç doğup erken batan güneş, savaşta nasılsa yıkılmamış tek tük eski yapılarla kaldırımlara, betona, çıplak ağaçlara, Potsdamer Platz'ın cam ve çelik yığınına da vuruyordu, göllerle kanallara da. Bazen de, kendi görünmeden ilk ışıklarını gönderiyordu. Gelip vurmadan, vurup yok etmeden önce yalnızlığı, hüznü, yıkımı gönderen ölüm gibi. Az sonra çatıların üstünde yükselecek, bir zamanlar ortasından duvar geçen kentin ikiye bölünmüş, bir elmanın iki yarısı gibi paylaşılmış, ne var ki artık herkese ait olan göğünü ortaladıktan sonra Halensee istasyonunun tepesine çakılıp kalacak, rayları oradan parlatacaktı. Kış iyice çöreklenmişti kentin üzerine, akşam erken iniyor, Rıza'nın dediği gibi "ejderha olsan kâr etmiyordu".

* * *

Uyandığında hava kararmıştı. Bir süre, hiçbir şey düşünmeden, dün gece olan bitenleri unutmaya çalışarak boş gözlerle tavana baktı. Bir sigara yaktı sonra, ağzına dek dolu olan küllüğü çöpe boşalttı. Hızmalı kadın aklından çıkmıyordu. "Hızmalı!" diye tekrarladı, istediği kadar "piercing" desin, benim için hızmalı o, Anadolu kadınları gibi –halhal takarlar ayak bileklerine, saçlarına kına çalarlar, sakın kınalı olmasın saçları, böyle

kızıllık görülmüş şey değil!–, sonra ilk heceyi alıp sonuncunun önüne ekledi. "Hızlı!" "Hızlı kadın". Oysa hiç de öyle değildi, çok uğraşmıştı erkekliğini diriltinceye kadar. Ve başaramamıştı. Hızlı değildi hayır, hızmalıydı. Sabırlı, anlayışlı, sevecen. Hep böyle mi olur orospular. Nerden bilsin, hiçbirini tanımamıştı ki. Bir anne şefkatiyle sarılıyordu, ilk kez, evet ilk kez böyle oluyordu, bir kadın –az geçkin de olsa, dilindeki hızma dudaklarına da batsa, iri göğüsleri ağzını dolduran bir kadındı son tahlilde– ona dokunuyordu, "son tahlilde" ilk kez girmek istiyordu ıslak, yumuşak deliğe, o güne dek hep tersi olmuştu çünkü, ona girmiş, girmiş, girmişlerdi pisliklerini içine akıtarak, acıdan ve hazdan kıvrandırarak, beyninde şimşekler çaktırarak. Tutuklandıktan birkaç gün sonraydı. Hücresinden alıp sorguya götürmüşlerdi, oradan da Gedikli'nin yanına. Biliyordu başına geleceği, ilk değildi, daha önceden Kuleli'nin yatakhanesinde de birkaç kez... ama rızası olmadan yapıldığında, önce copla yırtar gibi sonra masanın üzerine yüzükoyun yatırıp iki görevli kollarından ve bacaklarından sıkı sıkı tutarken Gedikli arkasına geçip, masanın üzerindeki lambayı yukarıya çevirdikten sonra yarı karanlıkta "Nasıl olsa anahtar deliğe girer" diye gevrek gevrek gülerek... hiç unutmadı o sözü, o pis gülüşü, içinde hissettiği, önce çırpınıp direndiği, sonra alıştığı, benimsediği, tad aldığı sertliği. Evet, ilk kez oluyordu. Bu gece gidip söylemeli o kadına, babası yaşında da olsa, hiç çekinmeden, utanmadan, kızıl saçlarını okşayarak –sahi kızıldı saçları, boya da, kına da olsa koyu kızıllıklar içinde kısacıktılar, alev gibi inadına kıpkızıl, en sevdiği renk– "Biliyor musun," demeli, yumuşak, sevecen, elbette kederli bir sesle, kederli ama asla pişman değil, "birlikte olmak isteyip de beceremediğim ilk kadın sensin." "Bu yaşta mı?" diye alay eder mi acaba? "Defol git kart ibne!" diyerek kovar mı. Kovarsa kovsun. Bir tokatta yıkar yere, anasından doğduğuna pişman eder orospuyu. Boyu da onunkinin iki katı ya, neyse! En iyisi kalkıp giyinmek. Ne giyinmesi, soyunmadı ki. Giysileri hazır duruyor üzerinde, ter, anason, alkol kokuyor. Bu kokuyla başlamalı güne, yarısından da olsa devam etmeli, hayata nasıl devam ediyorsa öyle, rezil, isteksiz, yorgun, sonunu getirmeli günün. Ve Café Weyers'teki buluşmaya geç kalmamalı.

Kalkıp banyoya geçti. Evin her yeri gibi banyo da büyüktü. Yüksek tavanlı, geniş, ferah. Küvet küçüktü fakat, içine girsen ayaklarını keyfince uzatamazsın. Ben olsam, diye geçirdi içinden, satın alacağım evin önce banyosuna bakarım. Mayakovski'nin bir şiirindeydi galiba, devletin bedava

verdiği iki odalı, kaloriferli evin banyosunu görünce hayretler içinde kalan o işçi, daha doğrusu genç proleter. Genç ve iri pazulu, yakışıklı evet, işçi değil proleter. Hem sıcak suya şaşıran, hem derin küvete. "Vay anam gir içine hem uzan hem yıkan!" Su hamam musluklarından da akar, anında dolar kurna. O şifalı, canım su, dumanı tüterken camlar buğulanır. Havluya sarılıp girersin, ne havlusu, peştamal, her neyse, havlu ya da peştamal farketmez, çünkü soyunup dökünürsün hemen, tas tas su dökünmeden önce. Sonra, dökünmelerden sonra dokunmalar, göbek taşına yan gelip yayılmalar ve buharın içinde her zaman hazırolda dik duran –"emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım!" dercesine– kamışlar. Onlar da geçmişte kaldı, kamışlar değil hamamlar, yatılı okul ve hapishane yıllarının, Balıkesir'in hamamları. Göz gözü görmez içerde, çıplak, kıllı gövdeler bir köşede devinir. Tellak gelir çıkar üstüne. Önce utanır sonra kendini bırakırsın.

Lavaboda yüzünü yıkarken aynada gördü kendini. Bakışlarından ürktü. Gözlerinin feri sönmüş, rengi atmıştı. Mavi değil kırmızıydılar. Kan çanağı gibi. Belli belirsiz bakıyorlardı ama sanki baktıkları yerde değildiler. Alnı kırış kırıştı, başının keli de. Başının kelini arkadaki çapraz aynada farketti, yoksa hâlâ genç sanacaktı kendini, hızmalı kadını becermeye yeltenmişti ya yeni bir hayata adım attığını sanıp keyiflenecekti. Oysa bir ayağı çukurda ama ne o farkında bunun ne polis farkında. Gülhane parkında bir ceviz ağacı olsa şimdi ya da yemyeşil bir fidan. Hey gidi Şair Baba, memleket hasretinle sen bin yaşa! Doğru, Gülhane parkında bir ceviz ağacı olmak var şimdi, "Başın köpük köpük bulut, için dışın deniz. Budak budak, şerham şerham bir ceviz ağacı". Saçlarının, bir zamanlar sapsarı, ipek kadar yumuşak, yalnızca görenlere değil elleyenlere de "Melek" dedirten lepiska saçlarının, bu sıfatın Leipzig'de üretilen ipekli kumaştan geldiğini anımsıyor bir an ve gülümsüyor, şeytanca mı melekçe mi, orası pek belli değil, sonra Melek'in Kuleli'deki lakabı olduğu geliyor aklına, bu kez şeytanca gülümsüyor aynada çarpık ön dişlerine bakarak ve terden yapış yapış saçlarının iki yana sarktığını görüyor.

Bir "Melek" vardı evet, yıllar önce Kuleli'de sarışın, kanatsız bir melek vardı, yatakhanede nöbetçi amirine başını okşatan, böyle kelek olmadan, aynanın karşısında kendinle, geçmişinle hesaplaşmadan önce vardı o isimde biri, partinin yayın organlarında yayımlanan, önüne geleni oportünizmle, likidatörlükle, ajanlıkla, hainlikle, olmadı sekterlikle suçlayan o zehir

zemberek yazıların yazarı bir "Melek" de vardı nasıl "Marat", nasıl "Sarı", nasıl "Bücür", nasıl "Yakup Demir", hatta "Mussolini" bile var idiyseler.

Bu "Mussolini Ahmet" sağlam bir komünistti aslında, tek kusuru Mussolini'ye benzemekti. Aynı ablak surat, kabak kafa, kadayıf ense. Aynı sert bakışlar, çatık kaşlar, karşıdan yürek yakışlar. Burnundan düşmüş sanırsın. Neyse ki tavandan başaşağı asmadılar işkencede, falakaya yatırmakla yetindiler. Tabanları patlayıncaya dek bastılar sopayı ama o ser verip sır vermedi. Sonra ne oldu kimbilir, tahliyesinin ardından nerede, kiminle yakalandı yeniden? Ya da "ikinci vatan"a geçtikten sonra Sibirya'ya mı gönderildi Hacıoğlu Salih gibi? Eğer öyle olsaydı Şair Baba onun da şiirini yazardı mutlaka. Belki kırklara karışmıştır, çünkü kendisinden bir daha haber alınamadı. Şair Baba Askeri Cezaevi'nde lambasına astı onu. Ahmet yoldaşı değil elbette, Mussolini'yi, yani Duçe'yi. Akıbetini önceden sezmiş gibi, nereden bulduysa küçük bir Mussolini kuklası bulmuş, lambanın ucuna asmıştı. Çekiştirip duruyordu ikide bir, bıyık altından da gülüyordu. Ne güzel, gür ve sarıydı bıyıkları. Yer yer kızıla çalıyordu.

Evet, saçları boşver şimdi, sen asıl bıyığa bak! Kendi bıyığına. Bıyığı da saçları gibi beyaza kesmiş, seyrek ve tel tel, belli belirsiz sarkıyordu ağzından. Stalin yoldaşınki gibi...

Ama onun bıyığı gürdü, hem de nasıl, tabutun içinde upuzun yatarken bile ceketi kadar beyaz ve gür. Sahi o üniformayı mı giydirmişlerdi, yoksa haki renklisini mi, pek iyi anımsamıyor şimdi, tabutun önünden geçerken göz yaşlarını tutamadığını çok iyi anımsıyor ama, "Halkların Küçük Babası"nın –bu baba konusundan, babalardan kurtuluş yok, kesinlikle yok evet!– büyük yüreği durduğunda, tüm komünistlerin yüreği onun için çarpmaya başlamıştı. Tek bir yürek olmuştu ülke. Tüm komünist ülkeler ve komünist partiler ve Çin ve Maçin ve her yer. Oysa bugün Stalin'den bir o bıyığın anısı kaldı yadigâr, bir de milyonlarca kurban. Kamplar, telörgüler, geceyarısı alınıp götürülmeler kaldı, intihar etmeler ve intihar ettirilmeler. Nasıl da devirdiler heykellerini, bir günde alanlardan ve duvarlardan yok oluverdi, oysa bıyıklarıyla hep yanıbaşımızdaydı, Allah gibi şahdamarımızdan da yakındı bize, her şeyi bilir, herkesi görür ve duyardı. O yıkıldı gitti ya, 1 Mayısların da eski tadı kalmadı. Ne kaz adımlarla yürüyenler var artık, ne okyanus gibi dalgalanan kızıl bayraklar. Ne de

havada sıkılmış yumruklar. Bir hayal oldu hepsi, komünizm teslim bayrağını çekince. Çekip de sen sağ ben selamet gidince. Korunmasızız artık, ne partimiz kaldı ne çelik irademiz. Ne de orak-çekiçli bayrağımız. Evet, bir bayrağımız bile yok Ali Albayrak, nam-ı diğer Melek, bilesin! Artık adında yaşıyor o bayrak, al sancak değil kızıl bayrak! Hazreti Ali'nin bakışı nasıl aslanda kaldıysa, devrimin bayrağı da senin adında kaldı.

Bir yandan ısrarla eski lakabını –"Melek"– kendine tekrarlayıp dururken, öte yandan da elinin tersiyle ağzını silip bıyığını sıvazladı, yüzünü kuruladı sonra. Yaş yetmiş iş bitmiş demişler, doğru. Yapacak fazla bir şey kalmadı artık, kardeşinin evini satıp İstanbul'a dönmek, parayı yengesine teslim ettikten sonra orada ölümü beklemekten başka. Bir de belgeleri emin ellere teslim etmekten başka. O biyografi yazarını gözüne kestirmişti nasılsa, kitaplarını –Nâzım üzerine yazdığı tuğla gibi olanı da dahil– ilgiyle okumuştu. Sahi, okurdu bir zamanlar, hem de yutarcasına. Şimdi içiyor yalnızca, sokaklarda amaçsız dolaşıp geceleyin parklarda yine oğlan avına çıkıyor ama nafile. Artık kimsenin yüz verdiği yok, alıp evine götürdüğü ya da bir ağaç dibinde... Önce dokunurlar, sonra belki derin bir öpüş ve hemen "kaşık kaşık içinde". Kendi sinekkaydı tıraş olduktan sonra ona bıyığını kesmesini söylerdi Rıza, pis bıyık batıyormuş. Oysa batmalar da, yeri geldiğinde, dokunmalar, okşamalar, hırpalamalar kadar güzeldir, yeri geldiğinde. Ve ayakta, yatakta, Rıza'yla ranzada yine "kaşık kaşık içinde".

Yazarla Weyers'te beşteydi randevusu. Akşamleyin saat tam beşte. Ölümün teftişe çıktığı saatte. Beklesen de gelmez ki, sonra hiç ummadığın bir anda, artık Boğaz kıyısında mı olur, yoksa Beyoğlu'nda, Eyüp'te, Çatalçeşme'de mi? Sahi nerdeydi bu Çatalçeşme, ne tuhaf adları var şu İstanbul semtlerinin, gitmeyeli, görmeyeli yıllar oldu! "Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin...". Tüfekli tabancalı ölümler de tedavülden kalktı artık, hey gidi Che! Çatalçeşme'de yatağında gelip bulur seni ölüm, gam yeme! Ya da, neden olmasın, burada, Berlin'de akşamleyin saat beşte. Gelir seni bulur ölüm, Azrail suretinde değil elbette, bir kadın suretinde alır götürür. Neden mi bir kadın suretinde? Çünkü hayatta en çok kimi sevdiysen Allah canını almak için onun suretinde gönderir Azrail'i. Korkmayasın diye. Korkup da altına kaçırmayasın, huzuruna tertemiz, pirüpak çıkasın diye. Nasılsan öyle girmelisin mezara. Beyaz mı beyaz bir kefen içinde gömülmeli, kabir azabına hazırlanmalısın. Parti okulunda öğrenmedi

bunları, yoldaşların çoğu gibi Moskova KUTV'da. Engels ve Lenin'in kitaplarıyla birlikte hatmetmedi. O mutsuz, sert ve yaşlı kadın, vaktinden önce yaşlanmış annesi fısıldadı kulağına. Çocukken, paşababanın ölümünden sonra yalıdan dışarıya adım atmayan büyükanne ve kızı da dahil herkes uykuya daldığında. Orada, pencereleri bahçıvanın binbir emekle yetiştirdiği güller, sümbüller, hanımelleriyle çevrili bodrum katında.

Üstünü örtmeden önce bir dua okur karanlığa üflerdi annesi. Anımsadığı tek şefkat anı da buydu zaten, cinleri kovmak için söylenen kısacık bir dua ve ahirete, ölüme dair birkaç söz. Kimi zaman da yalnızca bir iç çekiş. Yoksa gece gündüz dinlemez, durduk yerde basardı tokatı. O da gider bahçıvanın kollarında ağlardı. Ve başka bir kadının oğlu olmak için yalvarırdı Allah'a, bu gök gözlü muhacir karısının değil. Meğer başka bir babanın oğluymuş, şu işe bak sen! Yine de, galiba sevmişti annesini, ondan nefret ettiğini zannetse de. Balkan Savaşı'nda ailesini yitiren o muhacir karısına, Kandilli'deki yalıya evlatlık verilen annesine hem acımış hem de onu sevmişti, bir kez anneciğim bile demeden. Diyemeden. Dövülen, horlanan bir çocuk nasıl sevebilirse öyle. İçine kapalı ve küskün. Babası öldüğünde hem çok ağlamış hem çok korkmuştu. Kardeşi Veli'yle birlikte, hepten annesinin eline kalmışlardı çünkü. Annesi onlardan çıkarmaya başlamıştı ezilmişliğin, evlatlık verilmenin acısını. Koskoca yalıda kaçacak delik, sığınacak kimse de kalmamıştı. Gerçek babasının bahçıvan olmadığınıysa annesi ölüm döşeğinde söylemişti ancak, son nefesini vermeden önce. Büyük sırrı zar zor çıkabilmişti dudaklarının arasından ve daha acı başka sözler, başka sırlar da söyleyecekmiş gibi ardına dek açılan çene kemiklerini bir mendille bağlamak zorunda kalmışlardı. Bir daha da iflah olmamıştı zaten, bunu şimdi daha iyi anlıyor, Berlin'de hayatının hayaletleriyle yaşar, belki de hayatını adadığı hiçbir doğrunun, o beylik sözle "acı gerçek"in, Duvar'ın yıkılmış olması da dahil, artık onu etkilemeyeceğini düşünürken.

"Çocuklara kıymayın efendiler / Bulutlar adam öldürmesin" diye mırıldandı aynanın karşısından ayrılmadan. Bu yaşlı sarhoşun yerini, bir süreliğine Kuleli'deki sarışın melek alsa, öteki Melek de olabilir, bir zamanlar partinin yayın organlarında zehir zemberek yazılar yayımlayan komünist "Melek". Ya da yalının bodrum katında ağlayan küskün çocuk. Sırayla hepsi olmaya razıydı, yeter ki geri gelsin eski günler. Sarhoş olup

hora tepsinler zihninde, "İşte geldik gidiyoruz şen olasın Halep şehri!" desinler. Şair Baba sanki onun için yazmıştı bu dizeyi, "dünyayı bir kez olsun çocuklara verelim" de demişti, Memet'ini, öz oğlunu –bir de öteki Memet vardı çünkü, Piraye'ninki– ana kucağında terkedip giderek. Hem de hiç dönmemecesine. O da, Şair Baba da, "Melek" gibi, "Marat" gibi, hiç dönmemecesine terketmişti ülkeyi.

Annesinin ölüm döşeğindeki yüzü geldi aklına. Yoksulluğu, öfkesi, sinir krizleri geldi. Ve Balıklı Rum Hastanesi'ndeki son anları. Bir odada dört yaşlı kadındılar. Biri oturduğu yerden diyaliz makinesine bağlanmış, ötekiler yataklarına dümdüz uzanmıştılar. Baş uçlarındaki ördekte bakır rengi sidikleri, göğüslerine yapışmış memeleri ve hırıltılı sesleriyle korkunçtular. Saçları dökülmüş, gözleri küçülüp yuvalarına kaçmış, bir deri bir kemik kalmıştılar. Konuşmadan yatıyor, arada bir dişsiz ağızlarından soluk alıp veriyorlardı. Sessizce üzerine eğilip, onun kendisine hiçbir zaman yapmadığı gibi alnından öpmüştü annesini. Kimbilir belki o anda iki oğlundan biri ya da her ikisi suretinde görünmüştü Azrail. Ali'yle Veli'nin suretinde, bir insanın iki yüzü gibi. Yattığı yerden doğrulmaya çalışıp "En çok da büyük oğlumu severim" diye mırıldanmıştı. Yediği tokatları, kömürlüğe kapatılmaları, öcüyle korkutulmaları, Kuleli'nin o buz gibi yatakhanesinde sabaha karşı gördüğü karabasanlarda ağzına biber süren muhacir karısını yeniden görür gibi olmuş, "Hadi canım sen de" demesi gerekirken "Sahi, öyle mi" diye karşılık vermişti. İşte o zaman bahçıvanın gerçek babası olmadığını söylemişti annesi. Yarı anlaşılır, hırıltıyla karışık sesiyle bir deniz subayından, işgal donanmasından, Mütareke yıllarından söz etmişti. Sayıkladığını sanmıştı önce, sonra, neden sonra, artık konuşacak gücü kalmayan annesinin hırıltısına iyice kulak verince "Fransızdı baban" dediğini duyar gibi olmuştu. Bu iki sözcüğü söyleyene kadar, hani ne derler, "akla karayı" mı seçmişti, daha çok da karayı. Tavan başına çöküvermişti sanki, enkaz altında bir cesetti artık, çürümeye mahkûm bir depremzede. Dünyası kararmıştı, annesi giderayak bu iyiliği de yapmıştı sonunda, sırrını –aslında paşababayla büyükannenin, bir de bahçıvanın bildikleri gerçeği– mezara götürmek istememişti. Artık, bu sırrı büyük oğluyla da paylaştığına göre, küçüğü Almanya'daydı ve onunla paylaşacak pek bir şeyi yoktu, rahat ölebilirdi. Ve öyle olmuştu. Çocukların lahana tarlasında dünyaya geldiklerine inanmak istemişti o an. Sahi bu masalı annesinden mi dinlemişti ilk kez, yoksa mahalle arkadaşlarından mı

duymuştu? Belki de büyükanneden. Paşadan dinlemiş olamazdı, paşababa hiç konuşmazdı çünkü, şeytan akıntısının savurduğu yandan çarklı Şirket-i Hayriye vapurlarına bakardı nargilesini fokurdatarak. Ama ağzını bir açtı mıydı kimse susturamazdı. Mustafa Kemal ve Kuvayi Milliye'ye verip veriştirirdi gür sesiyle.

Gerçek babasının kimliğini araştırıp bulmuştu sonradan, Mütareke'den sonra Dolmabahçe önünde demirleyen zırhlılardan birinde yaverdi. Peki nasıl olmuş da Kandilli'deki yalıya evlatlık alınan annesini hamile bırakabilmişti? Nasıl olacak, ırzına geçerek elbette. İşgal yıllarının İstanbul'u düşmüştü aklına. Halkın sindiği, düşmanla işbirliğini reddedenlerin bir lokma ekmeğe muhtaç olduğu, gazetelerin Anadolu'da direniş hareketini başlatan Mustafa Kemal ve arkadaşlarına zehir kustuğu, gencecik kızların mezarlıklarda fuhuşa zorlandığı, sokakları Hintli ve Senegalli askerlerle yankesicilerin doldurduğu sefalet ve safahat yılları. Paşanın Fransız zırhlısının kumandanı şerefine verdiği davette su gibi akan şampanya ve şaraplar, sarhoş subaylarla ortalıkta dolaşan fesli hizmetkârlar, savaş zenginleri, hatta Babıâli'den birkaç nazır. Bir renk denizi içinde, Cercle d'Orient'da dönen, döndükçe de bütün bu sefih kalabalığı girdabına çeken rulet gibi, fasıl heyetinin söylediği nihavent bir şarkının eşliğinde dönüp durmaya başlamışlardı hayalinde. Davetliler bir köşede sızdıktan sonra ortalığı derleyip toparlamaya çalışan evlatlığa sarkıntılık eden sarışın, mavi gözlü yaveri de gözünün önüne getirmeye çalışmıştı. Kimbilir belki de sevmişlerdi birbirlerini, kumandanın genç yaveri tıpkı Pierre Loti gibi baştan çıkartmayı başarmıştı annesini, Kandilli'deki yalının müştemilatında, belki de sonradan bahçıvanla oturacağı bodrum katında sık sık buluşup gizli aşk yaşamışlardı. Hiçbir zaman bilemeyecekti gerçeği, ama annesi onu kardeşinden çok sevdiğine göre –bu nasıl sevmekse– romantik bir aşk yaşamış olmaları ihtimali daha fazlaydı. Ya da, o böyle olmasını istiyordu, piç de olsanız, aşk çocuğu olmak iğfal çocuğu olmaktan iyidir. Yaver, Kurtuluş'tan sonra geldiği gibi çekip giden işgal donanmasıyla birlikte kayıplara karıştığında, ne gümüş bir kolye ne de Kapalıçarşı işi bir nişan yüzüğü bırakmıştı yadigâr. Ama tohumunu gök gözlü muhacir evlatlığın rahmine saçmıştı. Hamile evlatlık bahçıvanla alelacele evlendirildiğinde Türk askeri İzmir'e girmemişti henüz, Kordon'da albayrak dalgalanmıyordu. Ama o, Ali Albayrak, annesinin karnında kıpırdıyordu. Babası bildiği bahçıvan, Albayrak adını daha sonra, sanki bütün bu olanlardan haberi

yokmuş, daha doğrusu geçmişe sünger çekmek istiyormuş gibi, soyadı kanunu çıktığında almıştı. Veli doğunca da Ali'yi, yani yaverin piçini bir sütanneye vermişlerdi.

Ne sütanneyi anımsıyordu, ne ellerine doğduğu paşayla büyükanneyi affedebiliyordu. Her ikisi de ölüp gitmişlerdi çoktan, annesini evde kalmış kızları ve sırrıyla, onları birkaç yıl arayla izleyen bahçıvanla baş başa bırakarak. Kuleli'ye yazdırıldığında öksüzdü, piç değil. Şimdiyse hem öksüz hem piç. Ve hiçbir zaman olmadığı kadar aldatılmış, dışlanmış hissediyor kendini. Partiden atıldığında da benzer bir acı duymuş ama aldırmamıştı. Merkez Komitesi kararıyla yeniden alırlardı nasılsa, ama piçliğinden kurtulamazdı. Ve çok geçmeden, aldılar yeniden, yurt dışına çıkarıp buraya getirdiler. Evet, öyle yaptılar.

Azrail hayatta en çok kimi seviyorsan onun suretinde görünürmüş. Annesine bir Fransız deniz subayı suretinde mi görünmüştü acaba? Belki de onun, Ali Albayrak'ın suretinde. O gün eceliyle ölmeseydi kendi elleriyle boğabilirdi annesini.

Bir an tıraş olmayı düşündü, vaz geçti sonra. En iyisi sakal bırakmak. Gençliğindeki kadar gür çıkar mı acaba. Her halde çıkmaz. Vücudundaki kıllar da döküldü zaten, teni pörsüdü. Bir de sakal bırakırsa, keçi sakalı –ne keçisi düpedüz Troçkist sakal işte!– pek yakışır doğrusu. Hem Lenin de sakallı değil miydi, Marx ile Engels de. Ya Che Guevara ile Fidel? Bu yüzyılın tüm devrimcileri sakallıydılar, Ho Amca bile. Bir tek Mao'nun ne sakalı ne bıyığı vardı, köseydi her halde. Nerden çıktı şimdi bu sakal bıyık muhabbeti de! Sakal bıraksa belki o da kitleleri sürükler peşinden, proletaryanın bayrağını burjuvazinin burcuna diker. Sahi diker mi gerçekten? Zekerini bir bedene saplar belki, hızmalı kadının hızmalı yarığına, ne var ki bayrağı zor diker. O konu kapandı artık, Duvar yıkıldı.

Bu kez de "Duvar yıkıldı! Duvar yıkıldı!" diye haykırmak geliyor içinden. Hâlâ sarhoş galiba. Sakal bırakacağına en iyisi tıraş olmalı. Temiz pak ve ayık başlamalı güne, her biri ağır yük olan bu karanlık bu kısa kış günlerine. Tıraştan sonra soyunup duş alırken yalnızca kötü kokan giysilerinden değil, kötü çağrışımlardan, abuk sabuk düşüncelerden, geceki karabasandan da yunup arındığını, temize çıktığını duyumsadı. Arka odaya geçip yün bir gömlek geçirdi sırtına, lacivert kazağını, üstüne kadife ceketini giydi, tam

pantolonunun düğmelerini ilikliyordu ki telefon çaldı. Koşar adım katetti evi, arka odadan mutfağa, oradan eşyasız, boş sofaya, salona geçti, almaca uzanırken telefon sustu. Kimdi acaba? Kim olacak, evi görmek isteyen bir müşteri elbette. Hızmalı kadın olacak değil ya! Sahi, neden olmasın. Belki de odur. Fazla uzun çalmadığına göre mutlaka odur. Birden, dün gece ayrılırken kadına "telefon numarasını vermediği geldi aklına. "Hay Allah," diye söylendi, telefonumu vermedim ki. Ama nerede bulacağımı biliyorum onu. Bu gece, olmazsa yarın gece gider kapısını çalarım. Kapısını diyorsam söz gelişi. Hasret İmbiss'te yine kütük gibi içtikten sonra Mon Cheri'nin kapısına dayanırım".

Derken telefon yeniden çaldı. Bu kez hemen açtı. Duyulur duyulmaz bir ses can çekişir gibi yavaşça soluk alıp veriyordu almacın ucunda. "Alo, dedi, alo kimsin?" Yanıt gelmeyince Almanca tekrarladı aynı soruyu. Yine yanıtlayan olmadı. Tam kapatacakken ses "Kim olduğum önemli değil. Ama biz senin kim olduğunu biliyoruz" dedi.

2

Ev, Schwarzbacher Strasse altı numarada bir sıra yeni ve çirkin yapının arasına sıkışıp kalmış gibiydi. Bir zamanlar zengin Yahudilerin oturduğu bu kuytu mahallede savaştan artakalan belki de tek yapıydı. Kar tutmayan dik ve büyük çatısı, pencere süslemeleri ve sonradan eklenmiş izlenimi veren beton balkonlarıyla ilk bakışta göze çarpıyordu. Koyu sarı badanalı, dört katlıydı. Bir kartona iri harflerle yazılmış ZU VERKAUFEN[4] yazısı üçüncü katın sağ köşesindeki dairenin penceresine yapıştırılmıştı. Karşıdan bakıldığında bile okunabilecek kadar büyüktü ilan. Karşısı boştu zaten, ortasından bisiklet yolu geçen geniş bir kaldırımdan ibaretti. Kaldırımın sağından aşağıya doğru uzanan boş bir arsa vardı. Arsanın bittiği yerden ağaçlar başlıyor, onların ötesinden de tren yolu geçiyordu. Evin konumu güzel sayılırdı. Önü kapalı değildi çünkü, ön cephesindeki balkon ya da pencerelerden bakıldığında çam ve kayın ağaçları, akasyalar, kavaklar, heybetli atkestaneleri görülebiliyordu. Ve tren yolunun öbür yakasındaki Halensee istasyonu ile karşı kıyının akide pembesi, mavi, kırmızı, yeşil, hatta mor badanalı yapıları. Karşı kıyı da ne demekse! Bir ırmak değildi evin önünden geçen; sarı kırmızı, kimi zaman da yalnızca kırmızı banliyö trenlerinin karşılıklı gidip geldiği geniş, belki gereğinden fazla geniş, yazın traversler boyunca çayırların göverdiği, küçük bahçelerinde sebze ekilen tek katlı barakaların yerden mantar biter gibi bittiği bir demir yoluydu. Irmak sonradan "Utanç Duvarı" diye adlandırılacak duvarın varlığından çok daha önce, kentin merkezine doğru ikiye bölüyordu kenti; durgun, bulanık su, karanlık yapılarla iç içe geçmiş avluların, kırmızı tuğlalı kör duvarların, kömür depolarıyla fabrika bacalarının arasında bir kanal ağı örüyor, ne var ki buradan bakıldığında görülmüyordu. Görülen yeni yapılardı sadece. Bir de sağda, trenlerin Hohenzollerndam'a doğru yılan gibi akıp gittiği yönde yükselen üç uzun bacalı ısıtma tesisleri.

Albayrak ailesinin yıllar boyunca geçim kaynağı olmuştu bu tesisler, ama Veli Albayrak Berlin'e geldiğinde önce otomobil fabrikasında çalışmıştı. Bantla birlikte, ne eksik ne fazla, tam beş metre yürüyerek arabaya son kapıyı takması gerekiyordu, öbür üç arkadaşı da öyle, her biri bantın bir yanında, sırayla yürüyerek takıyorlardı kapıları. Sonra yeni araba geliyor, onu da kaçırmadan yakalayıp kapıları takmaları gerekiyordu. Sonra .... hep aynı hareket, aynı adım, aynı hız, aynı dikkat. Evet çok dikkatli olmaları gerekiyordu. Peşpeşe geliyordu arabalar, vakit dardı, tepelerinde Gestapo kılıklı bir Alman kronometre tutuyor, " *.... "Schneller!* Daha çabuk!" deyip duruyordu. Günde yirmi kapak takarlarken bu sayı kısa zamanda otuza, kırka çıkmış, üstelik kronometre hesabı göz önünde tutularak önce üç sonra iki kişi kalmışlardı. Artık iki kişiydiler bantla birlikte yürüyen. Yine aynı işi ama daha çabuk yapıyorlardı. Ve bir gün beş metreyi geçerek yürüyüp gitmişti Veli Albayrak. Gidiş o gidiş. Isıtma testislerinde yeni bir iş bulana kadar aç yatmış, hamallık yapmış, yurtlarda sürünmüştü. Daracık odalarında altlı üstlü ranzalarda yatılan, duşlarından sıcak su akmayan, jetonla çalışan gaz ocaklarında yemek pişirilen işçi yurtlarında. Ve hafta sonlarında çoğu bekâr arkadaşları gibi istasyon çevresinde kocakarı aramaya gitmiş, beşikteki oğluyla karısını artık yeni bir iş bulup kiraya çıktıktan sonra yanına getirtebilmişti.

Albayraklar Berlin'e ilk gelenlerdendiler. Tahta bavulları, yoksullukları, yorgunlukları ve umutlarıyla Sirkeci Garı'ndan trene ilk binenlerden. Arkalarında bıraktıkları bir avuç toprak, onları uzakta, Prusya düzlüklerinin ortasında bekleyen bir lokma ekmekti. Söylenildiği kadar katı değildi Alaman ekmeği, belki biraz acıydı ama bereketsiz sayılmazdı. Hatta ağır iş koşullarına dayanabilene tatlı bile gelebilirdi. Yemyeşil markları biriktirebilen için, "Memleket karnımın doyduğu yerdir" diyebilen için Almanya acı vatan değil ikinci vatandı, ayrılık, hasret olmasaydı. Ama ayrılık da vardı hasret de. Dışlanma, horlanma, adamdan sayılmama. Bazı birahanelerin kapısında ‘Yabancı Giremez" bile yazardı o günlerde. Albayrak katlandı bütün bunlara ve sonra da ailesini getirtip bir konut sahibi olabilmeyi başardı. Çelik'in okuyup adam olmasıydı tek arzusu. Oğlu da babasını sevindireceğe benziyordu. Akıllı, çalışkan, afacan bir çocuktu. Ama ne olduysa amcanın yüzünden oldu, ona özendi sonradan. Türkiye'ye gitmeye kalktı. Üstelik 12 Eylül darbesinin ertesinde, üniversite öğrenimini yarıda bırakıp, cuntayı devirmek amacıyla yola çıktı, bir daha da dönmedi.

Önce kayıplara karıştı, derken ölüm haberi geldi. Gözünü bile kırpmadan, amcasına uyup aslanın ağzına girmişti Çelik. Ekmeği kapmak için değil, ülkeyi zalimlerin elinden kurtarmak için. "Zavallı Çelik."

Böyle demek geliyor içinden, Ali Albayrak yeğenini anımsadıkça bir şeyler düğümleniyor boğazında, nefes almakta güçlük çekiyor. Onun yüzünden, onun kahrolası inadı, ikna gücü yüzünden –hıyaneti demeye dili varmıyor– yirmisinde koyup gitmişti her şeyi. "Yakışıklım benim, yiğit yeğenim". Bu "ye" aliterasyonu da şiir okuma yetisinden geliyor dilinin ucuna, hâlâ duygusal olabiliyor demek, bütün bu olan bitenlerden sonra. Olacak şey değil! Aşk olsun sana çocuk! Sahi aşk da olmuş muydu aralarında? Platonik aşk elbette, amca yeğen sevgisi. Çelik'i elinden tutup "attâ"ya götürüşleri geliyor aklına. Dondurma yiyip lunaparkta atlıkarıncaya, dönme dolaba binişleri. Ve göle birlikte girişleri. Rathenau alanındaki kayaya gömülmüş iki Chevrolet'den ibaret o tuhaf heykelin önünden geçip el ele yürürlerdi. Ve az sonra Berlin'in en güzel "kâşane"lerinin arasında bulurlardı kendilerini. Yalnızca en güzel kâşanelerinin mi? Çırılçıplak göle giren en güzel kadınlarıyla erkeklerinin de.

Çelik amcasının yanı sıra yürürken onun kadınlardan çok erkeklere baktığını, hatta kimi zaman içini çektiğini fark eder, buna bir anlam verecek gibi olsa da nedenini tam çözemezdi. Küçüktü daha, Kreuzberg'den uzakta, Berlin'in seçkin semtlerinden birinde Alman çocuklarla büyümüş, onlarla okula gitmiş, hatta sınıf birincisi bile olmuştu. Evde konuşulan Türkçeyi belki ihmal etmişti biraz ama "iç çekme"nin ne anlama geldiğini bilecek yaştaydı. Bu nedenle amcasının bu yönüyle ilgili olarak kafasında oluşan sorulara yanıt arar dururdu. Ellerinde tespih, çimene sere serpe uzanmış çıplakların arasında giyinik dolaşan bıyıklı Türkler de olurdu kimi zaman. "Bunlar nasıl olsa Türk olduğumuzu anlamaz, hadi biz de soyunalım" derdi amcası. Ve soyunup cıscıbıldak göle girerlerdi.

Gözlerinin rengini babasından, endamını annesinden almıştı Çelik. Hiç tanımadığı ninesinin babasına anlattığına bakılırsa aileyi böyle laciverde boyayan Rumeli'ydi. Ninesinin evlatlık verildiği bir yalıda büyüyüp orada çalıştığını, sonra da bir bahçıvanla evlendirilip babasıyla amcasını o yalıda dünyaya getirdiğini çok sonraları öğrenmişti. Gözlerinin rengini, amcası

gibi Rumeli'den almıştı belki, ama onu böyle yakışıklı, sağlıklı, boylu boslu yapan Prusya iklimiydi. Berlin'in sulak toprağıyla proteinli besinleri.

Bir ara, ilkokula başladığında, amca ortadan kayboldu. Uzun süre de görünmedi. Sonra yeniden çıktı piyasaya, kimi zaman evlerinde kimi zaman da başka yerlerde kalmaya başladı ama hiç ihmal etmedi onu. Her gelişinde mevsim kışsa sinemaya yazsa göle götürdü. Sonbaharda uzun yürüyüşlere çıktılar, birlikte top peşinden koştular. Berlin'de yaşayan tüm Türk aileler gibi hafta sonları güzel havalarda mangal yakıp piknik yaptılar. Çelik giderek hayranlık duymaya başladı amcasına, tam olarak ne iş yaptığını bilmeden. Sahi ne yapıyordu amcası, babası işçiydi örneğin, ısıtmada çalışıyordu, annesi de öyle, bir konfeksiyon atölyesinde ütücüydü, kumaş hışırtılarıyla buhar kokularının arasında ütü basıp duruyordu gün boyu, peki ya amcası, onu çocukluğunda "attâ"ya götüren ufak tefek, sarışın adam? Babası kaçamak yanıtlıyordu sorularını, annesiyse bu konuya hiç girmiyordu. Çelik biraz büyüyüp serpildiğinde amcasından öğrendi işin aslını. "Profesyonel"di, ne demekse, merak edip sözlüğe baktığında "işinin ehli" anlamına geldiğini öğrenecekti bu terimin ama işi neydi peki, herkesin iyi kötü, daha çok da kötü bir işi vardı çünkü, amcasıysa, hayatta ne yapıyorsa onu gereğince yapıyordu anlaşılan, gelgelelim tam olarak ne yaptığı belli değildi.

Sonradan, ergenlik çağında bir başka sözcük gelip oturdu "profesyonel"in yanına: "devrimci". "Profesyonel devrimci"ydi amcası ve Çelik bunun da tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyordu hâlâ, ama öğrenmekte gecikmeyecekti. Bizzat o "sır küpü" amcasından. Geliş gidişler sıklaşmıştı artık, amcanın vakti daha çoktu, önce Merkez Komitesi'nden sonra da partiden atılmıştı çünkü, ama Çelik'in ne Merkez Komitesi'nden ne de partiden haberi vardı. Amcanın Batı'ya geçmediği zamanlar yeğen hafta sonları bir günlüğüne Doğu'ya gidip onunla buluşuyor, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in fikirlerini ondan öğreniyordu. Yalnızca fikirlerini değil elbette. Eylem de gerekliydi, amcasının deyimiyle "nesnel koşullar" elveriyorsa eğer. Türkiye'deki faşist cuntayı iktidardan devirmenin yollarını tartışmaya başladılar bir süre sonra. Nedense amcası "faşist" sözcüğünü kullanmıyordu askeri yönetimden söz ederken, genellikle Amerikan emperyalizmine yükleniyor, Sovyetler Birliği'ni, komünizm ve barış ülküsünü yüceltiyordu. Aslında "komünizm" sözcüğü de pek geçmiyordu aralarında, amcası

"profesyonel devrimci"ydi, öyleyse Çelik de öyle olmalı, onun izinden gitmeliydi. Peki ya "komünizm"? Komünizme, bir başka deyimle sömürünün ortadan kalkıp eşitliğin gerçekleşmesine, sınıfsız toplumun inşasına zaman vardı daha ve amcasına bakılırsa bunun için "proletarya diktatörlüğü" şarttı. Gelgelelim ikisi de pek hoşlanmıyordu bu "diktatörlük" sözcüğünden. "Başımızda" diyordu Çelik, "bir diktatör var zaten. Türkiye askeri diktatörlükle yönetiliyor." Ve bu durumu ortadan kaldırmak, bir an önce Türkiye'ye gidip mücadeleye başlamak için can atıyordu. Almanya'da düzenin bir parçasıydı, oysa Türkiye'ye giderse devrimci mücadelenin bir parçası olacaktı. Bunun içinse bir örgüte girmesi gerekiyordu.

TKP'ye girmek istedi önce ama amcası karşı çıktı. "Gereğinde parti gelip seni bulur" demekle yetindi. O da dışlanmış hissetti kendini, üniversite yıllarında devam etmeye başladığı Kreuzberg'deki öğrenci derneklerinden birinin vasıtasıyla Dev-Sol'a üye oldu. Artık amcası gibi "oportünist" değil "sapına kadar devrimci"ydi. Ve devrim şehir gerillasından geçiyordu, işçi-köylü ittifakından ya da Moskova'dan değil. Faşist cuntanın ancak silahlı mücadeleyle yıkılabileceğine inanıyordu. Yok TİP'miş, yok Sovyetler Birliği'ymiş, yok işçi sınıfının öncülüğüymüş, umurunda değildi artık.

Bir akşam amca, yeniden alındığı partinin kararlarını yoldaşlara bildirmek üzere Batı'ya geldiğinde çoğu kez yaptığı gibi sahte kimlikle otelde kalmamış, kardeşinin evinde sabahlamıştı. Ve tartışıp durmuşlardı yeğeniyle. Hatta kavga etmişlerdi. İki düşmandılar sanki. Yenge araya girmeseydi iş yumruklaşmaya kadar varacaktı. O gün Ali Albayrak görevini yerine getirdikten sonra Doğu'ya döneceği yerde Çelik'i Hasret İmbiss'e götürmüştü. Ve yıllar önce Harp Okulu'nda bizzat Şair Baba'nın sesinden dinlediği –o taş plağı yanından hiç ayırmamıştı o gün bu gündür– "Kerem Gibi"yi okumuştu ona ikinci kadehten sonra, "belki de sen haklısın" diyerek. Evet, mutlaka yanması gerekiyordu birinin, Kerem gibi yanıp kül olması gerekiyordu "karanlıklar aydınlığa çıksın" diye. O kendince yanmıştı bir zamanlar, bu şiir yüzünden kül olup havada savrulmuş, işkence ve hapislerden geçmişti kapağı Avrupa'ya atmadan önce. Şimdi yanma sırası Çelik'teydi. Boşuna "Demir tavında dövülür" dememişler. "Çekin ki körükleri ateşe girdi demir" diye, haykırmıyor muydu Şair Baba da? Çelik ateşe girmek üzereydi ve sanki eceline susamıştı. "Zavallı Çelik!"

Ali Albayrak şimdi Berlin'de bir kış sabahı, Doğu'yla Batı'nın artık hiçbir şey ifade etmediği birleşik Almanya'nın başkentinde, sanki dünmüş gibi anımsıyor o günleri. Sahte kimlikle Batı'ya geçip kardeşini görmeye gelişlerini, aynı kentte ama Duvarın iki yanında birbirlerinden habersiz yaşarlarken Çelik ortadan kaybolunca yakınlaşmalarını, salondaki koltukta sanki kapattığı kapılardan dönüp gelecekmiş gibi oğlunu bekleyen yengesinin pencereden her bakışta iç çekişini, kardeşinin ağzına pek de yakıştıramadığı "Allah'tan ümit kesilmez!" laflarını, sonra inen karanlıkla birlikte evin sessizliğe gömülüşünü, evet o derin, o yoğun, kötü haber her an gelecekmiş gibi çoğalıp çıldırtan sessizliği dün gibi anımsıyor. Oysa çoktan biliyordu kötü haberi, evet kahrolmuştu ama, ne tuhaf, sorumlu hissetmemişti kendini. Çelik'i ele verdiğinde ona "su vereceklerini" biliyordu elbette ama öldüreceklerini aklının ucundan bile geçirmemişti.

Neden sonra Berlin'e ulaşan yeğeninin ölüm haberiyle birlikte başka ölümleri de anımsıyor Ali Albayrak. Yalnızca yakınlarının değil komünizmin ölümünü de. Uzun süre can çekişmeden, sararıp solmadan gidivermişti ansızın. Alıştığı bir dost, vefasız bir akraba gibi. Gidenler gelmez ama komünizm belki de döner geri. O şarkıdaki kıskanç sevgili gibi "bir gece ansızın" gelebilir. Sahi döner mi böyle paldır küldür çekip gittikten sonra? Hiç belli olmaz, bakarsın döner. Yeniden umut olur ezilen, sömürülen, dışlananlara. Emeğiyle yaşayan tüm insanlığa. Asıl gidip de gelmeyecek olanlara yanmalı. Kardeşine, yeğenine, tüm yoldaşlara. Şair Baba da onlar için "Yeryüzüne tohum gibi saçmışım ölülerimi" dememiş miydi? Anneciğine de yanmalı elbette, zavallı kadına. Evet, muhacir karısına değil zavallı anasına. Ne suçu vardı? Ne olmuş yani bir Fransızı sevmiş, ondan çocuk peydahlamışsa? O çocuk yüzünden Kandilli'deki yalının bodrum katında gün be gün eriyip solmuştu ölmeden önce. Doğru, annesine de yanmalı, bahçıvanın duluna. Hastalandığında her şeyi göze alıp İstanbul'a gitmiş, onu son yolculuğuna uğurlamıştı. Uğurlamaz olaydı. İçindeki acıma duygusu öfkeye bırakıyor birden yerini. O günden, o uğurlamadan beri " Melek" ve "Komünist" değil yalnızca, aynı zamanda bir "Piç". Hergele bir Fransızın piçi. Hiç yoktan bir de bu yükü taşımak zorunda artık. Bu lakaba da alışıp katlanmak zorunda.

Ali Albayrak iyice ayılıp yıkandıktan, temiz pak olup gecenin karabasanlarından bir süreliğini de olsa kurtulduktan sonra iyimserliği elden

bırakmamaya çalışıyor. "Giden gitti, ölen öldü, kalan sağlar bizimdir" demek geliyor içinden ama olmuyor. Hayatının hayaletleri ayıkken de bırakmıyorlar peşini. En başta Çelik, yakasına yapışıp hesap sormaya başlıyorlar ondan. Gece Hasret İmbiss'te birkaç kadeh yuvarladıktan sonra, her şeyin bittiği, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı düşüncesi beynini kemiriyor. Derken bir yorgunluk çöküyor üzerine, geçmişin hayaletleri bu sefer de teker teker uzaklaşıyorlar. Onları yakalamalı, baş başa oturup konuşmalı. Dertleşmek için değil anlaşmak için. Anlaşıp barışmak için. Hatta Şair Baba'yla bile. Yüzü tutarsa onunla bile. Aklından çıktığı yok ki zaten. Bir o bir de Çelik. Ah Çelik, aslanım benim, yiğidim! Bir baba şefkatiyle sarılıp öpmek istiyor yeğenini, pek baba şefkati de sayılmaz, amca şefkati belki. Tam o da değil, neyse ne! Ya da hasretle, hasretle öpüp koklamak. Yazık oldu sırım gibi delikanlıya. Sevdiceğim, öksüzüm, nar tanem! Bayılırdı nara, şimdi olsa da yese, çocukluğundaki gibi tükürse posasını. Hayatta tüm sevdiklerini nasıl tükürdüyse öyle. Bu gece Hasret İmbiss'te onlarla yine hasret giderir belki. Geceleyin geç vakit. Çelik'e ilk rakıyı tattırdığı büfede.

3

Sokağa çıktığında hava neredeyse kararmak üzereydi. Karların içinden yürüdü. Caddeyi temizlemişler, nedense kaldırıma dokunmamışlardı. Bisiklet yoluna da. Tam "Zaten kim biner bu havada bisiklete" diye içinden geçiriyordu ki bir zil sesi duydu. Yana çekilip yol verdi. Başında kırmızı yün bere, boynunda atkı, bacaklarında yine kırmızı yün çoraplarıyla genç bir kız geçip uzaklaştı bisikletiyle. Ardından bakakaldı. Ne çok sevmişti kırmızıyı, arkadaşları en çok devrimi sevmiştiler o ise kan rengi kırmızıyı. Narı da bu nedenle sevmişti kuşkusuz, iştahla yediği, suyunu içtiği tek meyveydi. Kandilli'deki yalının bahçesinde bir nar ağacı vardı, gölge vermezdi yazın ama sonbaharda her biri gülle ağırlığında meyveler verirdi. Bahçıvan dalda el bombası gibi asılı duran narları koparıp tepsiye koyar, sofrada bir yumrukta patlatıp, saçılan taneleri çocuklarına verirdi. Veli iştahsızdı, o da boğazına düşkün değildi pek, ama nar tanelerini çiğneyip posalarını tükürmekten hoşlanırdı. Ve her defasında dayak yerdi annesinden. Sofrada değil tükürmek, elle yemek yemek bile yasaktı. Oysa Balkan Savaşı'nda yerlerini yurtlarını terkedip yollara düştüklerinde onun yaşında olan annesi sanki çok mu uymuştu sofra adabına? Her tokatta dilinin ucuna gelse de bu soruyu annesine sorma cesaretini hiçbir zaman gösterememişti. Daha sonraları Kuleli'de yatılı okurken, alt kattaki o upuzun, büyük yemekhanede yılda belki bir belki iki kez nar verdiklerinde de –her gün kuru fasulye pilava talim edecek değillerdi ya, savaş bitmiş, kıtlık günleri geride kalmıştı– tanelerin posasını tükürmeye kalkınca nöbetçi yüzbaşının çektiği kulağı nar gibi kızarmış, ertesi güne dek sızlayıp durmuştu. Nar, belleğinde İstanbul'la özdeşleşen bir meyveydi, Berlin'de pek bulunmuyordu zaten. Belki Kreuzberg Türk pazarında, o da ateş pahasına bulunurdu. Moskova, Doğu Berlin ya da Leipzig'e gelince, yurt dışındaki sürgün hayatının geçtiği bu kentlerde değil nar, muz bile bulmak bir sorundu. Duvar da, bazı hıyarların muz sevdası yüzünden yıkılmamış mıydı zaten? Evet, muz yemek isteyen kalabalık Duvar'a saldırdığında

aralarındaydı ve nar özlemiyle yanıp tutuşuyordu. "Muz isterük" diye tutturmuşlardı kazan kaldıran yeniçeriler gibi. Ne var ki rejim onların kafasını koparacak yerde kendi ayağının altına muz kabuğu koymuş, kayıp düşmüştü. Düşüş o düşüş, toparlanamamıştı bir daha. Sonunda bir hevenk muz hakkından gelmişti komünizmin. Ve yağma başlamıştı. İnandığı, hayatı boyunca savunduğu, beş para etmese de önem verdiği değerler ayaklar altında çiğnenmişti. Çiğnenmişti de ne olmuştu peki? Batı, haydutların elinden kurtarmaya çalıştığı genç kızın önce kendisi ırzına geçmiş, sonra başkalarına bırakmıştı. Yani öteki Avrupa ülkelerine, işin bir de bu yanı vardı gözden kaçan, nedense pek tartışılmayan. Gün boyu, günler ve geceler boyu, hep kendini suçlayacak, biz nerede yanlış yaptık diye geçmişi sorgulayacak değildi ya!

Köprüden geçerken aşağıya baktı. Bir tren yılan gibi kıvrılarak akıp geçti karların içinden. Pencereleri aydınlıktı ama kompartımanlarda kimseler yoktu. Işıklarını yaktığına göre akşam olmuştu. Almanlar öyle boş yere ışık yakmazlar. Adımlarını hızlandırdı. Geç kalmamalıydı buluşmaya. Körüklü çantasına daha bir sıkı sarıldı. Her şey bu çantanın içindeydi. Tüm hayatı. Daha doğrusu ihaneti. Tüm ihanetleri. Neden ihanet olsun ki? Doğru bildiğini yapmıştı. İnancı uğruna, devrimin bekası için ele vermişti en yakınlarını. Peki ya Çelik? Ona da, kendisine verdikleri gibi, olsa olsa su vereceklerini düşünmüştü. Ve elektrik. İşkencede öleceğini bilemezdi. Hem ne önemi vardı onun bunun. Şair Baba ya da Çelik'in. Bu kavgada, bu büyük ummanda onlar da kendisi de bir zerre, bir damla su değil miydiler? Aslolan devrimin, komünizmin geleceğiydi, bireyler değil. Çantada acıları, aşkları, anıları, duyguları, yolculukları da vardı kuşkusuz ama belgelerdi aslolan, onların kenarına köşesine elyazısıyla düştüğü notlar değil. Yazar okudukça şaşkınlığı artacak, sevinecekti. Ve komünizmin neden bir daha dönmemek üzere çekip gittiğini daha iyi anlayacaktı.

Köprüyü geçtikten sonra sağda, istasyonun çıkışındaki büfede ayak üstü bir gulaş atıştırmak istedi, sonra vazgeçti. Bir an önce varmalıydı gideceği yere. Varıp çantanın içindekileri müstakbel sahibine teslim etmeliydi. Sonra yiyip içebilirdi istediği kadar. Hasret'te sıcak bir mercimek çorbası, ardından günün ilk rakısı eşliğinde mezeler ve döner. Sonra da, neden olmasın, nar değilse de muz. O muz var ya, o muz, onu, uğruna Duvar'ı yıkanların uygun yerine sokmalı!

Weyers'e girer girmez sigara içilen bölümdeki bir masada oturan yazarı tanıdı. Tam yanına gidecekken caydı, bara doğru yürüyüp uzun taburelerden birine tırmandı, bacaklarını aşağıya sarkıtıp bira söyledi. Bir sigara yaktı sonra. Ayakları, ani bir refleksle yazarın masasından uzaklaştırmıştı onu, kendini hemen tanıtmaktan son anda vazgeçmişti. Nedenini çok iyi bildiği bir önseziydi bu. Yıllarca gizlilik koşullarında çalışmanın, buluşmalara zamanından önce gidip çevreyi kollamanın getirdiği bir alışkanlıkla biraz uzakta durmayı yeğlemişti. İyi ki de öyle yapmıştı. Yazarın oturduğu masanın arkasında eski yoldaşlardan biri vardı çünkü. Onu görür görmez yanına gelip elindeki körüklü çantayla burada ne aradığını sordu. Yanıtı hazırdı.

– Veli'nin eviyle ilgili evrak.

– Satılık olduğunu duydum.

– Evet, öyle. Yengemin paraya ihtiyacı var da...

– Acil mi?

– Evet, çok acil.

– Aramızda toplayıp verelim istersen.

– Bakalım. Hemen satılmazsa öyle yaparız. Sağol.

Sonra başka şeylerden söz ettiler, bildik konulardan. Yoldaşlardan, eski günlerden. Hayatta olanların geçim sıkıntısından. Türkiye'ye dönmüştü çoğu, burada kalanlarsa kendi köşelerine çekilmiştiler. Mevsim kıştı ama yaprak dökümü henüz başlamıştı onlar için. "Eski tüfeklerin" sonbaharı.

"Hadi bana eyvallah " diyerek yanından ayrıldı yoldaş, yazarın masasının arkasındaki eski yerine oturdu. Bir eski tüfekti o da, ama öyle erken gideceğe pek benzemiyordu. Ne kahveden ne dünyadan. Bir zamanlar partiyi yönetenlerin aksine sırık gibi upuzundu. Zayıflığına rağmen sağlıklı

görünüyordu. Az yoldaşın canını yakmamıştı politbüro üyesiyken. Sibirya'ya gönderilip de geri gelmeyenler onun eseriydi. İhraçlar da. Şimdi Batı'da yaşıyor, üzerinde kirli bir kazak, yüzünde güneş gözlükleri, kahve kahve dolaşıyordu. Genelde Kreuzberg'de sürter, eski günlerdeki gibi izlendiğini sanırdı. Bu nedenle ikide bir ardına bakar, sık sık kaldırım değiştirir, metroda oturduğu koltuktan ansızın fırlayıp kendini dışarıya atardı. Bu akşam yolu neden Weyers'e düşmüştü acaba? Onun da bir randevusu mu vardı bu kahvede, yoksa yine karanlık bir iş mi çeviriyordu? Ticarete atıldığını, derken esrar işine bulaştığını duymuştu ortak dostlarından. Ne halt karıştırırsa karıştırsın, artık cirmi kadar yer yakar. "Aramızda toplayıp verelim istersen"miş! Sen onu zamanında düşünseydin, hepimiz meteliğe kurşun atar, patatese talim ederken. Bu "talim" sözcüğünün de ne çok anlamı vardı Türkçede. Talime çıkarlardı Kuleli'de, Ankara Harp Okulu'nda da öyle, ellerinde tüfek kan ter içinde koşarlardı marş söyleyerek. Parti'nin kötü günlerindeyse, Leipzig ve Doğu Berlin'de, kuru ekmeğe talim eden yoksul Anadolu halkı gibi patatese talim etmeye başlamışlardı.

Yazar hesabı isteyince, ona iletmesi için bir mesaj yazıp verdi garson kıza, getirdiği küçük birayı bir dikişte yuvarladı, parasını ödeyip kahveden çıktı. Sokağı geçip parka girdi, orada, bir ağacın arkasına gizlenerek beklemeye başladı. Hava dona çekmiş, gelen giden azalmıştı. Gümüş rengi bir yarım ay doğuyordu çatıların arkasından. Kilisenin sundurmasının altında da, onun gibi ayakta bekleyen biri vardı. İri kıyım, alabros tıraşlı bir delikanlı. Onu görünce paltosunun önünü, sonra pantolonunun düğmelerini açtı. Soğukta büzülmüş, yine de bulunduğu yerden seçebileceği kadar büyük cinsel organı çıktı ortaya. Delikanlı, gider miyiz gibisinden bir işaret çaktı başıyla. Duraksadı bir an. Geceyi birlikte geçirmeseler de bir süre hoşça vakit geçirebilirlerdi. Parkın karanlığında değil elbette, yakındaki gay barlardan birinde. Ya da, neden olmasın, Halensee'de. Yatak iki kişilikti. Salondaki koltuk da. Zaten başka eşya yoktu evde. Sahi bir de dolap vardı ama, içi boştu. Neyse ki cüzdanı boş değildi. Artık parasız yapmıyorlardı onunla. Kimbilir, böylesine istekli, bu denli hayasız olduğuna bakılırsa, belki bu yapardı. O zaman da yazarı kaybederdi temelli. Bir daha ara ki bulasın. Hangi otelde kaldığını bile bilmiyordu. Başını öte yana çevirdi. Delikanlı bir süre daha kaldı ayakta, sonra paltosunun önünü kapatarak sundurmanın altından uzaklaştı. O an tuhaf bir acı duydu içinde. Kaçırılmış

bir fırsatın değil terkedilmenin acısını. Ve Kuleli'deki yatakhanede, üst ranzaya uzanmış uykuyu beklerken gördü kendini. Çengelköy'ün sırtlarından yarımay doğuyor, Boğaz'da martılar bembeyaz, gümüş rengi suyun üzerinde kanat çırpıyorlardı. Geç kalmış bir öğrenci ortadaki sıra musluklardan birinde elini yüzünü yıkıyordu. O da yatağına girip uzandıktan sonra kalk borusuna dek derin bir sessizlik çökecekti yatakhaneye. Ve ranzaların arasında bir gidip bir gelen nöbetçi amirin eli saçlarında dolaşacaktı. Sonra battaniyeyi aralayıp gövdesine, soğuktan apışarasında büzülüp kalmış aletine uzanacaktı. Penisin adı aralarında "alet"ti, "boru" dedikleri de olurdu kimi zaman. Yatılı okulda hayat boruların ritmine göre ayarlanmıştı zaten. Kalk borusu, hamam borusu, karavana borusu, hazırol borusu, ders borusu, paydos borusu, yat borusu, uyu borusu. Bir de o "boru" vardı, istersen tek kürek çeker gibi kendi kendine çalardın uyu borusundan sonra.

Bir gece alt ranzada uyuyan arkadaşı, nöbetçi amirinin ağzından "melek gibi saçları olduğunu" duyduktan sonra, "Melek" lakabını takmıştı ona. Ve her yerde kendi adıyla değil "Melek" diye çağrılmaya başlanmıştı. Oysa daha önceki yıllarda, henüz "İkinci Kısım"da öğrenciyken, herkes gibi yoklamada adını ve künyesini söylerken "Ali Kandilli" diye bağırdığı için lakabı "Kandillili"ydi. Derken "Kandil" düşmüş, "Lili" demeye başlamışlardı. Lili, evet. Yine de "Melek" "Lili"ye yeğdi.

Utancından hiç kimsenin, sıra arkadaşının bile yüzüne bakamadığı anlar olurdu. "Lili!" diye çağrıldığında önce çağıranın ağzını burnunu dağıtmak, suratını çıfıt çarşısına çevirmek gelirdi içinden, sonra tenha bir köşe bulup ağlardı. Büyüdükçe alıştı ortama, lakabını benimsedi. Yalnızca lakabını değil onun gereğini de. Ali kıran baş kesen, küçükleri dövüp büyüklere yağ çeken öğrencilerden uzak durmayı başardı, içine kapandı giderek, derken sağlam yapılı sınıf arkadaşlarından birine sevdalandı. Bahçede silahlı eğitim ya da spor yaparlarken gözünü ayıramıyordu bu adaleli, çevik delikanlıdan. Ama onunla yakınlık kurmaya cesaret edemiyordu. Bazı geceler yatakhanede uyur uykusundan kaldırılıp helaya götürüldüğü oluyordu. Kendi rızasıyla elbette, yine de bu "götürülmeler"in çok hoşuna gittiği söylenemezdi. "Büyük Aşkı" ona yüz vermedikçe, hatta varlığının farkına bile varmadıkça sürüp gitti bu durum. Artık "Melek"ti ya da "Parlak". Hela dönüşlerinde, mavi karpuzlu gece lambasının kör ışığında sabaha dek

gözünü kırpmadan bekliyordu bazen. "Büyük Aşkı"nı hayal ederken gün ışıyordu pencerede. Kalkıp baktığında Boğaz'ın koyu mavisini, martıları peşine takmış giden ilk vapuru, uzakta sisten sıyrılan Sarayburnu'yla kubbeleri, göğe incecik yükselen, yükselirken de tenine batan sivri minareleri görebiliyordu. Canı yanıyordu evet, ama tuhaf bir haz da almıyor değildi manzaradan. İstanbul'un silueti, dikey ve eğri çizgileriyle hem eril hem dişiydi. Kuleli'nin denize bakan kuleleri de. Üşüyünce yatağına dönüp tortop oluyordu çarşafların içinde. Ve "Büyük Aşkı"nın gelmesini bekliyordu. Uzun kış gecelerinde, gelmeyeceğini bilerek, sabaha dek bekledi onu. Sonra ilkyazla birlikte her şeyi unuttu, ilki gibi başlamadan biten yeni bir "Büyük Aşk" buldu kendine. Onun hayaliyle ilkyaz geçti, sonra yaz. Yaz okulda değil yalının bahçesinde, Çengelköy iskelesinde geçti.

Eylülde bir üst sınıftaydı artık ve hafta sonları daimi yatılılarla birlikte okulda kalmaya can atıyordu, yalıda annesinin tokadına muhatap olup bahçıvanın merhametine sığınmaktansa. Onların yanında ne diyeceğini bilemeden sus pus oturup sıkıntıdan patlamaktansa. Sonunda hafta sonlarını da okulda geçirmeye başladı. Artık yeni bir aile bulmuştu kendine, geceleyin onu helaya götürenlere arkadaşlıktan da öte bir duyguyla bağlanmıştı. Ne var ki günün birinde, her şey yolundayken, hiçbir neden yokken, yönetime şikâyet etti hepsini. Bu işi yapmaya zorlandığını, tehdit edildiğini, şantaja kurban gittiğini söyledi. Ve kendisi de dahil, bir süre okuldan uzaklaştırılmalarına neden oldu. Yönetim, olayı örtbas etmek için, daha ağır bir ceza vermekten kaçınmıştı. Bir daha da, mezun olana dek, gece helaya yalnızca ihtiyacını görmek için kalktı. Ama ne demişler, "can çıkar huy çıkmaz" mı? Öyleyse ruh hiç çıkmaz, ölene dek yapışır kalır gövdeye. Bu kez de, birkaç yıl sonra gönderildiği bozkır hapisanesinde yatarken Rıza'ya kapıldı. Kaba saba görünüşlü bir mahkûmdu, kız kaçırmaktan düşmüştü içeriye. Yalvaç'ın köylerindendi. Karanlık bakışlı, kara kaşlıydı ama incecikti sesi. Yanık türküler söylerdi geceleyin ve Ali Alpaslan onun davetini hiçbir zaman geri çevirmezdi.

Demek ki ruhunda vardı bu zaaf, eğer zaafsa, ondan da beterdi aslında, o zaman öyle sanıyordu, hem "ruh"a da inanıyordu. Şair Baba'yla tanışmadan önceydi, komünizmden çok önce, Kuleli sıralarında henüz tüyü bitmemiş bir yeniyetmeyken. Sonra, hayatında bir milat olan Şair Baba'yı tanıyıp

komünist olduktan sonra ne ruh kalmıştı ne ahiret inancı, inandığı, uğruna canını vereceği, her gece sarılıp yatabileceği bir ülküsü vardı artık. Bir de içinde ikinci bir can gibi taşıdığı zaafı.

Yazar hâlâ kahveden çıkmamıştı. Ay bile çıkmıştı da... "Ay doğar ayazlanır / Ortalık beyazlanır" diye geçirdi içinden. Hapishanede Rıza'dan duymuştu bu türküyü de. Her zaman "garadut parmağ gibi" olacak değil ya! Mehtap da gerekir bazen, duygu ruhun gıdasıdır! Ama heyhat, ortalığın beyazlandığı falan yoktu. Kilise karanlığa gömülmüştü çoktan, pencerelerde de ışıklar teker teker sönmeye başlamıştı. Neden sonra, ağacın arkasında donmak üzereyken, yazarı gördü. Kahveden çıkmış, yalpalayarak az ötedeki cenaze levazımatçısına doğru yürüyordu. Peşine düştü ve araya belli bir mesafe koyarak oteline dek izledi onu. Sonra, elinde körüklü çanta, Kudamm'dan bir otobüse atlayıp eve döndü, çantayı bırakıp yeniden sokağa attı kendini. Bu saatte Hasret İmbiss'ten başka gidecek yeri yoktu.

4

Bu kez vaktinden önce geldi buluşmaya, Café Dress-ler'in dip masalarından birine oturdu. Doğrusu arasa bundan iyisini bulamazdı. Hemen sağda arka pasaja açılan bir kapı vardı, tuvalete inen merdivenin iki yanında Grosz'un desen ve gravürleri. Herhangi bir nedenle savuşması gerektiğinde pasaja geçebilirdi, tuvalete inip saklanmak da kolaydı. Belli mi olur, bakarsın yine beklenmedik biri çıkar karşına, dün gece Weyers'deki gibi bir "eski tüfek" ya da, neden olmasın, bir tanıdık, belki emekli Stasi ajanlarından biri, hatta birkaçı. Onlar da artık sivil giyinip insan içine çıkmaya başladılar, sinek kaydı tıraşlı ablak suratları ve ipek kravatlarıyla. Bir kahvede buluşup eski günleri anar oldular bira bardaklarını tokuşturarak. Sanki kendisi de aralarından biri değilmiş gibi onlarla hiçbir zaman yüz göz olmadığını, yalnızca bilgi alışverişinde bulunduğunu düşündü. Peki ne fark vardı aralarında? O komünistti, Stasi'de çalışanlarsa memur. Hem de eğitilmiş cinsinden, onun gibi çekirdekten yetişme değil. Alaya çıkarılanlardan hiç değil. Ordudan gelenler de vardı aralarında, hatta çoğunluktaydılar. Ama görevliydiler eninde sonunda, o ise militandı, daha doğrusu bir "eski tüfek". Ne yapmışsa inancı uğruna yapmıştı. Çelik'i ele verdiğinde bile.

Körüklü çantadan bir dosya çıkardı, açıp karıştırmaya başladı. Aradığını buldu sonunda, ayırıp uzun uzun inceledi. Tam yırtmak üzereyken caydı, iç cebine koydu. Yazarın bu belgeyi görmesi gerekmiyordu. Ne onun ne de başkasının. Konu önemli, bugün bile can yakacak cinstendi. Stasi'yle işbirliğinin dorukta olduğu bir dönemde hayatının en güç görevini vermişlerdi. Türkiye'de askeri cunta eylem yapma hazırlığında olan Dev-Sol militanları hakkında istihbarat talebinde bulunmuş, karşılığında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin güvenliği açısından son derece önemli bilgiler vermeyi vaat etmişti. Çelik'in Türkiye'ye dönmek üzere olduğu günlerdi. Uzun bir iç hesaplaşmadan, iyice düşünüp taşındıktan sonra,

işkence yapılmaması koşuluyla yeğeninin Kapıkule sınır kapısından giriş yapacağını bildirmişti Stasi'ye. Ve anında Marcus Wolf'un, nam-ı diğer Mischa'nın iltifatına mazhar olmuştu. "Der Mann ohne gesicht"[5] Stasi binasının sağır odalarından birinde kabul edip yüzünü göstermişti ona. Ve madalyasını bizzat kendisi takmıştı. MİT sözünde durmuş, tutuklamakla yetinmişti yeğenini. Ama poliste sorgu uzayınca, eylemi zamanında önleyebilmek için başka çare kalmamış, "su vermişlerdi" Çelik'e. Bir zamanlar, çok ama çok önceleri, Sansaryan Hanı'nda Parmaksız'ın elinden geçen tüm komünistlere verdikleri gibi ona da su vermişler, falakaya yatırmışlar, askıya almışlardı. Dayanamamıştı yavrucak, yine de ser vermiş ama sır vermemişti. Ve "Çelik'e Su Verildi!" Rastlantı bu ya, Harp Okulu olayında tutuklanmasına yol açacak kitaplar arasında yalnızca Şair Baba'nınkiler değil bu kitap da vardı.

Titremeye başladı birden, giderek sarsıntıya dönüştü titremesi. Ve elektrotları hayalarında hissediyormuş gibi bağırmamak için kendini zor tuttu. Senin yaptığını, diye geçirdi içinden, en adi hergele bile yapmazdı. Hapiste tanıdığın azılı katillerin, ırz düşmanlarının hiçbiri. Onların da bir etik anlayışı, bir raconu vardı kendilerine göre, senin içindeyse kötülükten başka bir şey yok. Şeytana sattın kendini! Tamam da, diye düşündü, ne yaptıysam komünizmin bekası için yaptım. Bizi koruyup kollayan devletin güvenliği için. Kendim için bir şey yaptıysam namussuzum. Evet, dedi kendiyle konuşur gibi, namussuzsun. Şeytanın ta kendisi! "Melek"miş! Ne meleği, düpedüz şeytansın. İfritten de pek farkın yok! Eski tüfek olmaya da razıydı, yeter ki doğru yaptığına inandırabilsin kendini. Evet, "eski tüfek". Bu lakapla anılanların hepsinden daha iyi bilirdi silah kullanmasını, Harp Okulu'nun birinci sınıfından ihraç edilip kodesi boylamış olsa da. Kodesi boylamıştı ama bir karıncayı bile incitmemişti hayatı boyunca.

Körüklü çantadan kalınca bir dosya daha çıkarıp gözden geçirmeye başladı. Vay anam! O mu yazmıştı karbon kâğıtla daktiloda kopyalanmış bu Türkçe raporları, metnin orasına burasına elyazısıyla düşülmüş notları. Gözlerine inanamadı bir an. Sanki onunla bir ilgisi yoktu bunların, iç sesini dinleyen başka birinin, belki de bir delinin hezeyanlarıydılar. Bir uyurgezerin kâğıda dökülmüş itirafları. Aynı zamanda hiçbir ayrıntıyı ihmal etmeyen titiz bir muhbirin gözlemleri. Deli, uyurgezer ve muhbir! Daha neler, düpedüz kendi elinden çıkmaydı tümü. Peki ya bu kuru bilgiler, öznel

yorumlar, gereksiz ayrıntılar? Onlar da "Şeytan"ın işiydi, "Melek"in değil. "Şeytan" evet, tümünün altında bu imza vardı. Dudaklarını büzüp somurtur gibi yaptı, gülümsedi sonra. Aklına Şair Baba'nın Şeytan adlı köpeği düştü. Raporlarına bu "nâm-ı müstear"ı koyması boşuna değildi. Şair Baba duysaydı, Şeytan'ı sık sık Peredelkino'da daçanın banyosuna sokup yıkadığı gibi onu da suya batırır, ne var ki yıkayacağına boğardı kuşkusuz.

Şeytan, adı üstünde, şeytan bakışlı, yumuşak sarı tüylü bir Rus tazısıydı. Kuli dedikleri cinsten. Sahibine de sevdalıydı. Kaç kez kıçının üstüne oturup günlerce beklemişti onu, yolculuktan her dönüşünde üstüne tırmanıp ellerini, yüzünü gözünü yalamıştı. Şair Baba'yı daçadan alıp Moskova'ya götürürken de kimi zaman eşlik ederdi onlara, arabanın arka koltuğuna yüksek bir bürokrat, ne bürokratı bir kont edasıyla kurulur, sivri dişli, kocaman ağzından salyalar akıtarak camdan manzaraya bakardı. O yıllarda, kendisi de, Şeytan gibi karşılıksız bir sevgi besliyordu şaire, ona hayrandı, hatta düpedüz sevdalı. O yıllar dediği Moskova yılları değil canım, Harp Okulu yıllarıydı. Yani çiçeği burnunda bir teğmen adayıyken. Bu rütbenin anlamı gereği tam da mücadeleye atılmak üzereyken. Ne var ki mücadeleye değil hapse atılmıştı ve açlık grevine yatan Şair Baba gibi zincirlerini kırıp çıkmamıştı hapisten, cezası dolunca tahliye edilmişti.

Sahibi gibi köpeği de zincirlenmekten, boynuna tasma geçirilmesinden pek hoşlanmazdı. Ya tavşan kovalardı kayınların arasında ya kafeste şakıyan kanaryalara havlardı. Daça da ev değil hayvanat bahçesi gibiydi zaten. Yeşil papağandan akvaryumdaki balıklara ne ararsan vardı. Evet, Şeytan'ın sahibi hapisten çıkarılmamış kendi mücadelesiyle çıkmıştı. Ve ona hep acıyarak, hatta küçümseyerek bakmıştı, tasmalı bir köpeğe bakar gibi. Bir gün olsun sevgi göstermeden, başını bile okşamadan. Şefkat başka şey, muhabbet başka! Oysa Şeytan'a nasıl sahiplik yapıyorsa ona da ağabeylik yapmasını, böyle uzaktan selam vereceğine kucaklayıp sarılmasını, "yoldaş" yerine sevdiklerine dediği gibi "cancağzım" demesini ne kadar isterdi.

Günün birinde, sokaktan mı başka bir köpekten mi orası belli değil, mikrop kapıp ölüvermişti Şeytan. Deyim yerindeyse "kuyruğu titretmişti". Bu titretişte Şair Baba'nın da ihmali vardı kuşkusuz, Galina'nın da. Şairi dört kez ölümün pençesinden kurtaran doktor Galina nasılsa Şeytan'ı

iyileştirememişti. Ve köpeğinin ardından bir mersiye yazmak da tabii ki şair sahibine düşmüştü. "Zavallı Şeytan!" diye geçirdi içinden, nasıl da akıllı, cana yakın, uysaldı! Adına benzemezdi hiç, sahibinin o şiirde yazdığı gibi Şeytan zalim olur, zalimse yalancı ve kurnaz. Ama bugüne dek hiçbir zalimin akıllı olduğu görülmemiştir, değil mi ya? Şeytan cin gibiydi. Ya kendi? O da, "Şeytan" diye imzalasa da, raporlarında belli bir akıl sergiliyordu gerçi, üstelik zalim ve kurnazdı. Ne kurnazı, şahbazdı aslında. Başkalarının hayatıyla oynayan bir sihirbaz. Ne yazık ki Stasi hariç kimsenin haberi yoktu bundan. Ama artık öyle olmayacak, raporları yazara teslim ettiğinde cümle âlem duyacaktı hünerini. Yeter ki gelsin buluşmaya, elindekileri teslim alıp kurtarsın onu bu yükten. Ve cümle âlem öğrensin sonunda nasıl sinsi, ne kadar hin olduğunu. Şeytan cin gibiyse o da hin gibiydi daha ne olsun! Köpeği ölünce kahrolan, ona mersiye düzen sahibi o ölseydi bir damla gözyaşı döker miydi acaba? Elbette dökmezdi. "Biraz da ben öldürdüm köpeğimi / bakmasını bilemedim"miş! Sahipliğini bilip sahip çıksaydın öyleyse, böyle ardından ağlayıp sızlayacağına korusaydın hayvanı. "Bakmasını bilemezsen / ağaç bile dikme" diye başkalarına akıl veriyordu o şiirde. Ağaçtan vazgeçtim, köpekten de, oğluna bile sahip çıkmadın bunca yıl, ne aradın ne sordun. Değil bana, değil Şeytan'a. "Şeytan"a! Memet'ine sahip çıkaydın hiç değilse.

Şimdi böyle düşünüyor, bunlar geçiyor aklından ama, o yıllarda, mücadeleye atılmak üzereyken Nâzım'ı ilk gördüğünde yıldırımla vurulmuşa dönmüştü.

Şiirlerinden tanıyordu gerçi, gazetelerdeki fotoğraflarından da. Ama Nâzım Hikmet'i yanı başında dev cüssesi, ışıltılı mavi gözleri, dağınık sarı saçlarıyla görünce çok heyecanlanmış, nutku tutulmuştu. Güçlükle ifade verebilmişti mahkemeye. Şair Baba'ysa, başkan hariç tümü muvazzaf subaylardan oluşan mahkeme heyeti karşısında bir çınar gibi dimdikti. Savunmasını yaparken, suçsuzluğunu haykırırken bir ara arkasını dönüp sanık sandalyesinde oturan okul arkadaşlarını göstererek "Yazıktır, yakmayın bu gençleri" demesi en azından "takdire şayan"dı. O gün duruşma boyunca bakışlarını ayıramamıştı şairden. Geceleyin okulun bodrum katındaki hücresine kapatıldığında da sarı bıyıklarıyla oynayışı bir türlü aklından çıkmıyordu. Elindeki geniş kenarlı, küf yeşili fötr şapkasını buruşturup ezmişti dava uzadıkça. Mahkeme heyeti karşısında nasıl da

heybetliydi. Suçsuz olduğunu bilmenin rahatlığı vardı üzerinde, vakurdu. Ne kendisi yanmalıydı ne de salt onun şiirleriyle bazı sol kitapları okudukları için suçlanan öğrenciler. Ama mahkeme on beş yıl ağır hapis cezasına çarptırmıştı şairi. Suçu "orduyu isyana teşvik"ti. Askeri mahkeme savcının kanıt olarak gösterdiği kitapları ve işkenceyle alınan ifadeleri yeterli bulmuş, komünizmin ordu saflarında yayılmasını önlemek bahanesiyle en basit hukuk kurallarını bile çiğneyerek ceza yağdırmıştı. Şairin sonradan bir şiirinde yazacağı gibi tek kaygıları vardı hüküm okunurken: heybetli olmak. Ama değildiler. "İnsandan çok eşyaya benziyorlardı. Ve duvar saatleri gibi ahmak, kibirli ve kelepçe, zincir filan gibi hazin ve rezildiler."

Yılların ardından Berlin'de anımsıyor. Bu kente gelmesine çok vardı daha, Ankara'da Harp Okulu öğrencisiydi. Ve dünyayı kasıp kavurduktan sonra Berlin'de de taş üstünde taş bırakmayacak savaşın eli kulağındaydı. Dünyanın gidişatından haberi vardı az çok. İspanya'da "No pasaran" diyenler yenilmiş, Franco onların cesetlerini çiğneyerek iktidara gelmişti. İtalya'da Duçe, iki eli belinde, başında püsküllü şapkası, sert adımlarla Roma sokaklarını inleten kara gömleklilere balkondan nutuklar atıyordu. Şair Baba'nın *Taranta Babu'ya Mektuplar*'da dediği gibi "Boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan laternası / ve âlâ düdük makarnası" kadar faşizmi de meşhur olan İtalya, Habeşistan'ı ele geçirmiş, başka ülkelere saldırmak için hazırlanıyordu. Führer ise Avusturya'yı ilhak için gün sayıyordu. Stalin'le anlaşıp savaş planlarını çoktan yapmıştı. Çok değil birkaç yıl içinde demokrasinin kaleleri düşecekti teker teker. Gün "Führer"in, "Duçe"nin, "Caudillo"nun, "şef"lerin günüydü. Türkiye'deki "Ebedi Şef" de çok geçmeden "Milli Şef"e bırakacaktı yerini. Bu arada Nazi yanlısı aydınlar ve subaylar da boş durmuyorlardı. Ordu içine sızmışlar, genel kurmaya bile el atmışlardı. Zaten müşir Fevzi Çakmak, nam-ı diğer Mareşal, Almanya'yla al takke ver külah değil miydi? Onlara gelince, bir avuç idealist Harbiyeliye, ülkenin yeni bir savaşa girmesini istemiyorlardı o kadar. Ne komünizm hakkında yeterli bilgiye sahiptiler ne de bolşevizm. Dünyanın gidişatı hakkında iyi kötü bir şeyler biliyorlardı belki ama sosyalizmin babalarının adını bile duymamışlardı. Nâzım Hikmet'in şiirlerinden öğrenmişlerdi başkaldırıyı, yoksulları sevmenin komünizm olduğunu sanacak kadar da saftılar.

On sekizinde bile değildi "Taranta Babu"yu okuduğunda. Sonra "Salkım Söğüt", "Güneşin Sofrasında Söylenen Türkü" ve "Kerem Gibi". Hele bu son şiir, hani ne derler, hapisane türkülerindeki gibi "sebebi olmuştu", "boynuna vebalim, senin yüzünden bu halim!" dercesine. Yıllar önce Ankara Harp Okulu'nda arkadaşlarıyla yatakhanede toplanıp yüksek sesle okudukları bu şiirler yüzünden yanmamış mıydı Kerem gibi? Evet yanmıştı ama Şair Baba'yı da yakmıştı. İşkenceyle alınan ilk ifadesinde, sonradan mahkemede kabul etmese bile, onun fikirlerinden etkilendiğini itiraf etmişti. Gedikli su verip hayalarına elektriği bağladığında öleceğini sanmıştı önce, sonra yelkenleri suya indirmişti. Daha sonra da... Sonrasını anımsamak bile istemiyor. Ama Gedikli'nin "Gel şöyle bakalım parlak!" diyerek arkasına geçip, masanın üzerindeki lambayı yukarıya çevirdikten sonra yarı karanlıkta "Nasıl olsa anahtar deliğe girer" deyişi bir türlü çıkmıyor aklından. Yıllar geçti aradan, daha ne acılar, ne yırtılmalar yaşadı ama onsekiz yaşının o kahredici anısından kurtuluş yok anlaşılan. Sanki onunla doğdu onunla ölecek. Günde bir kez açılıyordu hücrenin kapısı ve yemek tepsisini bırakan er kapıyı dışarıdan sürgülüyordu. Anahtar değilse de sürgü giriyordu deliğe, günde bir bazen iki kez. Geceleyinse, rüyalarında içine giren Gedikli'ydi. Kan ter içinde uyanıyor, tenine yayılan kirden arınmak istermiş gibi avuçlarıyla musluktan su alıp dökünüyordu.

Derken iki yıla hüküm giydi, bir bozkır hapishanesinde çekti cezasını. Orada rahatı pek kötü sayılmazdı. Kitap okumaya bol vakit ayırabiliyordu. İstanbul'da bıraktıklarını düşünmeye de. Annesi yaşlanmış, kardeşi Paşabahçe'de işe girmişti. Paşayla büyükanneyse, bahçıvandan sonra tası tarağı toplamadan, yani yalıyı tek kızlarına bırakarak, öbür dünyaya göçmüşlerdi. Aslında akrabadan kimseyi özlediği falan yoktu. Kuleli günlerini anımsıyordu bazen. Ailesi bellediği sınıf arkadaşlarıyla hocalarını. Hafta sonu tatillerinde Çengelköy İskelesi'nden denize olta sarkıtırlarken "Sarkıtacak başka şey yok mu!" diye onlara laf atan balıkçıları da anımsıyordu, en sessizini, vurdumduymazını bile. Sonra boz renkli, kalın yerli kumaştan üniformasıyla Nizamiye'den içeriye ilk adımını attığında karşısına dikilen görkemli mermer sütunları, dershanelerin Boğaz'a bakan sıra pencerelerinden geçen gemileri, orta bahçeyi, kalk borusuyla şenlenen yatakhaneyi, orada başına gelenleri ve kurduğu hayalleri. Hapisteyken de, Kulelideki gibi elektrikler söndürülünce ranzaya uzanıp hayaller kurması belki bu alışkanlığı yüzündendi. Çıktığında Komünist Parti'ye girecek,

hayatını davaya adayacaktı. Şair Baba'yla aynı safta çarpışacaktı bundan böyle. Tüm Avrupa'yı dize getiren Hitler komünizmin kalesine saldırırsa karşısında Kızıl Ordu ve Stalin yoldaşı bulacaktı, Türkiye'ye saldırırsa onu ve yoldaşları.

Mahpusluğu boyunca annesi ziyaretine hiç gelmedi, kardeşiyse bir bayram tatilinde gelip ertesi gün döndü. Ankara'nın iklimine alışık olduğundan bozkırı yadırgamadı, hatta sevdi bile. Avluya çıkarıldıklarında duvara sırtını dayayıp gözleri kamaşmadan güneşe baktı. Ne var ki geceleyin yıldızları sayamadı gökyüzünde, çünkü demir parmaklıkların ardında ne mavi ve bulutsuz gökyüzü vardı ne de geceleyin boşluğu bir anda dolduran yıldızlar. Rıza'nın türküleri ve sıcaklığıyla avundu o da. Ve tahliyesine bir gün kala alt ranzada Rıza "Yârim, İstanbul'u mesken mi tuttun" türküsüne başlayınca göz yaşlarına engel olamadı. Çıkar çıkmaz da ilk otobüsle İstanbul'un yolunu tuttu. Parti orada, Asmalı Mesçit'te kiraladığı bekâr odasında buldu onu. Ve çekip çevirdi, yetiştirdi; bu günlere getirdi. Harp Okulu'nda erlerin ağzından düşmeyen bir türkü vardı. "Annem beni yetiştirdi, bu vatana yolladı". Onu da parti yetiştirmiş, önce okula sonra askere değilse bile nöbete yollamıştı. Devrimin nöbetçisiydi artık, toy bir Harbiye öğrencisi değil.

Devrimin nöbetçisiydi ama görünürde devrim falan da yoktu. Alman orduları Avrupa'yı dize getirdikten sonra Moskova kapılarına dayanmış, komünizmin kalesini zorluyorlardı. Stalin de içlerinde –hayır, içlerinde değil başlarındaydı Stalin yoldaş, bu "içlerinde" lafını Şair Baba çok sonra Küba devrimi ve Fidel Castro için kullanmıştı, bazen karıştırıyor işte, sözcükler göğüs göğüse çarpışan askerler gibi birbirinin içine giriyor, imgeler, anılar, hayaller de öyle, işin içinden çık çıkabilirsen!– her neyse "başlarında" Stalin, direniyordu Kızıl Ordu, "Kopça Burunlu İvan" ve silah arkadaşları –Şair Baba "Şu 1941 Yılında"yı yazıp hapisten gizlice çıkarmasaydı, onlar da pelür kâğıtlarda daktiloya çekip çoğaltmasalardı, savaşın gidişatını Nazi propagandasından izleyebileceklerdi ancak– canları pahasına vatanlarını ve komünizmi savunuyorlardı. Yani komünizmin vatanını. Partizan savaşı da kızışmıştı iyice, Şair Baba işi gücü bırakmış Zoe'nin öyküsünü yazıyor, "Bizde insanlar kullanır tankları onlarda tanklar insanları" diyerek moral vermeye çalışıyordu. Saraçoğlu ülkeyi Almanya'nın yanında savaşa soktu sokacak, Hitler'e Kafkas petrolünün yolu

açılacaktı. Üstelik Komintern desantralizasyon kararı almış, devrimci eylem koşulları hepten ortadan kalkmıştı. O ise kararlıydı mücadeleye, her şeyi –yeniden hapse girmeyi, Birinci Şube'de Parmaksız'ın elinden ecel şerbetini içmeyi bile– göze almıştı. Derin uykudaydı parti yönetimi. Birbirileriyle didişmekten vakit kalırsa Ortaköy'de Tütüncülerle buluşuyorlardı bazen, teksir makinesiyle çoğaltılan bildirileri militanlara Feshane'de, Köprü'de, Paşabahçe'de dağıttırıyorlardı. Bazen de geceleyin, hava lodos değilse, lüfere çıkar gibi yapıyor, kayıkta Boğaz'a karşı kararlar alıyor, sonra da bu kararları uygulamaya koymak için Moskova'dan olur bekliyorlardı. Ama susuyordu Moskova. Kendi derdine düşmüş ses vermiyordu. Savaş vardı dünyada, Boğaz'da lüfer boldu belki ama ekmek karnenin, devrim namlunun ucundaydı. Ne var ki silahlar ülke dışında patlıyor, Hitler ortalığı kasıp kavuruyordu. Gizli Müslüman olduğu söylentisi de galiba o günlerde yayılmıştı. Meğer Allah'a ve peygamberine inanıyormuş da kimsenin haberi yokmuş bundan. Bazıları da, hapishaneden tanıdığı Alevi mahkûmlar gibi, Führer'in "Allah bir, Muhammed, Ali!" diyerek Bavyera'daki kartal yuvasının terasında karlı dağlara karşı semah döndüğünü söylüyorlardı, ister inan ister inanma! Hatta, evet hatta sünnetliydi de metresi Eva'dan başka bu büyük devlet sırrını bilen yoktu. Yalnız bir keresinde, onbaşıyken kalkıştığı darbe girişimi sonuca ulaşmayıp kendisi de kodesi boylayınca, hamamda yıkanırken mahkûmlardan biri görmüş de hayretten küçük dilini yutmuştu. Sonradan, Naziler iktidarı ele geçirince, zavallıya başka şeyler de yutturmuşlardı. Hamamda Hitler'in avret yerini gören mahkûm ne ilk ne son kurbandı, kılıç bir defa sıyrıldı mı kınından kesip biçmeden olmaz, Hitler de Allah'ın kıyametten önce yeryüzüne gönderdiği Deccal'di, O'nun buyruğuyla ekin biçer gibi kesip biçiyordu insanları.

Gülüp geçiyordu bu söylentilere ama bir yandan merakını da yenemiyordu. Ya doğruluk payı varsa, Müslüman olmasa bile, Allah'la değilse de Şeytan'la anlaşmışsa? Türkleri dünyanın başına bela etmek amacıyla Von Papen'i Ankara'ya postalamışsa? Hiç beklemediği bir anda, Nâzım'ın hapisten çoğaltılmak üzere gönderdiği bir şiirde aynı palavraya değinildiğini görünce hani ne derler –kasıklarını tuta tuta mı?– gülmekten kendini alamadı, Hitler'in sünnetli aletini ve kasıklarını hayal ederek. *İnsan Manzaraları*'nda, Anadolu Ekspresi'nin üçüncü mevki yolcularından Halim Ağa, nâm-ı diğer "halı-heybe" , köylülerle sohbet ederken "Alaman kazanacak" diyordu göğsünü gere gere, büyük yerden duymuştu, Hitler

gâvuru Müslümanmış, gizli din taşıyormuş. Ya birlik olunmalıymış Alamanla ya da yol verilmeliymiş, geçsin. Geçip de Kafkas petrolüne el atsın bir an önce, komünizmi arkadan kuşatıp canevinden vursun! Yok öyle yağma! Geçerse cesetlerimizi çiğneyerek geçer diye düşünenler de vardı. Sarı Kamış'ta askeri Moskof gâvuruna kırdırdıktan sonra Kolçak'ın saflarında Kızıl Ordu'ya kılıç üşürürken can veren –geberip giden dese gam yemez!– Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa ve şürekâsının Turan hayalini canlandırma girişimlerinden, Azerbaycan, Türkmenistan ve Volga Türklerini ayaklandırma planlarından haberdardı. Wehrmacht'la elele verip soydaşlar tek devlet tek bayrak altında toplanacak, komünizmin esaretinden kurtarılacaklardı. Ya onun gibi gökgözlüler ne olacaktı peki? Yassı suratlı, çıkık elmacık kemikli, çekik gözlü soydaşlar kurtarıldıktan sonra sıra gâvur döllerine gelecekti elbet, hain komünistlerin ve damarlarında asil kan taşımayanların icabına bakılacaktı. O zaman gerçek babasının kimliğini bilmiyordu neyse ki. Asmalımescit'teki odasında, geceleyin el ayak ortalıktan çekilip Cadde-i Kebir'de tramvayların gürültüsü dinince, Köprü'den kalkan son vapurun sireni sessizliği yırtar, olası bir hava akınını gözleyen ışıldakların karanlıkta dansı başlarken Telefunken radyosunu açıyor, cızırtılardan, araya karışan senfonik müzikle Hitler'in nutuklarından sonra Moskova'yı buluyor, Türkçe yayınla birlikte fonda verilen *Enternasyonal*'in ezgisine kapılıp gidiyordu. Ve peş peşe düşüyordu haberler. Kesintisiz bir akış içinde Stalingrad, Leningrad ve dünyanın bütün "grad"ları düşmana direniyor, gökyüzünden rahmet yerine bomba yağıyor, insanlar ölüyordu. İstanbul'daysa ölen falan yoktu şimdilik ama yoksulluk dizboyuydu. Yalnızca ekmekler bozulmakla kalmamış, karaborsa talan ve yalan rağbet görür olmuştu. Moskova radyosundan, bu "en güvenilir kaynak"tan izliyordu olan biteni. Telefunken'in çift hoparlöründen dinlediği haberler sayesinde Nazi propagandasına hiç kulak asmamış, savaş ve olası gelişmeler hakkında çok şey öğrenmiş, ne var ki hayatının en büyük yalanı yine de gizli kalmıştı. Ta ki Balıklı Rum'da ölüm döşeğindeki annesinin ağzından çıkana kadar. Çıkıp da Parmaksız'ın komünistliğini sorguya çektiği gibi piçliğini yüzüne vurana kadar.

Berlin'de yavaştan içine dolan, alıp götüren İstanbul özlemiyle birlikte anımsıyor o yılları, "delifişek" olmasa da "eski tüfek" payesine erişmesine yol açacak karartma günlerini. Trakya'da Çakmak Hattı'nı zorlamaya hazır panzer tümenleriyle, ne bok olduğu adından belli Mareşal von Bock'u. Ve

radyodaki marşlarla nutuklar, balalaykalar arasından dinlemeye çalıştığı Müzeyyen Senar'ın kederli şarkılarıyla ince sazı. Ve radyonun da gideremediği Asmalımescit'teki yalnızlığını. Kırmızı ışıkları yağmurla cama vuran pavyonlardan şuh kahkahalar duyulur, aç kediler çöp yığınlarına yumulur gözlerinde yeşil parıltılarla. Köşe başlarını muhabbet tellalları tutmuştur. Sahanlıklarında salkım saçak yolcularla allı yeşilli tramvaylar geçer Tünel'den Taksim'e doğru. Makas değiştirirlerken ıslak raylarda şimşek gibi çakan alevden şerareler. İş hanlarıyla mağazalar boşalmış, lokantalar yükünü almıştır. Yağmur çiseliyordur kaldırımlardan taşan kalabalığın üstüne. Okul kaçkını leyli meccaniler, eğreti kravatları ve bol ceketleriyle bobstil üniversiteliler, tüylü fötr şapkalarının altına sığınmış erkeklerin kollarında rengârenk şemsiyeleriyle Nisuvaz'dan, Markiz ya da Lebon'dan çıkan kürk mantolu aşifteler, yan sokaklardaki pavyonlara doğru adımlarını hızlandıran altın köstekli, potur ve yelekli hacı ağalar, sinema kuyruğundaki tezgâhtar Rum kızlarıyla loca orospuları, sonra Çiçek Pazarı'nda fıçı masalara birinci kaptan duruşuyla dirsek dayamış bira sarhoşları ve ortalıkta fink atan casuslar, evet sahlepçi ve kestane kebapçılar da dahil herkes hem kendi havasında, kendi dünyasında hem başkalarıyla; bir o yalnız, hep böyle tek başına kalabalıkta.

Partiye biraz da bu yalnızlıktan kurtulma çabası, bu yakınlık arayışı yöneltti onu, yoksulluğu ortadan kaldırıp halkı kurtarma sevdası değil. Burjuvazinin saltanatına son vermek hülyası hiç değil. Zaten işçilerle ilk buluşmasında gâvur sandılar, bir türlü ısınamadılar bu bodur, sarışın, melek yüzlü ve gök gözlü komüniste. Artık ne biçim komünistse? Ötekilerden farklıydı evet. Hachette'ten, olmadı Yüksekkaldırım'daki sahaflardan alınan yabancı dildeki kitapları okumamış, Nâzım'ın el altından dağıtılan şiirleriyle yetinmişti. İşçi kökenli komünistler gibi fabrikada çalışmamış, partinin yönetim kadrosundaki aydınlar gibi çok fazla mürekkep de yalamamıştı. Ne tornadan anlardı ne alet edevatdan. Ne de bağıra çağıra bildiri dağıtmaktan. Kuleli yıllarında birkaç kez balığa çıkmıştı o kadar. Karadeniz'de minare boyu dalgalarla boğuşmadan, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının acı akıbetini de paylaşmadan, motorun kıçında oturup yıldızlara bakmıştı. Ama çok değil birkaç yıla kadar, nasılsa onu koruyup kollayan, hatta kendi oğluymuş gibi seven parti genel sekreteri Reşat Fuat Baraner'in sayesinde Moskova'ya düşecekti yolu. Marksizmi orada öğrenecek, Kızıl Meydan'ı da, Lenin'in kabrini de, elinin körünü de orada görecekti. O sevmediği, uzak durmaya

çalıştığı *aparatçik*lerden biri olacaktı sonunda. Kendi çapında elbette, öyle yükseklerde uçanlardan, alıp kaçanlardan değil. Bacak kadar boylarına bakmadan devrimcilik taslayanlardan da değil. Görev bilinci ve çelik disipliniyle hizmet edecekti partiye.

Savaş yıllarında bir gün, Birinci Şube'den iki sivil polis dayandı kapıya. Bu kez tahmininin aksine Sansaryan Hanı'na götürüp Parmaksız'ın karşısına çıkarmadılar. Oysa yolda işkence yapacaklarını, irtibat kurduğu öbür yoldaşları da ele vermesini isteyeceklerini tahmin ediyordu. Belki diri diri tabutluğa atacaklardı bu kez, düpedüz gömeceklerdi. Ama öyle olmadı. Askeri mahkemenin verdiği kararda hapis cezasından sonra iki yıl Balıkesir'de sürgün cezası da varmış meğer, uygulamayı ertelemiş mahkeme ona bildirmeden. Şimdi, şüpheli görüldüğü, parti üyesi olmasından kuşku duyulduğu için değil, bu karar gereğince, tası tarağı toplayıp yirmi dört saat içinde sürgün yerine gitmesi isteniyordu. Ne tası vardı toplayacak ne tarağı. Tahta bavuluna birkaç iç çamaşırla giysilerinden ibaret özel eşyasını koyup soluğu Balıkesir'de almıştı. Kandilli'deki yalıya göre ideal bir yer değildi belki, Asmalımescit'e göre de. Ama hapishaneye yeğdi, adında "esirlik" olsa da. Esir alacak başka kimse kalmamış gibi balıkları bir akvaryuma koyup bu kente göndermişler de, adı onun için mi Balıkesir'e çıkmıştı acaba? O da, akvaryumda kırmızı bir balık, ipten kazıktan kurtulmuş bir komünist değil miydi? Orada iki yıl boyunca Milli Kuvvetler Caddesi'yle Anafartalar Caddesi arasında sıkışıp kalmıştı hayatı. Yapayalnızdı. Ne hısım akrabadan biri gelmişti ziyaretine, ne Harp Okulu'ndan tanıdığı Ömer hariç, bir dostu. Yoldaşlar da pek oralı olmamış, onu akvaryumun dibinde unutmuşlardı. Gizlilik kuralı esastı evet, ama Allah'ın Balıkesir'inde onu yalnızlıktan, böyle bir köşede sessiz sedasız terkedilmekten kurtaracak birine de –bir dosta, hatta neden olmasın bir erkeğe– ihtiyacı vardı. Dostu olmasa da "erkek"i, erkekleri, tellakları bulmuştu çok geçmeden, hem yalnızlığa da kolay alışmıştı. Berlin'de tütüne, içkiye, muhbirliğe, bunca rezilliğe alıştığı gibi.

İlle birinin olması gerekmiyor yanında. Kuleli'deyken yalnız kalamamaktan şikâyetçiydi. Sınıfta, teneffüste, yemekhanede, yatakhanede, hep başkalarıyla olmak zorundaydı. Onların varlığı, sürekli üzerinde hissettiği bakışları, bağırış çağırışları ya da susuşlarıyla yaşamak zorunda. Hapishanede de öyle, eğer tecritte değilsen. Ne koğuşta yalnız kalabilirsin

ne revirde. Ne de görüşmede. "Görülmüştür" damgası olmadan yerine ulaşmaz mektubun. Ya koğuştan biri ya gardiyan sürekli tependedir. Evet yalnızlık iyidir bazen, başkalarının cehenneminde onlarla beraber olmaktansa. Sohbetlerine, küfürlerine, dostluk ve düşmanlıklarına katlanmaktansa.

* * *

Stasi'ye yazdığı raporların kopyaları hâlâ kalın dosyanın içindeydiler. Onlarla birlikte eski günleri, geçmiş acıları, yalnızlıkları ve yalnız kalamamaları, tadları, özlemleri de katlayıp körüklü çantaya koydu. Bir sigara yaktı sonra. Dumanı duvara üfledi. Duvardaki desende yuvarlak çerçeveli siyah gözlükleriyle ayakta duran sanatçı kılıklı bir genç adam vardı. Kısa kesilmiş saçları darmadağın, yakasız gömleği tertemizdi. Sağ elinde yüksek ökçeli bir kadın çizmesi, sol elinde fırça tutuyordu. Ressamdı demek, hem sanatçı hem fetişist. Bir elinde çizme bir elinde fırça, umurunda mı dünya! Ama o da ne? Ayağından duvara zincirlenmişti zavallı. Yerdeki kitabın kapağında Sadismus und Masochimus yazıyordu. Gözlüğünü takıp daha dikkatli bakınca kitabın yazarının adını okuyabildi: "Dr. Dühren". Pantolonunun düğmeleri de açıktı ressam kılıklı genç adamın. Ve malı ortadaydı. Dün geceki sahne düştü aklına. Alabros tıraşlı o delikanlıyla gitse miydi acaba? Ama yazarı göremezdi bir daha. Ne tuhaf, duraksamıştı bir an, ama yalnızca bir an, sonra görev duygusu daha ağır basmıştı. Demek ki, resimdeki genç adam gibi zevk bağımlısı değildi. Artık değildi. Zincirinden kurtulmuştu çok şükür. Bu zevk bağımlılığından başka kaybedecek şeyi de yoktu zaten.

İkinci birayı söyledi. Vakit ilerlemişti epeyce. Yazar görünürde yoktu. Bu saatten sonra da her halde gelmezdi. Nereye savuşup gitmişti acaba, hangi cehennemdeydi? Hangi deliğe girip saklanmıştı bu karlı havada? Bu saklambaç oyununa bir son vermeliydi artık. Garsondan istediği kâğıt parçasına "Sizi Dressler'de bekledim, gelmediniz. Yarın yine aynı yerde ve aynı saatte, ama kısa bir süre bekleyeceğim" yazıp yerinden kalktı. Kâğıdı yazarın kaldığı otelin resepsiyonuna bırakmadan önce, Grosz'un çizdiği resimlerdeki koltuk değneklerine dayanmış tek bacakla cepheden dönen askerlerin, bir tabutun üzerine oturmuş şarap şişesini kafaya diken iskeletlerin, göğüslerinde madalyalarıyla şiş kebap gibi yan yana dizili

kırmızı suratlı ve palabıyıklı generallerin, sakat ve sakallı dilencilerin, frengiden harap olmuş suratlarıyla melon şapkalarının altında uyuklayan pezevenklerin, kalın enseli, dazlak kafalı burjuvaların, kürk yakalı mantolarının içinde büzülmüş, kocalarının kolunda yuvalarına dönen anaç kadınlarla kocaman kıçlı, al yanaklı, yarı çıplak şişman orospuların arasından geçerek tuvalete indi. İşerken az önce gördüğü fetişist ressamın portresi düştü aklına. "Sahi," diye geçirdi içinden, "yerdeki kadın çizmelerinin içinden boruçiçekleri gibi dimdik fışkıran, Rudolf Sclichter'in[6] hayalindeki erkek organları mıydı, yoksa bana mı öyle geldi?"

Melek ile İpek

1

Raporları yazara verdiğinden beri kendini daha hafif hissediyordu. Üzerinden bir yük kalkmış, rahatlamıştı, ister yayımlasın isterse arşive kaldırsın, artık kendi bileceği iş. Kim bilir gün sığına çıkmayı bekleyen neler vardır daha. Nâzım Hikmet bitmez, Şair Baba konusu hiç bitmez. İşin içinde siyaset var çünkü, aşk var, yolculuk var, aldatılan kadınlar aldatan yoldaşlar var! Ömür biter, hatta yol bile biter de.... "Şehrime varmadan bitirirken yolumu / Bir gül bahçesinde dinlendim senin sayende!" Ne mutlu ona! Ölesiye sevdiği, delicesine kıskandığı genç bir kadının yanında, onunla aynı daldayken veda etti dünyaya. Mis gibi kokan bir kavun dilimine benzettiği dünyaya. Öyle miydi gerçekten, mutlu muydu? Hadi canım sen de! Vera son yıllarını zehir etmişti şaire. Evden gitmeler, kocasıyla, kızıyla görüşmeler. Eve geceyarısından sonra, kimi zaman da ertesi gün dönmeler. Adamın oğluyla çilekeş karısı – yanılmıyorsa dördüncü karısı!– Polonya'da ekmek derdindeyken telif paralarını har vurup harman savurmalar. Şairin telifleriyle Paris'ten, Roma'dan giyinmeler. Her neyse sana ne yahu? Sana mı kalmış tasası. Raporları verdin kurtuldun işte! "Ver kurtul!" Siyasette de geçerli bu, cinsellikte de!

Yazara gerçek bir hazine bağışladığını sanıyordu. Derken kuşkuya kapıldı. Belki de yazarın bilmediği fazla bir şey yoktu raporlarda. Şairin siyasi duruşu, sürgün yıllarındaki eylemleri, yolculukları, kadınlara, Troçki ve Lenin'e olan düşkünlüğü araştırmacılar tarafından çoktan keşfedilmişti de onun haberi olmamıştı. Belki, o duymadan, Stasi'nin arşivlerini mal bulmuş Mağribi gibi yağmalamışlardı. Yağmalamamış olsalar bile yağmalayacaklardı mutlaka. İşte asıl o zaman gör eğlenceyi. Sıradan muhbirlerin raporlarından casuslarınkine, telefon dinleme kayıtlarından kendi raporlarına milyonlarca dosya. Kilometrelerce uzunluktaki raflara dizilmiş keşfedilmeyi bekliyor. Buradan az ilerde, artık olmayan Duvar'ın öte yanındaki Normannenstrasse'de. Sırf bu iş için avluya inşa edilen dokuz

katlı o kör yapının içinde. Mielke tarafından çağrıldığında henüz yoktu o yapı, zaten o yıllarda, Stasi'ye Nâzım hakkında rapor verdiği komünizmin ikbal yıllarında, Mielke yoldaş albay rütbesindeydi. Ne var ki, Merkez Komitesi'nin güvenlikten sorumlu en üst düzey üyesiydi, politbüroya henüz seçilmemiş olsa da. Nazizmin ikbal yıllarındaysa iki polisin canını cehenneme göndermişti Moskova'ya sığınmadan önce. İspanya İç Savaşı'na katılmış, uzun süre Stalin'in korumasında Beria'yla çalışmış, güvenlik ve istihbarat konusunda büyük deneyim edinmişti. Nedense, aklına nerden estiyse –belki kulağına birileri bir şey fısıldamışlardı– onu görmek istemişti. Mischa'nın iltifatına mazhar olup madalyasını almadan çok daha önceydi. Partide parlak bir geleceğin kendisini beklediğine inandığı eski zamanlarda, deve tellal pire berber iken.

Bir araba tam saatinde buluşma yerinden almıştı onu, umduğundan çok daha küçük, gösterişsiz bir arabaydı. Sürücü de öyle, sokakta görsen manav sanırsın. Ne giyiminde ne tavrında koskoca Devlet Güvenlik Bakanlığının görevlisi olduğunu belirten en küçük işaret yoktu. "Gerçek istihbarat dediğin işte böyle olur," diye geçirmişti içinden, "seni kimse, Allah bile görmeyecek, varlığından kimsenin haberi olmayacak. Ama sen Allah gibi herkesi görecek, izleyecek, bileceksin. Şah damarından daha yakın olacaksın millete. Rejim düşmanlarının nefes alışlarını bile duyacaksın."

Stalin Allee boyunca bomboş caddede ilerlemişlerdi. Sabah alacasında sessizdi kent. Güneş karşıda, çok uzakta, sağlı sollu dikilen kubbeli yapıların arasından doğuyordu. Görkemli işçi konutlarının mermer cepheleri yarı karanlıktaydı hâlâ, önlerindeki bodur ağaçlar belli belirsiz. Moskova'nın herhangi bir caddesinden pek farkı yoktu. Stalin'in heykelleri Sovyet başkentinden kaldırılmışlardı ama burada, Doğu Berlin'in can damarı, atan nabzı Stalin Allee'nin ne adı değiştirilmişti ne de bronz kaputuna sarılmış, ufka bakan "Bıyıklı"nın heykeli sökülmüştü.

Normannenstrasse'deki gösterişsiz bir kapının önünde bekleyen iki nöbetçinin arasından geçerek girmişlerdi Devlet Güvenlik Bakanlığı'na. İç karartıcı, insanın üzerine devrilecekmiş gibi duran yapılardan oluşuyordu. Kavak ağaçlarıyla çevrili futbol sahası garip bir görünüm veriyordu bir örnek pencereli bu beton yapılara. Mielke'nin ikinci kattaki bürosuna çıkarılmadan önce çevreye bir göz atmıştı. Okul, hastane, spor tesislerinden

oluşan bir külliyeydi, Osmanlıdaki gibi. Bunu, biraz da çekinerek, onu koltuğundan kalkmadan karşılayan Mielke'ye yarım yamalak Almancasıyla söylediğinde "albay yoldaş"ın manidar bir gülümseme yayılmıştı dudaklarına. Yuvarlak yüzündeki çizgiler bir an için yumuşamıştı. Çok iyi anımsıyor, ufak tefek, silik biriydi. Saçları önden dökülmüştü. Şimdi de öyle, televizyonda gördü geçende, onu Stasi'deki sorumluluğundan dolayı değil de Nazizm döneminde öldürdüğü polisler için yargılayan mahkemenin karşısında süklüm püklümdü.

Mielke'nin bürosunu tüm ayrıntılarıyla anımsadığını farketti. Oysa oldukça zevksiz döşenmiş bir yerdi ama nedense o zaman etkilenmişti bu mekândan. Masada, biri doğrudan Moskova'ya bağlı olduğunu tahmin ettiği iki siyah telefon vardı, yandaki sehpanın üzerindeyse çok sayıda düğme ve ışıkla donatılmış, çevirmeli bir başka telefon levhası. Onun yanında Dirjinski'nin büstü duruyordu. Duvardaki halıda, orak-çekiçli kızıl bayrağın önünde sıralanmış komünizmin babaları Marx-Engels-Lenin ve Stalin'in portreleri her zaman ve her yerdeki gibi asık suratlıydılar. Belki de ona, Mielke'nin yuvarlak, gülümsemeye her an hazır yüzüne oranla, öyle gelmişti. Yine duvarda, cam çerçevelerin içinde çekiç ve pergel armalı madalyalar diziliydi. Daha sonra, çok sonra bu madalyalardan birinin onun da göğsüne takılacağını bilemezdi. Çelik'in işkencede can vereceğini bilemeyeceği gibi. Çepeçevre dolaplarla kaplıydı her yer, toplantı masasının mavi koltukları yeni cilalanmış gibi pırıl pırıldılar. Bir köşede, maun mobilyanın içine gömülü duran radyonun karşısında da iki koltuk ve üzeri kırmızı örtüyle kaplı alçak masa vardı. Büronun arkasındaki aralık kapıdan geniş bir oda, iki kişilik yatak ve banyo görünüyordu. Geç vakte dek çalıştığı geceler o yatakta yalnız mı yatıyordu yoksa güzellikleri dillere destan Stasi ajanlarından biriyle mi? Eğer öyleyse karısı ne diyordu buna? O gösterişe düşkün, bir giydiğini bir daha giymeyen, bu nedenle de –renkli giysileri için– "Papağan" lakabıyla anılan karısı? Bu soruya bir yanıt aramaya başlamıştı ki Mielke'nin sesiyle irkildi:

– Sizinle işbirliğinden memnunuz. Muhalif şair Nâzım Hikmet'le ilgili raporlarınızı arkadaşlarımız Almancaya çevirtip dosyalıyorlar. Yalnız, ikide bir, ayrıntılara girmek istemediğinizi belirtiyorsunuz. Oysa ayrıntılar bizim için önemlidir.

– Haklısınız, diye karşılık vermişti, ama kendisini her zaman yakından görüp izleme olanağım yok.

– Öyleyse daçasına mikrofon yerleştirelim. Duyduğum kadarıyla giren çıkan belli değilmiş.

– Moskova'daki evine de öyle. Şair Baba dost canlısıdır.

– "Şair Baba" mı? Neden "baba" diyorsunuz ona?

Ne cevap vereceğini şaşırmış, sus pus olup kalmıştı.

– Sizi buraya çağırmamın nedeni başka, diye devam etmişti Mielke, özel hayatınızda daha dikkatli olmalısınız.

Kulaklarına kadar kızardığını hissetmiş, başını öne eğmişti.

– Geceleyin parklarda başıboş dolaşmanızı doğru bulmuyoruz. Özel hayatınıza çeki düzen vermelisiniz biraz. Özellikle de Batı'ya gittiğinizde.

Batı'da yaptıklarından haberleri vardı demek. Öyleyse Çelik hakkında da her şeyi biliyorlardı. Allah kahretsin! Koruyamamıştı yeğenini. Ne koruması, onu düpedüz aslanın ağzına teslim etmişti. Şimdi mahkeme karşısında süklüm püklüm hesap veren Mielke o zaman aslan kesilmişti de o farketmemişti.

– Anladım, diyebilmişti neden sonra, başını yine öne eğmiş ve görüşme bitene dek bir daha Mielke'nin yüzüne bakamamıştı.

Mielke'yse onu elinde tuttuklarını ima eden bu uyarıdan sonra raporlarındaki kişisel bilgilerin kendilerini yakından ilgilendirdiğini, buna karşılık şiirsel ayrıntılarla alıntılara "Fransız kaldıklarını" söylemişti. Alman kaldıklarını söyleyecek değildi herhalde, nereden uydurmuşlarsa yeni moda olan, radyo sunucularının ağzından düşmeyen bu deyim elbette şappadak aklına gelmemişti o sıra, ama şimdi, Fransızlara bayıldığından değil hâlâ tüm ulusları kaderde ve kederde eşit gördüğünden böyle düşünüyordu.

Çıkışta, yine aynı arabaya binmeden önce, avluya park etmiş bir kamyonet dikkatini çekmişti. Kasadaki penceresiz tahta bölmenin aralık

kapısından içeriye göz attığında tek kişilik hücreler görmüştü. Basık ve dardılar, Sansaryan Hanı'ndaki tabutluklardan da beter. Beş hücrenin beşi de doluydu. Elleri kelepçeli tutuklular sorguya götürülmeyi bekliyorlardı. İki görevli Mielke'nin bürosunun bulunduğu binadan çıkıp tahta bölmenin kapısını kapatmışlar, biri direksiyona geçmiş, öbürü yan koltuğa oturmuştu. Sürücünün, elindeki telsizden "Malı yükledik tamam!" dediğini duymuştu. Bir tuhaf olmuştu o an, dilinin ucuna gelen küfrü savurmamak için kendini güç tutmuş, sonra, nasıl olsa anlamazlar diye, "Allah belanızı versin!" demişti. Duvar yıkılıp Allah gerçekten belalarını verince, bu kez de "Muz isteriz!" diye bağıran kalabalığa bela okumuştu. Şimdi küfredecek kimse kalmadığına göre bela okuma faslı da bitmişti. Millet ulu orta Kur'an okuyordu artık, bela değil.

2

Yazar şimdi ne yapıyor acaba? Tam şu anda, sabahın seher vaktinde? Otelden çıkmak üzere belki ya da kahvaltıda. Belki Weyers'te kahvesini içiyor purosunu tellendirirken. Sokakta olmasın, Savignyplatz yolunda? Donuk, yuvarlak kış güneşinin altında paltosu ve kırmızı atkısıyla. O böyle sırtüstü uzanmış sıcak yatakta sabahın keyfini çıkarırken yazar nerede acaba? Kimine zindan kimine gülistan olan bu karanlık, bu soğuk, bu lanetli kente geldiği için zil takıp oynayacak hali yok herhalde. Neyse ki güneş açtı doğan günle birlikte, soğuk biraz kırıldı. Bakarsın karlar da erimeye başlar.

Kalkıp bir an önce sokağa atmak istedi kendini. Yatakta böyle sırtüstü uzanmış tavana bakarken –neyse ki yüksekti tavan, Berlin'de bütün evlerin tavanları böyle yüksekti zaten, sahte kimlikle kaldığı otel odalarınınki bile– yersiz bir iyimserliğe kapılmaktansa... Balıkesir'de kış güneşi perde aralığından odaya düşer, önce ahşap döşemeyi, sonra kirli duvarları aydınlatırdı. Ve bugünkü gibi yataktan kalkıp bir an önce dışarıya atmak isterdi kendini. Oysa her gün uğrayıp defteri imzalamak zorunda olduğu karakoldan başka ne gidecek yeri ne dertleşecek bir dostu vardı. Komünist diye bakkal yüzüne bakmaz, komşular vebalıymış gibi uzak dururlardı. Bir tek çocuklardı ilgi gösteren, anneleri azarlayıp onunla oynamalarını yasaklayana dek ardından "Komünist amca, taşakları tabanca!" diye bağıran. Gidecek bir yerin, kış uykusuna yatacak bir inin yoksa, şehvet içini kemiriyorsa geceleyin, günboyu yatakta zaman tükenmek bilmiyorsa, eski günlere gidersin sen de. Bu sırtüstü yatışlar, elde sigara tavana bakışlar sürgün günlerinden kalma bir alışkanlıktı. Eski günlere gidip gelmeler de. Gözünü açsan da kapasan da farketmez. Ölüm döşeğinde bir yüz belirir önce, sonra Kuleli'nin koğuşunda saçlarını okşayan bir el. Kandilli'de yalının önünden gemiler geçer, her biri umut yüklü, kahır yüklü şilepler bacalarında orak-çekiçleriyle. Bir karabatak alacakaranlıkta erguvan rengi suya batar çıkar sen uzak bir Anadolu kentinde kiraladığın ahşap evin dar

odasındaki yatağına uzanmış, anılara batıp çıkarken. Zaman kaskatı kesilmiş, donup kalmış gibidir, geçmek bilmez. Saat kulesinin akreple yelkovanı kovalamaca oynar ama günler aynı, geceler aynı, günler ve geceler boyu arşınladığın caddeler hep aynıdır. Milli Kuvvetler, Anafartalar ve İstasyon caddeleri. Gidip trenlere bakarsın. Ankara ekspresi akşam sekizde geçer. Yemekli vagonun ışığı vurur perona, kurşuni, taş yapıyı aydınlatır. Orada, camın ardında kendi dünyalarındadır yolcular. Şişeler açılmış, yemek servisi başlamıştır. İzmir'den Ankara'ya gider haramzadeler. Onların saltanatına son vermek için burada, dört duvar arasında kaldıktan sonra sürgüne gönderildiğin bu taşra kentinde, bir başka odanın, bir başka "menfa"nın duvarları arasına sıkıştığının farkına varırsın. Bandırma treni de günde iki kez, sabah ve akşam oflaya puflaya uğrar istasyona, öyle aheste, canından bezmiş gibi. Çift atlı faytonlar ondan hızlıdır, yaylı arabalar da. Lokomotif bacasından beyaz dumanlar fışkırtır, pistonlar çalışır, çelik tekerlekler döner ama vagonlar yine de kımıldamaz. Üçüncü mevkiin penceresinden sakalı uzamış adamlar, başörtülü köylü kadınlar bakar. Kimi zaman da kara kuru bir çocuk, gözleri faltaşı gibi açılmış, cama dayalı elleri yorgun. Ve Kuleli'deki edebiyat öğretmeni Galip Ömer Tiryaki'nin dilinden düşmeyen o şiirdeki gibi "ne bir mendil sallanır ne de bir kol".

Galip Ömer, Yahya Kemal ve Haşim'i sever, Nâzım Hikmet'in adını bile anmazdı. Arada bir hececilerden bir şaire takıldığı da olurdu. Bir gün Faruk Gürtunca'dan şu dizeleri okumuştu: "Sen ne güzel bulursun / Gezsen Anadolu'yu / Dertlerden kurtulursun / Gezsen Anadolu'yu". Oysa birkaç yıl sonra Harp Okulu'nda Nâzım'ın şiiriyle tanışınca Anadolu'nun bir piknik yeri olmadığının farkına varmıştı. "Kafamızda güneş / ateş / bir sarık. / Arık toprak / çıplak ayaklarımıza çarık" diyordu şair Anadolu'dan söz ederken. Yurdu bir rüyada gezer gibi gezmemiş, bir çöplükten bir çöplüğe ulaşmıştı. Bu ses, Anadolu'ya bu yeni bakış derinden sarsmıştı kişiliğini. O zamana dek hiç duymadığı, hayal bile edemeyeceği, geleneksel şiir anlayışından çok farklı dizelerdi. Kuleli'de edebiyat dersinde öğrendiklerine ya da hafta sonları Çengelköy'deki kahvede, dallarını yalvarır gibi Boğaz'a uzatan yaşlı çınarın altında okuduklarına hiç benzemiyorlardı. Ne hece vezniyle yazılmıştılar ne de eski Türk şiirini yüzyıllarca boyunduruk altında tutmuş aruz kalıplarıyla. Hatta yazıldıkları bile kuşkuluydu. Derin bir öfkenin, coşkunun, ansızın kopan bir fırtınanın ürünüydüler sanki. Gök gürlüyor, şimşekler çakıyor, tufan oluyor sanırdın, öylesine kendiliğinden ve

şaşırtıcıydılar. Edebiyat dersinde okudukları şairler, örneğin Ahmet Haşim güneşte kanayan güller ve bülbüllerden söz ederken Nâzım Hikmet güneşi zaptedeceklerini haykırıyordu. Ne tuhaf, o günlerde ününü sağır sultanın bile duyduğu bu atak, genç şairden Galip Ömer Tiryaki bir kez bile söz etmemişti. Oysa Divan edebiyatı uzmanı sıfatıyla dönemin kalburüstü edebiyat dergilerinde yazılar yazıyor, okulun koridorlarında küçük dağları ben yarattım havasında dolaşıyordu. Bir keresinde öğrencilerin ısrarına dayanamayıp, sırf onları kırmamak için okul dergisine bir yazı verme lütfunda bulunmuştu. Kıyamet de o zaman kopmuştu zaten. Adı uzun gelince, sayfa düzeni gereği, gazeteden sorumlu öğrenci, G.Ö.T. diye kısaltıvermişti hocanın imzasını. Ve o haşin, burnundan kıl aldırmayan, Divan şiiri tutkunu edebiyat hocasının adı G.Ö.T. kalmıştı.

Berlin'de sıcak yatağında, elinde sönmüş sigarayla gülümsüyor. Kendiliğinden değil, zoraki bir gülümseyiş bu. Konu geçmişte kalan bir okul anısı değil çünkü, hayatının da bir gerçeği. Belki de tek gerçeği. Daha doğrusu, söz meclisden dışarı, komünizm de dahil değişmeyen tek gerçeği. Sınıf arkadaşları edebiyat hocasının kısaltılmış adıyla alay ederlerken o bir köşede sessizce içini çekerdi. Galip Ömer Tiryaki! Kısaltılmış biçimiyle G.Ö.T.!

Telefonun sesiyle Kuleli'den, Nâzım'ın şiirleriyle G.Ö.T.ten Berlin'e, satılık apartman katına kaydı bilinci. Boş evin duvarları alarm verilmiş gibi yankılanıyordu. Yataktan isteksiz kalkıp salona geçti, almacı kaldırır kaldırmaz "Bu sabah iyisin hadi," dedi ses, "şükret ki hayattasın." Kapattı hemen, yine de yarım kalan cümlenin ilk sözcüğünü duydu: "Yarın..." Yarın ne? Yarın buluşalım mı? Yarın ne getirir belli olmaz mı? Yarına çıkmaz mısın yoksa? Allah belasını versin bu herifin! Yarına çıkmazsın da ne demek, güne böyle tembel, iyimser, acı tatlı anılarla başlamışken.

Giyindi. Tam çıkmak üzereyken yeniden çaldı telefon. Bu kez açmadı. Sonra da pişman oldu açmadığına. Kimbilir belki bir müşteriydi arayan. Ya da o tehdit eden ses "Şaka yahu, beni tanımadın mı, ben falanca" diyecekti. Aynı sesin aradan birkaç dakika bile geçmeden, telefon uzun uzun çaldıktan sonra açtığında "İki kurşunla bitireceğiz işini. Biri kafana öbürü kıçına!" diyeceğini bilemezdi.

3

Kudamm'da yürüyordu. Yürürken de eski günler düşüyordu aklına. Berlin'de değildi sanki, Kandilli'de, Kuleli'de, sonu "li"yle biten mekânlarda dolaşıyordu, belleğinin dolambaçlı yollarında. "Lili!" diye çağırıyordu biri, dönüp bakınca kimseyi göremiyordu. "Lili Marleen değil Kuleli'li, Kandilli'li Lili!" Paltosuna sarılmış, bir an önce evde olmak için hızlı adımlarla yürüyen siyah şapkalı adamdan başka kimse yoktu kaldırımda. Geniş cadde neredeyse bomboştu, iki katlı otobüsler geçiyordu sık sık, içlerinde birkaç yolcu ya var ya yoktu. Yine de izlendiği kanısındaydı. Bunca yıllık deneyim yanıltmaz, izleniyordu evet. Telefondaki tehditkâr ses kulağının dibindeydi. "İki kurşunla bitireceğiz işini. Biri kafana, öbürü kıçına!" Şaka sanmıştı önce, yoksa kim arar sabahın köründe. Dün böyle başlamıştı güne, neyse ki bu sabah ne arayan olmuştu ne soran. Apartman için bile aramıyorlardı artık. Hava yine dona çekmiş, caddenin trafiği azalmıştı. Onun gibi kaldırımda yürüyenler de. "Yine zehroldu şarabım!" Şarabının zehrolduğu falan yoktu, Hasret İmbiss'te yine iki tek öğle rakısı atmıştı o kadar. Eski günlerin anısıyla birlikte eski şarkılar da geliyordu dilinin ucuna, o kederli, eski güfteler. Ve köfteler. "Ich möchte fünf köfte!" [7] En iyisi şakaya vurmak işi, aklını gün boyu o sesle bozacak değildi ya.

Yazara verdiği raporların gerçek değeri hakkında kuşkuluydu hâlâ. Ortalıkta böyle başıboş dolaşması, kahvelerde pineklemesi belki de ona rastlayıp raporları nasıl bulduğunu sormak içindi. Çok önemli olduklarını, ne var ki okurken parça bölük bir izlenim uyandırdıklarını söyleyecekti eğer karşılaşırlarsa. Karşılaşıp da geçen gün Dressler'de yaptıkları gibi birbirlerini tartarak aynı oyuna yeniden başlarlarsa. Yazar, raporlar arasında bağ kuramadığından yakınırsa eski bir anısını anlatarak karşılık verecekti. "Bağlayamadınız demek," diyecekti, "haklısınız. Zor zanaattır bağlamak. Hem böyle her şeyin kopuk kopuk olması daha güzel değil mi? Bağlayıp da ne olacak!"

"Bağlayamadım arkadaşlar!" diye bağırmak geldi içinden, ama kime? Sonra da bir kahkaha atmamak için kendini güç tuttu. Derken kahkahayı koyverdi gitsin. Onun böyle kendi kendine güldüğünü gören biri dönüp baktı. Bir başkası koşar adım uzaklaştı önü sıra. Merakla bakmaları umurunda değildi, şeytan görmüş gibi kaçmaları da. Tımarhaneye kapatmasınlar da. Kapatılmadığı bir tımarhane kalmıştı zaten bir de tabutluk. "Bağlayamadım arkadaşlar!" diye bağırdı yüksek sesle. Bu kez dönüp bakan kimse olmadı. Önü sıra koşar adım uzaklaşan da. Harp Okulu'nun içtima alanını anımsadı.

Toprak zeminde toplanmış komutanın nutuk atmasını bekliyorlardı. Yeni üniformaları içinde pırıl pırıldılar. Hep bir ağızdan söyledikleri marştan mülhem "Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadıydılar". Postallar boyanmış, boyun bağlar sıkılmış, tüfekler omuza asılmıştı. Her an uyarılmaya hazır erkeklik organları gibi kasaturalar belden aşağı sarkıyordu. Sevinç içindeydiler. Yeni bir hayat vardı önlerinde. Harbiye birinci sınıf öğrencileriydiler. Komutan kürsüye çıktığında esas duruşa geçtiler. Ve dikkat kesildiler. Komutan şöyle bir baktı, alanı dolduran müstakbel subayları uzun uzun süzdükten sonra konuşmaya başladı. Kurduğu ilk cümle etkileyiciydi doğrusu, yaklaşmakta olan savaşın ayak seslerinden ve kutsal vatan topraklarından söz eden bir retorik de içeriyor ne var ki bir türlü sonu gelmiyordu. İlerde ordu saflarına katılacak Harbiyelilerin disiplininden, yurtseverliğinden, cesaretinden, vatanın bölünmez bütünlüğünden dem vuruyor, bağlaç ve ünlemler arasında mekik dokuyor, sesi mikrofonda bir alçalıp bir yükseliyor, bazen iyice çığrından çıkıyor ama noktayı bir türlü koyamıyordu. Nutkun en ateşli anında birden duruvermişti komutan. İçtima alanını derin bir sessizlik kaplamıştı. Şafakta çırılçıplaktı tepeler. Kavaklar sabah yelinde hışırdıyordu. Esas duruşta çakı gibi komutanın nokta koyup ikinci cümleye geçmesini bekliyorlardı ama nutkuna çok fiyakalı, rütbeli erkâna özgü o uzun cümlelerden biriyle başlayan komutanın nutku tutulmuştu nedense. Sert bakışları yumuşamış, onulmaz bir çaresizlik belirmişti yüzünde. Neden sonra, yutkunarak, "Bağlayamadım arkadaşlar!" diyebilmişti, "Kendinize mukayyet olun!" Ve apar topar inmişti kürsüden. Onlar da, bir ağızdan, "Sağol!" diye bağırdıklarında yer gök inlemişti.

Yan sokaklardan birine saptı. Pizzacının, bakkalın, berberin önü sıra yürüdü. Benzincideki bayiden *Hürriyet* gazetesi alıp ilk sayfasına bir göz bile atmadan paltosunun cebine koydu. Kaldırım değiştirdi. Bleibtreustrasse'deki otele uğrayıp yazara bir not bırakmayı düşündü, sonra vazgeçti. Onunla yeniden görüşmek istemeyebilirdi. Oysa bir kahvede ya da sokakta karşılaşırlarsa bir şey içmeyi daha kolay önerebilirdi. Kimbilir belki İstanbul'a dönmüştü çoktan. Ama içinde bir his hâlâ buralarda dolaştığını söylüyordu. Sokağın ucuna dek yürüdü, vitrinlere bakar gibi yaparak Kudamm'a geri döndü. İzlendiği kesindi. Nereye gitse o Türk kılıklı esmer adam peşinden geliyordu. Bugün de ardına takılmıştı yine. Eve dönmeye karar verdi. Hallensee'ye yaklaştığında delikanlının artık onu izlemediğini hissetti. Dönüp baktı: yoktu.

Köprünün üzerinden geçerken sağda, tren yoluna bakan yüksek yapılarla kavakların üzerinde kar toplayan güneşe doğru uzanan kuleyi gördü. Eiffel'in yavrusu gibiydi. Az yer gezmemişti şu ahir ömründe ama yolu bir kez olsun Paris'e düşmemişti. Nâzım Vera'yla tanışmamış, bu genç kadın şairin hayatına bir yılan gibi girmemiş olsaydı kimbilir belki Paris yolculuklarından birinde o eşlik ederdi Şair Baba'ya. Ama ne gam, ne istersen vardı Berlin'de, Eiffel Kulesi bile. Almanların Fransızlara özenmelerini anlayamamıştı oldum bittim. Duvar yıkılıp iki Almanya birleştikten sonra Avrupa'nın en güçlü ulusu olmuşlardı yeniden ama Fransızlara hayranlıkları sürüp gidiyordu hâlâ. Özellikle de Berlinlilerin.

"Aslına bakarsan," diye düşündü, "Balıkesir'le Berlin'in pek farkı yok. Her iki kentte de esirdim. Balıkesir'de hükümetin, burada nefsimin esiri. Paris'te olmak vardı şimdi. Altından ırmak değil banliyö trenlerinin akıp gittiği Halensee Köprüsü'ne inat, Seine nehri üzerindeki köprülerden birinde yürümek vardı." Balıkesir'de, Aygören mahallesinde, Saat Kulesi'nin dibindeki odasıyla üç cadde ve istasyon arasında sıkışıp kalmıştı, burada, Berlin'de de bir bakıma öyle. Epeydir Charlottenburg'dan dışarıya adım attığı yoktu. Kudamm'a açılan yan sokaklardaki kahvelerde, Savignyplatz'ın parkında, geceleyin kafayı bulduğu Hasret İmbiss'in yüksek taburelerinden birinde Boğaz Köprüsü'nün, Galata Kulesi ve Rumelihisarı'nın afişlerine bakarak geçiriyordu günlerini, Köprü yapılmadan önceki zamanları anımsayarak. Arabalı vapurlar bir gider bir gelirdi iki kıyı arasında, Rumelihisarı'nın önünden kopan dalga yalının rıhtımına vururdu bahçıvan

gülleri çapalarken, şeytan akıntısına kapılmış bir kayık Kuleli önlerine doğru sürüklenirdi. Şeytan ve akıntısı, şeytan ve şair, şeytan ve melek, ne tuhaf hep aynı yazgı, aynı tas aynı hamam.

Yine de bir fark vardı Balıkesir'le Berlin arasında. Balıkesir'deyken gençti, kentin parkında, daha doğrusu parktan çok aile gazinosunu andıran, suyu kurumuş havuzun çevresindeki birkaç tahta masayla sandalyelerden, bir de yaz gecelerinde yanan renkli ampullerden ibaret o yerde yalnızlığını paylaşacak kimse bulamazdı, ne bir dost ne bıçkın bir delikanlı, oysa burada, Berlin'in parklarında elini sallasan ellisi... Ama yaşlanmıştı işte, artık yüzüne bakan, para almadan evine gelen pek yoktu. Ve kış olmasına, durmadan kar yağmasına, havanın erkenden kararmasına rağmen zaman geçmiyordu. Zaman da mevsime uyup buz kesmiş, kaskatı donmuştu. Ortasından kesip kurtulsan bir türlü kesmesen bir başka türlü. "Gün uzun hayat kısa". Neyse, sonunda Şair Baba'ya ait olmayan bir dizeyi de anımsadı. Goethe haklı. Berlin'de bitmek bilmiyor kış, günler giderek kısalsa da. Zaman uzadıkça uzuyor zihninde, bütün bir hayata yayılıyor. Yaşanmış günler tek bir günde toplanıp yoğunlaşıyor, o tek gün de, giderek, bir bekleyişe dönüşüyor. Oysa olan oldu, gelip geçti hayat, beklediği hiçbir şey de yok aslında. Bekleyiş var o kadar. Geceleyin Kudamm'ın öbür ucundaki yıkık kilise siyah bir taş yığınından ibaret, geçmişte kalan hayatının iskeleti gibi. Piranalar saldırıp yemişler hayatını, geride bir iskelet kalmış. Kanalda, kanallarda, göllerde, buz tutmuş suyun üzerinde çırpınan bir karabatak düşüyor aklına bazen, bazen çıplak dala tünemiş kendi kalbini gagalayan bir kuzgun. Yürümekten, içkiden yorgun düşünce de kafayı vurup uyuyor. Hızmalı'nın yastık gibi yumuşak göğsünde değil ama, iki kişilik yatakta tek başına, tortop olmuş horlarken kimse soluk alıp vermiyor yanında.

4

Her zamankinden daha uzun süre kalmadı Hasret İmbiss'te, ısmarladığı mezelere de pek dokunmadı. Sarmadan aldı biraz, ağzının ucuyla tadıp bıraktı. Barbunya pilakiden de. Konserveydiler. Berlin'in Türk büfelerinde döner hariç her şey konserveydi zaten, ama ekmek arası döneri rakıya meze yapacak hali de yoktu. Beyaz peynir, çoban salata, Kalamata zeytini söyledi, mümkün olsa İstanbul'da Asmalımescit'te yıllar önce yaptığı gibi başka mezeler de söyleyip bir güzel donatacaktı masayı, ne var ki geri kalanı Alman köftelerinden ibaretti. *"Ich möchte fünf köfte!"* Bu ülkeye gelmeden, Doğu Berlin'e demir atmadan öğrendiği ilk Almanca cümleydi, Budapeşte'de Şair Baba'yla gittikleri Azeri lokantasında tek kelime Türkçe bilmeyen garsona derdini anlatana kadar akla karayı seçmiş, "memleketim memleketim memleketim / ne kasketim kaldı senin ora işi / ne yollarını taşımış ayakkabım" diye hasretten yanıp tutuşan ve perhiz yemeklerinden başka ağzına bir şey koymayan –koyamayan– şaire ille de Sultanahmet usulü köfte yedireceğim diye tutturmuştu. Ne tuhaf, Nâzım Sultanahmet Cezaevi'ni biliyordu da Sultanahmet köftecisinden haberi yoktu, cezaevinde bir süre yatmış, köfteciye ise bir kez olsun gitmemişti. Paşazadeydi ne de olsa. Ve o gün Budapeşte'de Radyo'dan çıktıklarında tek hasreti de buydu. Soğanı ince doğranmış piyazın yanında beş cızbız köfte. Köftelerin sayısını garsona Almanca söyleyebilmişti ama "cızbız"ı becerememişti.

Ne mezelerin tadı vardı bu akşam ne rakının keyfi. "Ne Şam'ın şekeri ne Arabın zekeri!" Olmadık zamanda, olmadık yerde bu tür belden aşağı deyimler düşüyordu aklına, geçen akşam yan sokaktaki Mon Chéri'de hızmalı kadın "Arab"ın yerine "Alman"ı koyarak kulağına fısıldamıştı bu sözü, şimdi durup dururken anımsaması bundandı. Her ne kadar kadınlardan hoşlanmasan da seni Alman'a tercih ederim mi demek istemişti, sahi neyi ima etmişti bu deyimi kulağına fısıldarken? İbneliğini mi? Peki ya Fransızın zekeri? O konuya girme hiç, unut artık. Saçını kızıla boyamış

esmer orospuyu her anışında annesi geliyordu aklına. Ona hem acıyor hem kin besliyordu. Zamanla azalacağına çoğalan, yakasına, ne yakası varoluşuna kene gibi yapışmış kanını emen bir kin. Böylesi deveye bile nasip olmaz! Hani deve kindardır ya... Arab'ın kızıl devesi ve kini varsa, şekeri ve şekerden tatlı zekeri varsa Türk'ün de Mon Chéri'de esmer güzeli orospusu vardır. "Arş yiğitler vatan imdadına!" Saçını kızıla boyasan da esmersin işte. "Esmersen güzelsin." Evet bir dahaki görüşmelerinde böyle demeli ona, kulağına bu şarkının sözlerini mırıldanmalı.

Konserveleri peşpeşe açtırıyor, bir parça aldıktan sonra bırakıyordu. İştahı kaçtığı için değil, hasretten. Neye hasret duyduğunu da tam olarak anlamış değildi. Şair Baba için bir memleket hasreti vardı, bir de "insanlığın büyük hasreti", yani komünizm. Son demlerinde âşık olduğu genç kadına duyduğu hasret de, hasta yüreğini delik deşik eden, dayanılmaz bir hasretti ama "kategorize" edilebilecek türdendi. "Beni kategorize etme!" diye radyoda bağırıp duruyordu Ajda Pekkan. Tezgâhtaki delikanlıya kapatmasını söyledi. Delikanlı düğmeyi çevirince sessizlik çöktü büfeye. Ondan başka müşteri olmadığının da o an farkına vardı. Delikanlıyla böyle baş başa kaldığında heyecanlanıyor ama belli etmemeye çalışıyordu.

– Amca, iştahın yok bu akşam.

– Haklısın evlat, yok, diye yanıtladı.

Amcaymış! Abi dese olmaz mıydı? Amca ha! "Komünist amca, taşakları tabanca!" Bu akşam iştahı yoktu, doğru. Terbiyesi hiç yoktu. Bahçıvan ne iyi adamdı, dalından kopardığı narı getirir önce ona verirdi, sonra Veli'ye. Ya karısına? Karısına verecek fazla bir şeyi yoktu namusundan başka. Neyse, unut bu meseleyi artık, bahçıvanı da, karısını da. Şair Baba'nın üç büyük hasretinin de kıymeti harbiyesi kalmamıştı. Ya onun hasretinin? Hasretlerinin? Belli belirsiz, adı henüz konmamış bir hasretti, ulaşamayacağını bilse de vazgeçemediği bir durum. Bir çeşit "halet-i ruhiye", değil mi efendim? İkinci kadehten sonra, bu hasret faslını da bir yolunu bulup "Arabın zekeri" muhabbetine dönüştürmeden, hesabı ödeyip çıktı.

– Amca! diye bağırdı arkasından delikanlı, bari bi lahmacun yiyeydin!

Boğazına düşkün değildi, hayatının hiçbir evresinde yemek için yaşamamıştı ama bu akşam yaptığı gibi dünya nimetlerine, hele Türk mezelerine burun da kıvırmamıştı. Boğaz çocuğu, hatta yalı uşağı sayılırdı, akşamcı olmasa da fırsat buldukça demlenmekten geri kalmamıştı gençliğinde. Ve meze düşkünlüğü sürgünde hepten depreşmişti. Zaten Kuleli'de yatılı okuduğu ergenlik yılları boyunca kuru fasulye-pilav-hoşaf üçlüsüne talim etmişti, Harp Okulu'ndaysa, daha birinci sınıftayken hapiste bulmuştu kendini. Sonra Balıkesir, Moskova, Moskova'nın o hangar gibi büyük ama mutfağı küçük lokantaları, bulursa yediği çiğ börekleri –onlar Tatar böreği diyordu– ve piroşkileri. Sonra Budapeşte, derken Leipzig ve Doğu Berlin, bol patates, bol lahana ve sosis, az biraz et, öyle kupkuru ya da hazmı güç bir sos içinde. Meze Akdeniz'e özgüydü, yaşasın Akdeniz! "İşte gelen biziz". Yok yahu, Karadeniz içindi o şarkı: "Karadeniz! Karadeniz! Gelen düşman değil biziz!" Bedreddin'in müritleri gibi Karadeniz'i aba terlikle geçip ulaşmamışlardı ikinci vatana, epey ter dökmüş, minare boyunda dalgalarla boğuşmuşlardı. Karadeniz deyince komünizm geliyordu aklına, orak-çekiçli kızıl bayraklarıyla Karadeniz'e dümen kıran Sovyet tankerleri. Akdenizse, bir kez olsun kıyısına adım atmamış da olsa, meze ve rakı sofralarını çağrıştırıyordu. Adını koyamadığı, içinde, yüreğinin ta derininde hissettiği hasret Akdeniz hasreti olmasın. Ya da düpedüz deniz hasreti, Karadeniz hariç. Batıya gidip geldikçe Türk lokantalarına dadanmış ama hiçbir zaman şu son günlerdeki kadar kafayı çekmemişti. Yine de bu akşam "bir lokma bir hırka yeter" dercesine mezelere dokunmaması, ikinci kadehten sonra kendini sokaklara vurması, bazen aynı gün içinde birkaç kez gidip geldiği Kudamm'da Ankara Askeri Cezaevi'nin avlusundaymış gibi volta atması, dolap beygiri gibi hep aynı yerlerden geçmesi, sonunda orada, kan lekelerini andıran kırmızı ayak izlerinin peşinden giderek "The History of Berlin" sergisinin bulunduğu pasajda karar kılması pek hayra alâmet değildi. Bu sıradan, benzerlerine hemen her yerde rastlanabilecek pasajda ne vardı onu çeken, böyle dürtüsel bir biçimde kendisine yönelten? Kentin tarihi değil herhalde. Gişede tırnaklarını törpüleyen sarışın hiç değil, izlerin bittiği gişenin önüne dek geliyor, sergiye girip girmemekte bir süre duraksayıp sarışın kadını selamladıktan sonra ya Dressler'de oturuyor ya da pasajın dibindeki o tenha kahvenin barındaki yüksek taburelerden birine tünüyordu.

Yine o tuhaf çekime kapıldığını hissetti, daha önceden de birkaç kez yaşamıştı aynı duyguyu ama pek oralı olmamıştı. Bu kez üzerinde durmaya, anlamaya çalıştı. Sonra Kudamm'a doğru yürümeye başladı. Charlottenburg istasyonundan geçen bir trenin gürültüsünü duymadı bile. Sarı kırmızı tren boş vagonlarıyla yılan gibi akıp gitti karanlığın içinden. Nedense ölümü düşündü. Belki ilk kez başkalarının değil de kendi ölümünü. Bir yere doğru sürükleniyordu, epeydir dolaştığı ama çevresinde dönüp dursa da bir türlü içine giremediği bir döngüye. Yazarla köşe kapmaca oynadığı ilk gece, onu izlerken cenaze levazımı satan dükkânın vitrinine kaçamak bir göz atmıştı. Yapay güller, madalyonlar, haçlar ve mezar taşı örneklerinin arasında bir tabut duruyordu. "Sonunda gideceğimiz yer burası," diye geçirmişti içinden, "gerisi, komünizm de dahil, laf-ı güzaf." Bazıları bu "laf-ı güzaf" uğruna ölmeden önce girmişlerdi tabuta. Nasıl nefes alabilmişler, nasıl dayanmışlardı hâlâ anlayamıyordu. Sansaryan Hanı'nın tabutlukları geldi gözünün önüne. Birlikte yola çıktıklarının, ön safta mücadele verenlerin neredeyse tümünü bu daracık hücrelerde aylarca tutmuşlardı. En büyük korkusuydu tabutlukta kalmak, ilk sorgusundan sonra, herhalde yer kalmadığı için, büyükçe bir odaya tıkmışlardı. Çıplak bir ampulün aydınlattığı uzun, küf kokan koridorun iki yanında sıralanıyordu tabutluklar. Hepsi de doluydu. Yaşayan, direnen, gözüpek yoldaşlar vardı içlerinde, ölümü göze almışlardı; böyle vaktinden önce, diri diri gömülmeyi değil. Çoğu çıldırdı zaten, çıktıklarında Bakırköy'e kapatıldılar. O ise, pencereden baktığında Sirkeci Garı'nı, beyaz bir duman bulutu içinde perona yanaşan lokomotifleri, hatta yolcuları bile görebiliyordu. Yıllar sonra yengesinin, biricik oğlu kucağında, Berlin trenine bineceğini tahmin bile edemezdi. Ve ne şans, Sansaryan Hanı'ndaki odadan bir parça deniz bile görünüyordu, avuç içi kadar, mavi mi mavi, canım İstanbul'un denizi. Şansı hep yaver gitmişti zaten, işkence ve hapis sıradan olaylardı, Balıkesir'de yaşadığı sürgün günleri de. Sonra bir başka sürgün, gönüllü bir kaçış, "ikinci vatan"a sığınış. Orada tabutluklar yoktu ama baskı vardı. Parti disiplini, görev bilinci, kişiyi putlaştırma, komünizm adına ne ararsan hepsi vardı, özgürlük hariç. Eşitlik de hariç. O da, ayrıcalıklılar arasına girmeyi denemiş, bir süre becermiş, sonra Şair Baba'ya yaranmakta bulmuştu çözümü. Ve onu gammazlamakta. Derken, farkına bile varmadan çökmüştü Duvar'la birlikte. Evet yaşlanmıştı. Ve hapisten, işkenceden, sürgünden de beterdi yaşlılık. Yalnızlığın ikiz kardeşi. Belki de cehennemin öbür adı. Şair Baba'nın deyimiyle "kocalmaya alışamamıştı" bir türlü. Ankara Askeri Cezaevi'nin

avlusundaki havuzun başında görür gibi oldu onu. Yüksek sesle bir şiir okuyordu: "Gece: / büyük laciverdi bahçe. / Altın pırıltılarla devranı rakkaselerin. / Ve tahta kutularda upuzun yatan ölüler". Mahkûmlar çevresine toplanmış dikkatle dinliyorlardı. Çıt yoktu avluda. Arada bir ağustos böceklerinin sesi duyuluyordu. Şiir bittikten sonra bir alkış tufanı kopmuştu. Gülümseyerek "Benim değil bu mısralar," demişti Şair Baba, "Gazali adında birinin." İnanmamıştı. O şiirin edası – şu eda'sı!– Nâzım'ın tarzına öylesine yakındı ki. Diyalektik düşünceye de. Karşıtların birliği bundan daha özlü, daha yoğun biçimde ifade edilemezdi. Rakkaselerin hareketinde hayat vardı, ölülerin sessiz yatışında sonsuzluk. Gazali'nin dizelerinde birbirine sarılmış uyuyan âşıklar gibi içiçeydi hayatla ölüm. Şimdi Mon Chéri'ye gidip hızmalı kadını, saçlarını kızıla boyamış o esmer Türk yosmayı –ayıkken "orospu" demeye kıyamıyordu– bulsa, tüm hayatını bir çırpıda anlatsa ona, bir çırpıda olmaz, anlatacak öylesine çok şey var ki, sabaha dek, evet sabaha dek konuşup dertleşseler, sonra iki âşık gibi, ama birbirlerine dokunmadan, aynı yatakta uyusalar. İç içe. Hayır iç içe değil sarmaş dolaş. Ve dışarda, karlı çatıların üzerinde gün doğmasa. Sabah hiç olmasa.

5

Hasret İmbiss'te yine, tam vakt-i kerahat olmasa da akşam çoktan olmuş, karanlık çökmek üzere. Duvar nasıl 89 Kasımında birdenbire çöktüyse az sonra akşam da öyle çökecek ansızın bastıran tipiyle. Her yerde kar var, yüreğinde kor. Yaş kemale erdi ya, –ne kemali, bir ayağı çukurda düpedüz, o kor da sönse bitecek işi– hayatı gerilerde kaldı. "Beni anlamadın ya ben ona yanıyorum" diye haykırıyor Ajda Pekkan kasetçalarda. O ise ne yanıyor ne yakınıyor olan bitenlere. Yaşadığı kadar yaşamayacağı kesin, hatta annesinin yaşadığı kadar bile yaşamayacak. Ya babasının? Ne zaman doğdu, ne yaptı hayatta, ne zaman öldü gerçek babası bilmiyor. Hakkında hiçbir şey bilmiyor 1919'da İtilaf donanmasıyla İstanbul'a geldiğinden başka. Yani Duvar'ın yıkılmasından tam yetmiş yıl önce. Yaş yetmiş iş bitmiş! Hakkında ne bilebilir ki annesinin rahmine tohumunu –kendi rızasıyla mı yoksa zorla mı?– bıraktığından başka. Şimdi Berlin'de yüksek bir tabureye oturmuş camdan dışarıya bakıyor o tohum, Kuleli'de "Melek", Moskova ve Leipzig'de "Şeytan", Mon Chéri'deki hızmalı orospunun dilinde "Beberuhi" olan o "eski tüfek". Ve kendini değil bir başkasını görüyor buğulanmış camı eliyle silince. O başkası yaşadı hayatını, kocaman bir yalan olan yetmiş yılı. Tayfalar boğuldukları yaştadır, toprak altındakiler öldükleri yaşta. O ise Duvar'ın yıkıldığı yaşta ve hep o yaşta kalacak, şimdi fazladan yaşıyor olsa da.

Babası hâlâ hayatta mı acaba? Herhalde değildir. Annesi, kardeşi, yeğeni bile –evet Çelik bile!– öldüğüne göre. Ama kimbilir, belki yüz yaşında, torunlarıyla, torunlarının çocuklarıyla mutludur köşesinde. Fransa'da bir köyde ya da Paris'te huzur evinde ya da –neden olmasın–elde bayrak göğsünde madalya, "malûl gazilerle" birlikte bir geçit töreninde. Tekerlekli sandalyesini genç bir asker itiyordur arkadan. Daha soyları tükenmedi onların, ne burda Berlin'de, ne orda İstanbul'da. Henüz tükenmedi. Malûl

gaziler ölmez "Eski tüfekler" hiç ölmez! Dinozorların bile soyu tükenir de onlara bir halel gelmez!

Şimdi inse şu tabureden, sureti camdan silinip gitse, önce ayaklarını sağlam bassa yere, zaman ve mekâna kavuşsa, sonra çıkıp yürüse Kudamm'a doğru, hayır o yönde değil demir yolu boyunca Stuttgarter Platz'a doğru gitse kırmızı ışıkları kaldırıma vuran barların önünden geçerek, yok oraya da değil, ters yönde kentin bağrına doğru yürüse tipiye aldırmadan, başında siyah kasket boynunda kırmızı atkı, yürüse bir düşte geçmiş zamanın peşine düşmüş gibi, Şair Baba'nın onca özleyip de çıkamadığı o "çınarlı, kubbeli, mavi liman"a çıkar mı karanlık bir tünelin ucundan? Galata'dan Pera'ya yokuş yukarı vurduğunda Cadde-i Kebir'den inen İtilaf zabitanı içinde görür mü babasını? Ya da Petrograd pastanesinde geniş şapkalı, baygın ve dalgın bakışlı bir tatlısu frengi madamın beyaz eldivenli elini tutarken. Ya da oradan az ilerde, Kalyopi'nin buluşmaevinin salonunda kadife koltuğa gömülmüş karafaki rakısı içip ut dinlerken, ya da arka odalardan birindeki pirinç karyolada yarı çıplak, kuyruk sokumundan tuttuğu şişman orospuyu dikilmiş erkekliğinin üzerine oturtmaya uğraşırken. Ya da Pera Palas'ın terasından Haliç'teki günbatımına dalıp gitmişken. Önce Süleymaniye'nin kubbeleriyle minarelerine çöker akşam, sonra mezarlıklara. Ve kimse duymasa da rüzgârda serviler hışırdar. Ya da Kandilli'deki yalının müştemilatında palaskasını çözüp pantolonunu indirmiş, çizmelerini çıkarmadan annesinin üzerine abanırken. Sonra da hiçbir şey olmamış gibi davetlilerin arasına karışıp paşababayla şampanya kadehini tokuştururken, üzerinde laleler açan, serviler salınan sedirlerden birine sereserpe ve sarhoş uzanmadan önce. O sedirlere uzanması yasaktı, ortalıkta dolaşması da. Ancak paşababa yalıda yokken, büyükannenin izniyle çıkabilirdi yukarıya. Merdivenin mermer basamaklarını soluk soluğa tırmanıp Boğaz'ın mavisini suların ışığıyla birlikte içeriye çeken divanhanedeki sedirlerden birine usulca iliştiğinde, ayakları yere değmezdi. Şimdi de, Hasret İmbiss'te taburenin üzerine oturmuş tozan kara bakarken yere değmiyor ayakları. Çamurlu potinlerin içinde aşağıya sarkıyorlar. Aşağısı izmarit dolu. Yağ lekeleri ve kâğıt peçeteler var döşemede. Karşıda, camın ardındaki otobüs durağı da, her akşamki gibi yerli yerinde. Son otobüsün geçmesine vakit var daha. Ama zaman çabuk yürür içkinin sayesinde, mideye bir karanfil gibi düşen rakının sayesinde. Zincir takmış arabalardan, içi boş otobüslerden daha çabuk. Bir de bakmışsın sabaha

ulanmış gece, İmbiss kapanmak, son otobüs kalkmak üzere. Bir tren penceresiydi eskiden, şimdi bir "eski tüfek". Değil hızlı trenlerin, marşandizlerin bile uğramadığı bir istasyon. Öyle ıssız, terk edilmiş, karda kışta yapayalnız. "Son Otobüs"ü benzer duygularla yazmış olmalı Şair Baba, bunu şimdi daha iyi anlıyor. Burda, bu yaşta, buğulu camın karşısında tek başına otururken. Tek başına sayılmaz aslında, camdaki suretiyle birlikte demlenirken. Ancak şimdi, karlı bir Berlin gecesinde anımsarken geçmişi, yolun sonuna gelmişken. Mal bulmuş Mağribi gibi sevinmişti o şiiri Budapeşte'de ele geçirip Stasi'ye gönderdiğinde. Şair Baba'yla çıktığı tüm yolculuklar da o yolculuk gibi geride kaldı. Sofya, Budapeşte, Leipzig, Moskova...

Şimdi inse şu tabureden, önce ayakları yere sağlam bassa, karanlık bir zaman tünelinin ucundan Kızıl Meydan'a çıksa sonra, eski günlerdeki gibi bir kırmızı karanfil bıraksa Lenin'in kabrine, rakının içine bıraktığı karanfilden bir renk, bir koku da olabilir, devrimden bu yana sönmeden yanan meşalenin aydınlığında "Ne çok sevmiştim seni, bilmem hatırlar mısın?" diye yakınsa Vladimir İliç yoldaşa. Ya da kayınların arasından süzülüp kapısına dayansa Şair Baba'nın, bahçıvan öldükten sonra akşamları yatakhanede kulağına hep aynı tekerlemeyi fısıldayan nöbetçi amirinin ağzından ona dese ki: "Tın tın eden kabacığım / Beni bırakıp giden babacığım!" Ya da Moskova köprülerinin altında dolaşır birilerini ararken ırmağın karanlık suyuna bakıp hiçbir şey demese. Ya da sabahın köründe uyur uykusundan kalkan Korkunç İvan'ın Kızıl Meydan'da pusuya yatmış biri var mı diye baktığı Kremlin'in en yüksek kulesine çıkıp kendini boşluğa bıraksa. Un çuvalı gibi düşse aşağıya, parke taşlarının üzerinde parçalanıp dağılsa. Cesedini bir kuyuya atsalar. Kayıpbuldu Baba bile onu bulamasa.

Bu Kayıpbuldu Baba'nın öyküsünü bahçıvan anlatmıştı. Bir gün yine annesinin hiddetinden korkup kömürlüğe saklandığında –kaçıp saklanacak ne çok yer vardı yalıda, merdiven altlarıyla kayıkhane, farelerin cirit attığı tavanarası, sonra sarnıç, nicedir kullanılmayan ama yankısı hâlâ kulaklarında çınlayıp duran o derin sarnıç! –bahçıvan onu karanlıkta eliyle koymuş gibi bulmuş, hiçbir yere kaçamayacağını, fare deliğine bile girse çıkaracağını, çünkü böyle her saklanışında Kayıpbuldu Baba'nın kendisine yol gösterdiğini söylemişti.

Bir Bektaşi babasıydı Kayıpbuldu, Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerindendi. Ulu bir veliydi o da ama ne cansız duvarı yürütebiliyor ne de her gece uçan seccadesiyle Mekke'ye gidip yatsı namazını Kâbe'de kılabiliyordu. Kerametlerin tümü öbür halifelere dağıtılmış, ona bir şey kalmamıştı. Bir gün Hünkâr'ın makamına varıp eşiğine yüz sürende "Ya pirim, bana da bir keramet ihsan eyle!" deyince, Hacı Bektaş-ı Veli "Sen de şimdengerü kayıpları bul bari" demişti. Ve kim nerede kaybolmuşsa, hangi deliğe girip saklanıyorsa, onları bulur olmuştu.

Nicedir unuttuğu, artık yardım dilemediği şu Kayıpbuldu Baba zuhur etse yeniden. Komünizmi saklandığı yerden çıkarıp getirse. Nereye gizlenmiş, hangi cehenneme savuşmuşsa bulup cihana hediye eylese.

Şimdilerde pek moda ya, önüne gelen, daha doğrusu cebi biraz para gören sahaflara gidip eski kitaplardan kesilmiş gravürlerden birer ikişer satın alıyor, çerçeveletip duvara asıyor. Döner kesen delikanlı da, adı üstünde Hasret İmbiss'e hasret gidermek için gelen onun gibi gurbetçilere hoşluk olsun diye Turizm Bakanlığı'nın renkli afişlerinin arasına, nereden bulduysa o eski gravürlerden birini asmış: Kuleli. Bugünkü haliyle değil ama, onun öğrencilik yıllarındaki haliyle de değil, Sultan Abdülmecid devrinde nasılsa öyle, rıhtımdan başlayıp sütunlu cumbaya doğru yükselen merdivenleri, kulelerin ardındaki yemyeşil korusu, heybetli çınarların gölgelediği mescidi, kıyıda emre amade bekleyen kayıkları ve kaytan bıyıklı hamlacılarıyla. O kayıklardan birine binse okul çıkışı, yandan çarklı Şirket-i Hayriye vapurlarıyla yarışıp hisarların önünden geçerek, küreklerin laciverdi suya her dalışında köpükler saçarak Karadeniz'e açılsalar. Hapisteyken hayal ettiği Lenin'in ülkesine götürse hamlacılar onu. Orada sonradan görüp yaşayacaklarının hiçbirini ne görse ne de yaşasa. Şair Baba'yı Stasi'ye ihbar etmemiş, yoldaşlarla arası açılmamış, komünizm Kayıpbuldu Baba'nın bile bulamayacağı bir yere kaçıp saklanmamış, Stalin dünyaya hiç gelmemiş olsa. Ne bir melek inse gökyüzünden ne yeryüzünde insan şeytanın iğvasına kapılsa.

Yeniden başlamak mümkün olsa yürümezdi aynı yolu, aynı hataları yapmaz, aynı ırmakta yıkanmazdı. Çünkü her defasında başka sular akardı üzerinden. Sahi, Nâzım'ın "Heraklit"ini okuduğunda ne çok sevmişti diyalektiği. Ama şairi şiirinden daha çok sevmişti galiba. Orak –çekiçli

albayrağı da. Evet, bütün bunları sevmişti de nedense hiçbiriyle barışmamıştı yıldızı. Hele camdan ona sırıtan Albayrak'la hiç. "Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!" İstiklal Marşı'nın muhatabı belki oydu da ruhu bile duymamıştı. "Ali Albayrak ha?" diye soruyor kendi kendine, sonra eski günlere, eski yoldaşlara, "eski tüfekler"e gidiyor aklı, onlarla koyu bir sohbete dalıyor. İçki yalnızlıklarda uzun konuşmalar değilse ya nedir? Aslan sütü, anason kokusu, içe düşen bir karanfil, Kandilli'den Boğaz'a bir bakış, bir yakınış değil mi? Evet, öyledir. Şeytanla baş başa yine, karşı be karşı durmuş kadeh kaldırıyorlar. "Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi!" Kandilli'deki yalıda böyle bağırmaz mıydı oyuncağını kaybettiğinde? Evet, bağırırdı. Şimdi de öyle işte, komünizmi alıp götürdü şeytan, belki satamadan getirir. Soğan biçimindeki kubbeleriyle şafak vakti Kızıl Meydan'ı al kana bulayan Mutlu Vasil Kilisesi gibi hissediyor kendini. Dışı süslü mü süslü, kıpkırmızı makyajlı, içi karmakarışık. Ve son kadehi de yuvarlayıp kayboluyor içinin karmaşasında.

Son otobüs kalkmak üzere duraktan. Binse bir türlü, binmese... En iyisi bir kadeh daha içmek.

– Evladım, diyor delikanlıya, bana bir yolluk ver.

– Kapatıyoruz amca.

– Abi desen olmaz mıydı?

– Hiç olmaz mı, elbette olurdu be amca!

Tabureden yavaşça aşağıya kayarak ayaklarının üzerinde durmaya çabalıyor bir an, sonra sendeleyip içinden çürümüş bir duvar gibi yıkılıyor.

6

Anımsayacak başka kimse kalmamış gibi şu son günlerde Galip Ömer Tiryaki'yi anımsıyor sık sık, oysa bir lakabı kaldı yadigâr, bir de cakası. Zaten şu son günlerde, son günlerinde, artık dirilerle işi kalmamış gibi hep ölüleri anımsıyor. Şair Baba'yı, Çelik'i, daha eskilerden annesini –ona "muhacir karısı" dese daha doğru olacak belki, çocukluğunda bile bir kez şöyle doya doya "anneciğim" diyemedi ki!– sonra Veli'yi, birlikte çıkmamış olsalar da Berlin yolculuklarını. Ve Berlin'de birlikte geçirdikleri günleri. Güzel günlerdi, ne partide ne de başka bir yerde değil yalnızca kardeşinin evinde bulduğu aile sıcaklığıyla sarılıp sarmalanmış günler, karlı ve huzurlu geceler. Şimdi bomboş ev, ne Çelik'den ne kardeşinden tek iz yok. Sanki kimse oturmadı burada, odalarında sevişilmedi, salonunda gülünüp eğlenilmedi, mutfağında yemek pişirilmedi. Halensee'deki bu apartman katı hep böyle boş, sessiz, ıssız ve eşyasız kaldı. Kuleli'nin koridorları gibi. Geceleyin alıp başını giden, karanlıkta uğuldayıp çatırdayan Kandilli'deki yalı gibi. O yalıda oturanlardan hiçbiri, ne paşababa ne büyükanne hatta ne bahçıvan ve karısı, o gök gözlü muhacir karısı, fazla ilgilenmediler onunla. Galip Hoca kadar bile üzerinde hakları yok hiçbirinin. Önce Galip Hoca sonra Şair Baba sayesinde bu günlere geldi, zorluklara katlandı. Galip Hoca'nın çok özel bir yeri var hayatında, sanki bugüne dek farkına varmadan öğrendiği birçok şeyi ona borçlu. Edebiyata, daha doğrusu şiire onun sayesinde adım attı. Şair Baba'nın zuhuru daha sonradır. Bu "zuhur" sözcüğü bile, Galip Hoca sık kullandığı için geliyor aklına. Galip Ömer Tiryaki iyi bir hocaydı, bilgiliydi üstelik. Tek sorun adındaydı ama bu onun değil soyadı yasasının kusuruydu. Belki kendini beğenmişti biraz, hatta biraz da değil, "ince uzun bacakları üzerinde yaylanarak" o kendine özgü duruşu, şahin bakışları, notunun kıtlığı ve sertliğiyle kendini pek bir beğendiğine kuşku yoktu. Eh o kadar da olacak artık. Hoca kısmı genelde alçakgönüllüdür ama Galip Hoca siyasetçilere, toplum önderlerine çekmişti. Belki de şair olmak istemiş, yeteneği yetmeyince edebiyat öğretmenliğinde

karar kılmıştı. Asker kökenli değildi ama astığı astık kestiği kestikti. Kimbilir belki bu huyundan ötürü seviyordu onu. Haksızlık ettiler hocaya, adını G.Ö.T.e çıkardılar. Tabiri caizse –ki elbette caiz– bir "fırlama"nın yüzünden hayatı karardı. Daha doğrusu sayfa düzenin kurbanı oldu. Evet, her şey bir anda değişiverdi, sayfadaki yer yokluğu canevinden vurdu hocayı.

Bir gün gelir hiç beklenmedik anda değişir kader. Perde inse de rol devam eder. Oynamak zorundasın. Yoksa seyirci bağışlamaz. Oynamasan çürük yumurta yağmuruna tutar, olmadı yuhalar, rezil rüsva eder adamı. Oynasan... Ne zamandan beri oynuyor aynı rolü belli değil. Kuleli yıllarından bu yana belki, belki çocukluğundan. Harbiye'de kendisi olabildi bir süre, davaya –babasının kimliğinden de büyük bir yalan olan komünizme– inandı, uğruna hapiste yattı, sürgüne gitti. "Uğruna ölümlere gidip geldiğim". Bu dize henüz yazılmamıştı o sıralar, devrimci çevrelerde dilden dile dolaşmıyordu. Hem şair bir davayı değil hapiste özlediği sevgilisini kastediyordu galiba. Şair Baba'nın kapağı yurt dışına atmasından daha sonraydı. Savaştan, sürgün yıllarından çok daha sonra. Her neyse dava uğruna ölümlere gidip geldiği hiç olmamış, yine de rolünü, perde inse de, gizliden oynamak zorunda kalmıştı. Rol, usta bir terzinin eliyle biçilmiş kaftan gibi cuk oturmuştu üstüne. Kimi zaman, bodurluğundan ötürü etekleri yeri süpürse de toparlamayı bilmiş, kendini ele vermemişti. "Pehlivanlar aşikâr etti zamirin". Böyle diyordu Şair Baba sınıf kavgasından söz ederken. O "zamir"ini aşikâr eder gibi yapmış, pehlivanlığa soyunmasa da er meydanında erke el koymaya kalkışanlarla aşık atmıştı. Melek ve Şeytan olarak. Ya da Şeytan ve Melek, her ne hal ise, iki rol de üzerine ne bol ne dar gelmiş, tek başına ve başarıyla oynadığı bu dram karşılığında alkış değilse bile Stasi'den madalya almıştı. Oysa ne Melek ne Şeytandı. Talihsiz bir âdemoğluydu o kadar. Ama boyuna bakmadan yere sermişti komünizmin düşmanlarını, Keloğlan gibi devlerle savaşmış, suyun başını bekleyenlere kılıç üşürmüştü. Ondaki bir başka yeteneği keşfedense G.Ö.T. olmuştu. Henüz bir yeniyetme bile değilken Kuleli'de yıl sonu müsamerelerinde sahneye çıkıp kahramanlık şiirleri okuması, şehitleri her anışında salonu ağlatması, yalnızca edebiyat öğretmeninden değil tüm amirlerinden aferin alması az marifet sayılmazdı. Hatta birkaç yıl sonra hela olayında fazla üzerine gitmemelerini, onu bu haltın faili değil kurbanı olarak görmelerini bir bakıma bu marifetine borçluydu. Derken duygulu,

hatta romantik –fırlama öğrencilerin deyimiyle "ormantik"– şiirler okumaya başlamıştı. "Kan" ve "vatan" sözcükleri yerini "hüsran" ile "hazan"a bırakmıştı. Daha sonra da, bir peri sihirli değneğiyle dokunmuş gibi, "alsancak" "kızıl bayrak", "şüheda" "proletarya" oluvermişti. Doğrusu uyak düşürmekte üstüne yoktu Şair Baba'nın ama o "Bahri Hazer"i, "Salkımsöğüt"ü, "Kerem Gibi"yi bağır, bağır, bağırmadan önce, Kuleli son sınıftayken, G.Ö.T.ün etkisi ve önerisiyle tahtaya kalkıp Yahya Kemal okuyordu artık.

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtabı sürükledik sularda

Evet anımsıyor, Kandilli hazan mevsiminde derin uykuya dalar, mehtaba çıkan sandallardan nağmeler yükselir. Hem de ne nağmeler! Hanendeler başlar önce, sonra fenerlerin ışığında gölgeler kıpırdar. Derken herkes katılır fasıla. Ayna suları yükselir peş peşe redifler düşerken. Her defasında daha tiz perdeden tekrarlanan, "can"dan, hep "can"dan, "canan"dan söz eden, "hazan"la başlayıp "hazan"la biten redifli kafiyeler akıntıyla sürüklenip giderken. Günbatımında alaca, mor, erguvan rengi bulutlar yığılır karşı tepelere, karabataklar kararan sulara bir dalıp bir çıkar. Kandilli derin uykulardadır. Yalı ve yalının içindekiler de. Bir o uyumaz, Keloğlan masallarındaki gibi herkes uyur, bir o kalır uyanık. Tokat korkusundan. Muhacir karısının pek ünlüdür tokadı, çamaşır yıkamaktan sertleşmiş parmakların –"beş kardeşlerin– kıpkırmızı izi kalır yanakta, dünyan kararır. Zaten karanlık olan, kömürlükle bodrum katına sıkışıp kalmış hayatın daha bir kararır tokat yüzünde patlayınca. Patlayıp kan beynine sıçrayınca. Yıldızları görürsün mehtabı değil. Sandallarla mehtaba çıkanları değil. Kendini Sansaryan Hanı'nda Parmaksız'ın falakasına yatırılmış gibi hissedersin. Şu farkla ki Parmaksız ayak tabanlarına vurur, muhacir karısı yanaklarına. O ufacık, tombul, bir meleğinki kadar masum yanaklarına.

Yalnızca tokat korkusu değil gecenin sesleri de uyutmaz. Gece yarısından sonra yalı çatırdamaya başlar. Tuhaf sesler duyulur bahçeden, kayıkhaneden suyun uğultusu gelir. Ve divanhanede hayaletlerin dansı başlar. Paşababanın da paşababaları, başlarında serpuş üzerlerinde kefeni andıran tennureleriyle

semaya dururlar. Topaç gibi dönmeye başlarlar kudüm, rebap ve çalparaların eşliğinde. Neyin inleyişi dalların hışırtısına karışır. Haremde kadınlar fısıldaşır aralarında, derken tespihle tekbire dalarlar, muhacir karısı da aralarında günahlarından arınıp pirüpâk olurlar. Ve ne hikmetse o nur yüzlü, sîmten kadınlar, muhacir karısı da aralarında, Dev-analarına dönüşürler birden. Ona da hep aynı soruyu sorarlar:

– Kim uyur kim uyumaz?

– Herkes uyur bir ben uyumam, diye yanıtlar o da.

Ve yatağından kalkıp usulca yanlarına yaklaşır, memelerini omuzlarına atmış en yaşlısının sağ memesini emmeye başlar. "Ah! Ah! Ah ki vah!" diye yakınır Dev-anası, "seni bir lokmada yutardım ama mememden emdin, artık oğlum sayılırsın." Ve bir tokat atıp süpürgeye dönüştürür onu, kapının arkasına dayar. Derken Dev-anasının gerçek oğulları sökün ederler. Burunlarına insan kokusu gelince de "Öf anne!" derler, "Ev insan eti kokuyor". Dev-anası da "dişlerinizin dibini kurcalayın öyleyse" der demez ellerine birer odun alıp dişlerinin dibini kurcalamaya başlarlar. Ya bir kol ya bir bacak, olmadı bir kelle çıkarıp kazanda kaynatarak çorba yaparlar. Onlar çorbalarını afiyetle içedursun o seyir bakar, derken Dev-anasının bir tokadıyla eski kılığına döner. Onu böyle tombul yanaklı, et dudaklı gören devlerin iştahı kabarır tabii ki, ama Dev-anası "Bu mememden süt emdi, şimdengerü kardeşinizdir" deyip koruyucu kanatlarını üstüne gerer. Gel zaman git zaman birlikte büyürler. Sonra bir gün kimselere haber vermeden evden kaçar gider. Dev-anası da peşine düşer. Bahçedeki çınarı kökünden söktüğü gibi omuzuna alıp onu kovalamaya başlar. Çınarın dallarında kuşlar:

"Çito çitemaçik! Çito çitemaçik!" diye ötüşünce Dev-anasının uçkurları da "Şangırla tefi! Mangırla koca!" diye kuşlara cevap verir. O kaçar Dev-anası kovalar. Kovalarken de kuşlar "Zito çitemaçik! Çito çitemaçik!" diye ötüştükçe uçkurlar "Şangırla tefi! Mangırla koca!" diyerek tempo tutarlar. Yol boyunca karşılarına çıkan ne kurbağ ne de kaplumbağ yardımına koşar. Derken bir kirpi görürler. Yolun ortasına oturmuş değirmen çeken kirpiden "Çıkıklı çıkınaki! Çıkıklı çıkınaki!" diye sesler gelir. Ve tüm yalvarıp yakarmalarına rağmen kirpi de yardımını esirger ondan. Kaçmaya devam ede dursun peşinden gelen Dev-anasının omuzundaki çınarın dallarında

kuşlar "Çito çitemaçik! Çito çitemaçik!" diye şakıyıp, uçkurlar "Şangırla tefi! Mangırla koca!" dedikçe kirpinin çektiği değirmenin taşlarından çıkan "Çıkıklı çıkınaki! Çıkıklı çıkınaki!" sesleri yeri göğü inletir. O kaçar Dev-anası kovalar. Az gider uz giderler, dere tepe düz giderler, dönüp arkalarına baktıklarında bir de ne görsünler meğer bir arpa boyu bile yol gitmemişler!

Sonunda Dev-anası yakasına yapışır ve "Hüüüp!" diye yutar onu ya da kömürlüğe kapatır. Ve bir yapıştırdı mı tokatı, yeri yerinden oynatır. Öyle süpürgeye falan da dönüştürmez artık. Çeke çeke kulaklarını kızartır. Anasından doğduğuna pişman eder. Ya babasından? Babasından doğmadı ki pişman olsun. Keloğlan gibi delip çıksın muhacir karısının karnından, rahmini delik deşik edip kalbura çevirsin. Ya da Nohut Oğlan'a öykünüp padişahın cebine, devenin işkembesine gizlensin. Yalıda gürültüler çoğalır giderek, kuşlarla uçkurların, değirmen taşlarıyla tokatların sesine döşemenin çatırtısı, yaprakların hışırtısı karışır. Herkes uyur bir o uyumaz ve zor eder sabahı.

Sabah, hele mevsim hazansa, sular yavaşça aydınlanır. Boğaz yeşilden turkuvaza, erguvandan laciverde, neftiye dönerken dalgalar kıpırdanmaya başlar. Tam o anda martılar ilk vapurun peşindedir. Bir dalıp bir çıkarlar köpüklere, cumbalara kanat vurup geçerler. Doğa tüm renkleriyle ele verir kendini, hayaller ve hayaletler silinir. Balıkçılar lüferden akşamcılar meyhaneden döner. Sabah namazına çağıran müezzinin sesi kayıkhanede yankılandıktan sonra bodrum katına, oradan kulaklarına dolar. Yabancı sesleri bastırır ezan sesi, kuşlar, çınarlar, uçkurlar, tokatlar uzaklaşır. Nesneler yerli yerinde, tanıdık dünya elle dokunacak kadar yakındadır. Cumbalar emer ışığı, sofalar aydınlanır. Bodrum katı da. Yatak ve gaz lambası da. Bahçıvanla muhacir karısının uykuda kıpırdayan suratları da. Ve yüzdüğü uykulardan yeni bir güne başlamanın sevinciyle uyanır Kandilli.

Derken Boğaz'da gemilerin, havada bulutların akışı başlar. Bahçede güller kan kırmızı, ağaçta yapraklar sarıdır. Toprak yağmur kokar, su yosun. Karşı kıyıdaki korunun içinden yükselen surların, sırtını yamaca dayamış kulelerle burçların, servilerin arasından hayal meyal seçilen mezartaşlarının karşısında gel de geçmişi, eskinin olağanüstü günlerini, ölümü anımsama! Dünya ölümlü olmasaydı şiir de şairler de olmazdı. O da yıl sonu

müsamerelerinde sahneye çıkıp herkesi ağlatmazdı. Bir zamanlar, yani çok eskiden, deve tellal pire berber iken, bodrum katında babasının beşiğini tıngır mıngır sallar iken, belki çocukluğunda belki Kuleli yıllarında, belki Kandilli'li Lili belki Harbiyeli Ali iken, birkaç dize karalamıştı ama şair olamamıştı. Şair olmak her babayiğidin harcı değil. Şair Baba'ya âşık olmuştu ya, bu da yeter. Önce şiirine sonra bizzat kendisine. Sonra da dünya görüşüne. Ve hapislere, sürgüne, yollara düşmüştü, şimdi dermansız bir derde nasıl düştüyse. Hazan mevsiminde Boğaz'da yapraklar sararırken burada Berlin'de Duvar bir gece nasıl ansızın düşüp yıkıldıysa. Parçası bile kalmadı, hurdacıların, koleksiyoncuların, antikacıların elinde yok oldu gitti. Fatih'in Kandilli'nin karşı yakasına çektiği duvar duruyor ama. Boğazkesen Hisarı yüzyıllardır orada, çocukluğunun karabasanlarından, ergenlik yıllarının karmaşasından çıkıp gelmiş bir heyula gibi yerli yerinde hâlâ. Duvar olmasaydı, İskender'in Yecüc Mecüc taifesini hapsetmek için çektiği duvardan bu yana dünya duvarlarla dolmasaydı, özgürlük de olmazdı. O zaman ne şiir olurdu yeryüzünde ne de özgürlük türküleri söyleyen şairler. Hiç ama hiçbir şey olmazdı şu karanlık, sonu bir türlü gelmeyen kış gününden başka. "Gün uzun hayat kısa!" İnsanoğlunun ömrü dünyanın tüm duvarlarınkinden daha kısa.

Nedense hep güzel havalarda, bir renk ve ahenk cümbüşü içinde hayal ediyordu Boğaz'ı, Kandilli uykularda yüzerken o da alıp başını gidiyor, ya Çengelköy iskelesine bağlı vapurun bordasına ya da karşı kıyıda, Bebek koyuna demirlemiş teknelerin arasından süzülerek yaşlı çınarın kök saldığı rıhtıma çıkıyordu. Berlin'e inat, bu karanlık, kasvetli, karlı ve kahırlı günlere inat, hep günlük güneşlikti hayalinde Boğaz. Suyun küf yeşiline dönüştüğü, belleğinin derinliklerinden zehir gibi içine aktığı, onu Kandillide'ki yalıdan, Kuleli'nin yatakhanesinden çok uzakta böyle kıskıvrak yakalayıp boğduğu kış günlerinde bile içinde balıkları, balıkçıları, balıkçılları, dalgalarıyla kıpır kıpırdı. Oysa kışın gökyüzü alçalıp bulutlar yamaçların üzerine çöktüğünde yağmur siler tüm renkleri. Dünya kurşuniye keser. Ve karayel esmeye görsün, ne gemiler geçer Karadeniz'e doğru ne bir martının kanatları suya değer. Artık karanlık, derin bir kuyudur Boğaz, Berlin'den, bu uğursuz kentin kışından da beter bir kasvet, sanki gecenin ucudur. Gecenin ucuna doğru yola çıktığını elbette bilmiyordu buraya gelirken, hayat önündeydi. Görmeyi umduğu güzel günler de. Şair Baba'nın müjdelediği, motorları maviliklere sürdükçe ufukta belirecek aydınlık

günler, mutlu yarınlar. Hâlâ içinde kanayan yarayı, geceleyin çatırdayan yalıyı muhacir karısıyla birlikte ardında bıraktığını sanıyordu. Alçak tavanlı hapishane koğuşlarıyla bekâr odalarını da. Üzerine karabasan gibi çullanan Kuleli'nin dar ve karanlık koridorlarını da. Meğer yolun sonuna gelmiş de, Şair Baba gibi o gül bahçesinde bir gün bile dinlenememiş. Yeni farkediyor bunu. Bütün yollar Roma'ya değil Şair Baba'ya çıkıyor zaten. Onun dünyasına, onun rüyasına, hasret ve sevdasına. Onun mirasına. Belki de hayatının en büyük talihsizliğiydi ona rastlaması, yalnızca hüsnüne ve şiirine değil hayallerine de sevdalanması. "En güzel deniz / henüz gidilmemiş olandır". En güzel yalan söylendi ama, en acı gerçek de. En güzel günlerimiz henüz yaşamadıklarımızmış! Yaşadık ve gördük işte, artık yaşanacak gün mü kaldı! Bundan böyle yolculuk gecenin ucunadır. Şair Baba'nın "henüz büyümedi" dediği en güzel çocuk kocadı bile. Hatta çoktan gömüldü. Gidilmiş, keşfedilmiş denizler bile uzak artık, devrimler de. Çağ yağma çağı. Tükettiğin kadar varsın. İçtiğin, yediğin, sıçtığın kadar. Düzdüğün ve düzüldüğün sürece. Sonrası bir karanlık boşluk, öncesinin bir acı kader olduğu gibi. Sonrasının elindeki sönük sigara kadar bile değeri yok. Öncesi gerilerde kaldı, sevabı ve günahıyla deftere yazıldı. Daha çok da günahıyla. Kâr haneneyse yazılan bir şey yok yolunun düştüğü kerhanelerden başka. Hızmalı kim bilir nerdedir şimdi, hangi adamın altında? Belki de sokaktadır ya da kahvede. Hep iş başında olacak değil ya! "O şimdi ne yapıyor, şu anda, şimdi, şimdi? / Evde mi, sokakta mı, / çalışıyor mu, uzanmış mı, ayakta mı? / Belki dizinde bir kedi yavrusu var / okşuyor". Şair Baba Bursa Hapishanesi'nde, bütün gün *İnsan Manzaraları*'nı yazmaktan yorgun düştüğünde, akşam yemeğinden sonra kapılar dışardan sürgülenip elektrik sönünce, büyük aşkı Piraye'yi düşünür, ona, yalnızca "kızıl saçlı bacı"sına seslenen aşk şiirleri yazar, yine de yoksulluk edebiyatı yapmaktan geri kalmayıp araya devrimci sözler sıkıştırırdı. "Ve ne düşünüyor, beni mi? Yoksa / ne bileyim / fasulyanın neden bir türlü pişmediğini mi? Yahut, insanların çoğunun / neden böyle bedbaht olduğunu mu? O şimdi ne düşünüyor / şu anda, şimdi, şimdi?" Hızmalı'nın onu düşünmediği kesin. Eski tüfeklerin de. O ise hemen herkesi, en çok da Şair Baba'yı, yani geçmişi düşünüyor. Ve, elinde değil, geçmişe dair tumturaklı bir küfür savuruyor yataktan kalkmadan önce. Sahi, diye geçiriyor içinden, neden geleceğe değil de hep geçmişe lanet okur, onu düzmeye kalkarız?

Yataktan kalkıp salona geçiyor. Akşam çoktan inmiş bile. Bugün hiç dışarıya çıkmadı. Elinde sönmüş sigara, gün boyu tavana baktı. Şimdi karanlık çökmek üzere. "Sokakta karanlık, kar, rüzgâr ve onlar. / Ve onlar biliyorlar ki O / Dün erkendi yarın geç / vakit tamam bugün! dedi." Şair Baba'nın dizeleri düşüyor aklına. Petrograd'da "vakit tamamdı" 1917'de. Şimdi Berlin'de ne dün erken ne de yarın geç. "Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç!" Bu da Yahya Kemal'den. Şair Baba'nın annesine âşıktı, hem de sırılsıklam. Şair Baba henüz baba değilken, ne babası delikanlı bile değilken, sapsarı, maviş, tombul mu tombul bir ana kuzusuyken kimbilir nasıl kıskanmıştı Yahya Kemal'i. Ona özenip evin çirkin kedisini öven bir şiir bile yazmıştı. Celile hanım yine de kucağından indirmişti oğlunu, sonra da gidip devrin büyük şairi Yahya Kemal'in kucağına oturmuştu. "Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen geç!" Galip Ömer Tiryaki aruzun hakkını vererek okurdu "Rindlerin Akşamı"nı. Ya komünistlerin akşamı? Dışarda karanlık, kar ve rüzgâr. Pencereden bakıyor. Kimseler yok görünürde. Onlar, yani kitleler nerde? Nerde kitleleri peşlerinden sürükleyen liderler? Nerde bıldır yağan kar şimdi!

Derken, nasıl ve nereden çıktılarsa, iki sakallı peydahlanıyor salonun ortasında. Dönmeye başlıyorlar yavaştan. Sonra giderek hızlanıyor, hızlandıkça da açılıp saçılıyorlar. Siyah redingotlarını üzerlerinden atıp kolalı beyaz gömleklerinden sıyrılıyorlar. Tennure biçimindeki kefenlerine bürünüyorlar dönmeye, dönerken de kollarını iki yana açmaya çabalarken. Birinin alnı geniş, saçı sakalı darmadağın, öteki sanki daha bakımlı ve sakin, ikisinin de derin bir anlam gizli bakışlarında. Uzaktan geldikleri, kulaklarında yankılanan ney sesiyle rebap, çalpara ve kudümlere kendilerini ilk kez böyle kapıp koyverdikleri belli. Sema etmeyi bilmedikleri de. Onları başka sakallılar izliyor, ufak tefek kel kafalı biri kasketini çıkarıp boyun bağını gevşeterek katılıyor semaya, sonra o da öteki sakallılar gibi üryan olup tennure biçimindeki kefene bürünüyor, ince uzun, gözlüklü bir başka sakallı izliyor onu ve askeri üniforma giymiş bir bıyıklı, ayağında çizmelerle semaya duruyor döşemeyi çatırdatarak. 1 Mayıslarda tribünden halkı selamlar gibi de sağ elini ağır ağır salladıktan sonra iki yana açıyor kollarını. Komünizmin babaları, paşababanın ceddi gibi semaya duruyorlar kitleleri peşlerinden sürükleyerek. Kitleler kefene bürünmüyorlar çünkü iskelet halindeler. Onlar iskelet dansı yaparak katılıyorlar, semaya. Bir anda mahşer yerine dönüyor salon, iğne atsan yere düşmez, öylesine kalabalık

ortalık. Marx Komünist Manifesto'yu yazmaktan, Engels işçilere bağışladığı fabrikasından, Lenin Petrograd'dan çıkıp gelmişler, Troçki'nin başına çekiç inmemiş daha, gözlüğüne kan sıçramamış. Halleşip kaynaşmış, iskeletlerle yekvücut olmuş, sema ediyorlar hep birlikte. Ve ayaklarının altında yalnızca döşeme değil, Halensee ve Berlin de değil, sanki tüm yeryüzü zangır zangır titriyor. "Dün erkendi yarın geç! / Vakit tamam bugün!" Dışarda kar "bugün!" rüzgâr "bugün!" onlar "bugün!" diye bağırıp hep birlikte fır dönüyorlar ama karanlık perde perde çökmüş yeryüzüne, Berlin'de gün çoktan akşam olmuş.

Sonunda sema edenlerden kurtulmak için evden dışarı attı kendini.

Müşteri çekmek için Mon Chéri'nin kapısında her türlü şaklabanlığı yapan o palyaço kılıklı adam yoktu bu akşam. Sokak da bomboştu, demir yoluna bakan kahveler de. Otelin önünde iki sarhoş ağız dalaşındaydılar. Charlottenburg istasyonundan trenler geçiyordu, köprünün altındaki caddeden zincir takmış arabalar. Otobüs durakları tenhaydı. Ondan başka, gecenin bu saatinde kim arşınlar Berlin'i? İçi boş otobüslerle sarhoşlar, bir de orospular. Ama onları, filmlerdeki gibi bir sokak fenerinin altında ya da köşe başlarında göremezsin, içerde, sıcak bir yerdedirler. Ya bir buluşmaevinde ya gece kulüplerinde. Ya da o biçim barlarda. Parklar eşcinsellerle travestilere kalmıştır, sokaklar sarhoşlara.

İçeriye girdi, paltosuyla kasketini kapının hemen yanındaki vestiyere bıraktı. İki kadın arka bölümdeki masada sohbete dalmıştılar. Onlara şöyle bir göz atıp bara geçti. Tek müşteriydi şimdilik. Olsun, böylesi daha iyi. Hızmalı'yla daha uzun kalma fırsatı bulur, belki bu akşam şampanya bile ısmarlardı ona. Bir votka söyledi. Yukarda, tezgâhın üzerindeki televizyon ekranında, her zamanki porno film oynuyordu. Görüntüde önce bir sonra iki, sonra daha fazla kadın ve erkek, kenetlenip ayrılan, durmadan devinen, devindikçe birbirlerinin içine girip çıkan gövdeler, bakışlar, inleyişler vardı. Bugüne dek yaşadıklarının, onca çile ve fedakârlığın, hayallerin, iyi kötü günlerin –daha çok da kötü günlerin– özeti miydi bu görüntüler, birleşip ayrılan, hazzın kırbacıyla kıvrılan, sürekli bir mücadele halindeymiş gibi içice devinen bu çıplak gövdeler insanlığın yüzyıl sonundaki durumu muydu, yoksa geçmişin hayaletleriyle dolu bu kentte sığınılacak, bir süre için de olsa dışardan, bu rezil dünyadan kurtulanabilecek bir vaha mı?

Karanlık kışın ortasında bir ıssız adaydı Mon Chéri, kırmızı ışıkları, kadife kanapeli locaları, her biri bir başka ülkeden, bir başka çilenin içinden çıkıp gelmiş boyalı kadınlarıyla.

Arka bölümdeki masada oturan kadınlardan biri yerinden kalktı, aynada kayboldu. Kaybolur kaybolmaz da gelip sağındaki tabureye oturdu. Sarışın, mavi gözlü, Hızmalı'dan daha geçkindi. Dudaklarını kırmızıya, gözkapaklarını turkuvaza boyamıştı. Ağır bir parfüm kokusu geliyordu saçlarından. Kirpikleri çok uzun, göğüsleri neredeyse açıktaydı. Kaşlarını aldırdığı hemen belli oluyordu. O bir yandan ekranda olan biteni izler, içkisini yudumlarken, öte yandan kırmızı loş ışıkta kadının alnındaki tek kırışığı, yorgun bakışlarını görebiliyordu. Kadın birden dilini çıkarıp yalanmaya başladı. Önce dizi, sonra bacağı bacağına değdi. Derken değmekle kalmayıp iyice yapıştı. O anda kadının kısa etekliğinden sıyrılan tombul bacaklarını da gördü. Bembeyazdılar. Tiksinir gibi oldu. Oysa Hızmalı'nın bacakları siyah file çorapların içinde nasıl da uzun, düzgün ve adaleliydiler. Göğüsleri de kocaman, yasla kafayı uyu. Ama bu gece nedense ortalıkta görünmüyordu. Bardaki yaşlı kadına hızmalı kadının nerede olduğunu sordu. Derdini anlatamayınca "Türk"ü görmeye geldiğini söyledi. Buradaydı, piyasaya çıkardı az sonra.

Ekrandaki görüntüler silindi birden. Görüntülere sırtını dönmüştü, ama sesleri duyuyordu. Kadınlar inliyordu daha çok, erkeklerse homurdanır gibi tuhaf mırıltılar çıkarıyorlardı. Demek böyle oluyordu kadınlarla. Erkeklerle olduğundan ne kadar da farklı. Erkekler daha yumuşaktır aralarında, kimi zaman da daha sert. Ama iş tutarken kimse mırıldanmaz böyle. Kadınların inlemesi çığlığa dönüştüğünde, salonun dibindeki localardan birinin önünde Hızmalı göründü. Ardından da çam yarması bir herif. O anda yüzü buruştu, içi acır gibi oldu. Tabureden kalkıp gitmeyi düşündü bir an. Hızmalı'yı başka biriyle hayal etmek bile keyfinin kaçmasına, bugüne dek hiç hissetmediği bir acının, bir çeşit yoksun bırakılmanın, aşağılanmanın, itilip kakılmanın, tam bu da değil, sözün doğrusu düpedüz kıskançlığın gelip yüreğine çöreklenmesine yol açmıştı. Gitmek istiyor ama yerinden kıpırdayamıyordu. Yanında oturan sarışın "Gidelim mi?" dedi. Duraksadı bir an, tam kadınla gitmeye karar vermişti ki, Hızmalı bitiverdi arkasında, soldaki boş tabureye oturmadan önce ensesine bir öpücük kondurdu.

– Ne o, diye söze girdi Hızmalı, kıskandın mı yoksa?

Karşılık vermedi. Bir süre iki kadının arasında somurtarak oturmaya devam etti. Sonra elinde içki bardağı, tabureden inip salona geçti, boş masalardan birine yöneldi. Hızmalı da arkasından.

– Bir şey ısmarlamayacak mısın bana?

– Ne istersen söyle ama çeneni kapat.

– Kocam mısın ki kıskandın?

– Ne kocası, daha adını bile bilmiyorum.

– Geçende söylemiştim ya. Süheyla. Hem ne önemi var ki.

Aslında bu bir orospuyla ilk muhatap oluşu değildi. Yıllar önce Balıkesir genelevinde sille tokat girişmişti birine. O bunun gibi boylu poslu değildi ama daha genç ve güzeldi. Ömer ziyaretine gelmişti bir gün, Gar lokantasında kafayı bulduktan sonra, geneleve gidelim diye tutturmuştu. Ona eşlik etmek zorunda kalmıştı ister istemez, aşağıda, odun sobasıyla ısınan giriş katında arkadaşının yukardaki odalardan birinde işini bitirmesini beklerken, baltayla yontulmuş gibi kalın ve kaba bir adam girmişti içeriye, orospulardan biri "Elini çabuk tut kız, kocan geldi!" diye bağırınca Ömer'le çıkan kadının gerçek kocası geldi sanmıştı, bu deyimin "sadık müşteri" demek olduğunu nerden bilsin, o güne dek yolu hiç düşmemişti ki geneleve. Ve Ömer'e haber vermek üzere yerinden fırlar fırlamaz kadın engel olmaya kalkmıştı. O da silkip atmıştı haspayı. Orospu bu, altta kalır mı? "Bodur boyuna bakmadan bana el kaldırırsın ha götten bacak!" diyerek peşinden gelince saç saça baş başa kavgaya tutuşmuşlardı.

– İlkinde ben seni Alman sanmıştım. Meğer Türkmüşşün. Türk olunca önemi var elbette.

– Sen yine öyle bil. Yarı Alman sayılırım.

– Gerçek adını söylemeyecek misin?

– Melek!

– Ya öyle mi? Adın Melek demek. Benimki de Şeytan. Memnun oldum.

Birlikte güldüler. İçten, çocukça, ana okulunun avlusundaki salıncaktaymışlar gibi. Şeytan ile Melek ha? Nasıl da yakıştılar birbirlerine. O an ikisi de aynı şeyi, aralarındaki boy farkına rağmen birbirlerine yakıştıklarını, birbirlerini tamamlayıp yekvücut olduklarını düşündüler. Bir paranın iki yüzü gibi, tabii bozuk paranın, çoktan tedavülden kalkmış. O gece, kadın işten çıktıktan sonra, bir kahvede sabahladılar. Ali Albayrak kadını sabırla bekledi. O da, orospu gibi davranmayıp sözünde durdu, karlara bata çıka geldi buluşmaya. Makyajı silinmiş, gözlerinin altı çökmüştü, iyice çökmüştü. Yine de güzeldi fazla genç görünmese de. Uykusuzluk yüzüne yeni bir anlam katmış, cazibesini Mon Chéri'de bırakmıştı. Ali Albayrak eve gidip uyumalarını önerdi. Öğlene dek sarmaş dolaş derin bir uyku çektiler, iki sevgili gibi. Ama birbirlerine dokunmadan. Ali Albayrak gözlerini açtığında kadın salonda sigara içiyordu. Ağzından dumanı üfledikçe bir parlayıp bir sönüyordu dilinin ucundaki gümüş hızma. Dışarda güneş göğü çoktan yarılamıştı. Bembeyazdı ortalık, içerde, nereden geldiği belirsiz, tuhaf bir loşluk vardı. Ali Albayrak da aç karnına bir sigara yaktı. Bir süre konuşmadan, bakışlarını birbirlerinden kaçırarak oturdular. Sonra kadın birdenbire damdan düşer gibi:

– Adım İpek, dedi.

– Benimki de Ali.

– Artık gitsem iyi olacak.

– Tamam, akşam gelirim.

– Bara gelme, çıkışta buluşuruz. Yine o kahvede.

– Peki, gece geç vakit seni orada bekleyeceğim.

Buluştuklarında İpek hayatını anlatmadı ona. Kreuzberg günlerinden, şarkıcılığından, uzun süre beraber olduğu gariban ve yapışkan bir yazarın aşkından da söz etmedi. Duvar yıllarında bazı karanlık işlere nasıl karıştığını anlattı ama. "Bavul çocuğu" olduğunu da. Birine içini dökmeye ihtiyacı vardı. Bu yola nasıl düştüğüne de, Ali Albayrak sorduğu için,

kısaca değindi. Doğu Berlin'den Batı Berlin'e adam kaçıran bir şebekenin reisiyle ilişkisi olmuştu. Ondan ayrılmaya kalkınca adam Kreuzberg'deki işinden attırmıştı. Derken, şebeke hesabına fuhşa zorlamıştı.

Ali Albayrak da ne kim olduğunu söyledi ne de gerçek hayat hikâyesini anlattı. Çocukluğundan, Kandilli'deki yalıdan, babası bildiği bahçıvandan, annesinin ölüm döşeğindeyken onunla paylaştığı sırdan söz etti ama. Onun da birine içini dökmeye ihtiyacı vardı. Sonra, Kuleli'de soyadıyla nasıl gurur duyduğunu, bununla da yetinmeyip arkadaşlarına yalancıktan şehit oğlu olduğunu söylediğini itiraf edecekti ki vazgeçti. Kreuzberg'li bir "bavul çocuğuna" fazla şey ifade etmezdi "şehit oğlu" olduğunu söyleyen bir piçin hikâyesi. Albayrak ha? Bu bayrak uğruna dökülen kana saygı İpek'in dünyasında yoktu. Ya kendi dünyasında? Ay yıldızlı olmasa da orak-çekiçli bayrağın yüreğinde coşku uyandırdığı, onu heyecanlandırdığı olmuştu evet, komünizmin de bayrağı kızıldı, kan renginde. Ve onun işkencede döşemeye yayılan kanı da dahil nice kanlar dökülmüştü uğruna. Bir zaman olmuş bir al bayrak dalgalanmıştı hayalinde. Ay yıldızlı al bayrak da Kuleli'de "şehit oğlu"nu az heyecanlandırmamıştı. Yıl sonu müsamerelerinde sahneye çıkıp şiirler okumuştu onun şerefine. Ve yumruğunu sıkar gibi havaya kaldırıp "Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!" diye haykırmıştı ön sırada oturanlar, annesi de içlerinde, göz yaşlarını tutamayıp ağlarken. "Sen şehit oğlusun incitme yazıktır atanı!" Onun hikâyesinde de incinen biri vardı ama bu kesinlikle atası değildi. Kuleli son sınıfta arkadaşları hafta sonu evlere dağılırken o Çengelköy iskelesinin yolunu tutar, oltasını yosunlu kalasların arasından suya sarkıtırdı. Birkaç kayabalığı ya gelirdi ya gelmezdi. Bazen de, lüferin kovaladığı bir gümüş sürüsü vururdu iskeleye ama onların da eti yenmezdi. Balıkçılarla ahbaplığı o yıl ilerletmiş, hafta sonları "leyli meccanilerle" okulda top oynayacağına Karadeniz'e açılmaya başlamıştı. Mustafa Suphi ve yoldaşlarına mezar olan Karadeniz'e. Ama o zaman ne Mustafa Suphi'den haberi vardı ne Nâzım Hikmet'den. Balıkçı motorunun kıçında geceleyin, yıldızlara bakıp hayaller kurardı. Daha önceden de hayaller kurardı annesi öfkeden kudurup bağırmaya başladığında, Arnavut inadı tutup küstüğünde, ona ve kardeşine hayatı zehir ettiğinde kaçıp sığınacak bir baba hayal ederdi. Sünepe bahçıvan değil de şöyle boylu boslu, yakışıklı, sarışın bir adam olmalıydı babası.

Buluştuklarında ikisi de yorgun ve gergindiler, biraz da sarhoş. Ne birazı, iyice bulmuşlardı kafayı. Ali Albayrak İpek'i beklerken biraları peşpeşe devirmiş, İpek Mon Chéri'de müşterilerin ikramlarını ikiye katlamıştı. Ali Albayrak kahvede her zamanki gibi Şair Baba'yla, Çelik'le bozmuştu aklını, İpek, locada olmadığı zamanlarda eski şarkılarla. Barda müşteri beklerken "Mutlu Ol Yeter"i mırıldanıyordu kendi kendine, bazen de "Esmer Sen Güzelsin"i. Onun böyle bir köşede kendine söylediği şarkılar bardaki kocakarıdan başka kimseyi etkilemiyordu.

Fazla konuşmadılar. Bu kez içlerini dökme ihtiyacı da duymuyorlardı. Ali Albayrak Kuleli'de "şu eda" diye telaffuz ettiği sözcüğün gerçekte "şüheda" olduğunu Şair Baba'dan öğrendiğinde nasıl hayrete düştüğünü ya da Akif'in dizesini yanlış okuduğu gibi hayatında da hep yanlış ve yalanların ağır bastığını düşünüyor, İpek'se bir an önce yatmak istiyordu. Ali Albayrak'la değil elbette, oysa yeni edindiği bu eşcinsel dostunun soyadıyla uyaklı o kaba sözcük de arada bir takılmıyor değildi aklına, işte o zaman yazarı özlüyordu, onunla Wannsee'deki, Kreuzberg'deki sevişmelerini anımsayıp kahrolarak. Ali Albayrak için özlemin eski tadı kalmamıştı. Kuleli'de, Balıkesir'de, Moskova ve Doğu Berlin'de kurduğu hayallerin de. İpek, Ali Albayrak'a kardeşiymiş gibi yakınlık duymaya başlamıştı. Bu nedenle onunla yine aynı yatakta sarmaş dolaş ama kardeşçe uyumak istemedi. Hesabı ödeyip kalktı masadan. Bir şey söylemeden dışarı çıktı. Ali Albayrak da arkasından. Kapının önünde vedalaştılar. İpek, sabahın ilk otobüsüne atlayıp Kreuzberg'deki eski evinin yolunu tuttu, Ali Albayrak Dressler'e gidip Grosz'un desenlerine karşı son bir kadeh daha içmek için Kudamm'a yöneldi. Tam içeriye girecekken "The Story of Berlin"e götüren kırmızı ayak izlerine takıldı bakışları, izlerin peşinden pasaja girdi. Sergi çoktan kapanmıştı ama dipteki kahve açıktı hâlâ. Oraya doğru bir iki adım atmıştı ki Trabant'ın arkasından fırlayan bir adam kesti yolunu. Namlunun ucundaki susturucudan çıkan ilk kurşunla yere yığıldı. İkinci kurşunu kıçına sıkmadan önce "İlki Çelik içindi, bu da devrim için!" diye bağırdığını duydu adamın. Sonra hiçbir şey duymadı. Sonra her şey kırmızıya kesti, perde perde kararıp yok olmadan önce.

Ali Albayrak adında bir "eski tüfek"in "The History of Berlin" sergisinin önünde öldürüldüğü haberini *Hürriyet*'in manşetinde görünce şaşırmadım desem yalan olur. Ama üzülmedim. Böyle bir sonu hak ettiğini düşündüğümden değil, kan lekelerini andıran o ayak izlerinin katile ve maktule aynı anda yol gösterdiklerini bildiğim için. Tahmin edeceğiniz gibi o gün ayrıldım Berlin'den, bir daha da birleşik Almanya'nın başkentine dönmedim. Cinayetin işlendiği yere katiller döner, ben suçsuzum sevgili okur.

Ocak-Ekim 2010

Berlin-Paris

DK DOĞAN KİTAP

Yolları yirminci yüzyılın büyük yıkımlarını yaşamış Berlin'de kesişen üç kişi. Harp Okulu eski öğrencisi, eşcinsel ve komünist Ali Albayrak. Okuldaki ve Türkiye Komünist Partisi'ndeki lakabı "Melek"; hayran, hatta âşık olduğu Nâzım Hikmet'i ihbar eden raporlarındaki kod adı "Şeytan". Şehvet düşkünü şarkıcı İpek ve onunla tutkulu bir aşk yaşayan biyografi yazarı.

Siyaset ve şiddeti sorgulayan bu çokkatmanlı romanı bilinmeyen yönleriyle Nâzım Hikmet'in hayat hikâyesi olarak da okuyabilirsiniz, yirminci yüzyıl tarihiyle bir hesaplaşma olarak da...

Bir tren penceresiydi eskiden, şimdi bir "eski tüfek". Değil hızlı trenlerin, marşandizlerin bile uğramadığı bir istasyon. Öyle ıssız, terk edilmiş, karda kışta yapayalnız. "Son Otobüs"ü benzer duygularla yazmış olmalı Şair Baba, bunu şimdi daha iyi anlıyor. Burda, bu yaşta, buğulu camın karşısında tek başına otururken. Tek başına sayılmaz aslında, camdaki suretiyle birlikte demlenirken. Ancak şimdi, karlı bir Berlin gecesinde anımsarken geçmişi, yolun sonuna gelmişken. Mal bulmuş Mağribi gibi sevinmişti o şiiri Budapeşte'de ele geçirip Stasi'ye gönderdiğinde. Şair Baba'yla çıktığı tüm yolculuklar da o yolculuk gibi geride kaldı. Ankara, Bursa, Sofya, Leipzig, Moskova...

[1] "Tütün içmek polis tarafından yasaklanmıştır."

[2] "Duvar'daki ağaç ev."

[3] Ey ölümsüzlük / Benimsin artık.

[4] Satılık.

[5] "Yüzü olmayan adam"

[6] Fetişist Alman ressam.

[7] "Beş köfte istiyorum!"